A 1729

1

ACADEMIA R.S.ROMANIA FILIALA CLUJ
BIBLIOTECA

Ms. U. 403a.

De Sacrae Scripturae autoritate libellus Fausti Socini Senensis...; V. Baumgart: Diaphonia.
Irenopoli, 1656.

Fond unitarian.

Nr. 239

Curavit apparare Johannes Cognoine Székely Mensarius in Anno 1693. Die 10 Augusti. Eo

~~[illegible]~~

~~[illegible]~~

Ex Libris Stephani Balla ab Aō 1786.

Numerus Eccl. Unitarior in Tractu aquarum Homorod sub Proseniore R. D. Martino Horváts.

Ders,	Vargyas,
Mulnos Lokod,	H. Okland,
H. sz. Morton,	H. Karátsonfalva,
Retsenyed,	H. Almás,
H. sz. Pál,	Abásfalva,
+ sz. Péter Varosfalva,	H. Kemenyfalva,
Gánosfalva	Gyepes,
H. Ujfalu.	Kenos.
Var	[illegible]

Symbolum.

Vivo tibi moriorque tibi dulcissime Jesu
Tu mihi si solus sis pie Christe sat est.

A, E, I, O, U, Ö, Ü
Adgy, Egy, Isten, Öh, Uram, Örök, Üd
vesseget.

Quid cinis & pulvis quid sordida terra superbis
Cum rediis in cinerem, quod fuit ante cinis

A. 1726

DE SACRÆ SCRIPTURÆ AUTORITATE

Libellus

FAUSTI SOCINI SENENSis.

Cui addita est

Summa Religionis Christianæ,

ejusdem Socini.

Utrumque ex Italico in Latinum conversum.

Biblioth. Coll. Unitas Claudiopolitani
Oblatum L. D. Stephani Balla.
1811.

IRENOPOLI

Post annum Domini 1656.

H. C. I.

Curavit apparare Johannes Cognoine Békely Mensarius in Anno 1693. Die 10 Augusti. Eo

~~[illegible]~~

~~Possidet [illegible]~~

Ex Libris Stephani Palla ab Aō 1786.

Numerus Ecclās. Unitariās in Tractu aquarum Homorod sub Proseniore R. D. Martino Horáts.

Ders,	Vargyas,
Musna Lokod,	H. Okland,
H. sz. Marton,	H. Karátsonfalva,
Retsenyed,	H. Almás,
H. sz. Pál,	Abásfalva,
+ sz. Peter Varossfalva,	H. Kemenyfalva,
Tanossfalva	Gyepes,
H. Ujfalu,	Kenos.
Var	[illegible]

Symbolum.

Vivo tibi morior que tibi dulcissime JEsu
Tu mihi si solus sis pie Christe sat est.

A, E, I, O, U, Ö, Ü,
Ádgy, Égy, Isten, öh, Unum, Örök, Üd
vösséges
Quod cinis & pulvis quod sordida terra superbis
Cum redüs in cinerem, quod fuit ante cinis.

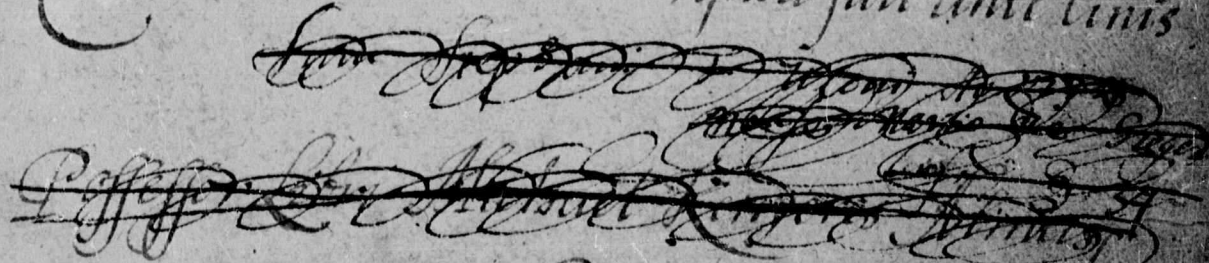

Lectori Benevolo.

Hunc Libellum Auctor in gratiam magni cujusdam Viri, ante annos quadraginta & aliquot conscripserat. Editus idem erat Hispali, ante annos viginti tres, sub nomine cujusdam Dominici Lopez Societatis Jesu. Sed dolus latere non potuit. Talis enim præfatio, libello huic præfixa erat, quæ contrarium plane ejus, quod in eo disputatur, continebat. Affirmabat enim præfatio, dari naturalem Dei cognitionem, quod libellus prorsus negat. Hujus libelli intelligentiam, quia præter alia permulta commoda, ad veritatem divinam, qua nostri coetus profitentur, tacitam esse ἐιρωνείαν, existimamus; & exemplaria ejusdem nulla amplius prostant, en denuo eum recudi, ad communem omnium sanctissimæ Theologiæ professorum & studiosorum utilitatem, curavimus: & iisdem eum, nostrorum coetuum nomine offerimus & dedicamus. Racoviæ, Calend. April. Anno M. DC. XL.

De Auctoritate
SACRAE SCRIPTURAE.

Dubitant non pauci, etiam inter nos, qui Christi nomen profitentur, de Auctoritate Scripturæ quæ dicitur Sacra, id est librorum, qui Biblia Vocantur, seu Veteris & Novi Testamenti. Ac quærunt, cur credendum sit, Vera esse & recte dicta, quæ in illis continentur.

Hujus quæstionis duo casta fieri possunt. Aut enim ii, qui sic dubitant, et quærunt, conveniunt aliis qui, religionem Jesu Nazareni, qui dicitur Christus, esse veram; Aut non conveniunt, sed vel de ea dubitant, vel etiam nihil credunt, quin sit falsa. Primum de priore casu; deinde de posteriore agemus.

PRIUS. 1.

CAPUT. I.

In quo demonstratur iis, qui jam credunt Christianam religionem esse veram, non posse eos jure dubitare de auctoritate librorum Veteris & Novi Testamenti.

Dico igitur, si concedatur religionem Jesu Nazareni, qui dicitur Christus, esse veram, me videre non posse, quemadmodum jure dubitari possit de auctoritate librorum, qui Vetus & Novum Testamentum vocantur. Ac primum, quod attinet ad Vetus Testamentum, cum aperte a Novo Testamento confirmetur, si demonstrabitur, eo concesso quod modo dictum est, Novum Testamentum auctoritatem habere existimandum esse, jure hinc concludetur, Vetus Testamentum similiter auctoritatem habere, esse existimandum. Praesertim, ubi non constet, aut justa suspicio sit, depravatum, vel immutatum fuisse; ut infra dicetur. Jam quod attinet ad Novum Testamentum, injuria de ejus auctoritate dubitari, quasi videlicet historia aut doctrina Christianae religionis minus fideliter in ipso exponatur, ostendi potest, ni fallor, ad hunc, qui sequitur, modum.

Quatuor sunt, ut videtur, caussae, cur jure dubitari possit de auctoritate libri cujuspiam. Prima est, si Scriptor parum sit fide dignus, aut non ejusmodi, de cujus fide & scientia dubitari nequeat. Altera est, si revera scriptor ignoretur. Tertia, si constet, aut justa suspicio sit, librum depravatum fuisse, aut aliquo modo immutatum. Quarta vero & postrema, si non reycienda testimonia adsint, quod libro isti nequaquam sit adhibenda fides. Si igitur demonstratum fuerit, nullam ex praedictis quatuor caussis locum habere in eo libro, qui Novum Testamentum appellatur, demonstratum utique etiam fuerit, injuria de ejus auctoritate dubitari.

1. Itaque, quod ad primam caussam attinet; Quod libri alicujus Scriptor parum sit fide dignus, aut non ejusmodi, de cujus fide, & scientia dubitari nequeat; id sane ex eo fit, quod vel alioqui constat, justamve aliquam ob caussam suspicio est, eum non recte novisse ea, quae scripsit,

aut

aut non ita scripserit, ut notarat; vel ejus rei in isto libro aliqua indicia adsint.

Jam vero non videtur primum, quo facto de scriptoribus ejus libri, qui Nobiscum Testamentum vocatur, constare possit, aut justa subsidia adferri ad id, quod ex uniuscujusque istorum scriptis colligi queat, eos apte non recte notis ea, de quibus scripserunt, aut non ita, ut noluerant, scivisse vel scire. Etenim, ante voluerus, ejus libri scriptores eos fuisse, quorum nomina inscripta suis locis adfarent, aut omnino alios. Si alios, postea videndum, sint eorum nomina, de idoneis probationis, quod isti scripta illa conscripserint, non ante ii, quibus tribuuntur; tum videbimus, an ejusmodi homines sint, quibus fides, nec sine, sit adhibenda. Nam, si quis dixerit, satis esse, si initio constet, eos fuisse ejus libri scriptores, qui vulgo esse dicuntur; Respondebo, hoc non pertinere ad primam ex quatuor causis ante expositis, quae merito effiari possent, ut quis de cujusque libri auctoritate dubitet, de qua causa nunc loquimur; sed ad secundam pertinet, de qua hoc loco videbimus. Atque ipsa nihil quam ad quidquam probandum valet in hac disputationis hujus nostrae parte, sed tantum ad explicandum, si quis ab istis scriptoribus Novi Testamenti ad ejusdem auctoritatem argumentari velit; quod hoc loco vetita non sit, sed ad ea respondetur, quae contra auctoritatem horum scriptorum afferri possent. Verum ad propositum nostrum revertamur. Si igitur testari non possunt (ut certe non possunt) idoneae probationes ad demonstrandum, alios scripta illa conscripsisse, non ante illos, qui scripsisse creduntur; sequitur, cum hoc loco pro concesso sumatur, constare de scriptoribus quidquam fuerint (quomodo enim aliquis aut constare potest, aut justa subsidia adferri, aliunde, quam ex eo, quod ex ipsis eorum scriptis colligi possit, scriptores ipsos aut ignoraverit, aut minus fideliter scripserit, quae in scriptis illis continentur, nisi constant, quidquam sint?) sequitur, inquam, scriptores fuisse illos, qui fuisse existimantur. Jam, si ipsi fuerunt scriptores, videndum observo, quales ipsi fuerint, & qualia uniuscujusque istorum sint scripta; ut videamus primum, an ullo modo sit verisimile, eos ignoravisse veritatem earum rerum, quas scripserunt, deinde, an licuerit scripsisse, eos scientes id scripsisse,

quod

quod sit falsum.

Matthæus, & Johannes, qui de Christo Jesu historicas scripserunt, ambo ex ipsius Jesu Discipulis fuerunt ei intimis, ac, præ cæteris, familiaribus. Ex quo sequitur, eos non modo noluisse, quæ narrant, sed iis fere omnibus interfuisse. Marcus & Lucas, qui similiter Christi Historiam scripserunt, hunc, & ibi vixerunt, ubi, & quando Christus vixit, cum in Urbis commoratus est. Lucas, alter igitur Marcus, fuit, ut nonnulli existimant, primus Socius Pauli Apostoli, ab isto Christo singulari ratione electi ad ejus Doctrinam publicandam; deinde simul cum alio Discipulo, & Socio Petri, qui similiter Christi Apostolus erat, & cum isto Christo familiarissime vixerat, iisque fere omnibus interfuerat, quæ Marcus scripsit. Immo Marcus aliud nihil scripsit, præter id, quod illi à Petro (ut fit creberrime) dictatum fuit. Alter vero, id est Lucas, Socius fuit atque intimus familiaris Pauli supra dicti; a quo omnino dicendum est illum hausisse, quidquid opus erat ad perfectam cognitionem eorum, quæ ad ipsam historiam pertinebant. Idem Lucas scribit de iis, quæ egerunt Apostoli post Christi ex hoc mundo discessum, & præterea de iis, quæ Paulus egit; quibus à Paulo actis, ipse magna ex parte interfuit: & reliqua pro posse ab ipso Paulo plene docti, & simul de multis eruditi, ad alios Apostolos missam: que illam historiam præterlabentibus, quæ ipse Paulus vidérat, & optime noverat. Præterquam quod Lucas & illo ipso tempore, & in illis locis vixit; quod per se satis ostendendum, cum facilius noscere rerum sub se dictarum. Jam Pauli Apostoli literæ Epistolæ quædam, quas vel ad Ecclesias quasdam, vel ad certos quosdam homines scripsit; quæ majore ex parte continent doctrinam de religione Christi, ac præterea aliquid historicum, aut ad Christum pertinens, aut ad ipsum Paulum, aut ad alios ex Ecclesia; nec non vaticinationes aliquas ad ipsam Ecclesiam pertinentes. Quod igitur ad doctrinam attinet, quis dubitare potest, quin Paulus optime sciret, quid crederet, cum non singulari tantum, sed admirabili & unaque prorsus ratione electus à Christo fuisset ad nomen & Evangelium ejus per Ethnicum orbem ferendum? Historiæ

Petro

&

Porro ea Pars, quæ ad Christum Pertinet, adeo cum Doctrina conjuncta est, ut altera ab altera separari nequeat. Ei vero Parti, quæ ad alios ex Ecclesia Pertinet, ipse Paulus interfuit. Nam de ea Parte, quæ ad ipsum Pertinet, nihil attinet dicere. De vaticinationibus; non potest fieri, ut in tam sublimi gradu apud Christum esset, illique adeo charus, & interim tamen futurarum rerum veritatem nesciret, quam ipse se scire profitebatur. Extant similiter Epistolæ quædam Jacobi, Petri, Johannis, & Judæ, qui omnes Christi Apostoli fuerunt; quos fieri nequit in eo errasse, ut ea ignoraverint, de quibus in ipsis Epistolis scripserunt; sive id ad Christi Pertineat Doctrinam, quæ omnes fere, ab initio usque ad finem, sunt refertæ; sive ad ipsius Christi historiam, cujus particula quædam in ipsis habetur; sive etiam ad vaticinationes (nam Paucæ aliquot ibi sunt) de futuris rebus ad Christianos Pertinentibus. Habetur Præterea liber, Apocalypsis dictus, qui admirabilem quandam visionem continet, in qua satis obscure multa prædicuntur futura, quæ omnia ad Christi Ecclesiam spectant. Cujus visionis veritatem, id est, an & qualis fuisset, optime is noverat, qui eam scripsit; cum ipse affirmet, sibi eam contigisse, seque illam vidisse. Sive scriptor sit Johannes Christi Apostolus, idem nimirum, qui ejusdem Christi historiam conscripsit, ut communis est opinio, sive quivis alius. Qua de re verba faciemus, cum de secunda caussa agemus. Ubi etiam loquemur de Epistola ad Hebræos scripta, de qua dubitatur, an Pauli Apostoli sit, nec ne.

Ostendimus, de singulis Novi Testamenti scriptis agentes, nullum ex ipsis esse, cujus argumentum universum, verumne an falsum esset, non is optime sciret, qui illud conscripsit. Verum dicere posset quispiam, hoc prorsus verum tum demum futurum, si Scriptores isti tales forent, quales ego illos feci: sed de hoc jam dubitari; aut certe a quolibet dubitari posse. Respondeo, ut supra, cum dubitabatur, utrum nomina Scriptorum illis scriptis præfixa, vera essent, nec ne, hanc videlicet dubitationem ad secundam caussam pertinere. Cum enim affirmatur (ut in hac primæ caussæ parte fit) notum esse, quisnam alicujus libri scriptor fuerit, non intelligitur, notum esse, quo nomine is vocaretur, aut ejusmodi aliquid,

quod

quod parum momenti habebat ad dijudicandum, an illi, nec ne, fides sit adhibenda: Sed intelligitur, notam esse, ejus conditionem, extremaque qualitates, quae hae, in re alicujus sint momenti, & indicare possunt instituto huic pertinenter. Satis igitur hoc loco probatum est, si qui fuerint Scriptores N. & V. Testamenti, quos velimus, nos dignam ob causam dubitari posse, quin Veritatem earum rerum noverint, quas scripserunt.

Nunc videamus, utrum & verisimile sit, tales homines ea scripsisse, quae falsa esse ipsi noverant, & sane videntur, nos in suspicionem adducere debere, quod in iis, quae ad historiam pertinent, minus fideles fuerint, ex eo, quod de iis scripserunt, in quibus res ipsorum agebatur. Nomine autem Historiae hic ultimas partes etiam complector, quas ut Livius, a lignis ex ipsis, & habuisse scribit. Verum, quando ipsi non solum Christiani omnes fuerunt, sed etiam aut ipsimet, aut ii, quibuscum conjunctissimi erant, Christo praeter alios omnes homines charissimi, quemadmodum hic posse concedo similiter, nullum locum hic habet ista suspicandi causa. Omnes siquidem norunt & constitutum, inter praecipua Christianae religionis praecepta hoc esse, ut quisque verax sit ac fidelis, nec ulli ulla in re mentiatur, non modo, ut caveat, ne falsarius in rebus publicis sit, ut certe sunt illi, qui scienter ac prudenter falsas historias conscribunt: immo hoc ne sit sacrilegus, aut blasphemus, aut saltem rerum divinarum negligens, Deique parum timens; qualem esse eum omnino oportet, qui historiam religionis conscribens, falsa prudens scribit. Itaque, quod in iis & quibus ipsi scripserunt, res ipsorum agebatur hoc non modo non admisit, sed augeri opinionem fidei ipsorum in illis scribendis. Nullam enim aliam ob causam pro rebus ipsorum agebatur, quam ob id, quod Jesum Christum, eiusque Religionem ex animo colebant, & idcirco, tales erant, ut prudentes minime negari verint. Quod si hoc non admisit, sed potius majorem conciliat ipsis fidem in historia, multo magis idem in doctrina efficere debet; ubi nihil ipsorum interesse poterat, illam aliter tradere, atque eam se habere noverant. Quam enim ant gloriam, aut utilitatem, aut etiam delectationem ex eo percipere poterant, quod falsa ipsa alios fallerent, eosque ad religionis iter capessendum inducerent, cum illis auctores ipse possent, ut inquirerentur Satis Nam

Salutis viam, quam ipsi optime edocti erant & per quam ipsi perpetuo incedebant?

Sequitur, ut videamus, an, non habita ratione, quinam fuerint Scriptores isti, possit ex ipsorum scriptis certo sciri, aut justa suspicio esse, eos vel ignorasse, vel esse noluisse veritatem eorum, de quibus scripserunt. Jam suspicio, aut certitudo ista, quae ab ipsis scriptis suppeditetur, necesse est, ut ex eo oriatur, quod in illis quaedam doceantur, aut narrentur, quae vel inter se diversa aut repugnantia, vel per se ipsa falsa esse deprehendantur. Hac autem de re si quis plene agere vellet, necesse est omnes locos suspectos singulatim examinare, quod omnino nimis longum esset, ac praeterea, quanta vis diligentia hic adhiberetur, complures facile omitterentur. Quare hic satis erit summatim ea de re agere, & per summa quaedam capita. Eo magis, quod, si in secunda caussa tractanda probaverimus (ut quidem speramus) eos scripta ista conscripsisse, qui vulgo existimantur, non opus erit hac in parte admodum laborare.

Dico igitur, quod attinet ad repugnantias aut diversitates, quae in Novi Testamenti scriptis inveniantur, nullam esse, quae aut non videatur quidem vera, sed tamen non sit, aut non in re sit parvi, seu potius nullius momenti: Quae videri tantum possunt, nec tamen sunt revera, ea sunt, quae ad doctrinam spectant: In qua non modo nulla vera in scriptis illis repugnantia aut diversitas invenitur, sed tanta est concordia & convenientia, ut vel hoc satis esse deberet ad conciliandam libro illi auctoritatem majorem, quam quivis alius liber habeat, ubi doctrina aliqua tradatur. Vix enim, aut ne vix quidem, in scriptis unius tantum hominis, licet brevibus & paucis, tanta unquam doctrinae ubique concordia & convenientia, reperietur, quanta in eo libro, qui ex tot diversis multorum scriptis constat. Repugnantiae porro aut diversitates seu verae, seu quae videri tantum possint, quae in rebus sunt parvi momenti, eae sunt, quae pertinent ad historiam. Qua in re aliud nihil est opus nisi ea videre, quae scripsit Johannes, qui Chrysostomus est dictus, in Prooemio Commentariorum suorum in Evangelium Matthaei. Ubi si recte memini, plene huic quorundam objectioni respondet, contra auctoritatem nominatim quatuor Evangelistarum,

& fidem

et fidem eorum narrationibus adjungendam. Summa est, eos nihil prorsus inter se dissentire in iis historiae partibus, quae alicujus sit momenti; et quod in quibusdam rebus minimis inter se differant, hoc non solum illis non minuere, sed augere etiam debere auctoritatem et fidem. Hinc enim apparere, eos non scripsisse quidpiam ab ipsis communi consensu confectum, reque vera diversos scriptores fuisse, qui rei gestae veritate impulsi, idem reipsa aperte scripserunt. Quamvis in quibusdam paucis rebus, quae nullius sunt ponderis, cum fieri possit, ut alius alio talium rerum veritatem melius tenuerit, fortasse aliquantum, aut etiam multum diverse alius ab alio scripserit. Verum hac de re aliquid dicendum reservabimus in altero capite universae quaestionis nostrae, ubi non ponetur pro concesso, Christianam Religionem esse veram, quemadmodum ponitur in hoc primo capite. Et sane, hoc posito, nullo modo est verisimile, quemquam ex varietate quapiam, aut etiam repugnantia, quae in rebus admodum levibus reperiatur in scriptoribus, qui adeo antiquitus adeoque communi consensu à Christianis sunt approbati, caussam arrepturum, de fide aut scientia illorum dubitandi in iis rebus, ubi inter se conveniunt, et in eo, quod re ipsa quilibet eorum narrat, nisi aliunde ipsi constet, eos in his rebus interdum id scripsisse, quod minime sit verum.

Quamobrem ad ea venientes, quae per seipsa falsa apparent, hic similiter dicimus, aut nihil tale inveniri, aut, si quid ejusmodi invenitur, id adeo parvi momenti esse, ut scriptorum istorum nihil prorsus fidem imminuere debeat in iis rebus, quae alicujus sint ponderis. In doctrina, affirmari constanter potest, nihil inveniri, quod falsum esse aperte cognoscatur. Nam, si hoc inveniretur, non reperirentur hodie, nec antehac reperti fuissent tam multi homines alioqui prudentes ac docti, qui scriptis ipsis in hac ipsa parte, quae ad doctrinam spectat, sine ulla haesitatione plane fidem adjunxissent, uti adjunxerunt. Nihil itidem in eis invenietur, cujus contrarium probabiliter quispiam demonstrare possit, qui alioqui Christianam Religionem veram esse fateatur. Neque enim id aliter quodammodo facere potest, quam si decreta, aut axiomata Religionis Christianae proferat, quae alicui rei in Novo Testamento scriptae adversentur. Atqui unde

Petat

Petat iste ejusmodi decreta, vel axiomata, quae auctoritate ista con=
firmare poterit, quae ipso Novo Testamento multo non sit inferior; in quo,
quod ad res externas attinet, sua fundamenta habet omnis cognitio, quae
habetur, decretorum, & axiomatum Religionis Christianae? Num id fortas=
se faciet, ostendens aut rationibus, aut Veteris Testamenti auctoritate, cu=
jusmodinam debeant esse decreta vel axiomata ista; eaque aut omnino,
aut ex parte aliter scripta inveniri in Novo Testamento? Hoc non crediderim
ego quemquam facere posse. Quod enim ad rationes attinet, haec nimis
fallax via est in re, quae ex divina Patefactione pendeat, qualis est Chri=
stiana Religio. Quod vero pertinet ad auctoritatem Veteris Testamenti;
ea non est hic magni facienda; nisi prius constet, in quem sensum in di=
vina Patefactione ista accepta fuerint verba locorum ejus libri, quae ad
id probandum asserantur. Quandoquidem certum est, non posse quempiam
ulla ratione aut pacto recipere Christianam Religionem, quin simul confi=
teatur, in ejus Patefactione agnitum fuisse, vaticinationum de Christo & de
rebus ad ipsum, ob idque ad Christianam religionem pertinentibus, saltem a=
liqua ex parte, aliam sententiam esse ab ea, quae videatur: eamque ejus=
modi, ut sine Patefactione ista, de ea ne suspicari quidem quisquam pos=
set. Nihili enim aestimandum est quoddam genus hominum, qui lingua
quidem Christianam religionem profitentur, interim tamen corde, ac factis eam ne=
gant. Quippe qui revera interiore animo aut Judaei sint, aut Spiritu Judai=
co pleni; quem et fama & historiae, immo perpetua eaque certissima ex=
perientia docet, semper Christiano Spiritui ex Diametro (quod ajunt) fuis=
se contrarium. Nam asserunt homines isti, nihil in vaticinationibus illis
esse, quod ita intelligi non debeat, ut ipsa verba sonant, & non aliter ul=
lo modo. Quod tamen falsum esse demonstratur ex quibusdam, quae de
Christo ipsimet fatentur. Etenim verum est quidem, vaticinationes illas,
magna ex parte, primum habuisse suum exitum, secundum nudam verborum
sententiam, in alijs, quam in Christo; sed quatenus deinde in ipso Christo
exitum suum habuerunt, intellectum est, sub ipsis aliam sententiam la=
tuisse, quam verborum cortex ostenderet. Quanquam in multis ex i=
stis vaticinationibus id, quod in alijs aliqua ratione exitum suum habuit

secundum

Secundum figuratam quandam, licet admodum consuetam, verborum signi=
ficationem, in Christo perfecte impletum est, aut implebitur secundum id
omnino, quod ipsa verba sonant, ac per se sola significant, omni figura lo=
quendi, quam communis usus ferat, undata. Sed non est nunc hac de re a=
gendi tempus. Nos, si vel ab istius generis hominibus, vel ab aliis quibus=
vis, qui Christianos se esse profiteantur, producentur testimonia Veteris
Testamenti; ad probandum, in libro, qui Novum Testamentum vocatur, esse
quaedam ad doctrinam pertinentia iis contraria, quae sub Christo fore praedi=
ctum fuerat; ad omnia (Deo volente) particulatim respondebimus. Quam
responsionem nostram volumus iis quoque accomodari, quae obijci possent
scriptoribus Novi Testamenti, dum Veteris Testamenti loca citant, qua=
si ea non recte ad rem citaverint, & longe aliter, atque eorum est senten=
tia, interpretati fuerint, & sic quaedam dixerint, quae falsa esse appareat.

11. Sed jam tempus est, ut de secunda caussa agamus, unde dubitari
possit de auctoritate alicujus libri; quam esse diximus, ignorari, quis=
nam revera ejus Scriptor fuerit.

Dicet enim quispiam, quamvis alioqui fateatur, Christianam Religi=
onem esse veram, quisnam mihi certum facit, scripta Novi Testamenti
ab iis revera conscripta fuisse, qui, ut tales, in inscriptionibus aut proœ=
miis illorum nominantur, & ea conscripsisse vulgo creduntur? Et cum
nihil certi de hoc habeamus, nonne aperte hinc sequitur, incertum esse,
quinam ea scripserint; quando nulli alij nominari possunt, quos tam ve=
risimile sit ea scripsisse, ut istos? Quod cum ita se habeat, undenam fie=
ri poterit, ut debeam scriptis illis fidem adhibere, sive in rebus ad do=
ctrinam spectantibus, sive in rebus ad historiam pertinentibus? Fides, quae
historico alicui libro adhibetur, eo potissimum inniti solet, quod constet, scri=
ptorem, rem, uti gesta fuerit, probe tenuisse, et talem fuisse, quem haud ve=
risimile sit voluisse mentiri. Atqui huic rei quomodonam locus esse po=
terit, ubi ignoratur scriptor? Pari ratione, quod ad res attinet ad do=
ctrinam spectantes, si scriptori cuipiam fides adhibenda est, nosse o=
portet, eum hominem fuisse doctum in eo genere doctrinae, adeo ut ei

meriti

minùs credendum sit. Ut verò hoc sciatur, si modo fieri possit, an non
nonnulla sint, non dubium esse quin aliquem fuisse scriptorem ipse?

Respondeo, in universa hac ratiocinatione duo affirmari, aut pro con-
cessis sumi, quorum utrumque falsum censeri debet. Unum est, nihil
constare de Scriptoribus Novi Testamenti. Alterum, cum alicujus libri
Scriptor ignoratur, nihil fere superesse, quo inniti debeat fides, quæ ei
adjungenda sit, sive in rebus historicis, sive in iis, quæ ad doctrinam
spectant. Atque, ut id falsum esse ostendam, quod priore loco commemo-
ravi, quemadmodum pro vero possulat, quod ab initio nobis faciendum pro-
posuimus, Dico, si illius admodum antiqui scripti auctor non ignoratur, non
ignorari certè auctores scriptorum fere omnium Novi Testamenti; immo
plus horum auctores sibi, quam cujusvis aliorum scripti. Et sane mira
est, nihilum fortasse esse, qui audeat negare, aut etiam dubitare, quin
liber aliquis, quantumvis antiquitus scriptus, cum habeat auctorem, cui
communi hominum consensu tribuitur, nisi firma aliqua ratione aut osti-
monio ad id impellatur; & tamen horum nonnullos inveniri, qui aut ne-
gent, aut dubitent, horum scriptorum auctores esse eos, quibus communi
hominum consensu tribuuntur, immo quorum longe alter ipsarum major ea
parte ostendunt, cum interim nullum testimonium aut rationem habeant,
qua ad hoc impelli queant. Et tamen multo minus de auctoribus horum
Scriptorum dubitari posse dicendum videretur, quam de auctore alte-
rius cujusvis similis scripti, id est admodum antiqui. Cum enim hoc, quod
sciatur, quisnam fuerit Scriptor libri alicujus admodum antiquitus scri-
pti, ex testimonio eorum, qui eo tempore, quo scriptus fuit, aut paulo
post fuerunt, eaque perpetuo consensu eorundem hominum fundatur po-
tius, quam ulla ex re alia; quinam liber inveniatur tam antiquitus scriptus,
ut scriptor ipse, qui hoc testimonio, qualia dictum est, careat, quod
illa habeant, & eam perpetuum consensum hominum fundatum de scri-
ptoribus, quinam fuerint? Leganter ea quæ hic de re Eusebius scribit
Plinius in locis historiæ suæ Ecclesiasticæ. Et inveniet, usque ad
tempus Eusebii detexisse, hoc est, per ducentorum & quinquaginta cir-
citer annorum spatium, postquam scripta illa conscripta atque
edita fuerunt, nunquam fuisse in Ecclesia, qui dubitaret, quin quæ-
dam hæc

quinque quatuor, quæ habemus, Evangelia, liber Actorum Apostolicorum, Epistolæ omnes, quæ Pauli Apostoli esse dicuntur, præter eam, quæ ad Hebræos scripta; priores Apostoli Petri, & prima Johannis Apostoli; hæc, inquam, omnia, ab iis scripta fuisse, quibus tribuuntur; iisque ejusmodi, qualibus à nobis in examinanda dubiorum causa criterium sunt. Reliqui intelligantur, alios non plures scriptores fuisse, qui vel eo tempore vixerunt, quo scripta ista edita fuerunt, vel quos post exstitisse, à quibus assertæ traditionis relictum fuit, auctores istorum scriptorum eos esse, quorum ista habent in scripta nomina. Id quod nos hodie quoque magna ex parte videmus, ex scriptis, quæ ad nostram ætatem pervenerunt Justini, Irenæi, & Clementis Alexandrini; qui omnes tres tempori illi proximi fuerunt, præsertim vero Justinus. Deinde sunt alia scripta Patrum veterum, quæ ingenue inficiari nemo, qui sanis adsensi sunt, rem ista se habere. Et cum tot ac tantæ fuerint in Christiana religione dissensiones, nullus tamen (quantum historiæ nos docent & fama) fuit unquam homo prudens & gratis inter eos, qui assertæ ac libere Christi nomen profiterentur, qui dubitarent, quin scripta enumerata scripta eorum essent, quorum esse dicuntur. Negatum quidem & quibusdam, primis illis temporibus, Irenæo lib. 2. cap. 26. Euseb. Hist. Eccl. lib. 3. cap. 24, qui Judæi potius, quam Christiani, dici debent, à quibus Pauli Epistolæ rejiciebantur, sed tamen non negabant tamen ipsi eas Pauli esse; immo id ideirco eas non recipere profitebantur, quod Paulus, qui eas scripserat, legis divinæ per Mosem datæ proditor fuisset: & hodie quoque tales nonnulli inveniuntur. Ac præterea ipsi isthi haud magni faciebant scripta nostrorum quatuor Evangelistarum, exceptis Matthæi scriptis. Sed & alii ipsorum similes aut deteriores, diversa diversi ex recepta enumeratis scriptis non receperunt. Non negatur tamen, eos negasse, illorum scriptores eos fuisse, qui dicebantur.

Ac dicat quispiam, ut demus, jure dubitari non posse, quinam recepta enumerata Veteris Testamenti scripta conscripserint, dubitabi certe admodum jure potest, quinam reliqua alia conscripserint. Nam & veteres de illis omnibus dubitarunt, ut & nonnullos hodieque dubitatur.

Ac hoc

Ad hoc primum dico; etiam si scripta ista omnia reijcerentur, satis futurum alia recipi; illa, inquam, quae quinam scripserint, nihil vel dubitatur, vel dubitatum fuit unquam: quando nihil alicujus momenti in istis est, quod in illis quoque non sit. Et sane solae Pauli Apostoli, quae dicuntur, Epistolae (ea excepta, quae scripta est ad Hebraeos, quam etiamnum multi ei non tribuunt) quas, ut dictum est, ne ii quidem, qui eas reijciebant, ab ipso Paulo scriptas esse negabant, satis omnino essent ad sententiam ferendam in omnibus iis, de quibus aliquo cum fructu in Christiana Religione disceptari potest. Et deinde addo, quod attinet ad posteriorem Petri Epistolam, et ad Epistolas Jacobi, et Judae (quarum unaquaeque in ipso initio nomen expressum habet illius, cui tribuitur, ut ejus, qui eam scripserit) quantum ex historijs, aliisque indiciis colligi potest, ideo quinam eas scripsissent, dubitatum ab initio fuisse, quod repertae essent, postquam ex reliquis scriptis quasi liber jam factus esset, ac constitutum fuisset, illa sola, nec praeterea alia, fide prorsus digna censenda esse, quod ad historiam attineret, et doctrinam Christi atque Apostolorum. Sed, cum postea, tempore procedente, ex indiciis huic rei aptis cognitum fuisset, istas Epistolas illorum ipsorum Apostolorum esse, exempta plerisque dubitatio illa fuit, et sic inter alias sunt numeratae: et ea quidem, quae Jacobi est, ante duas reliquas. Quemadmodum etiam intelligi potest ex vulgatis codicibus Syriacis, in quibus illa extat, reliquae duae non item, fortasse, quod de ea prius aliquid certi haberi coeptum est. Jam de duabus posterioribus Johannis Epistolis, verum est, eas non ita communiter ab omnibus, ut Johannis Apostoli scripta, fuisse agnitas ac receptas, Euseb. lib. 3. cap. 19. Sed tamen a plerisque, ut tales, fuerunt receptae, et ab illis etiam, qui de illarum scriptore, quisnam videlicet fuisset, dubitabant, approbatae, et fide dignae existimatae. Cognitum enim fortasse fuit, illas ab ipso initio hoc honore dignas habitas fuisse ab ijs paucis ad quorum manus pervenerant. Quo magis vero tempus processit, eo magis deinceps perpetuo et de his, et de alijs supra enumeratis

enumeratis scriptis firmiter creditum est, illorum auctores eos fuisse, qui Vulgo existimantur, adeo ut per plura secula, cum adhuc in Christiana Ecclesia magni momenti dissensiones orti essent, non prius atque usque ad nostra tempora, postea nata dissensiones istae oriebantur, sicut per illis, ista de locis, nisi ullus homo, intelligens existimatus, dubitasse in veritate fuerit. Tametsi vero, quo magis tempus processit, eo etiam magis ab eo tempore, quo conscripta fuerint, ob eamque rem a nostra aetate absumus, de iudicio auctorum minus cognitum est: tamen omnino credendum est, per petuum istum omnium quasi communem consensum (maxime vero ejusmodi hominum, qui non modo aliorum inter se dissentientium opiniones contrarias diiudicare, sed etiam controversias finire debent) de auctoribus praedictis, ob eamque de auctoritate eorum, quae diximus, scriptorum, non casu exstitisse, sed probitate testimonia aliaque certa eius rei argumenta, quae praecedente tempore in dies magis affluxerint, et confirmata fuerint. Quod attinet ad Epistolam ad Hebraeos scriptam, non dubium est quin adhuc utique olim immo hodie multo magis, quam plurimos retro actis seculis, dubitatum fuerit, ac dubitetur, quisnam eam scripserit, Origenis cum vulgo recepta, eam esse Pauli Apostoli, non pauci nec lectu difficultates habent: et ego quidem, me ex illorum numero esse fateor, qui eam adduci nequeunt, ut id credant. Nam praeter alias rationes, quae inde me retinent, videtur nisi ista in universum scribendi ratio auctoris illius Epistolae admodum diversa ab ea, quam usurpatus est Paulus, quamvis aeque divina. Nec quidquam dicam de stylo, cuius, quem Graeci charactera vocant, illius Epistolae; qui, ut Graece linguae periti asserunt, admodum dissimilis est characteri, et stylo aliarum Pauli Epistolarum: quandoquidem hodieque multi sunt, qui omnino velint, eam Judaico cuidam fuisse conscriptam; refragantibus plurimis iisque validis indiciis, quae in ista reperiuntur, contrariae sententiae. Ingenium igitur fateor, et scripto hoc non sine causa dubitari, nam illius auctoris fuerit, cui communione consensu tribuitur. Nihilominus tamen (ut in dies de altero agamus, quod saepe hinc diximus in ratiocinatione illa, qua explicatus est in quaestione nostra haec secunda

Secunda causa fidei, libro alicui minime adhibendæ) dico, etiamsi nomen autoris alicujus Scripti ignoretur, non tamen ejusmodi Scriptum nullius auctoritatis esse existimandum est, aut etiam minoris, quam si non ignoraretur, sive in iis, quæ ad historiam, sive in iis quæ ad doctrinam spectant; dummodo constet, scriptum illud ab iis, qui optimæ notæ erant, ac vera viderint, quæ in isto contineantur, veraque existimatum fuisse. Atque hoc in re difficili consequi eximum: ea liquidem primis illis temporibus, id est, cum adhuc quidam eorum viverent, qui cum ipsis Apostolis conversationem habuerant, ut asserit ex historiis * colligi potest, quam his multi ex Romana Ecclesia, aut etiam ipsa Ecclesia Romana contradicerent, generatim ab omnibus Christianis approbata fuit; adeo ut illi isti, qui contradicebant, ab aliis postea in eo discrepârint, quod nollent, eam ab Apostolo Paulo scriptam fuisse, quam ulla alia in nt. Eam autem antiquitus admodum approbatam fuisse fidem inde certa facit Vulgatus codex Syriacus Novi Testamenti; qui ipse in quo ista exstat. Reliqua sunt Presbyteris, quos temporum temporis communi consensu tributum fuit Johannem Apostolo & Evangelistæ. Multi tamen hac de re dubitarunt. Verum Justinus, qui eo præcipuo tempore vixit, quo conscriptum fuit, illud ut Johannis, quem diximus, opus citat, ejusque, quemadmodum etiam Eusebius testatur, usus est testimonio. Irenæus * autem, qui Justino post successit, quique similiter, ut ipsemet affirmat, proximus fuit ei temporis, quo vixit illa ejus Scriptori conjecta non solum id quod etiam idem Eusebius testatur, iis præsertim Irenæi verbis ostendit) assentit, scriptum illud esse Johannis Apostoli; sed etiam non obscure ait, id se ex testimonio eorum confirmatum sua ætate fuisse, qui ipsum Johannem de facie cognovissent. Quocirca, non libebit, præsertim partam aliquam aut etiam magnam dissimilitudinem rationis sibi ipsi in uno persona, ac præsertim ab aliis ejusdem Johannis scriptis longe diversi generis, quæ omnium fortasse dictionum pulcherrima est, quæ afferuntur ad probandum, scriptum illud non esse ipsius Johannis debere aut posse dubitari, quum ejus sit opus; maximeque cum simul adsint tot alia testimonia, & conjecturæ, ut illi isti, qui secus nega-

Euseb. lib. 3. cap. 3. & lib. 6. cap. 14. † In collegio cum Tryph. lib. 4. cap. 37. Euseb. lib. 4. cap. 18. Tertull. contra Johan. Apost. lib. Apoc. cujus lib. 5. adversus Marcionem. * Iren. lib. 4. cap. 37. & lib. 5. circa finem. † Euseb. lib. 5. cap. 8.

negarent, ejus esse, illudque rejecerunt, coacti fuerint fateri, à quo Piam conscriptum fuisse, qui persuadere voluerit, illum ipsum Johannem illud conscripsisse. Atque hæc satis sint de secunda hac caussa.

III. Tertia caussa, propter quam diximus dubitari posse de auctoritate alicujus libri, hæc est: videlicet si constet, aut justa suspicio sit, librum fuisse immutatum ac depravatum. Ubi primum animadvertendum est, necesse esse, ut depravatio sit vel totius historiæ aut doctrinæ in universum, vel singularium aliquot locorum, ex quibus ipsa historia aut doctrina non immutetur. Si enim vel partis tantum esset historiæ, aut doctrinæ, vel locorum, ex quibus ipsa historia aut doctrina immutaretur, id facile aliqua ratione appareret; propterea quod non esset convenientia illius partis cum reliquis, immutatioque ista latere non posset, præsertim doctrinæ. Itaque appareret in libro repugnantia, aut parva ejusdem secum consensio: quod, jam diximus, &, ut hoc loco licet, probavimus, non deprehendi in Novi Testamenti libro: quin potius in eo inveniri mirabilem ubique consensum atque concentum; adeo ut hoc solum, si quis consideret, quot scriptores, & scripta in eo contineantur, satis esse debeat, ut quilibet judicio præditus ei fidem vel maximam adjungat. Jam vero, ut depravatio sit totius doctrinæ aut historiæ in universum, id fieri prorsus nequit, si modo id firmum maneat, quod supra ostendimus; ista videlicet scripta eorum esse, quibus tribuuntur: neque enim alioqui illorum scripta essent, sed aliorum. Quod si depravatio est aliquot locorum singularium, ex quibus nec doctrina nec historia immutetur, quidnam hoc momenti habet? Aut quam vim habere potest, ut libro alicui fides minime habeatur in iis, quæ alicujus sunt momenti? Nam si quis dixerit, ex depravatione in rebus levioribus jure dubitari posse, ne hoc idem in rebus gravioribus acciderit: respondebo, jam hic, ut demonstratum est, pro concesso sumi, in rebus gravioribus hoc non accidisse. Sed videamus præterea, quænam probationes, aut conjecturæ adsint depravationis, sive ex toto sive ex parte, scriptorum Novi Testamenti. Quod attinet ad probationes, eas oportet aut ex testimonijs hominum dignorum, quibus fides habeatur, aut ex validis

rationibus

rationibus proficisci. Jam testimonia ejusmodi nulla adsunt.
Quin immo summa omnino reverentia, in qua hæc scripta fuerunt apud omnes, qui antiquioribus temporibus inter Christianos alicujus nominis erant, aperte nobis testatur, istos existimasse, ea neque ex toto, neque ex parte depravata fuisse. Ubi homines digni, quibus hac in re fides habeatur, nulli inveniuntur. Etenim, si Christiani non sint, fieri potest, ut sic locuti ac testati fuerint ex animi perturbatione, atque ut eo minus vera existimetur Christiana religio, quam nos in hoc quæstionis nostræ capite verissimam pro concesso ponimus. Sin Christiani quidem sint, sed parvæ, aut nullius auctoritatis, quodnam pondus habere poterit eorum testimonium? Et nisi admodum antiqui fuerint, ijsque temporibus proximi, quibus scripta ista conscripta sunt, qui testare vere potuerint, ea postmodum corrupta fuisse ac depravata? Validas porro rationes, quibus corruptio hæc ac depravatio probari queat, ego quidem nullas video. Si quis enim argumentando eam colligere velit ex rebus manifesto falsis, vel inter se repugnantibus aut diversis, quæ in ipsis scriptis legantur; jam dictum est, res ejusmodi minime in eis inveniri; aut certè non tales, quæ ullius sint momenti, & idcirco non aptas ne ad suspicionem quidem inducendam depravationes ipsorum. Quod si quis fortasse eam probare velit ex varijs lectionibus, quæ habentur plurium in ipsis locorum, Dico, quamvis necessarium quodammodo sit, unam tantum esse veram lectionem, alias vero falsas, non tamen dici posse, scripta illa esse depravata; immo jure posse affirmari, ea valde conservata esse. Nullum enim est scriptum, in quo temporis longinquitate, ob varias incidentes caussas, multa aliqua ratione non immutentur. Quamobrem inter antiqua scripta illud minus depravatum censeri debet, cujus pluribus in locis variæ lectiones extant. Ut verisimile sit, in quolibet loco, quem tempus immutavit, veram lectionem inter ipsas extare; quam lector, ratione duce, & collatione aliorum locorum similium, assequi atque amplecti possit. Magis vero depravatum illud existimandum est, cujus nusquam

ulla

ulla extat varia lectio. De scriptis loquor, quae in complurium manus pervenerint, & quorum necesse sit multa exempla decursu temporis scripta fuisse; qualia prae caeteris omnibus fortasse sunt Novi Testamenti scripta. Quot libros antiquitus conscriptos habemus, quorum variae lectiones si ad nostram notitiam pervenissent, non dubitaremus fortasse, ut facimus, de ipsorum sententia in locis innumeris; nec opus esset, ut nos tantopere torqueremus, quo assequi possimus, quemadmodum modo hic, modo ille locus legendus sit, quando liquido apparet, fieri non posse, ut ibi ita scriptum fuerit, quemadmodum legitur? Jam igitur, ut de conjecturis agamus depravationis Scriptorum Novi Testamenti, si quispiam dixerit, admodum verisimile esse, tot saeculorum spatio, cum tot exempla eorum descripta fuerint, ea pluribus in locis fuisse immutata; id sane non negabo. Sed simul dicam, ex variis lectionibus apparere posse vestigia immutationis, qualisnam ea fuerit. Quod si quis praeterea dixerit, verisimile esse, ut ij, qui in Christiana religione inter caeteros principatum in orbe terrarum obtinuerunt, quorumque de ipsa religione sententiae praevaluerunt, tot saeculis, quibus regnarunt, multis in locis religionis ipsius libros corruperint, eorumque verba, ad suam sententiam illa accomodando, immutaverint.

Respondeo similiter, me non negare, quin verisimile sit, eos tentasse, aut cogitasse id facere. Verum, tam magnum exemplorum numerum, qui variis in linguis semper horum librorum per terrarum orbem diffusus fuit; tot veteres, qui aut explanationes & commentaria in eos ediderunt, aut de rebus ad Christianam religionem spectantibus scripserunt, a quibus saepe saepius ex his libris aut verba aut sententiae citantur, id illis non permisisse. Cujus rei satis manifestum indicium esse potest, quod nulla est opinio, de qua diu olim disputatum fuerit, quae ex iisdem codicibus, quos a se conservatos ipsi approbant, non possit, ut antea, disputanda suscipi; quodque ex his ipsis codicibus gloriantur hodie innumeri se detegere ipsorum

ut quidem

aut quidem eam ipsi vocant) tyrannidem, ac falsitatem innumerabilium ab eis
recitatarum opinionum. Quanquam praeterea & contra hanc, & contra quam-
cunque aliam coniecturam, quae quis in eorum affirmare possit de scriptionis
scriptorum Nov. Testamenti, coniectura quidam pugnat longe illis gravior,
quae sola eas omnes citius aequo explodit. Ea est, quod plusquam
verisimile censeri debet, Deum, cujus bonitas, & providentia infinita est, non per-
misisse, ut illa scripta, quibus continebatur potissima, quam sui ipsius summa
voluntatis simulque salutis nostrae, humano generi, tanto hoc ab orbe condito tem-
pore, largitus esset, notitia; quaque ut talia, quae eam continerent, a veris
in ipsum Deum hominibus semper recepta fuerunt, ulla ratione depravata
ac corrupta fuerint. Nam, si quis, hoc verisimillimum esse, negare velit,
necesse est etiam, ut neget, aut Christianam Religionem esse veram, ad-
versus id, quod hoc loco pro concesso ponitur: aut Nov. Testamenti scri-
pta ab iis conscripta fuisse, qui ea conscripsisse existimantur, adversus
id, quod jam probatum est, omnino in hac ipsa disputatione de scriptorum
illorum depravatione, jam firmum constitutumque habetur. Quamobrem
plura de hac tertia causa verba minime faciendum, jure possemus ulterius pro-
gredi, praesertim cum de ea istam dicendum sit, ubi seorsim de Veteris
Testamenti scriptis agetur, ibique addendum, si quid hoc loco praetermissum
fuerit.

IV. Restat igitur quarta et postrema causa, quam paucissimis verbis
expedimus. Quamquidem nulla (quod sciam) testimonia depromi homi-
nem in re fidei dignorum, quod Nov. Testamenti scriptis, si modo Christiana re-
ligio vera est, fides non sit adhibenda. Et sane quidem, si ab aliquibus vete-
bus Christianis, de quorum sanctitate, & eruditione ipsius rei cognitionem, ex histo-
riis scriptis constaret, sine ullo dubitationis detrimento etiam nulla ejus
rei ratione allata non deberet scriptis ipsis fidem adjungi; hoc solum satis esse
posset ad detrahendam illis fidem, aut certe eam valde dubiam suspicio-
quae redendam. Verum, ut dixi, quod hoc [illegible] afferri possit, ut tale quid ad nostram notitiam pervenerit; cum plane nemo
vulgo vetus Christianus existimatus fuerit, qui de auctoritate eorum scri-

eorum

ptorum in universum dubitaverit, nedum affirmaverit, in rebus ad Christianam re-
ligionem pertinentibus, scriptis illis credendum non esse, neque eis standum.
Hactenus nobis videmur satis aperte demonstrasse, si concedatur Christia-
nam Religionem esse veram, nullam esse caussam, cur dubitari debeat de au-
ctoritate ejus libri, qui Novum Testamentum appellatur. Ex quo, ut ab initio
diximus, necessario sequitur, non esse similiter, cur dubitetur de auctorita-
te ejus libri, qui appellatur Vetus Testamentum, cum is à Novo Testamento
manifeste confirmetur. Nulla siquidem scripta hoc loco ad eum librum per-
tinere agnoscimus, praeter ea, quae Christi, & Apostolorum ejus tempore,
jam, ut sacra, in Judaico populo recepta fuerant, atque ejusmodi, quibus pro-
prius fides adhibenda esset. Haec sunt illa omnia, quae hodie quoque Judaei,
ut talia, approbant & agnoscunt; quae denique ipsorum Biblius continen-
tur, & universe apud Christianos sine controversia plenam auctoritatem ob-
tinent. Quare nihil hic est opus agere vel de duabus prioribus, vel de quar-
ta earum caussarum, quas de Novo Testamento verba facientes examina-
vimus, ex quibus infici quispiam possit ad fidem alicui libro minime ad-
jungendam; cum nulla ex istis tribus, ob jam expositam causam, locum habe-
re possit in Vetere Testamento, si Novi auctoritas agnoscatur. De
tertia tantum nonnihil agendum erit. Sed prius tamen aliquid mihi dicen-
dum videtur de ipso Mose, qui praecipuorum Veteris Testamenti librorum
scriptor fuit, in quibus non modo reliquorum omnium, verum etiam totius
(ut sic dicam) religionis fundamenta continentur.
Quidam enim aliquoties, doctos quosdam viros libris istis objicere, quod in eis
ea narrentur, quae longissimo tempore ante Mosem, qui eos scripsit, natum e-
venerint, nedum is potuerit ex propria scientia (ut loquuntur) illa scribere,
atque, ut facere videtur, asserere, & idcirco caussa sit, cur ejus dicto non sit
standum. Haec objectio tametsi aliquid coloris habet, tamen, ut mox o-
stendemus, nullam vim habet ipsa per se. Primum igitur animadverten-
dum est, rationem hanc longinquitatis temporis inter scriptorem, & res,
quas scribit, posse quidem hanc vim habere, ut ipsi indubitata fides mi-
nime adhibeatur, non tamen per se ipsam efficere posse, ut nihil ei credi
debeat.

C'orbeat. Aliqui rejiciendi Scriptores essent complures celebres historici, qui de rebus scripserunt ab eorum aetate longe remotis. Et tamen non solum isti Scriptores non rejiciuntur, sed etiam generatim non mediocris fides illis adjungitur, ut Livio, Plutarcho, & aliis non paucis. Hoc autem ideo dico, quod, etiam si hic quaeri tantum videatur de Scriptorum fide adhibenda: tamen, ut postea dicetur, ad rem etiam plurimum facit, scire, cum historicis, de quibus agimus, credat aut possit ea fides adhiberi, quae aliis multis, de quibus tamen nihil certi habemus. Deinde vero dico, quod Moses ea aetate vixerit, quae remotissima fuerit ab eo tempore, quo multa mutarunt eorum, quae narrat, tum per se ipsum non deberet fidem iis quidquam detrahere. Etenim aut volumus, Mosen talem fuisse, cui fides haberi debeat in iis, quae scribit suo tempore mutasse, & quamvis postea tum hoc erat, an vera nec ne essent, & quomodo postea se habuissent: aut nolumus fuisse talem. Si nolumus talem fuisse, tantum abest commemorare magnum illud intervallum, quod abest inter res quaedam ab ipso scriptas, & tempus quo ipse vixit; quasi tanto dicere volimus, in rebus, quae vel proximis, vel ipsius tempore exciderant, deberi aut posse illi credi: Sed oportet absolute dicere, non deberi illi quidquam credi; ac ne illa quidem, quae sibi ipsi accidisse narrat, aut quibus se interfuisse affirmat, in quam aliud quid fiam. Sin autem volumus, cum talem fuisse, cui fides haberi debeat saltem in iis, in quibus nullo pacto falli potuit, & concedimus, cum hominum integerrimi ac consultissimum mendacem ac mentiendi cupidum minime fuisse; nunc esse, ut pariter volimus & concedamus, veracissima esse, quae scripsit, quantumvis longo temporis spatio ab ejus aetate disjuncta, maxime vero id, quod vel minus verisimile videtur, vel minus potuisse ab ipso resciri; hoc esse hunc, quem videmus, mundum a Deo creatum fuisse, & quomodo. Narrat enim idem Moses de se ipso, idque constanter asserat (qua in re fieri non potest, ut falsus fuerit) se in tam alto gradu cum Deum fuisse, & usque ad eum morbem adeo illi charum, utique ipsum ait, familiarem, ut hoc verum esse nequeat, quin simul verum sit, eum non solum rescire potuisse ea, quae longissimo temporis spatio ab ipsius aetate discrepant, maxime vero ea, quae propius ad ipsum Deum pertinebant,

sed

Sed etiam cum certo illa resciverit, ipsum ab ipso scripta sunt. Quisquis Deo devotissimus atque intimus fuerit, verba servi ejus & nuncius qui dicit, qui dixerit causus fuisse ea scribendo assecutum, non modo de aliis, sed de ipso Deo, deque ejus operationibus, quæ ab comperta non essent, & tam graviter alios fallere. Sed jam ad propositum nostrum revertamur.

Dico igitur, non posse quidquam dubitari de auctoritate libri, qui Vetus Testamentum appellatur, nisi ei qui dixerit, ab eo tempore, quo Novum Testamentum conscriptum sit, fuisse Vetus Testamentum plenius in locis controversis ac dubitatis; quos cum plane nosse noverimus, inde cur de omnibus ejus libri locis dubitemus. Verum quisnam erit, qui hoc affirmare ipsis potuit Prophetis, ut non tantum de veritate, sed de suspicione quoque agamus, aut de spiritu ipsa casu venit, aut data opera. Si casu; quidam liber est, in quo hæc idem venire non potuerit? Ergo, si ob ipsam causam dubitandum est de omnibus, quæ leguntur in Vetere Testamento leguntur, quasi aliter leguntur ac scripta sunt: erunt, oportet ob hanc ipsam causam in eodem dubio versari circa omnia, quæ ubique existant, libros; ac præterea, quod ad historiam attinet, nihil fidei plenumque habeatur, librum. Jam vero quis novit, librorum declarationis, quæ casu venerint, præter quam quod lectionis memoriæ esse consuluerunt, plenumque talis esse, ut earum in ipsis locis indicium aliquod affervat; eorum, qui judicio non sunt destituti, optime novit, quamam esse quant suspiciosi, qui rursus ejusmodi, ut in iis declaratis nulla casu venire minime potuerit? Sin autem declaratis ipsa data opera venit, neque esse Judæos id fecisse, quandoquidem illi perpetuo tanquam custodes ejus libri fuerunt. Judæos vero haud dubitasse esse, ut affirmant, alios declarare ager ipsos fuisse, nisi aliquot loca, in quibus aliquo modo verba dicunt de futuro Messia, quæ satis aperte intelligerentur de Jesu Nazareno, quem ipsi in crucem sustulerunt, vim dicta esse, & in eo impleta fuisse: aut loca alia, quæ gratis tandem ratione eis adscribantur, ac fidem faciunt primævæ ipsorum. Quæ declaratis nihili facienda esse. Cum jam pro concesso hæc posnatur, non recipi Vetus Testamentum, quin simul recipiatur Deum,

in quo

in quo apertissime continetur quidquid pertinet ad cognitionem Jesu Nazareni, ut Messiæ in Vetere Testamento promissi, & ad excellentiam, & gloriam ipsius, & simul ad Judaici populi perversitatem. Postremo considerandum est (disputet contra quivis) si recipiatur Novum Testamentum, non posse ad ipsam religionis summam quidquam fere momenti habere, quamcunque Veteris Testamenti depravationem, cum nihil non levis momenti potuerit esse in Vetere Testamento, quod Novo non contineatur; nec quidquam illius recipiendum sit quod non conveniat cum iis, quæ in hoc sunt scripta. Adeo ut utilis quidem plures ob caussas sit lectio Veteris Testamenti iis, qui Novum recipiunt, id est, hominibus Christianæ religionis, sed non tamen necessaria. Hocque ideo dictum volumus, ut eodem tempore respondeamus iis (si tales fuerint) qui, ut auctoritate Veteris Testamenti minuant, atque offendant, scripta illa depravata, dicturi sint, multa in eo legi, quæ nihil prorsus cum quibusdam conveniunt, quæ in Novo Testamento leguntur. Quandoquidem ipsa suo tempore & vera fuerunt & sancta. Sed postea qualitate mutarunt, cum mutatum est Testamentum (ut etiam ipsa nomina indicant, Vetus & Novum) id est Foedus, quod pepigit Deus cum populo suo.

CAPUT. II.

In quo hoc idem demonstratur iis, qui nondum credunt Christianam religionem esse veram. Primum iis, qui credunt aliquam esse, aut esse posse veram religionem. Deinde iis, qui existimant, nullam veram religionem esse posse.

Ostendimus, ut quidem nobis videtur, quantum satis est, nullam esse caussam, cur quis dubitare debeat de auctoritate librorum Veteris & Novi Testamenti, si modo concedatur, religionem Jesu Nazareni, qui dicitur Christus, esse veram. Sequitur nunc, ut videamus, quemadmodum auctoritas horum librorum probari possit, ubi quis dubitet, an religio ipsa sit vera, nec ne; aut etiam firmiter credat, eam esse falsam. Et quanquam non soleat ejusmodi de re his conditionibus disputari, cum vanum esse videatur conari cuiquam persuadere, fidem adjungendam esse libris quibusdam de religione

agentibus,

agentibus, quam veram esse, jam constans non sit opinio: tamen tentabimus breviter exponere, quae hic etiam dici posse arbitramur.

Necesse est igitur primum in hoc disputationis nostrae capite talem distinctionem facere. Nam aut is, qui dubitat de veritate religionis Jesu Christi, eamve falsam etiam penitus esse existimat, credit esse, vel esse posse religionem aliquam veram: aut credit, religiones omnes, quae sunt, vel esse possunt, esse falsas; & idcirco aut negat, Deum esse, aut non concedit, illius cura & providentia homines singulatim regi & gubernari. Communis quaedam utrique istorum ratio, qua videlicet illis probari queat libris supra dictis fidem adjungendam esse, haec foret; Nempe illis demonstrare, Christianam religionem esse veram. Jam enim ostensum est, si hoc probetur, nullam caussam esse, cur id fieri non debeat. Quanquam vero haec res eiusmodi est, quae longam disputationem requirat, ipsaque per se magnum plane volumen postulet: tamen, quatenus brevissima, qualem hic instituimus, scribendi ratio fert, videbimus, ut aliquid de hoc dicamus, ratione habita, idque separatim alterius ab altero, utriusque generis istorum hominum.

1. Quantum igitur ad eum attinet, qui credit esse, vel esse posse aliquam veram religionem, videre nequeo, si modo is judicio sit praeditus, quomodo clare non perspiciat, Christianam religionem non solum alias omnes longe antecellere, sed etiam omnia habere, quae in religione aliqua vera desiderari possint, adeo ut aut haec sola sit vera, aut nulla vel sit, vel esse possit non falsa.

Sed dicet quispiam: Quanam ratione vis, me quidquam de Christiana religione judicare posse, cum nesciam qualisnam sit ista Christiana religio, propter tot tamque diversas immo contrarias opiniones, quae antiquitus fuerunt, hodieque sunt, de rebus ad eam pertinentibus?

Respondeo, istas tot tamque diversas, aut etiam contrarias opiniones, nihil impedire, quominus de summa quadam constare possit ejus religionis; quae summa sine dubio id est, in quo omnes, qui eam religionem profitentur, videntur convenire; praecepta scilicet sanctissima quae in ipsa dantur, promissaque admirabilia vereque Deo digna, quae in ipsa continentur: quibus duabus

quibus Oratus rebus tanquam partibus, omnis religio potissimum constat.
Quamnam vero alia religio unquam fuit, aut esse potest, in qua tanta, rerum
maior, vitæ innocentia ac probitas vera prædicabitur, tanquam modum magis, ab
omni superstitione alienæ, & ab omni quantuvis minima causa irritionis sibi con-
ciliandæ, quam illa est, quam omnes, qui Christianos se esse profitentur, a-
gnoscunt professi in Christiana religione? Quin potius, quodnam alia religio
est, cujus præcepta, si cum præceptis Christianæ religionis conferantur, non vi-
deantur tanquam exiguum & obscurum aliquod lumen soli oppositum atque
collatum? Jam quod attinet ad promissa, quis est, qui videat, ne exploga-
tari quidem posse ulla nec sublimiora, nec magis divina, quam illa sint,
quæ Christianæ religionis auctor, iis fecit qui eam colerent? Addo, quod modus
ipsa præcepta colendi, istaque promissa faciendi, qualem cum ipsis consen-
tiunt omnes, qui Christiani appellantur, adeo rarus ac peculiaris est, ut in
summam admirationem adducat quemcunque cum diligentius contemplantem.
Hic enim is, qui præcepit, primum etiam omnium ea, quæ præcepit aliis,
ipse facit; deinde manifeste atque absolute, ut non minus docuerit, quæ fa-
cienda sint, suo ipsius exemplo, quam verbis. Denique ipse postquam fa-
lam & in oculis omnium la via ingressus est, quam aliis monstraturus erat, eo per-
venit, quo illam duces affirmaverat; promissaque illa vere adimplens, quæ
aliis fecerat, magna spectatorum consensu ea aliis ad fandi, quibus ad-
modum se facturum promiserat. Quæ igitur alia religio cum hac in his
rebus degitari potest, præsertim vero in postrema hac parte? Nam quæ
alia est, in qua venerit, ut is, qui eius auctor & princeps est, promise-
rit deinde alterum præmium à se propositum iis, qui ipsius præceptorem
tulissent? aut illud idem præmium ipse obtinuerit, modum facultate illud
aliis dandi? Promisit Moses, Legem, quam ipse dedit, conservantibus,
multa felicia in hac vita, quorum nec assecutus ipse sum, nisi minima ex
parte, paucissima fuisse: qui toto fere tempore, quo vixit, laboribus &
molestiis circumdatus fuit; & ne Deum quidem in ipso vitæ extremo il-
li vere, ut in eam regionem ingrederetur, quam Deus perpetuo possidendam
ei populo dederat, quem ipse eo ducebat, nisi ut ipse eum illuc intro-

ducere,

Duceret, plenumque tot suorum laborum fructum cerneret. Mahomet=
tes similiter iis, qui religionem à se promulgatam coluerint, promisit post
hanc vitam gaudia, & voluptates magnas, quarum hactenus illum par=
tem ullam adeptum fuisse, nullum indicium extitit. Quinimmò constat hodie,
aut constare creditur, ubinam corpus illius sit, vita omnique sensu destitu=
tum jam inde à mille circiter annis.

Nam si quis diceret, si ea quidem vera essent, quæ auctori Chri=
stianæ religionis evenisse dixi, nulla alia disputatione opus futurum,
cum ex illis necessario concludendum foret, hanc religionem esse verissi=
mam: verum de ipsis dubitari, aut etiam firmiter credi, fabulas esse ac
mendacia.

Responderem, quod pertinet ad illud, de quo hic agitur, nihil opus
esse inquirere, an ista sint vera, nec ne. Sed satis esse, in Christiana religi=
one ita affirmari, ut à me dictum est, ad hoc, ut hæc Religio cum aliis
omnibus conferatur; positis videlicet iis, quæ in illis affirmantur ac de=
monstrato, hanc illis longè antecellere, paribus alioqui conditionibus, hoc est,
pro concesso sumpto, eandem prorsus fidem adjungi omnibus, quæ vel in
hac, vel in illis affirmantur. Quanquam ea, quæ in Christiana religione
ejus auctori evenisse affirmantur, idoneis probationibus non carent; e=
jusmodique eorum indicia apparuerunt, ut, qui audeat plane contrarium
asserere, id est, fabulas ea esse ac mendacia, ostendat se non admodum
intelligentia pollere, ac temerarium esse; quemadmodum infernis demonstra=
bitur. Cum igitur, si id tantum consideretur, quod de rebus ad Christianam
religionem pertinentibus, veritatis vi plane cogente, omnes, qui eam profi=
tentur, affirmant, semperque affirmarunt, facile cognosci possit, quanto pere cæ=
teris ea sit anteferenda; quidnam (putas) foret, si omnium rerum præcipuarum
ad eam pertinentium veritas nota esset? Quæ tamen hodie quibusdam pau=
cis est nota, qui præter modum obstupescunt divinam & admirabilem sa=
pientiam, quæ in ipsa tota, in singulisque eius partibus continetur; atque

a parte

aperte vident aut nullum prorsus locum habere, aut facillime everti posse, quidquid contra ipsam afferri vel solet, vel etiam potest; cum pleraque ex ipsis ideo afferantur, quod per errorem falso ponuntur quaedam quasi maxime ratae ac necessariae sententiae in ea religione; quodque adhuc ex parte ignoratur, quemadmodum de quibusdam ex praecipuis rebus ad ipsam spectantibus sentiendum sit. Quos errores tunc mihi explicandos reservo, si unquam Deo placuerit, ut plene de veritate huius sacratissimae sanctissimaeque religionis scribam; ubi ad omnia graviora respondebo, quae contra eam possunt afferri. Quod vel ex toto, vel ex parte alii quidam jam tentarunt; sed quia ipsis non recte ejus arcana nota erant, & ob eam caussam multa adversariis concesserunt, quae falso de ea pro veris ponunt, hinc factum est, ut minime iis satisfacere potuerint, qui acuti fuerunt & excelso ingenio praediti. Potest igitur, ut ad rem nostram redeamus, vel ex eo solo, quod de Christiana religione ab iis semper affirmatum est, qui eam sunt professi, facile, quicumque judicio penitus destitutus non sit, cognoscere, quanto pere haec religio caeteris omnibus sit anteponenda; &, si ulla quaepiam vera religio in terris est, aut esse potest, hanc illam esse. Quinetiam quando generatim y, qui unquam se Christianos esse professi sunt, quantumvis diversas, ac repugnantes inter se opiniones alij ab alijs habuerint, fassi sunt, in libro, qui Novum Testamentum appellatur, summam religionis ipsorum contineri, potest, qui de ejus veritate dubitet, librum illum accurate legendum sibi sumere; & sane, nisi plane stolidus fuerit, nec apud animum suum jam statuerit, quaenam aut ex toto, aut ex parte, sint ejus religionis decreta, sine ulla alia ope ad clarissimam cognitionem perveniet multarum rerum ad eam pertinentium, quae id efficient, ut ipsis, (quod ajunt) manibus contrectet ipsius prae caeteris omnibus religionibus excellentiam.

Quod si quis obijciat, non posse quemquam Novum Testamentum in hunc finem legere, ut aperte cognoscat ea quae sunt religionis Christianorum, à Jesu Nazareno traditae, cum de auctoritate ipsius Novi Testamenti dubitetur;

Respondebo

Respondebo (hocque ad materiam quoque superioris capitis accomoda-
ri poterit) necesse esse, ut dubitatio, quae hic merito esse possit, de au-
ctoritate ejus libri, ad ipsam historiam pertineat rerum, quae eo tempo-
re evenerint (idque in ea tantum parte, quae nequaquam communiter
ab omnibus etiam maximis Jesu Nazareni inimicis ut vera, recipitur;
quaeque, si recipieretur, aperte demonstrare posset, ipsius Jesu religio-
nem bonam esse & dignam, quae recipiatur) atque etiam ad pro-
missa, aliasque rerum futurarum praedictiones, aut ad patefactionem
rerum praesentium vel praeteritarum, sed nullo pacto ad doctrinam,
quatenus historice consideratur. Quis enim risu dignus non fuerit, si af-
firmantibus cujusvis religionis hominibus, suam ipsorum religionem certo quo-
dam libro contineri, quod idem semper sensisse ~~[illegible]~~ constet eos, qui ejus religionis
fuerint, dicat ipse se id minime credere? Nam quis est, exempli gratia, qui
negare audeat, aut etiam dubium apud se id esse dicat, in Vetere Testamento
contineri religionem Judaici populi à Mose traditam, vel in Alcorano seu Co-
rano religionem, quam Turcae aliique Mahometani à Mahomete traditam
habent? Quamobrem durum ac novum admodum videtur, quemquam inve-
niri, qui scilicet, Novi Testamenti librum semper à Christianis hominibus eum
existimatum fuisse, in quo scripta contineatur summa religionis ipsorum, audeat ipse
dicere, se hoc non credere, aut de eo dubitare; nec confiteatur satis esse, ut quis
certam cognitionem ejus summae assequatur, diligenter eum librum inspicere,
aut saltem vere doctrinam Jesu Nazareni ejusque verorum ministrorum
eam esse, quam ejus libri summa complectitur. Hoc siquidem solum satis
est, ut recte id concludi possit, quod conclusimus. Quod aperte dicere vo-
luimus propter eos qui inter Christianos confitentur quidem in Novo Testa-
mento nihil de Jesu Nazareni religione scriptum esse, quod ad eam
non pertineat; caeterum volunt multa in eo scripta non fuisse, quae non
minus quam scripta, ad eam religionem pertineant.

Jam vero quid dicendum nobis erit de tot religionis Christianae cir-
cumstantiis (ut sic loquar) quae ipsius solius sunt, ac proprie, quarumque
merito

merito semper magna ratio esse habita; quas denique non pauci ad veri-
tatem ejus probandam attulerunt? Eam siquidem, ab ipsius auctore initio
facto, innumerabiles utriusque sexus homines cujuscumque ætatis, ordinis,
ac conditionis testati sunt, suoque ipsorum sanguine quasi obsignarunt;
quorum magna pars alti atque educati prius fuerant in alia quapiam
religione, quæ per complura sæcula in eorum patribus, et majoribus ad
ipsos usque continuata ac conservata fuerat, eaque, aut diversa penitus
a Christiana religione, quales Ethnicorum religiones erant, aut propria
illorum hominum, qui semper Christianæ religioni omnium infensissimi
fuerunt, qualis erat Judæorum religio. Penetravit illa brevissimo tem-
poris spatio ad loca ab eo remotissima, ubi primum promulgata fuerat.
Et quamvis per trecentos paulo minus annos ab ejus initio ubique fere
non modo odio haberetur, verum etiam asperrime incesseretur, in illisque,
qui eam retinerent, crudelissime puniretur, nullum adhuc principem verum
atque potentem nacta, qui aperte publiceque eam profiteretur: tamen
in dies magis amplificata, perque omnes orbis terrarum partes dif-
fusa est adeo, ut rem intuenti mirum plane sit. Qui primi omnium
eam post ejus auctorem promulgarunt, homines fuerunt minimæ aut
potius nullius auctoritatis existimationisve inter alios, omnibusque hu-
manis viribus destituti; talesque similiter fuerunt ij, qui eam deinceps
publice suaserunt. Nec unquam, nisi post aliqua sæcula, fuit quis-
quam minis, metuve aut contra promissis, spesve ulla, præter id quod
ipsa religio secum affert, ab ijs, quibus hoc cordi erat, ad eam amplecten-
dam et sequendam impulsus. Evanuerunt hac apparente religione, qua-
si tenebræ exoriente sole, paulatim aliæ religiones, adeo ut plerisque
eorum locorum, ubi per aliquod tempus libere ac publice prædicata fuit,
tempore procedente vix ullum vestigium antiquarum religionum reman-
serit, præter quam religionis Judæorum, quam scilicet ipsa concedebat;
immo necessario ponebat, verissimam per longissimum temporis spatium
fuisse, Deoque acceptissimam, a quo, populo illi data fuisset. Mihi

quidem

quidem videtur, has nonnullasque alias hujusmodi, Christianæ religionis circumstantias quibus cæteræ religiones prorsus carent, satis esse debere ad ejus veritatem persuadendam illis etiam, qui nullam veram religionem esse credunt.

Sed profecto, si quisquam est, qui ex illis aperte non cognoscat, quam illa alijs omnibus sit anteferenda, affirmari quidem potest, hunc aut intelligentia carere, aut aliquo pertinaciæ spiritu teneri, aut denique inveterata consuetudine, & à puero educatione ac disciplina plane excæcatum esse. His autem circumstantijs addere non dubitabo quiddam circumstantia majus, vel potius rationem inde ductam, quæ talis est. Nam cum religio res naturalis nequaquam sit (alioqui non invenirentur nationes omni prorsus religione carentes; quales nostra ætate quibusdam in locis inventæ sunt, ac nominatim in regione Bresilia: quemadmodum testantur scriptores digni quibus habeatur fides, mihique constanter affirmavit Pistoriensis quidam Monachus Franciscanus concionator ejus, quos Capuccinos vulgo vocant, homo honesto loco natus, prudens admodum ac cordatus, qui in ea regione fuerat) cum, inquam, religio nequaquam res naturalis sit, sed, si vera est, patefactio sit quædam divina; non modo verisimile est, sed prorsus fieri non potest, ut religio illa quam Deus velit æternam esse atque omnibus gentibus communem, ipsius certissimo ac singulari jussu & opera, passim in orbe terrarum cujuscunque generis hominibus prædicata non fuerit. Atqui hoc nec vere, nec ut verum videri ullo modo queat, de ulla alia religione dici potest, præterquam de Christiana: quæ sola inter omnes eodem tempore varijs in orbis terræ partibus, sine ulla personarum distinctione, omnibus prædicata fuit à multis, qui affirmabant, se ad hoc missos huicque rei destinatos certissime ac singulariter à Deo fuisse.

Quamobrem concludendum est, si ulla religio in orbe terrarum est, quæ nunquam defutura sit, quæque ad omnes cujuscunque generis homines pertineat, hanc Christianam esse; & ob eam caussam, si ulla vera religio est, hanc esse verissimam. Nam talem sine dubio aliquando esse

aliquando esse decebat eam religionem quam Deus ipse humano generi dedisset. Jam ne plura dicam, videtur facillimum, persuadere, cuicunque nullarum partium studio vel odio praepedito homini, et rationi locum danti, si ulla est aut esse inter homines potest religio vera, hanc neque esse, neque esse posse aliam, nisi religionem Jesu Nazaraeni, qui dicitur Christus. Nam si quisquam foret, qui negaret, ea vera esse, quae ad historiam pertinentia in hac disputatione pro concessis à nobis sunt posita, is indignus plane esset, qui cum verba fierent: quantoquidem illi ipsi, qui omnium maxime Jesu Nazaraeno ejusque religioni adversati unquam fuerunt, nunquam ista sunt ausi negare, ut pote nimis manifesta, et quorum semper affirmaverunt, hodieque magna ex parte affabent clarissima indicia.

II. Verum quibusnam argumentis utemur, cum illis agentes, qui omnem prorsus religionem negant, ut illis demonstremus, religionem Jesu Nazaraeni veram esse? Certe (praesertim si jam institutum iter pergere velimus) recta ad hoc via esse videretur, cogere eos fateri illud ipsum, quod negari ab eis diximus, rationibusque eo adigere, ut dicant, non solum esse Deum, seu primum quendam motorem omnium rerum, quae moventur, primamque causam omnium rerum, quae sunt, essentia (ut sic loquar) formali, et nominatim huius mundi aspectabilis; verum etiam eum praeterea homines singulatim, eorumque actiones curare atque intueri: atque hac ratione eos eo adducere, ut concedant esse, aut esse posse inter homines aliquam veram religionem. Hoc enim concesso, jam offendimus, inde sequi, Jesu Nazaraeni religionem esse veram. Quanquam vero minime dubitamus, quin hoc haud magno negotio effici queat, maxime si rationes ducantur non tam ex ipsa natura, ejusque necessarijs effectis, quam ex liberis voluntarijsque eventibus extra necessarium naturae ordinem, qui in orbe terrarum conspecti sunt, et quotidie conspiciuntur; tamen quia hoc nimis longam disputationem requireret, ad illud ipsum statim veniemus, quod in controversia est, et hominibus istis quantopere fallantur, demonstrare conabimur. Nam re licet altius non repetita, potest aperte satis constare, ipsam

religionem

religionem, quæ Jesu Nazaræni dicitur, esse veram. Ac primum istos interrogabimus, an concedant, fuisse quendam Jesum Nazarænum, qui religionem quandam suam in publicum proposuerit, eamque persuadere curaverit, vel quomodocumque de religione verba fecerit, deque ea præcepta dederit. Si negaverint, signis atque effectis ejus rei manifestis convincentur, quale est, fuisse antehac hodieque esse innumerabiles homines, qui professi sunt, ac profitentur religionem Jesu Nazaræni, & inde ab ipso initio ejus caussa vitam profuderunt; quemadmodum fidem faciunt historiæ omnes, & fatentur illi etiam, qui hujus religionis semper hostes capitalissimi fuerunt, quales sunt Judæi.

Quod si isti mihi concedant, fuisse quendam Jesum Nazarænum, qui professus fuerit, se præcepta dare cujusdam religionis, ut quidem concedere sunt coacti, tum eos interrogo, an credant, hunc Jesum, id curantibus ejusdem nationis hominibus, turpi morti fuisse traditum tanquam hominem seditiosum, quique Deum blasphemaret, & populo imponeret. Hoc similiter quomodo negare possint, non video. Cum adhuc extet ea natio, quæ haud negat, se id, quod diximus, curasse atque obtinuisse. Tametsi hoc illi ubique odium & contemptum conciliet, eoque illi infinitæ miseriæ ac calamitatis sit caussa. Mitto, quod perpetuus & universalis orbis terræ consensus, in constante opinione summæ veritatis eorum, quæ tractemus de Jesu Nazaræno affirmavimus, satis est ad probandum, rem ita se habere, sine alijs conjecturis, aut certis signis. Jam si ita res se habet, undenam fieri potuit, ut tam magnus hominum numerus, inter quos multi fuerunt cordatissimi atque eruditissimi, antiquis suis religionibus sua sponte abjuratis, alijsve opinionibus depositis, in quibus consenuerant, & de quibus penitus persuasi erant, seque ipsos interim ludibrio milleque vexationibus periculisque evidentibus, immo certæ, atroci, turpique morti exponentes, religionem amplexi fuerint, cujus ejusmodi homo auctor erat, qui a suis ipsis scelestissimus ac prorsus infamis existimatus fuerat? Est sane omnino necessarium, probabilia argumenta maxima, eaque talia,

quæ

quæ Vim animis faciebat, exhibitæ, ipsum Verum dixisse. Quæ argumenta tibi examinabuntur, & pertendebatur totus Orbis, ea primissima ætate, originemq; suam duxisse à primis illis quibusque fallacibus. Quantoquidem jam mox ab isto initio, idque Vehementibus, quàm magnam postea, & hodie atque efficacis erant causæ illæ, quod id efficerent, ut quis ab ea religione abhorreret, nisi plena atque pertæsus Veritatis animos eorum, qui primi eam bene amplexi, aliisque persuadere curarent, ad hoc facienda cæcitasset.

Non negant hodie, nec unquam negarunt isti Jesu Nazareni interpretes, eum mirabilia quædam magna ac multa fecisse ad ea confirmanda, quæ docebat, quæ fabricatur Vi ordinaria & naturali fieri non posse. Verum ajunt, Jesum præterquam quod insignis magus erat, abalienatam etiam insignium suis sensibus quam Dei ministris interpretationem tradidisse, cujus Vi mirabilia ista omnia fecerit. Atqui nec istam istorum abalienatam Dei creditur, nisi simul creditur, aliquam istæ Veram religionem, nec secundum istam eorum legem ac disciplinam Verum unquam erit, posse quemquam Prophetam, aut de vobis Divinis Vera facientem, ejusmodi mirabilia facere, cujusmodi Jesum fecisse contendunt, nisi vestra Divina homo sit, Vel contra id fiant, ut hominem ad profanum Dei cultum inducat aut ad Deos alienos colendos, Deo scilicet isto illic, id exclusum Veritate & sanctum: hic vero, ad Deos suos servos explorandos, mirabilia ista fieri voluerit.

Jam Vero Jesus Nazarenus non modo non id curavit unquam, ut quemquam induceret, ne illum Deum colerent, qui Verus Deus ab istis, quos diximus, interpretibus existimabatur, Vel, ut alios Deos colerent: Verum etiam ad istum solum Deum, cultum omnem gloriamque rejiciebat; cum auctorem salutis omnium suorum mirabilium operum simulque suæ doctrinæ faciens Veritatis ac felicitatis unius, ut originem quidem partem illi debitam eorum omnium, quæ ab ipsis ei tribuebantur: immo id curans, ut illi ea redderentur, quæ ab ipsis ei adempta fuerant. Itaque secundum ipsam eorum legem ac disciplinam nec esse ipse concedi Jesum Nazarenum fuisse vestra hominem Divinum. Nec quidquam obesset, si ipsi vestra omnia negent à me de Jesu affirmata, quod attinet ad

Deum

Deus de Deo sentiendum

ad Deum ipsorum colendum: modo id tantum firmum maneat, eum non curasse, ut quemquam ab hoc Deo colendo avocaret.

Sed fortasse dicent; satis curasse Jesum, ut homines ab eo, quem ipsi colunt, Deo colendo avocaret, dum persuadere conabatur, hunc Deum jam nolle, ut perfecte ea Lex servaretur, quam ipse olim per Mosem populo suo dederat.

Respondeo, Jesum, donec Propheta fuit, & munere suo in terris esset functus, nunquam id facere conatum esse. Sed tantum, firmis manentibus omnibus praeceptis, quae hic Deus olim dederat, docuit, ad quam majorem perfectionem majoribus promissis consentaneam, quae ipse ejusdem Dei nomine attulit, potior jam datorum praeceptorum pars perduci deberet, abrogatione partis eorum à se faciendam in id tempus differens, cum non jam Propheta foret; sed Princeps ac Dominus coelestis & perpetuus, ab eodem Deo eidem populo datus; talisque ipsius principatus ac dominationis evidentissima signa in ipso populo conspicerentur. Sed ad eos revertamur, quibuscum nunc disputamus, & porro concludamus, si ipsi Jesu interfectores, eorumque posteri, qui Jesu inimicissimi esse nunquam desierunt, fassi sunt & fatentur, eum mirabilia quaedam fecisse ad suam doctrinam confirmandam, necesse esse rem ita se habere. Cum fieri non possit, ut aliud quidpiam praeter certissimam manifestissimamque veritatem eos ad id fatendum induxerit, quod tantopere ipsis adversatur; & in quo falli nulla ratione potuerunt, ut pote qui ab initio omnibus interfuerunt. Ex quo sequitur, oportere, ut ii, qui omnem religionem negant, caussas ostendant istorum mirabilium operum, absque eo quod inde concludatur, religionem, quam is praedicabat qui ea faciebat, fuisse veram, aut saltem aliquam veram religionem dari. Ego sane non video, quomodo id sint facturi. Hoc certum est, quicumque istam opinionem habent, religionem videlicet humanum esse inventum, eamque derident, existimantes, vanissimum esse sperare vel metuere, se à Deo ob sua honesta turpiave facta praemio poenave ulla affectum iri, certum est, inquam, hos similiter ridere, si miracula ulla narrari audiant ab hominibus facta;

omniaque

omniaque ad naturales causas referre.

Verum ultimus progrediamur, ipsosque interrogemus, an credant, illos, qui primi omnium post turpem in orbis terrarum conspectu Jesu Nazareni morte, ansi sunt ipsi amplecti, alijsque publice suadere ipsius Jesu disciplinam, credidisse, alijsque confirmasse, Jesum Nazarenum revixisse? Respondebunt sine dubio veritate coacti, se id credere. Quandoquidem disciplina ista illud in se continet; immo, ut potissimo sui ipsius fundamento, eo utitur; sine quo manifeste apparet, eam universam corruere. Cum hoc igitur ita se habeat, dicant, obsecro, an credant, istos ipsos affirmasse, semet ipsos illum à mortuis excitatum vidisse, cumque eo versatos esse, & comedisse ac bibisse post eius resurrectionem? Nam si dixerint, se hoc minime credere, praeterquam, quod historiae de Jesu Nazareno aperte adversabuntur ea in parte, quae nunquam in dubium fuit vocata, loquentur etiam contra omnem verisimilitudinem. Vix enim fieri ullo modo potest, ut, qui omnium primi publice efferre ac persuadere instituerunt, rem adeo ab omni humano judicio abhorrentem, eam se tantum audivisse affirmarent, & non etiam vidisse, & certo cognovisse. Itaque, si, ut fatere necesse est, primi illi affirmabant, semet ipsos Jesum vidisse à mortuis excitatum, certoque deprehendisse, rem ita se habere; nec dubitari potest, quin ipsi eo quod affirmarent, Jesum Nazarenum revixisse, insectationes gravissimas passi fuerint, ac plerique ipsorum, ut hoc idem confirmarent, proprium sanguinem fundere non recusaverint; sequitur necessario, aut Jesum revera revixisse ut ipsi affirmabant; aut ipsos afflictari & mori miserabiliter voluisse, ut id testarentur, quod ipsimet falsum esse noverant. Posterius hoc nullo modo verum esse potest, quippe cui ratio prorsus communisque sensus repugnet. Necesse est igitur, prius illud esse verum.

Nam si quis dixerit, priori isti rei similiter rationem repugnare simulque naturam ipsam; Respondebo, aliud esse alicui rei repugnare, aliud vero eam non assequi nec percipere. Non potest fortassis quisquam ratione aut via aliqua naturali assequi, quomodo homo mortuus revivescere queat. Sed non idcirco docet aut ratio aut natura, id prorsus fieri non posse. Ut taceam, quod antiquitus non defuerunt, nec hodie desunt Philosophi Christiani, qui ex causis effectisque naturalibus conati

sunt

Sunt ostendere, fieri posse, ut homo mortuus reviviscat. Quod, si minus aliud, demonstrat, saltem hanc ipsam (ut sic dixerim) reviviscentiam non esse rem ejusmodi, quae rationi ac naturae penitus adversetur.

Sed excipiet fortasse quispiam, primos illos afflictatos quidem fuisse atque necatos, propterea quod affirmarent, Jesum Nazarenum revixisse, sic enim sibi persuaserant: sed non tamen, quia affirmarent, semet ipsos eum redivivum vidisse, tametsi & hoc quoque affirmabant.

Respondeo primum, cum concedatur, ipsos affirmasse, se Jesum à mortuis excitatum vidisse; cumque necesse sit, ut ostendimus, eos in hac affirmatione aperte fundamenta posuisse alterius affirmationis, quod Jesus à mortuis excitatus fuisset, nulla ratione posse alteram ex istis affirmationibus ab altera separari; dicendumque omnino esse, istos ideo & afflictatos & necatos fuisse, quod affirmarent, non solum Jesum revixisse, sed etiam semet ipsos eum vivum vidisse, postquam mortuus fuerat. Et sane Judaei quibus primum annunciatum est, Jesum à mortuis fuisse excitatum, quod illi negabant: eos insectando, qui id praedicabant, parum de eo solliciti fuissent, quod primi illi id, quantumvis constanter, dicerent atque affirmarent, nisi propterea affirmassent, quod rem compertam haberent, eiusque oculati testes essent, sed illos contempsissent, & tamquam cum amentibus, quales revera fuissent, ita cum eis egissent. Praeterea qui poterant primi illi sibi persuadere, Jesum revixisse, & potius mori velle, quam id affirmare, desinere, nisi ejus rei cognitionem suis ipsi oculis & ex sua ipsorum scientia hausissent? Quaenam alia argumenta, quas probationes adeo validas persuadere sibi poterant se ejus rei deprehendisse, ut ejus praedicandae constanterque affirmandae gratia, suam ipsorum vitam spernerent? Immo, quam aliam caussam ii, qui subsecuti sunt, habuerunt vitam profundendi, dum vel tacite, vel aperte affirmarent, Jesum Nazarenum à mortuis excitatum fuisse, idque pro certo habendi, nisi quod liquido noverunt, primos illos suo ipsorum sanguine fidem fecisse, se id vidisse, remque prorsus ita se habere? Postremo animadvertentum est, ab omni verisimilitudine abesse, primos illos, quos negari non potest, adeo pios fuisse ut propter suam religionem mori non recusarent,

recusarent, tam integrum tamque mendacium mentalium dixisse, quale hoc fuisset, quod Jesum à mortuis excitatum esse vidissent, nihil verum fuisset. Nam si quis dixerit, sine hoc mendacio, non potuisse eos persuadere, Jesum à mortuis excitatum fuisse, offenditur, quid illos cogeret, aut saltem impelleret, ut id persuadere aliis curarent, quod esse cum rerum maximè falsum, tum maximè periculosum videbant, præsertim cum manifesto ipsorum vitæ periculo. Quod si tamen alia ratione quadam, quam quia id esse vidissent, se id certo cognovisse existimabant, cur rationem seu modum illum aliis quoque ipsis exponebant, quando cum verum esse credebant, omisso illo, quem falsum esse falsum? Etenim, si ipsis ea ratione persuasum fuerat, eadem adhibebat aliis facile persuadere posse.

Ex jis, quæ hactenus disputata sunt, facile intelligi potest. Verum esse Jesum Nazarenum à mortuis in vitam rediisse: Ob eam rem, non solum unum aliquem Deum esse, cumque hominum singulatim curare, sed etiam ipsius Jesu religionem esse veram. Cum nec sine singulari Dei providentia tantus rerum eventus potuerit; nec ullam aliam ob causam id Deus curasset, quam ut ea omnia confirmarentur, quæ ejus nomine Jesus dixerat. Aut certè id non curasset, si Jesus homo mendax fuisset, et in rebus ad ipsum Deum pertinentibus falsarius, ut quidem fuisset, si doctrina, quam tradebat, fuisset falsa, præsertim cum is profiteretur, se ab ipso Deo eam accepisse, ab eoque missum fuisse, ut eam omnes prædicaret. Longum esset, si vel immorari quidem velim aliis firmis rationibus, quas habemus ad demonstrandum, etiam adversus illos, qui omnem religionem negant, Jesu Nazareni religionem esse veram, quæ tamen majore ex parte ab aliis allata sunt atque explicata. Hoc tantum dicam, si quis diligenter consideret, originem ac progressum hujus religionis, eosque certos ad ipsam pertinentes, qui nullo facto negari possunt; ac præterea ad ea animum advertat, quæ multis ante seculis, quam Jesus nasceretur, de eo à Prophetis veteris Testamenti scripta ac prædicta fuerant, nominatim vero ab Esaia primum, deinde à Daniele, nisi rudis sit prorsus, et inde usque ad incunabulis juratus hostis ipsius Jesu, quæ-

tos sunt

quales sunt Judæi; vel à sua ipsius malitia, (unde fiat, ut omnem religionem penitus oderit) plane excæcatus, videbit, fieri vix, ac ne vix quidem posse, ut hæc religio non sit verissima.

Atque hæc hactenus dixisse satis esse arbitramur hoc loco, ut, quantum sat est, probetur veritas Christianæ religionis, primum ijs, qui aliquam religionem agnoscunt; deinde iis quoque, qui omnem negant; quam diximus rationem quandam esse utrisque communem, qua videlicet utrisque demonstrari possit, libris veteris ac Novi Testamenti fidem adjungendam esse, quemadmodum ante ostensum fuerat.

CAPUT III.

In quo probatur breviter cunctis in universum, neminem posse causam ullam justam afferre, cur libris istis fidem non adhibeat.

Sed ego sane quemlibet libenter interrogarem, unde fiat, ut historiæ Novi Testamenti fidem non adjungat? Nam si dixerit, ex eo, quod in ipsa quædam reperiat ab aliquo ex scriptoribus illis aliter narrata, atque alius ex ijsdem ea narret, ego præter id, quod supra responsum est, dicam: Si hæc ratio firma esset, secuturum, non debere fidem adjungi ulli historiæ à pluribus scriptæ. Semper enim hoc accidit, ut diversi alicujus historiæ scriptores, in quibusdam ejus partibus diverse, & nonnunquam (ut ita loquar) contrarie alius ab alio scribant. Quod si dixerit, in Novi Testamenti historia quædam narrari, quæ ipse impossibilia prorsus esse judicet: Respondebo; cum assidua experientia noverimus, multa evenire, quæ ab ijs, qui ea minime viderint, solent per se ipsa impossibilia censeri, hinc fieri, ut, si plures sint qui affirment, se oculatos esse testes rei cujusdam quam narrent, seque eam certa scientia nosse; ac præterea sciamus, istos falli non posse, nec quidquam verisimile esse, inter ipsos convenisse, ut alios fallant, facillime credamus, quidquid illud sit, quantumvis magnum, & alioqui impossibile existimatum. Quin etiam videmus, multa communiter creti, quantumvis absurda atque inusitata, modo ab aliquibus histo-

ricis

historicis, qui alioqui digni censeantur, quibus habeatur fides, confir=
mentur, etiamsi nemo certum dixerit, se praesentem adfuisse. Nec inveniretur
fortasse quidquam tam novum atque absurdum vel ab uno tantum scriptore
narratum, de cujus fide alioqui non dubitetur, quod se vidisse ipse affirmet,
vel de quo aliter constet ipsum verba facere, tanquam de re, cui praesens
adfuerit, & in quo falli non potuerit, cui communiter etiam fides non adjun=
gatur; isque vel fatuus vel cerebrosus non existimetur, qui id nolit credere.
Vidimus supra, historiam Novi Testamenti a pluribus scriptam fuisse,
qui (ut ipsi etiam ex parte affirmant) loquuntur aut tanquam de re=
bus quibus ipsi interfuerint, aut tanquam de iis, ubi perinde ferme sit,
ac si ipsi illis interfuissent. Hi autem ea fere narrant, quibus si in=
terfuerunt, prorsus fieri nequeat, ut in iis falsi fuerint; nec apparet,
cur veraces existimari non debeant, curve data opera scripturi fuissent
tam magna mendacia, quam illa essent, quae scribunt, nisi vera scri=
psissent, quaeque nihil verisimile erat fidem ullam per se apud alios
inventura. Quin etiam non apparet, cur non debuerint de ejusmodi
rebus silere. Quandoquidem eas narrare, seu verae seu falsae essent,
cum tanta eorum jactura conjunctum erat, eisque undique odium atque
insectationes conciliabat, nisi vis maxima veritatis, eaque cum alia
etiam majore vi conjuncta, quae tamen in iis tantum, quae vera sunt,
locum habet, id est, cum virtute quadam ac providentia divina, &
naturae limites excedente, eos ad id faciendum impulisset ac coëgis=
set. Quamobrem, si mihi libere dicendum est quod sentio, quodque
verum esse, facile probari potest, mihi videtur, eos, qui nec genere nec
educatione Jesu Nazareni sunt inimici, ab eove ejusque religione
alieni, nec tamen multum fidei historiae Novi Testamenti adjun=
gunt (si modo alioqui judicio sunt praediti) non ratione ulla pro=
babili re vera moveri, sed solum probitatis, id est, difficili verae
virtutis via ingrediendi exiguo studio. Quandoquidem, quicumque

credideris

crediderit eam historiam esse veram, credet pariter veram esse Christia-
nam religionem, atque idcirco ob desideratissimum & incomparabile im-
mortalitatis ac beatitudinis praemium ab ea propositum, judicabit esse talis,
qualem illa postulat, id est, probus sanctusque & moribus vere divinis prae-
ditus. Qui igitur animo voluntateque admodum alienus est à probitate
hac & sanctitate, ab hisque moribus, non potest adduci, ut credat id esse
verum, ex quo sequeretur, illi curandum esse, ut & his & illis sese exorna-
ret. Quinetiam à sua ipsa mala animi affectione, cui Evangelium ex tia-
metro (quod ajunt) adversatur, adeo excaecatus est, ut nec videat, nec a-
gnoscat apertas validasque rationes, quae possunt illi persuadere, eam
historiam esse veram. Quod si tamen aliquando ejus rei lumen aliquod
ei apparet, conatur quam potest maxime, ut illud ne cernat, sibique per-
suadeat, id nihil esse, atque omnibus viribus vitat, negatque eam lucem,
quae ipsius foeditates retegit. Et quidem profecto, nisi historia Evange-
lica secum conjuncta haberet severa illa, quae habet, praecepta admi-
rabilis continentiae, perfectae sui ipsius demissionis, summae liberalitatis,
contemptionis hujus mundi, sui ipsius abnegationis patientiaeque, ac tole-
rantiae omnium malorum, nemo esset, qui modo alioqui jam in contra-
riam partem animi perturbatione totus non propenderet, quin ei fidem
adjungeret, ac propter beatam immortalitatem, quae in ipsa apertis-
sime commemoratur & promittitur, omnibus, quibus posset modis, sibi ip-
si persuadere conaretur, eam esse verissimam. Jam si quis Noti Te-
stamenti historiae fidem adjungat, consequitur, istum reliquis omnibus
in eo libro contentis fidem adjungere; ut colligi potest ex iis, quae an-
te disputata sunt, & apertius ex iis, intelligetur, quae adhuc dicenda
restant. Quod si quis iis omnibus fidem adjungat, quae in Novo Te-
stamento continentur, jam demonstratum est hinc consequi, ut fidem etiam
ea ratione, qua oportet, iis omnibus adjungat, quae continentur in Vetere
Testamento, cum jam ad ea responsum fuerit, quae dici possent de corru-
ptione ac depravatione, quae in his libris contingere potuerit. Et propter-
ea arbitramur à nobis satis approbatum fuisse, si te pro concesso

prius

Prius Ponatur, religionem Jesu Nazareni, qui dicitur Christus, esse veram, sive non ponatur; sive credatur Prius, aliquam veram religionem esse, aut esse posse, sive non credatur, nullam rationem esse, quae vim habeat efficiendi, ne quis libris Veteris & Noli Testamenti fidem adjungat: immo rationes esse idoneas ad efficiendum, ut illis adjungatur fides, recipiantur que atque recte dicta agnoscantur ea, quae in ipsis continentur.

CAPUT IV.

In quo ostenditur, istis libris majorem debere fidem adjungi, quam aliis communiter adjungatur, doctrinam historiamve aliquam continentibus.

Sed dicet fortasse quispiam, quidquid hactenus diximus, vim forte habere posse probandi, libris Veteris & Noli Testamenti eam fidem adjungendam esse, quae communiter aliis libris adjungitur, non tamen majorem, quam caeteris omnibus; atque ejusmodi, ut dubitare non liceat de re ulla in eis scripta, qualem illis adjungi debere communiter affirmant, quicumque Christianam religionem profitentur.

Ad hoc sic primum respondeo, Utinam tanta fides adhiberetur libris Veteris et Noli Testamenti, praesertim vero Noli, quanta communiter multis aliis libris adhibetur. Hoc enim satis foret, quo homines in veros Christianos evaderent, hoc est, secundum ipsius Noli Testamenti praecepta viverent. Verum hoc tolendum est, quod plerique majorem fidem adjungunt, exempli causa, historiis Thucydidis, & Sallustii, quam historiae à Matthaeo & Johanne scriptae, quamvis hi non solum eo tempore vixerint, quo ea evenerunt, quae ab ipsis narrantur, quemadmodum illi vixerunt; sed etiam omnibus propemodum interfuerint: cum illi majore ex parte nequaquam viderint ipsi ea, quae scripserunt. Ut nihil dicamus de tenella aetate, qua fuisse Sallustium necesse est, si modo natus erat, cum bellum fuit ab eo scriptum, Romanorum contra Jugurtham: ut, quomodocumque res se habeat, non possit (eo sensu, quo hic loquimur) affirmari, illum eo tempore vixisse. Et

tamen

Et tamen isti ipsius historiae ea fides adjungitur, ut vix inventum iri pi-
tem, qui illi unquam ulla in re sese opponere audeat, aut etiam ulla de re
dubitare, quae in ipsa affirmate scripta fuerit. Illud certissimum est, ne-
minem inventum iri, prudentem ac doctum existimatum, qui & corde & lin-
gua non confiteatur, summam seu argumentum ejus historiae verissimum
esse. Sed quid ego Thucydidem, Sallustiumque commemoro, vel quemlibet
aliarum historiarum scriptorem, qui eo tempore aut proxime vixerit,
vel etiam rebus ab se narratis interfuerit: An non aperte demonstrari
potest, nullum esse historicum, quantumvis ab iis, quae scribit, tempore
et loco abfuerit, cui in omnibus iis, quae alioqui falsa aut fabulosa esse
non constet, non multo plus fidei habeatur, quam iis, quos ante memo-
ravimus, aut aliis in Novo Testamento historiae Jesu Nazareni scri-
ptoribus, rerumque praeteritarum ad ipsum ejusque religionem pertinen-
tium? Nemo erit, qui stultus non censeatur, si, cum vel levissime qui-
dem credat, se exempli gratia, si teruncium tantum unum impenderit,
lucraturum aliquot millia aureorum nummorum, illum impendere statim
non curet. Sic igitur nemo erit, nisi mente captus fuerit, qui si, quantum-
vis leviter credat, se, si impenderit (ut ita loquar) omnia commoda qu-
jus vitae mortalis, ipsamque simul vitam, ut Deo obediat secundum prae-
cepta Jesu Nazareni, aliam vitam, eamque immortalem, lucraturum cum
summa ac perpetua felicitate conjunctam (quemadmodum ut fiat necesse
est, si ea vera sunt, quae narrantur à scriptoribus supra dictis) non id
facere constituat. Et tamen paucissimos videmus, qui ad hoc opus se
accingant. Unde aperte consequitur, paucissimos esse, qui scriptoribus
istis vel minimum quidem fidei adhibeant.

Neque hic quidquam refert, si dicatur, hoc ideo contingere, quod
constans sit opinio, necesse esse illis plenam fidem adjungere; alio-
qui omnia frustra fieri. Haec siquidem opinio non est omnium. Quin-
immo infinitus numerus eorum hominum, qui Christiani appellantur, ma-
xime vero Ecclesiae Romanae subjectorum, existimat, fidem ple-
rumque sua incrementa habere, atque ab initio debilem ac parvam
esse, & postea indies augeri ac roborari; & posse quemlibet bonis
operibus,

operibus, quamvis cum minima fide, id est, persuasione veritatis historiae Evangelicae, seipsum aptum reddere (adeoque id reipsa facere) ad gratiam illam divinam accipiendam, cujus vi efficitur, ut quis veritate sentiat earum rerum, quae de Jesu Nazareno narrant ante dicti scriptores. Et tamen nihilominus, quocumque nos vertamus, vix omnino centesimum quemque inveniemus eorum, qui Christianam religionem profitentur, qui revera probitati studeat ea ratione, qua unusquisque Christum praecipere fatetur. De hac enim probitate, nec de alia hoc loco verba fiunt. Jam vero plane supervacaneum est probare, haud esse quidpiam minus vitam immortalem, cum summa ac perpetua felicitate conjunctam, si cum hac vita mortali omnibus bonis referta, quae in ea percipi possunt, comparetur, quam aliquot millia nummorum aureorum, si cum teruncio tantum uno conferantur; hocque posse quemlibet per seipsum optime nosse. Immo necesse est confiteri, manifeste apparere, esse quiddam sine ulla comparatione majus. Quantoquidem inter unum tantum teruncium, & aliquot millia aureorum nummorum, est tamen aliqua mensura atque proportio, cum res sint ambae finitae: sed inter hanc mortalem, immortalemque vitam, inter haec temporaria, aeternaque illa bona, nulla mensura aut proportio est, cum haec vita haecque bona finita sint, illa vero infinita. Praeter diversam qualitatem unius vitae, & unius generis bonorum a qualitate alterius, quae in illis sine ulla comparatione praestantior est, quam in his; cum interim aliquot millia aureorum nummorum nihil denique sint aliud, quam nescio quot plura millia terunciorum. Huc accedit, quod nemo est, cui in hac vita omnia illa bona contingant, quae in ea percipi possunt, nec qui speret ea sibi obventura, quodque non omnes, qui Jesu Nazareno obediunt, impendunt, id est, reipsa perdunt magis, quam communiter alii faciant, vitam hanc mortalem, omniaque ejus bona. Immo non pauci sunt inter eos, qui Jesu obediunt, qui majorem copiam habent bonorum hujus vitae, in eaque diutius vivunt, quam innumerabiles alii, qui ei non obediunt. Ne quid dicam, ut

fortassis

ut fortassis jure possem, nullum esse inter eos, qui Jesu obediunt, qui quantumvis miser esse videatur, non sit in hac ipsa vita beatior censendus, quam quisquam illorum, qui ei non obediunt.

Jam, quæ hucusque diximus hoc loco de historia Jesu Nazareni, rerumque præteritarum, quæ ad ipsum ejusque religionem spectant, Novo Testamento comprehensa, volumus dicta similiter esse de ipsa doctrina in eodem Novo Testamento exposita. Eadem siquidem utriusque est ratio. Quinetiam historiæ tractatio doctrinæ tractationem complectitur, quemadmodum intelligi potest ex ijs, quæ paulo ante sunt disputata, ac præterea non potest historia esse vera, quin doctrina quoque sit vera, ut statim demonstrabimus.

Quare ulterius progredientes dicimus, non debere libris Veteris & Novi Testamenti pares censeri, quod huc pertinet, ut illis fides adjungi debeat, alios libros, in quibus doctrina aliqua tractatur, aut etiam doctrina simul & historia. Doctrina enim ferè omnis, quæ in alijs libris continetur, ejusmodi est, ut rationibus potissimum nitatur, quæ si cuipiam non probantur, nihil est aliud, quod eum inducere debeat ad eam approbandam. Qua in re ejus auctori scriptoriæ nullam ipse injuriam facit, atque ~~interim~~ potest firmiter credere, quidquid ad historiam spectans cum ea conjunctum fuerit. At vero doctrina, quæ Vetere Novoque Testamento continetur, ejusmodi est, ut tanquam præcipuo suo fundamento utatur, non quidem ratione, sed auctoritate, eaque historiæ innixa rerum, quæ in his libris narrantur. Ita ut, si quis historiæ assentiatur, necesse sit eum doctrinæ pariter assentiri, immo ipsa doctrina ejus historiæ pars est. Narrat, exempli gratia, Matthæus quincto, sexto & septimo capite suæ historiæ, sermonem quendam Jesu Nazareni, quo aliud nihil continetur, nisi præcepta vivendi, ut quis vere beatus esse possit, ac cœli municeps fieri. Hoc sine dubio totum doctrina est, immo summa diei potest totius doctrinæ Novi Testamenti, cui sese opponere nemo ulla ratione potest, qui credit veram esse historiam

historiam ipsius Jesu ab eodem Matthaeo scriptam, & sic credit, Jesum multa mirabilia fecisse, & postquam turpi morte fuisset affectus, revixisse, quemadmodum factum iri, ipsemet prius dixerat. Idem enim Matthaeus haec omnia pluribus aperte scribit atque testatur. Quis similiter erit, qui negare possit, sanam esse eam doctrinam, quam tot in locis scribit Moses se tradidisse de iis, quae Israeliticus populus facere debebat, ad felicitatem in terris sibi conciliandam, si crediderit, verum esse, quidquid ille narrat de magnis admirabilibusque operibus, quae Deus per ipsum in eo populo fecerit, deque valde mirabilibus aliis quibusdam, quae visa fuerint in ejus doctrinae confirmationem; aut saltem crediderit, eam doctrinam populo illi ea ratione fuisse traditam, qua ipse narrat? Sederit forsitan, qui dicat, haec vera esse, nec tamen hinc sequi, omnia recipienda esse, quae tradita sunt in Vetere Novoque Testato. Ego vero affirmo, quod ad Novum Testamentum attinet, de quo praecipue loquimur, eandem rationem esse relinquorum omnium, quae illius particulae, de qua verba fecimus. Quod enim attinet ad ea, quae illi Evangelistae scribunt ad doctrinam spectantia, quae omnino recipi debeat, ista omnia ex Jesu Nazareno prodierunt, & idcirco, ut jam dictum est, si creduntur illa esse vera, quae historice de ipso Jesu Evangelistae isti scripserunt, qui omnes narrant quaedam ab ipso facta, naturae limites omnes excedentia, affirmantque eum ex cruenta morte in vitam rediisse, necesse est omnia ista recte dicta censeri. Sunt aliquot pauca verba in eorundem Evangelistarum historia, quae ab ipso Jesu dicta non fuerunt, & tamen videntur ad doctrinam pertinere, quae recipi debeat, hoc est, cum ipsi Christi verba aliqua explicant, aut quando ex sua ipsorum persona aliquem veteris Testamenti locum afferunt ad id, quod narrant, confirmandum, vel quando ea referunt, quae Johannes dicebat cognomine Baptista.

Verum nec, quae ipsi dicunt, Jesu verba explicantes, aut

ex sua

aut ex sua ipsorum persona ex Vetere Testamento afferunt (nisi fortas=
se minima ex parte, ut postea dicetur) ad doctrinam revera pertinent,
& quae Johannem dicentem faciunt, ad doctrinam pertinentia, idest, ad res
aut faciendas aut credendas, vel non ejusmodi sunt, quae omnino recipi
debeant, quippe quae ad tempus spectent Veteris Testamenti, vel ab
Jesu, aperte dicta ac praedicata fuere, & pars doctrinae Jesu esse a=
gnoscuntur, non autem ipsius Johannis, quamvis ipse ea prior dixerit.
Quidquid sit, ipsi Evangelistae & Baptista, ejusmodi homines sunt,
ut, si illa credantur, quae historice in Novo Testamento narrantur,
necessarium sit, aut certe rationi valde consentaneum, censere recte dicta
esse, quaecumque illi docuerint. Quandoquidem, quod ad Johannem Ba=
ptistam attinet, is, ut historia fert, ipsius Jesu testimonio, non solum Spi=
ritu Prophetico donatus erat, sed omnium Prophetarum, qui unquam ex=
titerant, maximus, ne quidquam dicamus de modo, quo natus est, deque
iis, quae historia tradit evenisse, ante & post eius ortum; quae omnia
plenissimam fidem faciunt, eum fuisse hominem vere divinum, atque
ejusmodi, qui in rebus ad doctrinam pertinentibus errare non posset.
Quod vero attinet ad quatuor Evangelistas unum ipsorum, id est,
Johannem, ex ipsa historia apparet fuisse Apostolum Jesu, & ab eo
singulariter dilectum; ideoque eiusmodi, ut in doctrina errare non
posset, non magis fermè, quam Jesus ipse: alium vero, idest, Lucam,
ex eadem Novi Testamenti historia constat, intimum Paulo, Jesu si=
militer Apostolo fuisse. De reliquis duobus, quanquam id non adeo
sine erroris periculo fieri queat, cum nomen seu cognomen Matthaei &
Marci pluribus potuerit esse commune, Christianam religionem, tem=
poribus & locis illis profitentibus; tamen eo addito, quod jam inde
ab antiquissimo tempore perpetuo creditum est, immo constanter affir=
matum; dici potest, ex ipsa historia colligi, alterum Jesu Apostolum
fuisse, alterum vero necessarium unius saltem ex praecipuis Apostolis,
& propterea dignum, cui in iis, quae ad doctrinam pertinent, fides
habeatur. Quanquam arbitramur, nihil in historia a Marco condita
scriptum esse,

Scriptum ~ ſit ab eoque ex ſua ipſius perſona dictum, quod ad doctri-
nam pertinet videatur, ab uno ex tribus reliquis non ſimiliter dictum.

Ex iis, quæ hactenus diſſeruimus, ſatis aperte intelligi poteſt, ſi li-
bros adjungatur hiſtoriæ Novi Teſtamenti, neceſſe eſſe, fidem adjungi o-
minibus ad doctrinam pertinentibus quæ ſcripta ſunt a Petro & Paulo, Jo-
anne, Jacobo, & Juda in ſuis Epiſtolis; quando hi omnes, ut hæc eadem
hiſtoria fert, Jeſu Apoſtoli fuerunt. Quicquid ſimiliter ad doctrinam
pertinet in hiſtoria Actorum Apoſtolicorum ſcriptum invenitur, ſi ipſi
in forte libri adjungatur, dubitari non poteſt, quin recte dictum ſit,
dum, quicunque in ea aliquid ad doctrinam pertinens loquuntur, ab i-
pſa tales fuerint deſcripti, qui errare non poterant. Jam ſi hiſtoria
Apocalypſis (quisquis ejus ſcriptor fuerit) ſimiliter ita ſe habet cenſe-
tur, verum quoque & recte dictum in ea patris ejuſmodi, quicquid
in ea dicitur, quod ad doctrinam pertinet, cum nemo de ejuſmodi rebus
ibi loquatur, niſi Jeſus Chriſtus angelus ipſius, præter aliquam quam jam
coeleſtem vocem, quæ introducitur mihi audire videtur, ut nullus hic erroris ſit
locus. Verum de doctrina Epiſtolæ ad Hebræos, ſi Novi Teſtamenti
libri ſint adjungatur, dubitari nequit, ubi Paulus ejus ſcriptor eſſe
dicitur, ob jam expoſitam cauſam, quod is Jeſu Apoſtolus erat
atque ita errare ea in re non poterat. Sed quisquis Epiſtolam il-
lam conſcripſerit, affirmo, ſi ejus fides adhibeatur, quæ in ipſa Epi-
ſtola vel tacite vel aperte ad hiſtoriam Novi Teſtamenti continentur, ne-
que doctrinæ quoque in ea contentæ fidem adjiberi. Ex pluribus
enim ejus locis, ſimulque ex universa ſcribendi ac docendi ratione a-
perte colligitur, ſcriptorem illum profiteri, ſe hominem Chriſtum eſſe,
& a Deo ad alios in Chriſtiana religione docendos electum; ac de-
inque ſe plane certo & ſine ulla erroris ſuſpicione ea ſcire, de
quibus affirmat. Eſt tamen animadvertendum, ſi ne quod ad ea
attinet, quæ ſcriptor iſte, ſi ne quod ad ea, quæ religioni omnes
in Novo Teſtamento docent, præter unum Jeſum Chriſtum, o-

portere

oportere, quemadmodum etiam non ita multo ante innuimus, talem di-
stinctionem adhibere. Nam, aut quæ docent, ad res quasdam spectant,
quæ omnino fieri credive debeant; & hæc verè doctrinæ pars est,
nec ullo modo fieri potest, ut, si isti tales sunt, quales in historia sunt
descripti, hic errare potuerint: aut ea, quæ docent, ad explanationem
pertinent aliquorum Jesu verborum ad res faciendas vel credendas nimi-
me spectantium, qualia istic ferè sunt, vel ad interpretationem ali-
quorum locorum veteris testamenti, & ad explicationem argumentorum
inde ductorum, aliave ratione ab ipsis in medium allatorum; & hæc
minus proprie doctrinæ pars est, sed potius vel additamentum (ut
sic dixerim) vel probatio doctrinæ; quodque huc attinet, fieri posset,
ut verissima ea omnia essent, quæ de ipsis historia affirmat, &
tamen ipsi nonnunquam hac in parte leviter errassent. Nam vis omnis
auctoritatis ipsorum, necessario ex historia colligitur, ad id referebatur
quod proprie doctrinæ pars esset, cujus veritas revera neque ex ve-
terum monumentorum auctoritate, neque ex ullis rationibus penderet;
sed ex divina eaque præsente patefactione illis concessa, adeo ut
certissimè nosse possent, se nec fallere, nec falli posse, etiamsi eorum,
quæ docebant, nullam præterea aliam confirmationem habuissent.
Et propterea, ubi divina patefactione destituebantur, non plane id
affirmabant quod dicebant, nec cuiquam quidquam præcipiebant:
sed tantum sententiam suam exponere profitebantur, ut factum est
à Paulo Apostolo quibusdam in rebus ad virgines viduasque
mulieres pertinentibus, an nubere scilicet necne possent, aut debe-
rent. Hocque novum quodammodo genus est eorum, quæ docebant,
cujus superiore distinctione nullam separatim mentionem fecimus,
nam præterquam quod pauca omnino complectitur, non potest etiam
ad doctrinam proprie referri, cum hic nequaquam affirmate loquan-
tur, ut in alijs supra expositis generibus faciunt.

Ad summam:

Ad summam: Quamvis nos nihil prorsus dubitemus, quin quicquid, quacumque ratione, ad doctrinam spectans, traditum in Novo Testamento est, recte traditum fuerit, nullumque in eo argumentum testimoniumve afferri, quod firmum accomodatumque esse, bono aliquo modo defendi non queat, & quin sententiae consiliaque omnia in eo scripta, optima sint, praesertim pro temporis ratione, & cum iis circumstantiis, quibus data fuerunt, tamen satis est, si verissimum esse credatur, quidquid in eo continetur ad veram doctrinam spectans, hoc est, ut diximus, ad ea quae omnino fieri credive debeant. Verissimum autem id esse credet, quisquis de historia eodem Novo Testamento compregensa nihil dubitet. Porro sub docendi genere comprehendi volumus vaticinationes, quatenus res sunt, quae credi debent, id est, quibus fides debet adjungi, tametsi non proprie, ut res aliae credendae, ad salutis nostrae negotium pertineant. Illud certissimum est, ad quodcumque docendi genus eas referri volimus, sive a nobis expositum, sive minus, necesse esse, ut, quicumque historiae Novi Testamenti fidem adjungit, ipsis quoque vaticinationibus fidem adjungat, deque illarum veritate nihil prorsus dubitet, ut videlicet earum, quae a divinis hominibus profectae fuerint, eoque talibus qui hisce in rebus nullo modo errare potuerint. Jam quae de Novo Testamento disputavimus, ut offenderemus, si ejus historia vera esse credatur, necesse esse doctrinam quoque veram esse credere, disputari similiter possent de Vetere Testamento. Sed ne longiores simus, satis erit de Novo Testamento ista disputasse. Namque, ut alibi supra, & porro ab ipso initio diximus, si Novo Testamento auctoritas adjungatur, necessario Veteri quoque Testamento auctoritas adjungitur, praeterquam quod, si concedatur, ipsam modo Veteris Testamenti historiam esse veram, hoc satis esse debet iis, qui ajunt utrique istorum librorum fidem adhibendam esse. Qui enim Novum Testamentum recipit, habet in ipso quidquid sibi est

opus,

ipsis, quod attinet ad doctrinam. Quod si tamen interdum in rebus ad doctrinam spectantibus, est quod Vetere quoque Testamento utatur, ea doctrinæ pars tunc aliud nihil, nisi historia censenda est, qualia sunt præcepta, quæ Deus per Mosem dedit.

Est & alia ratio admodum judicio mea valida ad demonstrandum, non debere alios libros, doctrinam aliquam historiamve continentes, comparari cum libris Veteris & Novi Testamenti, quod ad fidem attinet, quæ illis sit adjungenda. Plerique enim aliorum librorum nulla secum conjuncta habent præsentia aut præterita effecta, eaque certa, quæ fidem faciant veritates eorum, quæ in ipsis traduntur, ut hi libri habent. Nam si, exempli gratia, quispiam fuerit, qui dubitet, utrum unquam bellum civile fuerit inter Cajum Marium & Lucium Syllam Cives Romanos, quemadmodum in quibusdam libris aperte narratur, quibusnam alijs indicijs præsentibus præteritisve, quæ negari non possint, poterit hoc isti persuaderi, præter libros istos? Nullis profecto. At vero, si quispiam fuerit, qui dubitet, verbi gratia, utrum Jesus Nazarænus mirabilia quædam fecerit constitutos naturæ limites excedentia, ut aperte in Novo Testamento narratur, poterit hoc illi facile persuaderi ex eo, quod ab eo tempore perpetuo innumerabiles homines extiterunt, qui ipsius Jesu doctrinam sunt amplexi, quæ sine mirabilibus istis rebus, propter rationes ante allatas, nunquam præsertim ab initio, à tot hominibus recepta fuisset. Præterquam quod confessio præsens præteritaque eorum, qui proprie atque omnium maxime Jesu Nazaræni ejusque doctrinæ hostes sunt, hujus rei quemadmodum alibi diximus, plenissimam facit fidem. Quod si de ijs agere velimus, quæ omnium, quæ in Novo Testamento narrantur, maxime incredibilia sunt (quibus si fides adjungitur, fieri non potest, quin reliquis omnibus adhibeatur fides) videlicet Jesum ex morte revixisse, post vero in Cœlum ascendisse, indeque sæpius apparuisse, & mirabilia operatum esse, videbimus horum quoque omnium habere nos effecta satis manifesta. Neque enim vel inventi

complures

complures fuissent, qui suo ipsorum sanguine istarum rerum fidem fecissent, ut à se visarum sibique compertarum; vel, si hi non fuissent, alij pæne innumeri deinceps perpetuo, præter quamcunque aliam humanam rationem, contraque sua ipsorum commoda, hæc eadem & credere & constanter affirmare perrexissent. Adde, quod rebus istis sublatis, & fide, quæ earum facta est, neutiquam apparet, quemadmodum fieri potuerit, quæcunque tandem Jesus miracula fecisset, ut tam multi homines cujuscunque generis, non solum illum receperint tanquam unicum recte vivendi magistrum, idque firma cum spe, si ita vixerint, post mortem vitam immortalem adipiscendi: sed etiam, verum Deum, illum esse crediderint; utque talem, coluerint, ejusque opem imploraverint, præsertim, cum post edita miracula ista, magistratus judicio atque sententia è medio sublatus fuerit, & tanquam homo malus atque iniquus, immo blasphemus, Deique ac rerum divinarum contemptor, à suismet, ab illis ipsis, qui miracula ab eo facta conspexerant, perque ea beneficijs ab ipso affecti fuerant, in crucem fuerit actus. Hi autem eventus, eorumque circumstantiæ res sunt compertissimæ, nec quisquam est, quantumvis Jesu Nazaræni, ejusque religionis adversarius, qui hæc negare audeat, quando hodieque partim conspiciuntur, partim extant eorum effecta indiciaque admodum aperta.

Jam quid dicemus de præcipua Veteris Testamenti historia? Judaicus populus, qui hodie adhuc durat, nonne ejus certissimam facit fidem? Etenim, nisi verum esset, eos antiquitus legem illam accepisse, quam adhuc, ut sanctissimam, retinent, idque ea ratione, qua in historia legitur, id est, ita, ut apparuerit, eam à Deo proficisci, fieri vix potuisset, ut se tot ceremonialium (quæ vocant) præceptorum jugo subdidissent; præsertim à plurimis cibis abstinendi, quibus alij omnes communiter vescuntur, & inter quos non pauci sunt suavissimi palatoque gratissimi: potissimum vero

seipsos

seipsos circumcidenti, quod ceremoniale praeceptum, vel ipsum per se
videtur fidem facere posse, legem illam humanum intentum non fuis-
se. Vidimus, alias omnes antiquas religiones, quamvis nimis mul-
to ad colendum difficiles paulatim evanuisse, adeo ut illarum vix
extet memoria. Haec tamen antiquissima conservatur adhuc ad
hunc usque diem. Cujus rei causa alia nulla esse potest, quam
ipsam initia habuisse gravissima, firmaque fundamenta, post quae
consecutae fuerint confirmationes & corroborationes apertae ac mani-
festae, prout in ipsa ista historia legitur, quibus rebus cum caeterae
antiquae religiones modo non prorsus caruerint, necesse fuit, quem-
admodum alijs omnibus humanis rebus contingit, ut tandem corrue-
rint, & ad nihilum venerint. Huc accedit, quod aliae religiones
tunc deficere coeperunt, cum nemo erat, qui cuiquam, quamlibet il-
larum profitenti molestus esset. Immo una ex istis religionibus,
ea videlicet, quam Urbs Roma sequebatur, quamque si ejus
substantiam spectes, magna eaque potior orbis terrae pars ample-
ctebatur, tunc ad nihilum redigi coepit, cum Roma una cum universo
ipsius imperio unum tantum caput ac Dominum agnoscebat, qui hanc
ipsam religionem profitebatur; quod idem perpetuo deinceps per ali-
quod longum tempus fuit. Et tamen scimus, nihil aptius esse ad more
aliquem novum in quemvis populum inducendum, non modo ad vete-
res in eo mores conservandos, qui per se ipsi, sine ullo alio admini-
culo se sustentare queant, maxime vero ij, qui ad religionem spe-
ctant, aeternitati enim consecrati videntur; nihil, inquam, hinc rei
esse aptius, quam voluntatem, exemplumque ejus, qui dominatur.
Contra vero Judaeorum religio conservata est ac conservatur, &
ubique fere, nisi ubi commorari sit illis prorsus interdictum, sunt,
qui eam adhuc constanter sequuntur; quamvis & hodie, & ante-
hac, per tam multa saecula ij, qui eam profitentur, sint fuerint-
que lutibrio habiti, injurijs affecti, tyrannice tractati atque op-
pressi, millique modis saepe non solum in suis ipsorum corporibus

vexati

Vexati ac torti, sed etiam miserabiliter necati.

Profecto, si quis est, qui ex hac re, alijsque nonnullis, quæ commemorari possent, non intelligat, quam necesse sit, ut Judæorum religio eam originem habuerit, quam ipsi affirmant, & idcirco historia Doctrinaque Veteris Testamenti hac in parte, ob idque in alijs quoque sit vera, videtur inter eos numerandus, qui aut nihil cernunt, aut, ne cernant, oculos claudunt. Jam vero ex Judaicæ religionis veritate, id est, ex eo, quod populo illi ea religio à Deo data fuerit, exque certitudine historiæ ac Doctrinæ Veteris Testamenti, quivis judicio præditus agnoscit, fieri non posse, quin Christiana religio, eoque ut supra demonstratum est, historia & Doctrina Novi Testamenti sit vera, non secus atque ex harum veritate, illarum, ut dictum est, veritas agnoscitur. Quod si Judæi hoc minime agnoscunt, id ob ipsorum ruditatem, vel potius stolidatem miram atque evidentem evenit, & propterea quod ab ipso ortu capitalissimi sunt religionis Christianæ hostes.

Per ea, quæ hactenus disputata sunt, arbitramur, satis demonstratum fuisse, majorem fidem adhibendam esse libris Veteris & Novi Testamenti, sive quod ad historiam, sive quod ad Doctrinam attinet, quam plerisque alijs libris soleat, eumque, qui illis fidem adjungat, nulla probabili ratione inde deterreri.

CAPUT V.

In quo detegitur error illorum, qui fidei libris istis adjungendæ ejusmodi argumenta postulant, quibus nemo sese ulla ratione opponere queat.

Jam tametsi, quæ hucusque scripsimus, satis fortasse esse debeant ad id efficiendum, quod ab initio proposueramus: tamen visum est nobis, antequam huic nostræ scriptioni finem imponamus, monere lectorem eos, qui, ut ijs fidem adjungant, quæ scriptæ sunt in Vetere Novoque Testamento, ejusmodi argumenta & rationes postulant,

Postulant, quibus nemo sese opponere, aut repugnare queat, quæque
unicuique ejus rei certam & indubitatam fidem faciant, hos, inquam,
offendere, se religionis naturam parum attente considerasse; quæ
ea est, ut, quemadmodum multi loquuntur, fidei meritum requirat,
sitque hominum probitatis tanquam lapis quidam lydius; præsertim
vero ejus religionis, quæ Novo Testamento continetur, de qua una
ob eam causam, quæ sæpius dicta est, satis est nos loqui. Dico igitur,
si Novi Testamenti scripta ejusmodi essent, ut nemo ulla ratione
negare posset, ea esse veridica, neminem etiam fore, qui non mo-
do religionem non profiteretur in eis comprehensam, id est, se esse
Christianum: verum etiam talis reipsa non esset, hoc est, Jesu Chri-
sto non obediret. Præmium enim in illis propositum ijs, qui Christo
obedierint, adeo magnum est, adeoque desiderabile, ut nemo sit, qui
ejus consequendi gratia, majora etiam ijs non faceret, quæ Jesus
Christus præcepit, (si modo majora fieri possunt) ubi compertum ha-
beret, se præmium illud adepturum, ut certè haberet, si verissima
esse crederet ea omnia, quæ in Novo Testamento sunt scripta. Ita
nullum inter malos, & bonos discrimen existeret; nec ulla causa
bene ac male agendi, eoque nec virtutis remunerandæ & vitij pu-
niendi. Quantoquidem ex eo, quod præmium, cum ab initio proponi-
tur, incertum est, fit ut mali à bonis internoscantur. Qui enim bo-
nus, id est, probus est, & cogitatione ac voluntate ad ea facienda,
propensus, quæ justa & honesta sunt, atque ejusmodi, qualia Jesus
Christus præcepit, aut saltem ab eis animo non est alienus, facile
credit, quæ audit de ingente præmio ijs proposito, qui ista fecerint,
quamvis id aperte non videat; modo de eo spes aliqua appareat,
& ita credens, omnibus viribus aggreditur, ut ista faciat. Qui
vero malus est atque improbus, nec quidquam justis honestisque
rebus delectatur, earumque similibus, quæ à Jesu Christo præcepta
fuerunt, aut certè ista parum curat, cum audit verba fieri de præ-
mio ijs proposito, qui ea fecerint, quo majus illud esse audit, eo minus
credit.

Quod si

Quod si tamen Prosper magnas, quæ ejus sunt, conjecturas, aliquam ejus habet opinionem, ea infirma esse aides, ut efficere non queat, ut is malos suos mores deserat, magnæ cum illis perturbationi, aut honorem, aut nobilitatem, quam modo vel speret, vel jam exspectet.

Lapidissimè igitur voluit Deus, ut præmium immortalitatis, id est, rei cunctis desiderabilis, à se omnibus propositum, quicunque Jesu Christo obedirent, homo cujuscunque faucis quibuscunq; ex gentibus, qui nimirum eidem fidem alijs præstent eorum, quæ ipsi viderant, certam inconcussamque ullo gentium assensu, & idcirco magnagnam fidem, ut Novi Testamenti scripta, in quibus ejus præmij descriptio fit mentio, quæque de eo constanter affirmant, ejusmodi essent, ut nullo modo quisquam ipse eis obsonire posset. Sed satis esse voluit, si & hæc scripta, & alia, quæ sunt, ejus præmij argumenta, ejusmodi forent, quibus juxta & obsequi deberet, & obsequi deberi, talia demum, ut ei, qui probus est, aut ita comparatus, ut probus fieri studeat, sint satis: ei vero, qui improbus est, & præ malitia sua probus fieri nequit, non sint satis: ut, hæc reliqua illorum probitate deserta, horumq; malitia, justissimam cautam traheret hos quidem puniendi, illos vero præmio afficiendi: tum quia ita conditio videtur: tum multo magis, ut hoc facto & illis summam suam misericordiam, in his vero justam severitatem exercet, in utrisque autem admirabilem suam potentiam, sapientiamque universitatis rerum quem habet, dominatum, atque imperium infinita immortalique sua cum gloria manifestet.

CAPUT VI.

In quo confirmantur ex parte, quæ supra dicta sunt, auctoritate Dantis Aligerii.

Postremo confirmationis cujusdam gratia, & ex parte conclusionis quodammodo eorum, quæ de hac Sacræ Scripturæ auctoritatis argumento dicta à nobis & disputata sunt, libuit hoc loco adscribere carmina quædam Dantis Aligerij, non modo clarissimi Poëtæ, sed ingenij alumni, & multarum rerum scientia, viri ætate sua rari ac singularis, in quibus hæc eadem de re agitur. Is igitur in suo Poëmate, quod Comœdiam ipse vocavit, cantico 24 Paradisi, inducit Petrum Apostolum interrogantem ipsum, undenam proficiscatur ea fides, quæ de præditum esse dixerat, hoc est, persuasio de rebus divinis: de hoc ipsum respondentem de eum, qui sequitur modum.

Lapidissimo

Italicè.

Appresso uscii de la luce profonda
Che li splendeva, Questa cara gioja,
Sovra la quale ogni virtu si fonda.
Onde ti venne? Et jo, la larga ploja
Dello Spirito Santo, ch'è diffusa
In su le vecchie, e'n su le nuove cuoja,
E sillogismo, che la m'ha conchiusa
Acutamente si, che'n verso d'ella
Ogni demostration mi pare obtusa.
Iudi poi, L'antica & la novella
Propositione, che si ti conchiude,
Perche l'hai tu per divina favella?
Et jo, La pruova, che l'ver mi discliude
Son l'opere seguite, à cui natura
Non stalda ferro mai, ne batte incude.
Risposto fummi, Di, chi t'asicura
Che quelle opere fosser quel medesmo.
Che vuol provarsi? Non altri ch'ti giura.
Se il mondo si rivolse al Christianesmo,
Diss'jo, senza miracoli, questo uno
E tal, che gli altri non sono il centesmo.
Che tu entrasti povero & digiuno
In campo à seminar la buona pianta
Che fu già vite, & hora è fatta pruno.

Quæ Latinè, si verbum verbo reddatur, ita sonant:

Deinde

Deinde exivit ex luce profunda,
Quæ illic splendebat, Hæc pretiosa gemma,
Super quam omnis virtus fundatur,
Unde tibi venit? At ego, Larga pluvia
Spiritus Sancti, quæ est diffusa,
Super Veteres, & super Novas membranas
Est Syllogismus, qui eam mihi concludit
Acute adeo, ut præ illa
Omnis demonstratio mihi videatur obtusa.
Audivi deinde, antiquam & novam
Propositionem, quæ adeo tibi concludit,
Cur habes tu pro divino sermone?
At ego, probatio, quæ verum mihi recludit,
Sunt opera, quæ secuta sunt, ad quæ Natura
Non candescit ferrum unquam, nec percussit incudem.
Responsum sint mihi, Dic, quis tibi certum facit,
Quod illa opera fuerint illud ipsum,
Quod debet probari? Haud quisquam id tibi jurejurando
Si orbis terræ sese converterit ad Christianismum
Inquam ego, sine miraculis, hoc unum
Est tale, ut reliqua non sint centesima pars,
Nam tu ingressus fuisti pauper ac jejunus;
In agrum ad ferendam bonam plantam,
Quæ fuit olim vitis, & nunc est facta Spinus.

Vide alium

Nec aliud quidquam in Præsentia iis, quæ supra scripsimus, addere volumus. Faxit Deus, ut hic noster labor, quamtis imperfectus atque exiguus, in hac mundi ætate, quæ præter omnes alias, quæ unquam fuerunt, maximè videtur harum rerum indigere, non prorsus sit inanis. FINIS.

ARGUMENTI pro Trino & uno Deo, omnium potissimi, aut certè usitatissimi.

EXAMINATIO.

Cujus rei occasione, tota de re, præcipue vero de Christi Divinitate ac natura, breviter explicatur.

ARGUMENTUM.

Deus est tantum unus, ut ex multis Scripturæ testimoniis aperte constat. Atqui Pater in Sacris Literis dicitur Deus, Filius item, & Spiritus Sanctus dicitur Deus. Ergo Pater, Filius, & Spiritus Sanctus sunt unus Deus, & consequenter Deus unus quidem est essentia, sed trimus personis.

RESPONSIO.

Vox Deus, duplici modo potissimum in Sacris Libris accipitur. Prior modus est, cum significat illum, qui tum in Coelo, tum in Terra ita aliis dominatur ac præest, rerumque auctor est & origo, ut neminem posteriorem aut principium habeat, ut ab nullo pendeat. Atque hoc priore modo dicitur Deus esse unus. Alter modus est, cum significat eum, qui summum aliquod imperium, aut vim, ac potestatem ab ipso uno Deo habet, vel aliqua alia ratione Divinitatis illius unius Dei est particeps.

Sine

Sine enim unus ille Deus, id est Jehova, Deus Deorum dicitur, Psal: 50. 1. Hoc alibi modo in ipsis Sacris Libris tractatur nonnunquam Filius, seu Christus, Deus. Patet totum hoc ex Verbis ipsius Christi Joh. 10. 35. Si, inquit: illos dixit Deos, ad quos sermo Dei factus est, & non potest solvi Scriptura; quem Pater Sanctificavit, & misit in mundum, vos dicitis, quia blasphemas, quia dixi Filius Dei sum? His Verbis Christus manifestè ostendit, nomen Dei in Sanctis Libris vos etiam tribui, qui illo quo Deo multo inferiores sunt; sequi nulla alia ratione posse Christum sanctum appellari Dei filium, & verum Deum, quam quia à Patre sanctificatus & in mundum missus fuisset. Est igitur quidem Christus Deus: sed non tamen ille unus Deus. Immo postquam est Deus, quia ab uno illo Deo (hic enim idem sonat qui Pater, ut postea probabimus) excellentissima ratione à cæteris distinguitur, & cœlestibus donis cumulatus, Salvâ Ecclesiæ fidei & annunciandæ & recipiendæ data est præfinitus fuit. Hæc est enim illa ipsius à Patre sanctificatio & in mundum missio.

Quod ad Spiritum Sanctum attinet, is nusquam distincte atque ad literam (ut dicitur) in Scriptura Deus appellatur. Sed tantum quod quæ ei illi tribuuntur, quæ Dei sunt propria, vel quod Spiritui Sancto alicubi tribuitur; id aut ibidem, aut alibi Deo tributum invenitur. Hujus rei causa est, quod Spiritus Sanctus virtus est atque efficacia Dei. Quod enim virtuti atque efficaciæ Dei tribuitur, id sine dubio ipsi Deo tribuitur. Sed non est propria Dei virtus aut efficacia persona aliqua divina; sicut nec Dei bonitas, aut justitia, aut misericordia, aut judicium, aliique Dei vel effectus vel proprietates, sunt personæ aliquæ divinæ. Denique multo plures etiam, quam tres, eas esse oportebit.

Verum vel ex eo solo, quod Deus unus esse certè traditur, merito concludi potest, eum non esse nec trinum, nec binum. Opposita sunt enim inter se unus & trinus; sic nec unus & binus. Ita ut, si Deus sit trinus aut binus, non possit esse unus. Nam de Sanctis ista, unus essentia, trinus personis, nec usquam extat in Sacris Libris, & cum certissima ratione ac veritate manifestè pugnat. Certissimum enim est, non plures esse individuas essentias, quam personas. Cum persona nihil aliud sit, quam individua essentia intelligens.

Jam, quod hic unus Deus non alius sit, quam Pater Domini nostri Jesu Christi, non etiam Dei filius, & Spiritus Sanctus, probatur apertè pluribus modis;

atq;

atque his præcipue.

1. Primum, ut ostensum sit, si Deus unus est non potest esse trinus ac trinus. Constat autem inter omnes, & Scripturæ passim testatur, Patrem Christum esse ipsum Deum. Sequitur ergò necessario, nullum alium, quam Patrem Christi, esse hunc unum Deum.

2. Deinde ex illis ipsis locis, in quibus expresse traditur, Deum esse unum tantum, non pauci sunt, ubi dicitur, hunc unum Deum esse Patrem illum omnium, vel Patrem Jesu Christi. Joh. enim cap. 17, 3. Christus ipse dicit, Patrem solum, esse illum unum solum verum Deum, etiam reipsa sic. Scripsum quæ quod idem nominat, atque à Patre distinguit, & quidem ita, ut non possit dici, illum Cognitu & se secundum humanam naturam tantum. Nam eatenus se nominat, quatenus in ipso cognoscendo vita æterna continetur. Quod ad totum Christum, quantus quantus, referendum omnino est, nemo non videt. Etenim, quod quidam olim Christi verba ita accipienda censuerunt, ut intelligatur Patrem, & Jesum Christum esse illum solum verum Deum, rejectum est tuum tres ac ipsis plerisque orthodoxis Trinitarijs: cum postea id, quod nec verborum structura, nec loci ipsius id breve videtur; tum vero, quod Spiritus Sanctus hac ratione ab illa sola vera divinitate, quæ ad vitam æternam conducit quemquam cognita necessaria est, non obscure excludetur. Locus item 1. Cor. 8. 6. asserit duntaxat illum Deum omnium esse Patrem illum, ex quo omnia, & nos in illum, illum (inquam) Patrem, qui à Christo distinguitur quatenus Christus est ille unus Dominus, per quem omnia, & nos per illum. Ita ut quemadmodum in superiore loco, hic quoque nullo modo possit dici, & Christo vera Dei secundum humanam naturam tantum. Similiter in loco Ephes. 4. 6. ubi unus Deus esse dicitur, disertè etiam simul affirmatur, hunc unum Deum esse Patrem omnium, isque aperte à Christo distinguitur, quatenus Christus est unus Dominus.

3. Præterea ad probandum, quod Pater tantum sit ille unus Deus, inexpugnabilis ratio videtur, quod millies simplici Dei nomine, quando substantiam ipsam significat, Deus tantum Pater verissimè intelligatur quemadmodum adversarij ipsi omnes fateri sunt coacti. Quinquam ante, cum prædicta ratione, Simplex Dei nomen est positum, solus Christus seu Filius, solus & Spiritus Sanctus aperte ac citra omnem controversiam significatur.

Nam

Nam etsi Christus nonnunquam ut dicitur a Patre iustificari, Deus appellatur, tamen hinc Deo nomen subsistentiam ipsam non significari sed subsistentiae cum hac attributum. Deum natis, hinc Deo nomen non subiecti, sed subiecti locum obtinere. Nusquam enim in Divinis Libris in Vetere Scriptum, Deum aliquid vel fecisse, vel dixisse, aut de Deo quid eum aliud affirmari, quod ad Christum a Patre distinctum sit omnino de more vero videndum.

Adde, quod, cum Christus ut recte vult, sic Patrem appellet Deum Filius, Spiritus autem Sanctus, Dei Spiritus, & sine dubio is Deus, qui in eiusmodi locis nominatur, sit ille unus Deus, secundum, nec Filium, nec Spiritum Sanctum vocet illum unum Deum. Aliqui Filius vocatur sui ipsius Filius, & Spiritus Sanctus sui ipsius Spiritus.

5. Quodsi certissimum est, Christum vocasse illius unius Dei Filium, certissimum quoque est, Patrem Filium, & Spiritum Sanctum simul non esse illum unum Deum, sed Patrem tantum, cum Patris, Filij, & Spiritus Sancti simul non sit Christus alius, sed Patris tantum.

Jam si quis est, qui ob ea, quae Christo in Divinis libris tribuuntur, magnificentissima omnino & maxime sublimia, dubitet, an ipse sit ille unus Deus, aut saltem eiusdem cum ipso substantiae, is confidenter, nihil vel magnificentius vel sublimius Christo in scriptura tribui, quam Divinum cultum ei ab omnibus debitum. Deo hoc, ut homo, a Deo Patre Christus habuit. Igitur nihil in Vetere potest Christo Divinis testimonijs tribuitur tam magnificum, tam sublime, quod, nisi aliud obstet, quam rei magnificentia & sublimitas, illi, ut homini, conferri non possit. Quod autem Divinus cultus Christo ab omnibus debitus illi, ut homini, a Deo Patre sit constitutus, probant primum verba ipsius Christi, qui apud Johannem cap. 5. 22 & 23 ait, Patrem non judicare quemquam, sed omne judicium Filio dedisse, ut omnes honorificent Filium, sicut honorificant Patrem. Unde affirmat, eo judicio a Patre Filio dato, constitui cultum Divinum, illi ab omnibus debitum. Atque huc judicium Patrem Filio, ut homini dedisse, confirmat ibidem ipse Christus Paulus Phil. 2 v. 7, cum ait, Patrem dedisse Filio potestatem judicium faciendi, quia Filius hominis est. Deinde hoc idem probant verba Pauli Apostoli ad Philipp. cap. 2, ubi de exaltatione Christi agit. Propter ipsius obedientiam usque ad mortem crucis. Inquit enim v. 9, & deinceps, quod propter istam obedientiam Deus illum tanto honore exoluit, ut in nomine Jesu omne genu flecti. Quod quid aliud

78.

aliud est, quam Divinum cultum ab omnibus illi debitum? Atque certum est Jesum, ut hominem, praedicta ratione fuisse exaltatum. Obedientia usque ad mortem crucis in ipsum hominem tantum cadit. Et ex ipsis Pauli verbis liquido constat, cum ipsum illum fuisse exaltatum, qui usque ad crucis mortem obediens fuit.

Breviter: nihil tam vel sublime, vel demissum est in Sacris Libris Christo tributum, quod non illum Jesum Nazarenum Servatorem nostrum Christum credat. Quare nulla causa fuit, in uno eodemque Christo duas naturas, id est scientias, communicandi Divinam & humanam, & cum excellentia Patris sublimem Christum in Sanctis Libris clarissime contemplata est auctor, ad distinctionem istam conjungendi Divinae & humanae naturae; ac dicendi, quod tunc non secundum Divinam, sed tantum secundum humanam Christi naturam scripturus loquitur. Ut, cum ipse Christus ait, Patrem se majorem esse, Joh. 14, 28. cum fatetur Filium ignorare futuri Divini judicii diem & horam, sed Patrem solum: illum Matth. Marc. 13, 32. cum, jam a mortuis exercitatus, Patrem suum nunc vivum, quam discipulorum Deum ac Patrem declarat, Joh. 20, 17. quod idem, jam in coelum translatus & gloriosissimus, affirmat quater in uno versiculo, Apoc. 3, 12; cum denique, ut singula velut Jesum, suam doctrinam, sua verba, sua signa, sua opera omnia, una cum auctoritate ac potestate sua, Deo Patri ascripta refert; adeo, ut alicubi non sua, sed ejus asserat, qui ipsum miserat, id est Patris. Vide Joh. 5, 29, 30, 32, 33, 37, 38, 43, & 7. 16, & 10. 25, & 17. 2. Ut Pauli, & aliorum Apostolorum innumera prope testimonia omittam, quibus divinae trae Patris supra Filium eminentia confirmatur.

Quanquam, cum literae Adversarii, in multis ex praedictis testimoniis eadem. Verba ipsa, quae ipsa per se de assumtam humanam Christi naturam nulla ratione accipi posse existimabant, duo alia negotia quaesiverunt: Unum, quod testimonia ista ad aeternam generationem referrentur, per quam Filius a Patre illa habuerit, quae ibi commemorantur. Alterum, quod per figuram quandam sermonis, quae Idiomatum communicatio appellatur, quod unius tantum naturae ipsa, alteri indifferenter tribuantur.

Verum observat Irenaeus, quam mirabili trae ratione Sacra testimonia interpretentur, istam aeternam generationem, istamque duplicem

Christi

Christi naturam asserte ex illis locis scr. Aliqui, simplici istam rerum
naturalium, in der Creatio ipsa meliorem vocari, ac computari debere.

Breviora, quod ad istam illustrationem attinet, cum eam non plum debeam,
ut ipsi volunt, sed, si debeam esse, naturalem quoque ac necessariam esse os
portet, nullo modo possunt hue referri ea, quae vel in templo (ut loquuntur)
Christo a Patre data dicuntur, vel ita communicentur, ut ex libera voluntate
te, aut certe in aliquem finem, aliquo consilio donata esse asserant,
qualia sunt ea, quae in testimonijs ipsis recensentur. Cunque enim
prorsus aeternum, et in templo: nec non Naturale, ac necessarium, et
ex libera voluntate, aut in aliquem finem, aliquo consilio donatum.

Quod vero attinet ad Idiomatum Communicationem ea nequaquam ad his
cum locum, ut, quod unius naturae tantum est, alteri separatim tribuatur.
Licet aliquo fortasse possit, ut quod unius naturae est, ipsi Personae
simpliciter accommodetur. Nemo enim, exempli causa, dixerit: anima mea
est Creatura; aut Anima mea indutus talari vestitur; aut, Anima lactatur
in cubiculo, etiamsi corpori, cujus haec sunt propria, ita in homine ejus ani-
ma sit conjuncta, ut ex utroque ipse idem unus homo constet; quemad-
modum volunt, ex divina et humana natura, vel, ut alii loquuntur, ex
Deo et homine, constare unum eundem ipsum Christum Jesum. At haec,
quomodocunque haec Idiomatum Communicatio in locis de Christo loqui-
bus admittatur, hoc nihil est aliud, quam cum talibus verbis quodam-
modo ludere, et planae in certum de loci sententia, atque re ipsa de-
spicere lectorem.

At enim dicent, quaedam esse quae omnino sine ista Idiomatum
Communicatione, et vero duae in Christo naturarum aequatione explica-
ri nequeant. Ut, cum dicuntur omnia a Deo per Jesum Christum creata,
Eph. 3. 9, ut quidem Graeci codices habent; aut, cum dicitur filius hominis
in coelo fuisse ante, quam, cum discipulis ipsius dictipulis, eo ascenderet,
Joh. 6. 62; aut etiam in coelo esse, cum tamen in terra loquebatur, Joh. 3. 13.

Respondeo, nihil opus, cum haec ad hominem illum Jesum Nazarenum,
Christum nos spectantur. Cum enim omnia creata a Deo per Jesum Chri-
dicuntur, non ea sunt intelligenda, de quorum creatione diligentis-
sime scripsit Moses in initio suae historiae. Jo enim ibi, cum ex-

andi

Christi naturam assert ex illis probat. Aliqui, simplicia istam rerum
varietatem, inter portatis ipsa minimo regia, ac constitari probat.

Praeterea, quod ad istam elucidationem attinet, cum eam non plum debeam,
ut ipsa volunt, sed, si debeam est, naturalem quoque ac necessariam esse os
probat, nullo modo possunt hunc locum, quod vel in tempore (ut loquuntur)
Christo a Patre data dicuntur, vel ita communicantur, ut ex libera voluta-
te, aut certe in aliquem finem, aliquo consilio donata esse asserat,
qualia sunt ea, quae in testimonijs istis recensentur. Tanquam enim
proprius, Aeternum, & In tempore: nec non Naturale, ac necessarium, &
ex libera voluntate, aut in aliquem finem, aliquo consilio donatum.

Quod vero attinet ad idiomatum communicationem, ea magna quam adhi-
ctur probat, ut, quod unius naturae tantum est, alteri separatim tribuatur.
Licet affirmare fortasse possit, ut quod unius naturae est, ipsi personae
simpliciter accommodetur. Nemo enim, exempli causa, dixerit: anima mea
est divina; aut Anima mea indiget tali re; aut, Anima laetatur
in Deo, etiamsi corpori, cujus haec sunt propria, ita in homine ejus ani-
ma sit conjuncta, ut ex utroque ipse idem unus homo constet; quemad-
modum volunt, ex divina & humana natura, vel, ut alij loquuntur, ex
Deo & homine, constare unum eundem ipsum Christum Jesum. At haec,
quomodocunque haec idiomatum communicatio in locis de Christo loqui-
bus admittatur, haec nihil est aliud, quam cum talis vocis quodam-
modo ludere, & planae in certum de loci sententia, atque re ipsa de-
spicere reddere lectorem.

At enim dicunt, quaedam esse quae omnino sine ista idiomatum
communicatione, & ejus ope circa in Christo naturarum applicatione ex plica-
ri nequeant. Ut, cum dicuntur omnia a Deo per Jesum Christum creata,
Eph. 3. 9, ut quidem Graeci codices habent; aut, cum dicitur filius hominis
in coelo fuisse ante quam, cum fidelibus ipsius discipulis ita ascenderet,
Joh. 6. 62; aut etiam in coelo esse, dum tamen in terra loquebatur, Joh. 3. 13.

Respondeo, nihil opus, cur haec ad hominem illum Jesum Nazarenum,
Christum nostrum pertrahatur. Cum enim omnia creata a Deo per Jesum Christum
dicuntur, non ea sunt intelligenda, de quorum creatione diligentis-
sime scripsit Moses in initio suae historiae. Ita enim ibi, cum ex-

amini

creandi actionem excipit, nullius personæ, quæ factum in via fabricit, præter Deum ipsum, mentionem facit. Atqui hic maxime est alienum a Deo nam, & alium eum, qui Jesu Christi nomine intelligitur; cum Deus per Jesum Christum creasse dicatur. Præterea nusquam Christus universe aut singulatim creasse dicitur, sed per eum factam fuisse creationem. Itaque nulla Christi, sive ejus, qui Christi nomine apud Paulum intelligitur, in creatione, quam Moses exponit, facta mentio. Moses enim Dei, ut creantis, meminit, non autem, ut per eum de facta creatio. De alijs igitur rebus creatis est Paulo locus accipiendus, & vox Omnia, ad ea omnia referenda, quæ ad veram creationem pertinent, quam per hominem illum Jesum Nazarenum factam fuisse constat. Quemadmodum idem Paulus alibi ait, omnia nostra esse facta, 2. Cor. 5. 17. cum tamen certum sit multa esse, quæ in eodem statu manserunt, in quo erant antea. Item ut quia ibi dixit Omnia, ad ea omnia referenda esse, quæ ad Dei fœdus cum hominibus, adque religionem pertinent, & ad ea, sicut in superiore loco fieri debere contendimus, ut supra.

Similiter, quod filius hominis in cœlo fuit antè, quam eò conscenderit, recta est Christi ad hominem illum Jesum Nazarenum relatio. Is & locutus, & docuit. Nam quod recta tamen ille fuit quam natus est ex virgine, & antequam Evangelium annunciavit, in cœlum raptus fuit, ibique ad ipso Deo ea didicit, quæ humano generi salutaria per ipsum erant, adeo res habuisse, ut aliter fieri non potuisse videatur. Non est igitur sine ulla causa, immo præter & contra omnem rationem his verbis interpretandum. Sed ea, ut sonant, accipienda esse in hoc, & in similibus alijs locis oportet. Et sic plana erunt omnia.

Jam in loco Joh. 3, 13. licet vulgo legatur, qui est in cœlo, præsens tamen ex Græco fonte, qui erat in cœlo, quemadmodum Erasmus, Beza, & alijmonuerunt. Itaque eius hic locus explicatio similis. Quod si quis tamen vulgatam lectionem mordicus retinere velit, non tamen sequetur, aliam, præter humanam, in Christo naturam fuisse assumptam; secundum quam fuerit, tunc recta in cœlo, Esse enim, Esse in cœlo, ita accipiendum erit, ut ipsi humanæ naturæ, seu ipsi homini, de quo dicta hæc verba sunt, conveniat esse. Eo nimirum sensu, quo eodem dicitur, filium hominis ascendisse in cœlum, & descendisse præter ipsum. Hoc enim non secundum humanam, nec secundum divinam naturam, recte dicetur, ut ipsa verba sonant,

sonant, explicari, nisi forte sic considerabitur, hominem illum resurrexisse & ascendisse in coelum antequam tres verba proferret. At vero, cum hæc, inquit dixi, omnia plana fiunt, licet veritatem, non agnoscatur, factum esse, ut Christus ipsum ascensum in coelum, (meditationem (ut ita loquar) ad veram divinarum cognitionem sine interpretatione. Sic igitur similiter, Esse in coelo, ipsam jam ad ipsam rerum divinarum cognitionem interpretabimur.

Sed sunt, qui omnino ex eo maxime putent colligi duas in Christo naturas, divinam & humanam, quod Filius Dei & appellatur, & sit; unde per communicationem idiomatum fiat, ut homo ipse Jesus Nazarenus Filius Dei esse dicatur. Nam alioqui, quomodo inquiunt, Jesus homo, id est, cum ipsa divina virtute non copulatus, Dei Filius esse potest? Non necesse est, ut, sicut homo hominem, ita Deus Deum genuerit?

Ad hæc sic respondeo: Si constaret, licet esse, ut Deus, quemadmodum homo, & cætera animalia, ejusdem substantiæ cum genere sibi similem, sic aliquam videretur habere hæc ratio. Verum non modo id non constat, sed contrarium facile probatur. Namque ex ipso consensu omnium Trinitariorum, ergo rationem, mam hæc intelligi oportet, Dei substantiam, id est essentiam universalem rationem divinitatis esse posse. Ipsam autem totam & omnino unam ac perfectam eandem pluribus personis communem esse non posse, id evidenter demonstrat, quod supra diximus, videlicet necesse esse, ut non plures deorum sint individuæ essentiæ, quam personæ. Porro autem quomodo Deus genuerit sibi similem, satis declarat Scriptura, quæ complurimis in locis hominem Deos, maxime vero hunc ipsum contendentes, ex Deo natos, ab ipsoque generatos esse, affirmat. Deos ut alicubi negat, eos ex hominibus esse natos, ut Joh. 1. 13. ut hic vero duas naturas non comminiscimur, divinam & humanam, neque manentes, neque hominem ipsum ex ipso Deo genitam & natam, nec ex ipsis hominibus ortum fuisse? Quomodo hæc igitur hic agnoscimus, unum & eundem hominem, ex duplici ratione considerandum, videlicet rationem Spiritus, & carnis, & esse, & non esse Filium Dei, aut hominis: sic etiam agnoscamus, eundem ipsum hominem Jesum Nazarenum & secundum carnem, esse Filium hominis, & secundum Spiritum, esse Filium Dei; Rursus, secundum carnem, non esse si ita placet Filium Dei, secundum autem Spiritum, non esse Filium hominis. Quanquam, ut sæpe dicimus, Jesus Nazarenus, etiam secundum carnem, Filius Dei à scriptura agnoscitur. Jesa

autem

autem distinctio in ipso Christo Pauli Apostoli verbis apertissime confirmatur: qui unum & eundem Dei Filium ex semine Davidis generatum esse secundum carnem, at secundum Spiritum sanctificationis, Dei Filium fuisse definitum, testatur Rom. 1. 3, 4.

Verum, dicet aliquis, Christus non solum Dei Filius, sed etiam unigenitus ac proprius Dei Filius in Sacris Literis appellatur. Quamobrem necesse est, illum singulari aliqua ratione ex Deo esse natum, praeter reliquos omnes Dei Filios.

Hic fateor libenter, atque agnosco singularitatem istam: sed non propterea concedo, eam in eo consistere, quod Christus ex ipsa Substantia Dei sit generatus, alij vero minime. Jam enim ostensum est, Dei Substantiam nec dividi, nec multiplicari, nec eandem ipsam unam numero pluribus personis communem esse posse. Caeterum in quibus consistat haec Christi natiuitatis ex Deo singularitas, ex ipsis sacris testimonijs intelligi potest.

1. Primum enim in eo consistit, quod Christus, simulatque natus est homo, Filius Dei fuit: & sic natura Filius Dei est: reliqui autem homines Dei filij, non sic. Adeo ut hac ratione inspecta, alij prae Christo non nati, sed adoptati, ut alicubi videtur scriptura loqui, filij Dei dici debeant. Natus est autem Dei Filius, homo ille Jesus Nazarenus, qui dicitur Christus, quia non ex virili semine, sed ex Spiritu Sancto virtuteque Altissimi in Virginis utero conceptus est. Hanc enim ipsam ob causam id, quod ex Virgine nasceretur, Dei Filium vocatum iri, ipsi Virgini praedixerat Angelus Dei, Luc. 1. 35. Unde apparet, etiam secundum carnem, eum merito posse dici Dei Filium. Id quod nemini alij contigit, aut contingit.

2. Deinde, cum alijs hominibus Deus Spiritum suum, ex quo filij Dei fiunt, ad mensuram largiatur, huic homini Christo sine mensura suum Spiritum unde sublimiore, quam antea, ratione Filius Dei est factus, largitus est, Joh. 3. 35. Si modo is locus ad Christum referri debet. Sic enim simpliciter verba habent, Non enim ad mensuram dat Deus spiritum, nulla Christi mentione in eis facta. Possunt autem commode haec verba ad totum Evangelij praedicationis ministerium referri, ubi Deus non parce & restricte, sed abundanter & effuse suum Spiritum est humano generi largitus. Quidquid sit, certum est ex ipsis divinis literis, alijs singulis hominibus Deum multa spiritualia dona dare potuisse, quae non dedit; at Christo homini nihil spirituale non dedisse, quod dare potuerit. Quocirca merito singulari ratione

ratione ex Deo praeter alios natus dicitur.

3. Adhaec, cum Christus homo ante alios omnes solus & immortalitatem ac glorificationem sui corporis adeptus sit, & haeres ac Dominus universorum fuerit, ob idque divina filiatio continetur, apparet, illum singulari ratione, praeter alios omnes, ex Deo natum fuisse. Cumque haec, dum adhuc in terris degeret, ab ipso initio certissime futura omnino essent, merito jam tum, ob has ipsas causas, unigenitus ac proprius Dei Filius est appellatus.

Quaedam alia omitto, propter quae Christus homo Dei Filius unigenitus ac proprius jure potuit nominari; Et tantum illud moneo, Isaacum, cum in ara Deo oblatus est, unicum sive unigenitum Abrahami filium fuisse dictum, Gen. 22, 2, & 12. Hebr. 11. 17. Cum tamen Abrahamus tunc temporis alium filium ex sese vere, non minus, quam Isaacus, natum haberet, hoc est Ismaëlem. Nam qua ratione tamen nihilominus Isaacus ejus filius unicus sive unigenitus dici potuisse ostendetur, eadem, aut simili, Christum hominem unigenitum seu proprium Dei Filium nominari potuisse demonstrabitur; tametsi alios etiam similiter ex Deo natos esse constet.

Ut autem tota haec res melius intelligatur, examinentur loca omnia Sacrarum Literarum, in quibus vel tacite, vel aperte causae exponuntur, cur Christus Dei Filius nominetur. Nusquam enim invenies nec expressam, nec indicatam causam istam, quod ex ipsa Dei substantia sive essentia sit generatus. Sed vel propter modum conceptionis in matris utero; vel propter sanctificationem Dei & in mundum missionem; vel propter resurrectionem à mortuis, quam scilicet consecuta est glorificatio, & supra omnes res creatas exaltatio; vel propter aeternum sacerdotium ac regnum, quod à Deo habuit; vel propter alia ejusmodi, cum Dei Filium & esse, & nominari invenies. Vide autem haec loca, ex quibus jam aliquot supra attulimus, Luc. 1. 35. Joh. x, 36. Act. 13. 33. Rom. 1. 3, 4. & 8. 29. Psal. 2. 6, 7. Heb. 5. 5. &c.

Theses de

THESES de CHRISTO, à vera divinitate excludendo, nisi sit Creator Coeli & terræ.

Thesis I.

Quem Deum Vetus Israëlitica colebat Ecclesia, hunc & nostra colit, creatorem Coeli & terræ.

Thesis II.

Jam vero, ut illa unum et solum esse Deum profitebatur, sic et nostra hunc unum & solum pro vero Deo agnoscit; alium vero præterea neminem.

Thesis III.

Hinc sequitur, Christianos non esse, qui, præter hunc Coeli terræque creatorem, alium quempiam colunt, utrumque esse Deum arbitrantur.

Thesis IV.

Quanquam vero magistratum, aliasque nonnullas res creatas hoc Dei nomine insigniant interdum scripturæ, hoc tamen æquivoce fieri nemo non novit: ut solus, qui Coelum & terram creavit, Deus verus sit, reipsa vere & natura Deus; illæ omnes nomine tantum.

Thesis V.

Jam si sermo (quem Johannes Deum appellat) in rerum creatarum album redigatur, Deus verus non erit (quandoquidem solus mundi creator verus Deus est) sed falsus Deus, æquivoce scilicet et nomine tantum. Absit autem ejusmodi blasphoemia à Christiano pectore longissime.

Thesis VI.

Qui scopulum hunc effugere student, verum quidem esse Deum sermonem coedunt, sed non seum, qui mundum condidit. Binos igitur veros Deos colunt, in binos credunt, & binos adorant natura & essentia diversissimos. Quantum enim creator immensus ab exili caducaque creatura differt?

Thesis VII.

Atqui & hæc blasphoemia est priori nihilo minus execrabilis. Tam enim dualitatem Deorum detestatur scriptura, quam pluralitatem.

Responsiones.

RESPONSIONES.

Ad primam THESIN.

Conceditur hæc Thesis, simpliciter atque, ut ipsa verba sonant, accepta.

Ad secundam.

Si veri Dei nomine is intelligitur, qui ab æterno, & à se ipso, sive ex se ipso, divinitatem habeat, vera est Thesis. Si vero is intelligitur, qui divino imperio & potestate revera sit præditus, nequaquam vera est Thesis. Quamvis enim Israëlitica Ecclesia nullum ejusmodi verum Deum agnoverit, præter creatorem Coeli & terræ: Ecclesia tamen Christiana agnoscit; hominem videlicet illum Jesum Nazarænum, qui dictus est Christus, sub Augusto, Tiberioque imperatoribus Romanis, demum ac primum natum, & mundo exhibitum ac patefactum, divinamque istam majestatem ab ipso creatore Coeli & terræ adeptum.

Ad tertiam.

Dubia significatio jam detecta est, appellationis veri Dei, & consequenter etiam simplicis vocis Dei. Quare de hac Thesi idem, quod de superiore statuendum.

Ad quartam.

Non simplex & nuda est homonymia, sive æquivocatio in nomine Dei, creatori & creatis rebus tributo, sed analogica, ejus generis quod vocant à causa. Ita ut multæ res creatæ, potissimum vero homo Christus Jesus, non nomine tantum, sed re etiam sint dij. Sic tamen, ut prius creatori, posterius vero rebus illis creatis, Dei nomen conveniat, seu de illis prædicetur. Neque enim ludit Scriptura quam Christus ipse solvi posse negat, cum quosdam homines, Deos appellat. Nec sane Christus, illam adversus Judæos citans, sophistam agit.

Ad quintam.

Hæc Thesis jam per ea, quæ ad superiorem notavimus, nimis vera esse deprehenditur.

Ad sextam.

Cum Sermo ille, qui aliud nihil est, quam homo Jesus Christus, creatori Coeli & terræ, Deo vero, divinitatem suam prorsus acceptam referat, cumque illi sit planè subordinatus; etiamsi verus Deus & ipse est: non tamen hinc duo veri dij eo sensu constituuntur, ut quisquam jure offendi possit.

Sic

Sic enim nec uterque, à seipso, sive ex seipso, Deus, aut æquè verus Deus statuitur, nec diversa, utriusque divinitas censetur. Jam, quod utriusque essentia sit diversissima, id cultum utrique, ut vero Deo, debitum nihil impedit. Nam præterquam quod ad divinum cultum, & quidem ei similem, qui ipsi creatori debetur, Christo homini exhibendum, satis est, sic Creatorem jussisse, ut certe jussit; cultus etiam alicui, ut vero Deo, exhibendi propria & necessaria causa est, divinum imperium atque potestas; quam nihil prohibet, in re creata ei similem inveniri, quæ in ipso creatore est, ex beneficio videlicet creatoris, ut quidem in Christo homine invenitur, tametsi dissimilis plane utriusque essentia sit. Nec tamen quælibet res creata simpliciter exilis & caduca appellari potest; præsertim vero homo Christus Jesus, postquam glorificatus est. Ad septimam.

Duos Deos summos, quorum te alter ab altero minime pendeat, ille sit subordinatus, plane abominatur universa Scriptura. Sed unum ex quo, alterum per quem, cum dependentia hujus ab illo, ad eumque subordinatione, non modo non abominatur, sed partim prædicit, partim prædicat Scriptura tota; & utrique divinum cultum exhibendum esse docet; atque unius, id est subordinati, cultum ad alterius, id est, ejus, cui est subordinatus, honorem & gloriam pertinere affirmat, ad eumque referri, & hac demum ratione unam utriusque divinitatem, & unum Deum utrumque esse, non obscure ostendit

Finis.

SUMMA RELIGIONIS CHRISTianæ.

Religio Christiana, est doctrina cœlestis, docens veram viam perveni-
enti ad vitam æternam.

Hæc autem via, nihil est aliud, quam obedire Deo, juxta ea, quæ
ille nobis præcepit per Dominum nostrum Jesum Christum Heb. 5. 9.

Verum ut manifestius perspici possit id, quod nobis ille mandavit,
in primis consideranda est, conditio & natura hominis, & in quo gra-
du ac statu is sit coram Deo.

Homo quia est ex terra factus, natura sua. Gen. 2. 7. 1. Cor. 15.
47, mortalis Gen. 3. 19. 1. Cor. 15. 48, & corruptioni subjectus; & ex
accidente, quia divinum præceptum violavit, morti æternæ obnoxius est
Gen. 2. 17. 3. 19. ita ut, quod immortalitatem attinet, nihil illi cum Deo
commune sit, & insuper, ob peccata sua, hostis illius evasit.

Necesse est igitur, quo cum Deo in gratiam redeat, & in spem
vitæ immortalis venire possit, ut Deus omnia ei peccata remittere,
& immutata ejus natura, è mortis servitute, eum vindicare velit.

Jam verò Deus, pro pura bonitate & misericordia sua. 1. Tim 1. 9.
Tit. 3. 5. utrumque præstare decrevit, dummodo hominem, ante patra-
torum peccatorum poeniteat Tit. 2. 12. 1. Cor. 6. 9. Gal. 5. 21. 6. 8.
& is in posterum, non ad terrenam & carnalem, sed ad cœlestem &
spiritualem normam, vitam suam conformet.

Volens nihilominus, ad declarandum apertius, bonitatem & poten-
tiam suam 2. Cor. 4. 7, simulque fidem & obedientiam nostram explo-
randam 1. Pet. 1. 7, ut ne protinus à morte soluti & liberi essemus,
sed ut prius eam, subiremus, immò acerbissimam etiam, quæ ab ullo
nobis inferri possit, ita exigente necessitate, perferremus potius, quam
eum denuo offenderemus.

Quoniam igitur Deus ex parte hominis aliquid requirit, quo
is ad hoc perficiendum incitaretur, non solum opus fuit, ut ei hoc
consilium

consilium patefieret, sed id rectra Dei consilium esse, etiam persua=
sum esset.

Quapropter placuit Deo, mittere in mundum carissimum Filium suum
Jesum Christum, natum ex muliere Gal. 4.4, ut nobis hoc laetum nuncium
annunciaret. Mar. 1.38. Luc. 4.43. Joh. 18.37, & amplius confir=
maret, obsignaret & reipsa comprobaret Apoc. 1.5. 3.14.

Sic igitur Christus in mundum veniens, hoc consilium Dei nobis
annunciavit Eph. 2.17. Luc. 4.18. 2. Tim 1.10. Heb. 2.3. Esai. 61.1.
infinitis & manifestissimis miraculis illud confirmavit. Joh. 2.23. &
7.3. & 12.37. Act. 2.22. proprio sanguine obsignavit. Heb. 13.20. Luc.
22.20. Mar. 14.24. Heb. 12.24. oppetita ultro illius causa, acer=
bissima & ignominiosissima morte Joh. 10.18. reipsa denique illud com=
probavit, exhibita in sui ipsius persona ea vitae ratione, quam nos
sectari debemus, in hoc mundo Joh. 13.15. 1. Pet. 2.21. 1. Joh. 2.6.

Excitatus porro a Deo Patre Gal. 1.1. Act. 3.13. 1. Thess. 1.10,
ut sempiternum viveret Rom. 6.9. Act. 13.34. Hebr. 7.24 & 25.
certissime nobis confirmavit. 1. Pet. 1.3.4. Heb. 10.19. & 20. 4.14.
6.20. eos qui huic viae, quaecunque tandem incommoda aut pericula
ijs obijcerentur, insisterent, et asseros tandem ad illam vitam sempiter=
nam, quam Deus nobis per eum pollicitus est.

Praesertim, cum Deus ad perfecte adstruendam hujus promissi sui
fidem, non tantum Jesum Christum excitaverit, & immortalitate donaverit:
verum etiam eidem contulerit omnem potestatem in coelo & in terra, testa=
tum id nobis faciens Matth. 18.18. Joh. 13.3. Eph. 1.20. postquam eum
in coelum, in conspectu carissimorum ipsius discipulorum, assumsit. Act. 1.9.
Luc. 24.51. Mar. 16.19. rebus admirandis, & donis coelestibus, quarum
illae patratae haec vero obtenta fuerunt in nomine ipsius Jesu Christi Mar.
16.20. Heb. 2.4. Act. 4.3. Et ex consequenti, tradidit ei in manus aucto=
ritatem & potestatem, excitandi nos a mortuis, et immortalitatem nobis
donandi Joh. 5.20.21.26. 6.39, 40. Philip. 3.21, in manus scilicet fratris
nostri, qui ea ipsa mala perpessus est, quae nobis sunt sufferenda Heb.
2.11.17. Psal. 22.23. Joh. 20.17. Heb. 2.17. 4.15. ita ut nulla amplius
sit causa dubitandi, illum condoliturum nobis Heb. 2.18. 4.15. & daturum
illam vitam, Joh. 10.27, 28. 17.2, cujus potestatem conferendae ijs, qui ejus
vestigia secuti fuerint, Deus ei largitus est.

Discursus

Discursus brevis de ratione Salutis nostræ, ex FAUSTI SOCINI sermonibus exceptus & concinnatus.

Deus ad ostendendam suam gloriam, quam non potest non curare & quærere, decreverat, hominem, natura mortalem & miserum, suæ naturæ participem facere, & ad vitam immortalem transferre. Et quoniam ipsius admirabilis illa proprietas, à qua nunquam recedere potest, quæ justitia, appellatur, & in æquitate ac rectitudine, quæ omne in se decorum complectitur, consistit, postulabat, ne quisquam in illam sedem immortalitatis, quæ eadem sedes est omnis puritatis & sanctitatis, ingrederetur, & perpetuam cum Deo, qui ipsissima puritas & sanctitas est, conjunctionem haberet, qui non & ipse ab omni impuritate recederet, omnesque terrenas cupiditates abyceret; decrevit, ut non nisi ij ad vitam æternam aspirare possent, qui piè & justè & sanctè viverent. Poterat autem talem hominem creare, qui sanctè tantum vivere, nec aliter facere posset, sed ut majorem haberet campum potentiæ & sapientiæ suæ exerendæ, constituit creare talem hominem, qui posset etiam secus facere, quique insitas sibi haberet non leves quasdam affectiones, quæ ipsum ad vitam & mores cum tanta sanctitate minus convenientes perpetuo sollicitarent. Unde potentia & sapientia ejus talis apparuit, quod, ut nulla vi adactus homo sponte sibi pareret, effecerit, & viam ad efficiendam rem tam admirandam invenire noverit. Quia vero homini hoc libero arbitrio dato, facile futurum erat ut multi impiè viverent; & ita, cum naturale odium sit vitii cum virtute, omnino magnis probi ab improbis vexarentur injurijs, ipsa inquam rei natura ita ferente, non modo Deus noluit naturam istam tollere, sed etiam eam suo stabilivit decreto, ut per multas calamitates, quicumque vellet salvari, tenderet ad regnum coeleste, ut inde etiam tanto major ejus sapientia & potentia eluceret. Potentia quidem, si suos ab insidijs & insultibus hostium tueretur,

turbetur, & omnes impetus Diaboli, contra eorum felicitatem summa Ni-
xentis, ab eis abverterit. Sapientia vero, quia talem viam eos salvandi
elegisset, qua & ipsa videri posset, qui se ex animo colerent, atque in
fide sibi data constanter ad finem futuri essent; & nos ipsi etiam a-
gnosceremus, an constanter Deo serviamus, & an vera, justitiæ & San-
ctitatis studiosi simus nec ne. Fit enim sæpenumero, ut multi extra pericu-
la & calamitates constituti, Deo se servire, & constanter in religione ver-
sari existimant; mox autem, ubi fortuna rebus illatum erit, atque aliquid adver-
si obtigerunt sit, vera fidem, & suam deserant factionem. Qui au-
tem sic perseverant, & omnia fortiter excipiunt, hi & Deo fidem suam
probant, & hominibus virtutem suam reddunt constantem, & ipsi agno-
scunt se vere Dei cultores esse, & magna perfecti lætitia firmam ipsam
habent futuræ felicitatis. Culmadversum autem divina justitia requi-
rebat, ut ipsi tantum, qui pure & innocenter vixerunt, beata immortalitas
conferretur; Deo autem, pro summa sua sapientia, placuit talem ho-
minem creare, qui pro suo libitu utrumlibet facere, pie vivere, vel non vi-
vere posset; unde etiam aut dictum est Petrum posse Deus clamabat,
ut multis calamitatibus homines ipsi essent obnoxii: ita exigebat ejus
sapientia, quia nimirum ea res quam hominibus promulgaturus esset,
naturam nostram excedebat, & facile futurum esset, ut nos vitæ &
magnitudinem rei dubitati homines, eam viam non ingrederentur. Simi-
lem etiam humanis majoribus rebus, quæ tamen piæ, his nulla sunt,
tarda dubitatio in ipsa fide, ut ipse videretur medius, quibus istæ decem
verba ad suum exitum perveniretur, magno illo facto ex parte homi-
num veritum fuit. Quare constituit ista omnia divinissimis rationibus,
argumentis, & exemplis declarare, confirmare ac stabilire, ut nullus re-
vera esset cujusquam de ejus rei certitudine dubitandi locus.

Creato autem homine, non statim ei Deus hanc suam voluntatem de co-
lendo adstrinxit, ut homines seipsos prius agnoscerent, quam præceptis & mul-
tis ministeriis circumseptis essent, ut postea sic exercitati tanto altius gra-
tiam Dei arriperent, & eam ab eo profectam ingrederentur. Ubi

autem

ante venit plenitudo temporis, fecit sibi Deus filium ex Maria, quem tan-
tæ rei legatum esse volebat. Hunc, cum ætate profecisset, in coelum accipit,
eique ibi omnia ostendit, tum quæ ad ipsum in suo munere confirmandum, tum
quæ ad nos docendos pertinerent: & ita instructum ad nos misit. Publica-
vit ergo is hanc Dei voluntatem hominibus, Deum nimirum omnibus, qui-
cumque nuncio peccatis remissio, ex suo præscripto pie & juste in posterum
vivere vellent, etiamsi in eo cursu nonnunquam, vel ignorantia, vel incogitan-
tia, vel fragilitate sua abrepti labantur, modo ne ullius peccati assuetudi-
nem & habitum habeant, peccatorum omnium veniam daturum, & a morte
vindicatos vita æterna donaturum; siquidem in eo vitæ genere ita constan-
tes fuerint, ut ne tenerrima quidem morte ab eo deterrerentur. Quia vero (ut
antea dictum fuit) rebus arduis, potissimum autem ipsius naturæ nostræ
limites excedentibus, difficile fides adhibetur, & id innocentiæ atque sancti-
moniæ genus, quo nos Deus sub Evangelio sibi obedire vult, antea inco-
gnitum erat; quippe quod & ipsum naturæ nostræ vires superat, voluit
Deus, ut ipse Jesus, hanc suam voluntatem vitæ innocentia confirmaret, &
in sua persona Deo obediendi exemplum nobis ostenderet; siquidem vir-
tutis exempla, & maximopere nos erudiunt, & ad imitandum movere fa-
cile possunt. Omni enim oratione majus habet pondus vita dicentis.
Itaque vixit Jesus tam sancte, tam innocenter, ut magnum inde, de doctri-
na & eius certitudine, argumentum haberi posset, (quia nimirum verisimile
hominibus probis videri merito non poterat, quemquam tam singulari
præditum esse innocentia, qui itidem homo plane divinus non esset) &
qualis esse deberet ea vitæ puritas, quam Deus ab hominibus ad immor-
talitatem aspirantibus requirit, aperte cerneretur. Quia tamen accidere
solet, ut majorem quis innocentiam simulari potest, ne quisquam dubitare
merito posset, an non ille idem fecerit; licet ob perfectam ejus sanctita-
tem, hæc suspicio apud hominem probum vix locum habere posset; voluit
Deus præterea, ut eam suam doctrinam Jesus insignibus miraculis confir-
maret. Adhibuit ergo tanta miracula, quanta nunquam audita, nedum
visa fuerant usquam: dum morbos verbo sanaret, dæmones ex hominibus
expelleret, mortuos in vitam revocaret, dæmonibus & elementis imperaret,
quæ

quæ tam admiranda ejus & divina opera, cum absoluta vitæ innocentia conjuncta, facile eum divinum esse hominem probabant, & quidem talem, qualem se esse profitebatur. At ne & hic aliquis hæreret; miracula enim si adsint, non tam probant aliquem divinitus venisse, cum & falsis prophetis, suorum periclitandorum gratia, ea Deus concedere solitus fuisset, quam si non adsint, certissimo signo sunt aliquem à Deo non venisse; licet & hæc dubitatio homini probo vix suboriri posset, cum essent stupenda & nimis frequentia illa opera, voluit Deus, ut morte, omnium, etiam in conspectu Dei, detestabilissima moreretur; ut, & quam constanter Deo obediendum esset, nobis ostenderet, & se veracem fuisse omnibus probaret. Nemo enim non modo falsorum vatum, sed nec etiam eorum, qui alias veritatem haberent, si modo vel tantillum de illa dubitarent, mortem tam dira offetiisset pro sua doctrina; præsertim si elabi posset, ut Jesus se, non tantum elabi posse, ratione scilicet virtutis & potentiæ sibi insitæ, sed & inimicos suos prosternere posse demonstrabat. Fecit ergo ita Jesus; ultro crudelissimam mortem subiit, quam infiniti dolores præcesserunt, atque ita & modum obediendi Deo nobis ostendit, & certitudinem doctrinæ suæ confirmavit. Sed quia mors Christi, non subsecuta resurrectione, nondum ostendebat viam hanc ad felicitatem ducere, sed potius contrarium; & tantum abest, ut perfectam spem immortalitatis in nobis ingeneraret, ut potius eam tolleret, quemadmodum in discipulis Emauntem petentibus apparuit, ut & hic fragilitati nostræ Deus succurreret, Jesum (quemadmodum Jesus ipsemet id fore prædixerat) tertia die in vitam revocavit, quo fidem fecit hominibus, eum vera docuisse, & à se missum fuisse, (neque enim si falsus vates fuisset, vel aliquid aliter, quam à Deo jussus fuerat, docuisset, illum excitasset, cum, ut omnia mendacia ita multo magis mendacij auctores, odio prosequatur) ac simul etiam ostendit, posse se omnes fideles, etiam atrocissima morte sublatos in vitam revocare. Revocato in vitam Christo, idque tertio, ut dictum est, die, ne scilicet ejus corpus corrumperetur, quo illi, quibus exhibendus erat, omnino agnoscere possent, illum ipsum esse qui occisus fuerat, (in quo corpore cum ijs per multos dies conversatus est, bibit atque comedit) postulabant

divina

divina judicia, & docebat ejus sapientiam, ne cum omnes viverent.
Justitia, ingnam, ejus ita postulabant, ut illi saltem homines, quos jam Deus
salvare nolebat, perirent. Quisse, qui cum aliis suis sectatoribus & placitis,
tum vero maxime Christi Evangelium rejiciendo, illumque Christum crucifigendo,
se salute plane indignos reddiderant, qui pleni non modo sed etiam
redundantem vero agnoscerent, quin in illum credidissent, nisi natura omnia
vi à Deo fuisset immutata. Sapientia vero ejus ita requirebat, ut fidei
exercendæ locus esset. Nam quod dicimus, id hoc ut apprehendamus necesse
non est. Quemadmodum autem justitia divina postulabant, & ejus sapi-
entia, ut non omnibus à resurrectione consilium daret: sic requirebat eadem
divina sapientia, ut nonnulli tum crederent, qui ejus rectionis testes esse debebant, & qui futuri erant non tantum simplices
membra, sed fundamentum ipsius Ecclesiæ. Quæ quidem hæc ratione etiam
ita confirmaretur, & ad mentes tum alacriter obeundum in credendum, ut nec
à Christiana religione desicere, nec à mundo hoc oblendo desistere possent.
Cum vero Christo à mortuis revocato, nondum erat perfectum exemplum
in Christi persona illius felicitatis, quam Deus suis dare decreverat, osten-
dit Deus Christum in cœlum ascendentem eidem Apostolis, ubi jam illum-
simis ostendit, quo hæc via tam aspera duceret, & quanta felicitas nos
manebat. Tolerant ergo jam homines similiter credere, posse Deum nos fe-
cisse immortalitate donare, nihilominus tamen tum considerarent, quantum sua
pietatem & sanctimoniam Christi sanctimonia superaret, præterea, quam ni-
hil commune haberet Deus cum sua natura, cubitare tolerant, an tantam
sui curam traditurus esset Deus, & idem cum ipsis, quod cum Christo, facturus;
Suscitat & hunc Christum Deus, data Christo in cœlo & in terra pote-
state, & vita immortali in illius manibus posita, qui tamdiu naturæ nobis-
cum erat, & omnia hæc, quæ nos patimur, perpessus est. Hoc autem ita
factum esse (quemadmodum, cum adhuc mortalis in terris versaretur,
prædixerat) Christus ipse probavit dimissis Apostolis per totum
mundum, qui cum omnium Dominum ac judicem vivorum & mortuorum esse
Jesum annunciabant; & in ipsius nomine, vivendo ab ipso sibi concessa,
multis

multis argumentis, variis prodigijs, rem ita se habere ostendebant. Quoniam autem homines potterant dubitare, an Christus jam defunctus omnibus malis, sui curam gerat, scquit Salvator Vallet, libet de potentia ipsius bene essent persuasi, ostendit Christus in quibusdam, se curam suorum gerere, Victoriam in Ecclesiam confirmando, in Paulo à persequendis suis reprimendo, Ille inquit, persequens, libet diebus persequebatur, quamvis jam antea hujus Civitatis Dominus causa salutis esset sublata. Promiserat siquidem Christus se, & nobis vitam immortalem tributum, & nobiscum ad consummationem seculi mansurum. Cum, si, cum adhuc ipsius osculum inimici, tanta passus est, ut ad hanc potestatem perveniret, qua nos immortales & vita felices redderet, & ab omnibus malis tueri posset, eaque cum summa ignominia sua conjuncta, nihil dubitandum est, quin, cum jam ipsum amamus, curet, ut nos salvemur, & ut cum immortalitate nobis ipse det, quod cum summa ipsius gloria conjunctum erit. Præterea, cum videmus quicquid Christus potestatis habet, cum propter Ecclesiam habere, quæ si nulla sit, nullum esset ipsius regnum, nulla gloria, simul animadvertimus, cum non posse non curare, ut sint quam plurimi fideles, & quam maximè sua propagetur Ecclesia, quæque etiam non posse non amare eos, qui ipsi obediant, quibus immortalitatis effectis gloria ipsius magis illustretur. Siquidem potestas quam habet de Angelos, in eo est, ut eorum ministerio ad suos tuendos, custodiendos, & defendendos utatur: In Dæmones, ut eos à suis arceat, repellat; eorum conatus, quibus illi nocere volunt, impediat, & irritos reddat: In infernum & mortem, ut ea prostrata, suos ab ea tueatur, & immortales reddat; quæ omnia, si nulla sit Ecclesia, facere, & præstare suam gloriam, quam maximè cupit, tanto opere non posset exercere. Et præterea apud Paulum Christi Ecclesia plenitudo dicitur, & consideratur tanquam unum cum Christo, dum ipsa corpus & sponsa, ille vero caput ipsius & sponsus dicitur. Jam quemadmodum nec sponsus suæ sponsæ, memoriam deponere potest, nec caput corporis sui sine eo corpore; sic neque Christus nostri memoriam deposituras est unquam; nec perfectam, nisi nobis beatis effectis, gloriam habere potest, quippe in morte abolenda complementum ipsius regni & gloriæ consistat. Et quibus omnibus etiam facile videre est, quod quicquid sui fidelibus

felicitatis

felicitatis exprimitur, id totum in Christum reducitur.

Quia Vir sit sæpenumero, ut nostra natura minimum fragilis ipse & infirma, ut dum nobis mors intentatur ob nomen Christi, dum parantur cruces & clavi, dum incenduntur ignes, mihi præcipi angamur animo, & pluctemus quodammodo, nemo in eo statu constitutus, constitui sibi tantæ imbecillitatis, existimare debet, sua, imbecillitate offendi, & perdat animum, & salutem deserat, jam antea hinc habitationi Deus accurrit, & hunc scrupulum sustulit; dum omnes terrores, omnes angores Christi animum pervadere voluit ante crucis supplicium, ita ut ipse dicat, & literaliter præcipuum, magno timore timori, & animo & licet ad terram pronus collapsus Patrem rogaret, ut illum calicem à se, si id possibile esset, transferret, dum in conspectu gravissimorum terrorum ex ejus corpore sudor, ad similitudinem sanguinis guttatim & pluentis fluebat; ita ut Angelo, qui Christum confirmaret, opus haberet. Hæc enim dum expendimus, dum consideramus, etiamsi nobis mors maxime horrenda pariter & pessima Gehenna, nullas tantas animi perturbationes, tantos terrores in quemquam nostrum cadere, nihil denique tam atroces cogitationes fingi posse, quod antea, Christus existens & perfectus non fuerit, idque Deo ita volente, ut in omnibus exploratus, misericors & fidelis Pontifex fieret, ad succurrendum infirmitatibus nostris, nihil est quod tam fragilitate nostra offendi, & propositum nostrum impugnare debeat, neque amare futemus; dum modo ex animi perturbationibus ad ipsum confugiamus, & morte etiam pro ejus gloria obeunda, non detrectemus. Siquidem quo major erit illa animi audacitas, quo major supplicij metus, eo nostra in Deum & Christum fides, & amor constans magis elucescit, dum id quod tanto pere petimus, subire tamen non detrectamus. Atque ita ex parte Dei tota salutis nostræ ratio consummata erit.

De officio hominis Christiani.

Christianus homo in universa vita sua id curare diligenter debet, ut à se Dei gratia, à quibusdam vitijs longè absit, adeo ut, etiamsi incautè: ita nec modo occasiones eorum vitiorum vitaverit, possit facile & ab illis in contaminatum conservetur, primum, Deo gratias agendo, in eo statu perseveret, neque de recto instituto unquam, ne leviter quidem declinet.

Deinde,

Denique, diligenter considerandum illi est, num alia sint vitia in quæ Paullo propensior adhuc sit: ita ut facile fieri possit, ut in ea, nisi diligenter sibi caveat, aliqua saltem ex parte prolabatur. Quod si id esse senserit, devitandæ sunt illi omnes ejusmodi delictorum occasiones. Quas si penitus effugere non poterit, tunc cum vitio & tentationibus illis, non secus atque cum acerrimis ac pessimis hostibus, pugnandum illi est. Nec debet existimare se aliquid egregium fecisse, propterea quod in alijs, ubi fere pugna ei non est opus, non superetur, nisi in his etiam, ubi summum illi est & laboriosum subeundum certamen, omnibus animi & spiritus viribus contentis, Deo adjutore, ad cujus opem in primis assiduis precibus confugere debet, victor tandem evadat. Si contingat, ut aliqua gravi tentatione exerceamur, & jam animus noster labescere incipiat: si quis sit, qui nos serio officij nostri admoneat, & simul etiam ob nostram ignaviam objurget, nullo pacto ad id confugere debemus, ut dicamus, illum, quia valeat, facile nobis ægrotis consilium dare: sed potius una cum gratiarum actione confiteri, eum verissima loqui, & nos pessime facturos, nisi ipsius monitis, quam celerrime & diligentissime per nostram imbecillitatem licuerit, obtemperemus.

Discite justitiam moniti, & non temnere Divos.

Ejusdem FAUSTI SOCINI SENENSIS, adversus eos, qui rerum ad salutem æternam suam pertinentium, cognitionem, diligenter, per se ipsi non inquirunt.

Sunt, qui putent, se justam causam habere, de rebus ad salutem suam æternam pertinentibus, diligentius non inquirendi, quod istæ res divinæ sint, ac propterea ejusmodi, ad quas humana ratiocinatio non pertingat. Quare censent in ipsis cognoscendis, eorum judicio & sententia standum esse, quibus cura, eas alios docendi, ab initio ac perpetuo demandata fuit, quosque vera docuisse ac docere, divinis aliquot signis & miraculis est confirmatum: nec denique in his aliter sentiendum, quam per complura secula ij senserint,

qui in

qui in Christiano Populo excelluerunt, & una cum illis ipse Christianus Popu-
lus communiter sensit: quos videlicet divino spiritu praeditos fuisse, credendum sit. Alioqui Deus suos deseruisset, quod ab omni verisimilitudine, quam longissime abest. Ad ista sigillatim ad hunc modum respondetur.

Primo quod ajunt res divinas ejusmodi esse, ad quas humana ratiocinatio non pertingat, conceditur hoc, si humana ratiocinatio per se ipsa consideretur, & omni divina patefactione destituta. Nam ubi divina patefactio adest, non solum humana ratio res divinas percipere potest, sed ut percipiat, necesse est; alioqui frustra plane esset patefactio ista.

Nam quod addunt de ijs, quibus cura res divinas docendi demandata fuerit, non debet hoc pro divina patefactione haberi. Potuerant enim isti, quantumvis legitime ad hoc munus delecti, ipsis tantum Apostolis exceptis, errare, atque a sana doctrina rerum divinarum deficere. Quando fatentur omnes, multos Episcopos & Pastores defecisse, adeo ut ipsi Pontificij, praeter Petri successores, alios omnes deficere potuisse concedant. Quapropter inquirendum restaret, an hoc, quod ipsi Petri successoribus tribuunt, sit verum; & an sint, & qui sint isti Petri successores.

De divinis signis & miraculis, quibus confirmatum sit, istos vera docuisse, ac docere, qui curam divinas res docendi, sibi demandatam habuerunt, nihil prorsus statui potest; nec inde firmum ullum argumentum sumi. Primum enim incerta atque incomperta admodum sunt miracula ista, etiam in speciem tantum facta. Deinde certissimum est, miracula, si non vera, saltem in speciem facta, cum falsa doctrina conjungi posse, ut in Simone mago, & alijs apparuit. Porro Deus ipse testatur Deut. 13. 3, se per miracula, eaque vera, falso alicui Prophetae concessa, tentare fidem & amorem erga se Populi sui. Praeterea Christus ipse, & Paulus Apostolus Matth. 24. 24. 2. Thess. 2. 9, apertissime praedixerunt, falsos Prophetas, & insignem illum seductorem, qui venturus erat, ea signa & prodigia edituros, quibus in errorem inducantur homines, ipsam divinam veritatem ex corde non amantes ita ut vix illi, qui eam revera amant; & propterea Deo sunt cari, ipsiusque electi, ab errore isto liberi sunt futuri. Postremo, fieri potuerunt, Deo ipso auctore, miracula ab ijs, qui Jesu Christi doctrinam profitentur, non quidem ad

confirmandum,

confirmantum, omnia ipse vera, quæ ipsi dixerunt, sed ad ostendendum, ipsam Christi doctrinam veram esse, adque hominum à Christi nomine alienos eo adducendos, ut ipsum pro unico rerum divinarum Magistro, & servatore suo habeant & agnoscant, eorumque mentes & corda paranter, ut, quam suo tempore, veram Jesu Christi doctrinam esse intellexerint, talem postmodum recipiant. Posse enim fieri in ipso Christiani nominis populo miracula, in Jesu Christi nomine etiam ab eis, qui ipsius Christi doctrinam non recte docent, alios ad eam docent, ut Jesu Christi hominis auctoritas, apud eos, qui illud jam profitentur, confirmetur, & ab extraneis, qui ipsa refellerint, ejus divina potentia agnosci incipiat. Jam quod ajunt, in divinis rebus non aliter sentiendum, quam per concilia tenuta sunt, una cum Christiano populo, si qui in ipso populo excellunt. Dicimus, istud fieri non posse, propterea, quod ab ipsorum Apostolorum temporibus, non fuit unquam inter eos omnes qui Christi nomen sunt professi, inter eos, qui in ipsis excellerunt, una & eadem sententia de divinis rebus, ne dum ut per concilia tenuta idem omnes sentirent. Nam ut illos taceam, qui in ista Ecclesia Latina, singulis temporibus & ætatibus, in multis aliter senserunt, quam vulgo alii sentirent, quique non, ut alii, Romani Episcopi decretis, sed Paracletum ipse consuluerunt; cujusmodi fuerunt Albigenses, Valdenses, Pauperes de Lugduno, Lolardi, & alii in variis Europæ regionibus commorantes: ut, ignaros, ipsos, propter numeri, sed aliorum numero, pauciores tacitam taceam, quis est, qui ignorat, Græcæ Ecclesiæ cum Latina, in ipsis Christianis dogmatis dissensiones, quas isti Græci, ut quidem verissimile est, perpetuas fuisse contendunt? Quis nescit Æthiopicas Ecclesias, per longissimum, atque adeo immemorabile tempus, nec cum Latina Ecclesia, in multis idem sensisse, nec denique Romani Pontificis se unquam ullam subjecisse? An non propterea falsum est, per totum Orientem patres esse, neque in hunc diem, alios multos, Jesu Christi disciplinam se amplexi profitentes, quibuscum Latinæ Ecclesiæ hominibus, de divinis rebus non conveniat, & partim nec etiam cum Græcis: quales sunt Nestoriani, Jacobitæ, & alii? Quod si omnia scripta eorum, qui post Evangelii prædicationem, Christo nomen, usque ad nostra tempora, dederunt, conferantur hi simul, quanta fuerit in rebus divinis, hominum, qui inter Christianos scientia atque eruditione

erudition pharisæorum, sententiarum, dissensus, multo magis, quam hodie, ex patribus, quas de ipsis historias habemus, affarent. Quid plura? Ipsa tota Latina Ecclesia, quæ unum hodie in terris cultum, Romanum Pontificem agnoscit, mirum est, quanta nihilominus sit, inter eos, qui in ea maxime excellunt, opinionum varietas, in complurimis, haud parvi momenti, Christianæ religionis controversis: qualis sunt, de peccato originali, de prædestinatione, de justificatione, de fide, aliisque his non absimilibus. Frustra igitur, ut quis statuat, quid sibi in divinis rebus fabulandum sit, ad eorum, qui Christianos se esse dicunt auctores provocet, aut hodie profitentur, in eadem re consensum requirit.

Adde, quod etiamsi consensus ipse haberetur, si non omnium, saltem plurimorumque Christianorum: nihil tamen certi ex consensu ipso de Christianæ religionis placitis constare posset, cum, contra quam ipsi sentiant, adversus quos disputamus, de Spiritu Sancto, quo Christianos plenos præditos fuisse, nihil affarent. Christianum siquidem esse plenum, ut satis constat in hac disputatione, eos intelligimus, qui Christi nomen profitentur; non autem qui sint vere Christiani. Nam ipse, de sanctissimi semper pectora & renes ac corda scrutante tantum cognita: Non igitur Deus plenum sui deseruit, si qui Christiani vocati sunt, communiter ac vulgo variis erroribus fuerunt, circa rerum divinarum notitiam implicati. Nam ut ipsos verum Dei plenum unquam fuisse constat; & si aliquando fuerunt, omnino censendum est antequam implicarentur erroribus ipsis, jam ab ipso Deo aliqua ratione eos deseruisse, id quod in pace aut super litora, & a primis illis Dei Christianis valde abhorrens eorum, per primos per annos prope innumerabiles vita, abunde declaratur. Dei promissiones de suis nunquam deficiendis firmissimæ sunt: sed quemadmodum videlicet perpetuo esse sui desiderio totius religionis requirit, ut ipse venit definire esse sui; ut unquam promisit suos, sive singulos, sive in genere, semper fore suos; ut ullis hominibus, aliter eorum, numero, aut coetu, Jesu Christi, hæc dilecti primi filii sui revelatu profitentibus, simpliciter atque per petro rerum divinarum notitia est pollicitus.

Christus vi salutis tradidit

Res postremo ad ea, quibus ipsi nos tentent, gnomines ipsi de rebus divinis ad salutem æternam perquirendis diligenter inquirant.

Verum

Verum ut melius appareat, quanto pere isti hac tota in re fallantur, redeo ad id, quod tanquam fundamentum ponunt sententiæ ac consilij sui, videlicet, ad rerum divinarum cognitionem, non posse ratiocinatione humana perveniri; atque ut antea feci, concedo id ita esse, modo ipsa per se humana ratiocinatio intelligatur. Nam accedente, ut dictum est, divina patefactione, nihil certius est, quam posse humanam rationem & divinas res cognoscere, & de illis disserere, quemadmodum etiam apud omnes in confesso est. Quærendum igitur est, an de ipsis rebus divinis, ad salutem nostram spectantibus, divinam aliquam patefactionem habeamus, & quænam illa sit. Atqui inter omnes, qui Christianam religionem, ubique terrarum profitentur, plane constat, in Biblijs, hoc est in libris Veteris Testamenti, qui Hebraicè, & Novi, qui Græcè extant, nihil scriptum esse, quod à divino Spiritu non est profectum, idque isti ipsi, cum quibus nunc nobis res est, minime audent negare, nisi simul confiteri velint, se de veritate Christianæ religionis dubitare; (id quod longè aliam disputationem requirit, neque cum hac nostra quicquam commune habet) vel certè ijs non credere, quorum tamen judicio ac sententia, in divinis rebus se stare velle profitentur, quæ duo invicem prorsus repugnant. Quod si à divino Spiritu profectum est, quicquid in libris istis legitur, certe cum in ipsis de divinis rebus ad salutem nostram æternam pertinentibus agatur, habemus omnino istis de rebus divinam patefactionem. Necesse est igitur, ut ij, cum quibus hic disputamus, ingenuè fateantur, vel sperni à se cognitionem rerum ad suam salutem pertinentium; vel se gratissimè errare, qui ad res istas cognoscendas, libros istos non consulunt. Præsertim, cum inter eos, qui per totum orbem Christi religionem amplectuntur, de nulla alia, præter hanc, divina ejusmodi patefactione conveniat.

Verum dicent, libros istos admodum difficiles intellectu esse, nec eorum sensum percipi posse, nisi à quibusdam, qui alijs eos explanandi munus habent.

Respondeo. Librorum istorum scripta, maxima ex parte, vel fuisse ab ipso initio, cum scripta fuerunt, in vulgus edita, vel ad eos missa, ut ab istis intelligerentur, qui rudes adhuc in Christiana religione erant, & partim gratissimis circa eam erroribus impliciti, cujusmodi sunt pleræque Pauli Apostoli Epistolæ, in quibus tamen, ipsa omnium maxima Christianæ religionis mysteria traduntur. Unde constat, divini spiritus consilium,

à quo,

à quo, ut dictum fuit, sunt libri isti Prophetici, omnino diffitr, ut vulgo legerentur, & ab istis traditionibus legendo intelligi possent. De istis quibusdam, quibus munus datum sit, eos aliis explanandi, non primo quisquam certi habemus, ut certum esse inter nos omnes, qui Christo nomen dedimus, istos libros nihil continere, quod verissimum non sit: imo, qui à multis ex numero Christianorum pro eis habentur, qui recte mentis iudicium exerquantur, eidem ab aliis non fuisse, illam Scripturam, id exigui existimetur, & qui libri Veteris explanator Sacrarum Literarum est, is mihi ante oculos corruptor. Quare relinquitur, ut unusquisque Scripturas, Sacros istos libros legere atque intelligere queat, & explanationes, quas afferri audit, si minus istis libris illam in quibusdam locis explicandis, accuratius perpendat, & quae sibi magis probentur, eas eligat. Quanquam, cum, ut paulo ante conclusimus, Spiritus Sancti consilium fuerit, ut Sacrae Literae vulgo legerentur, atque intelligi possent, non est ita ut in locis saltem intellectu necessariis, earum sensus unicuique pateat, qui sua aliqua caussa mentis aciem habetatam non habeat. Ipsa sane alioqui & edita & scripta sint Sacrae Literae, si earum sensum, quatenus necesse est, non possit unusquisque per se legendo assequi & necessarium est, a quodam hominum genere illum exquiri. Satius enim multo fuerit, nulla ejusmodi scripta vulgo exstare, sed tantummodo ipsum asservari istis hominum generi, in rerum divinarum notitia, in omnibus & per omnia fideli adhiberentur, qui etiam isti, ut sacra de rebus divinis scripta aliqua haberent, nihil omnino erat, sed satis fuerit, illud istos per ipsius Spiritus Sancti opem, conservari sacram veram cognitionem, eamque saltem in omnibus Christianae religionis dogmatis fuisse, & in multis saltem Pontificii contendunt, ut scilicet, sine aliis scriptis, ab Apostolorum tempore, per manus, ut ajunt, per petuo tradita, & incorrupte conservata essent.

Hic autem locus me monet, ut iis respondeam, qui forte objicient, non omnes, qui Christi nomen profitentur, sentire in Sacris Libris omnia scripta esse, quae ad salutem nostram pertinent, sed plurimos sentire multa ejusmodi scripta & per manus tradita. Dico enim, in praesentia disputationem omissa, an istud, quod Pontificii contendunt, sit verum, nec ne) satis mihi esse, ad Christianos eos cum quibus hic disputo, quod nihil in scriptis, & quibus agimus, contineatur, quod verissimè dictum non sit, ex hoc enim necessariò sequitur,

quicquid

quicquid cum illis non conveniet, falsum esse, & penitus reijciendum. Nullum enim est periculum, si quædam, quamvis ipsis literis non consignata, recipiantur, modo ne pugnent cum ijs, quæ consignata sunt. Concludo igitur, cum rerum divinarum ad salutem æternam pertinentium cognitio, pretio & æstimatione sua, omnem thesaurum infinitis partibus superet; ac necesse sit, ut qui eam spreverit, ipsa æterna vita careat, mortisque æternæ fiat mancipium; cumque res divinas assequi humana ipsa per se ratio nequeat; ut cognitionem istam adipiscamur, ad divinam patefactionem confugiendum esse, non autem attendendum, quid homines (præsertim quos nec vitæ innocentia, nec divinum aliquod certum testimonium commendat) doceant, sentiantve, vel antehac docuerint aut senserint, quicunque illi tandem, & quotcunque sint, aut fuerint. Ac præterea, cum certum sit, quicquid in libris Veteris & Novi Testamenti, ~~[illegible]~~, quos ij omnes, qui Christum colunt, pro Canonicis habent, scriptum legitur, id universum divinæ patefactionis nomine censendum, libros istos omnino consulendos esse, potissimum vero Novi Testamenti scripta, in quibus diserte, atque ex professo, de ijs rebus divinis agitur, quæ ad vitam æternam consequendam pertinent; neque expectandum, donec quis ea nobis explanet, nec explanationi quorumcunque hominum omnino adhærendum, sed statuendum, ea cuicunque Deum timenti, & salutem suam ex animo quærenti, in ijs quæ ad ipsam salutem cognitu necessaria sunt, aperta & facilia esse, & sui ipsorum explanationem, in seipsis habere, ut pote, quæ constet in hunc finem, literis consignata, & publice divino consilio edita fuisse, ut ab omnibus & legi & intelligi possint, indeque statui, quid ad vitam æternam possidendam, faciendum, credendumque necessario nobis sit; vel quia (ut quidem prorsus est verisimile) omnia ejusmodi ibi expressa fuerint; vel saltem, quod ex ijs, quæ expressa sunt, nullo negotio de ijs judicari potest, quæ non sunt expressa.

Ex Epistolis F. S. ad quendam

Ex Epistolis F. S. ad quendam de Ecclesia.

Primum placet mihi mirum in modum, quod erras. Nam ex scriptionibus tuis lectis colligebas, aliquos esse inter vos, qui coetus habendos esse vos, qui ex densissimis tenebris emergunt, horsus nos carent; quod quia nemo inter vos ambiret, quin convertendum vobis sit, ubi de divinis rebus sermo instituatur, Deique verbum examinetur atque explanetur, & Deus precibus ac laudationibus communiter colatur. Nam si hoc constanter retinueritis, omnia recte se habebunt, & Deus ipsique Dominus Jesus Christus vobis adsint, quippe in suo nomine congregatis; vosque in dies ad majorem veritatis cognitionem, certioremque de via salutis rationem sine ambio proficiat. Ad id vero quod attinet, non esse nempe hoc tempore Ecclesiam illam Apostolicam & primam instaurandam sine speciali alicujus mandato, propterea quia defectis post Deos Apostolos plena subsecuta est, adeo ut ipsum quoque fundamentum sublatum fuerit: Non satis intelligo, quid vos Apostolicæ illius primæ Ecclesiæ nomine intelligatis. Etenim si eam Ecclesiam intelligitis, quæ nullo modo errare potuit, idque ipsamet jure sibi persuadet quivis; nulla unquam fuit talis Ecclesia, etiamsi de erroribus loquamur, qui salutem æternam adimere possunt: nisi Ecclesiam, ipsos tantum Apostolos intelligi velimus, quos sane in iis, quæ ad æternam salutem omnino pertinent, errare non potuisse, & ratio manifesta, & Christi assertissima verba atque promissa clare demonstrant. Æternum Ecclesiam illam universam, cujus ipsi Apostoli fundatores fuerant, id est, coetus hominum Jesum Christum professorum, quotquot ab ipsis Apostolis instituti fuerant, errare potuisse atque decuit, cum adhuc ipsi Apostoli viverent, illorumque cura observaret: idque etiam in iis, quæ ad æternam salutem pertinent; satis ostendunt Pauli Epistolæ, præsertim vero ea quam ad Galatas scripsit. Quod si non eam quidem Ecclesiam intelligitis quæ errare nequeat, sed quæ tamen non erret, sequitur nimirum errare libi persuadeat in iis, sine quibus nemini æterna salus contingere potest, qualis sine ambio Apostolorum temporum aliqua Ecclesia erat, ex coetibus constans, qui ab ipsis instituti fuerant; non video cur talem

cur talem Ecclesiam instaurare, etiam sine speciali mandato, tentare possint homines non possint: immo cur talis Ecclesia & post Apostolorum tempora Dei fuisse, & hodie esse Dei merito negetur. Non quod affirmatis, post ipsos Apostolos plenam defectionem fuisse sublatumque esse eo tempore fundamentum esse, hoc mihi nulla ratione probari potest: quemadmodum in aliis meis libris ad te scripsi, in quibus rationem etiam attuli, cur hoc mihi non probaretur, hanc nimirum: Quod ad Christi aeternum Ecclesiam (de hac enim loquimur) cognoscendam, nihil aliud requiratur, quam vera cognitio praeceptorum Christi. In Christo siquidem, nil nisi nova vera salus, & observatio mandatorum Dei. 1. Cor. 7. 19. Gal. 6. 15. quae Vt docet Petrus fidei dedit; fides denique quae dilectionem operatur. Gal. 5. 6. Unaquam dilectione omnia Christi praecepta continentur. Et Joannes ait, quod qui fratres diligunt, in lumine maneant & sanctatum in eis non sit, sintque translati a morte ad vitam. 1. Joan. 2. 10. 1. Joan. 3. 14. Breviter, si quis cognoscere velit ad salutem aeternam adipiscendam nihil aliud requiri, quam conservationem praeceptorum Christi; praeter multa Christi ipsius verba id asserte significantia, & alia complura ipsius Apostolorum dicta, legat praeter Joannis primam Epistolam, in qua id ita inculcatur, ut nemini dubitandi occasio ulla relinquatur. Quis vero ausus fuerit negare, eam esse veram Christi aeternam Ecclesiam, quae doctrinam habet, quae scitu sit ad salutem aeternam consequendam? Atqui & post Apostolorum tempora diu fuisse, & nunc esse posse homines meminit coelus, qui Christi praecepta tenuerint, nemo, arbitror, negare ausus fuerit. Nam quod de fundamento sublato dicitis, intelligendus nimirum, post Apostolorum tempora sublatum fuisse fundamentum, quia cognitio vera essentiae Dei, & personae Jesu Christi obscurata & abolita fuerit; haec & cum eo pugnat, quod modo ostendi, ad salutem aeternam satis esse Christi praecepta servare, nec ullo modo verum esse demonstrari potest

De vera Dei & Christi cognitione.

Esse quidem Deum & Christum fundamentum salutis nostrae, sed non quasdam eorum essentiam & substantiam recte novimus, sed gratiam Dei voluntatem per Christum patefactam tenemus.

Vita

Vita æterna est cognoscere Patrem illum, qui est ille solus Verus Deus, & quem is misit Jesum Christum. At in Sacris Libris Deum & Christum cognoscere, non significat utcunque assentiari vel substantiam ejus videre, sed voluntati, cujus se obedientem præstare. Addit, quod etiamsi ex Christi Verbis illis intelligendum esset, cognosci debere quod Christi ipsius Pater sit ille solus Verus Deus; id quod nullo modo mihi videtur, quisquis qui Verba illa, illum solum verum Deum, ut modo indicavi, per appositionem legenda omnino censeam; ut primum sit, ac si dictum fuisset, quibus ille solus verus Deus, non autem, ut Theodoro Bezæ placet, solum esse verum Deum, per sequentem interpretationem meam, immo & Erasmi & aliorum quorundam, gravibus rationibus ex ipsis Græcis Verbis ejusmodi propria significationes petitis, comprobare. Sed etiamsi, ut dixi, aliena inter pretatio veri sima esset, tamen cognitio ista, sine ulla controversia, usque ad tempora Concilii Nicæni, & aliquanto post, inter eos qui Christum profitebantur, esse non desiit. Per totum enim illud tempus, ut ex omnium, qui tunc exstiterunt, scriptis liquet, ille unus Verus Deus, quem Patrem Sacra testimonia prædicant, solus Pater Jesu Christi est creditus; & qui contrarium statuebant, ut Sabelliani & eorum similes, pro hæreticis plane sunt habiti. Quin etiam, postquam opinio Trinitatis personarum in una Dei essentia, qualem Antichristiana Ecclesia profendit, in lucem est, & totum fere Christianum orbem occupavit, adhuc isti Patri præro gativa quædam ex veritate relata; ut non immerito, illa etiam falsa opinione consistente, dici potuit, Patrem pro illo solo Vero Deo fuisse agnitum. Sed non est nunc hæc de re latius explicandi & deliberandi tempus; præsertim cum ego non nolim, nec nugari mihi sit otium, sub Antichristo plenam & pretiosam quietem.

Quando Antichristus extiterit.

Dixi ego Antichristum, illum filium magnum, hominem illum prædictum à Paulo Apostolo gravissimum prædictum, non ante exstitisse judico, quam Romani Episcopi primatus exstitit. Nam etiam tum primum Christi præcepta passim convelli cæperunt, & pro Vero Deo cultum idololatricum aliqua mouci. Ante vero, quam homo ille prædictus à

Paulo

Paulo Praedictus; & sic, ut ego interpretor, Episcopi Romani Primatus extiterit, & si ego nihil dubito plenam defectionem non fuisse, hoc tamen nihil ad rem pertinet, de qua loquimur.

De plena defectione & Ecclesiae instauratione.

Nam si ulla vis est in ratione hac plenae defectionis, satis est eam demum extitisse nostrumque seculum in eam incidisse. Verum quid vetat, quominus hodie instaurari Apostolica Ecclesia possit, sine peculiari mandato, etiamsi plena defectio jam extiterit, & ad haec usque tempora pervenerit? Immo instaurationi quodammodo locus non esset, nisi plena defectio jam extitisset, & Ecclesia collapsa esset. Neque enim defectus ipsa ea abstulit, unde instaurari Ecclesia possit. Summa enim Dei providentia & consilio admirabili factum est, quod Apostolica scripta conservata fuerint, ex quibus, qualis vera Ecclesia esse debeat, facile intelligi potest; nec solum conservata sunt, sed omnium qui Christi nomine appellantur, consensu recepta & pro divinis habita. Nec est quod quis caussetur, ea obscura esse, neque eorum sententiam percipi posse, nisi Deus peculiari aliqua ratione, de qua nobis constet, mittat, qui illa explicet, atque explanet. Namque ab omni verisimilitudine abest, Apostolos ea scripsisse, quae per se satis aperta non essent: nec ullo modo est credendum, Deum, postquam Pi[illegible] illi, nominatim a Christo ad suam fundandam Ecclesiam missi, defecerunt, non curasse, ut aliquod monumentum ipsorum doctrinae perpetuo extaret, unde semper vera Christi religio (quae ubi est, ibi veram quoque Christi Ecclesiam esse oportet) peti posset. Quod si tamen factum est, ut Apostolica scripta a plerisque diu intellecta non fuerint, id non illorum obscuritati, sed hominum vel malitiae, vel perquam exiguo pietatis studio tribuendum est, & cum Paulo dicendum, quod, si Christi Evangelium & Apostolorum (quod sine dubio Apostolicis scriptis continetur) opertum est, iis, qui pereunt, est opertum, quibus Deus huius saeculi, mentes excaecavit 2. Cor. 4. 3. 4. Quanquam quicquid

mali &

mali & defectionis inter Christiani nominis homines extitit, aliunde Po:
tius quam ex non intellectis, quantum satis erat, Apostolorum scriptis, or:
tum est. Immo ausim ego asserere, eos, qui primi omnium eos errores in Chri:
stianum orbem invexerunt, quibus aeterna salus convellitur & Christi
Ecclesia diruitur, avaritia aut ambitione, aut certe aliquo alio injusto
animi affectu, & simul suae mentis vanitate ductos, ea pro divinis prae:
ceptis atque sententiis, & dogmatis vulgo obtrusisse, quae cum Apostolicis
aliisque antiquioribus sacris scripturis minime conveniret ipsi neutiquam
ignorarent. Nam neque aliunde factum est, ut, cum ipsi caeteris praeessent,
omnia sacra verba in Ecclesia, ea lingua recitari non desiderint, quam non
amplius vulgus intelligebat, & tandem lectione sacrorum librorum plebs
universa interdicta fuerit. Non est igitur quod dubitemus, quin, postquam
Deo benignissimo visum est, ut passim legi coepiunt scripta Apostolica,
idque ut olim, ea lingua quam cunctus populus intelligeret, si:
mul etiam ab eodem Deo nobis restitutum fuerit, quo collapsam Christi
Ecclesiam instaurare, citra ullum aliud speciale mandatum, omnino pos:
simus atque adeo debeamus. Jam quod addis, verae Ecclesiae Christi
& credentium signa esse, in Christi nomine miracula facere, quae cum
hodie non fiant, certum sit Apostolicam Ecclesiam cessasse: Primum,
hoc ostendere potest, nullam extare hodie talem Ecclesiam, non an:
te non esse conandum ut eam instauremus. Quanquam video te hoc
ipsum contendere, nullam esse hodie talem Ecclesiam, de quo postea
explicatius aliquid dicam. Deinde, si recte ratiocinaris, concludendum
est, neminem hodie esse qui in Christum credat: & ita cum si:
ne Christi fide salus aeterna nemini a Deo offeratur, neminem salu:
tis aeternae spem certam habere posse; aut certe frustra quemquam
hodie de Christiana religione vel loqui vel etiam cogitare. Quid
enim? Numquid Christiana religio sine fide in ipsum Christum con:
sistere, potest? Atqui tu ipse concedis, dari hodie aut certe dari
posse, qui Christi nomine invocato, ab injustitia recedant, Ergo &
qui

qui in Christum credant. Quomodo enim, inquit Paulus, eum invocabant, in quem non credunt? Et sane ex superiori tua ratiocinatione, junctis iis verbis quae scribis, nullam firmiorem viteri regulam, quam quod apud omnes nationes, qui Deum metuit & justitiam exercet, ei acceptus sit; nisi ista de Christi nomine invocando & addidisses et repetiisses, potuisset quispiam non omnino injuria suspicari, te in ea sententia esse, ut nemo hodie adhuc sit, qui in Christum credat, eos tamen fore salvos, qui alioqui Deum metuant & justitiam exerceant; quicquid tandem de Christo ejusve religione noverint aut persuasum habeant. Quam sententiam ego & falsam & perniciosam admodum esse arbitror.

Utrum signa quae credentes sequi debebant, perpetua esse debuerint.

Sed urges, ut apparet, plane nullam hodie dari Ecclesiam, quae primaevae illi Apostolicae similis sit, vel ob hoc, quod nota ista & tessera Apostolicae Ecclesiae absit faciendi miracula; aut certe hac nota aut tessera absente, temerarium esse asserere, hodie talem Ecclesiam inveniri. Hoc verum esset, si nota ista & tessera perpetua futura fuisset; sed non futuram fuisse ejusmodi, jam ex eo ostendi, quod alioqui nullus hodie esset, qui in Christum crederet, in se enim credentibus nominatim ea a Christo adjecta est. Adde, quod causa, cur adjecta fuerit, satis manifesta est, ea videlicet quam attingis, ut Christi doctrina confirmaretur. Quod cum jam factum fuerit, cessat causa ista, & propterea nihil est cur effectum postulemus. Nam quod respondes, illustratam quidem & confirmatam fuisse Christi doctrinam, sed certa etiam signa illi fuisse adjecta, tanquam ejus veras notas & tesseras; hoc nihil aliud est, quam eodem revolvi, atque, ut Dialectici loquuntur, principium petere. Siquidem nego, signa ista, ut veram, id est, perpetuam notam & tesseram Christi doctrinae ab ipso fuisse adjecta,

sed

sed tantum pro tempore, ad eam confirmandam adeita. Quin etiam affir-
mo, ea, si perpetua fuissent, religionis rationi obfutura, & fidei expori-
mentum, ut sic dixerim, ac meritum, ut quidam loquuntur, ademptura; nec
ullum denique inter bonos & malos discrimen relictura. Quis enim tam per-
versus fuisset, qui, si Christi doctrina perpetuo conjuncta ista signa ga-
buisset, eam tandem non recepisset, non quidem justitiæ & sanctitatis,
quam ea continet, amore, sed certa spe ingentis, atque adeo sine ulla
comparatione omnium maximi immortalitatis & sempiternæ beatitudi-
nis præmij? Voluit igitur Deus sapientissimus, ut Christi doctrina
per aliquod quidem tempus signa ista conjuncta haberet, quo eatenus
confirmaretur, quatenus hominibus vel mente alioqui sanis vel sana-
bilibus ad eam recipiendam, ut pote rem novam & inauditam, humanæque
prudentiæ repugnantem, satis omnino esset; sed perpetua esse noluit,
ne improbi etiam homines, quique malam mentem deponere nolunt,
ad eam recipiendam satis haberent. Probitatem enim & improbitatem,
alioqui recipiendæ & non recipiendæ doctrinæ Christi causas esse,
testatur ipse Christus apud Johannem, ubi ait: Hoc est judicium,
quod lux venit in mundum, & dilexerunt homines magis tene-
bras quam lucem. &c. Joann. 3. 19. Verum adjungis, nunc maxime
in tanta rerum omnium confusione, hujusmodi confirmatione veræ do-
ctrinæ Christi opus fuisse, quæ cum a Deo nobis concessa nondum
fuerit, confidendum, nos adhuc in Babylone esse, & ea quidem omnium,
quæ unquam fuerit, maxima; tantum abest, ut ullam Apostolicam
Christi Ecclesiam hodie extare affirmare quis jure possit. Et
mihi aliter videtur. Primum, quia quicquid sit, omnes in eo con-
sentimus, quod Christi doctrina verissima & sanctissima sit, itaque
ad eam in genere confirmandam nulla re nobis est opus. Id quod,
dum signa illa extiterunt, ijs qui tunc vivebant, non contingebat.
Toto enim illo tempore, aut plerique aut complures eorum quibus

signa

signa ista dabantur, ipsam Christi doctrinam in genere & absolute reijciebant. Deinde in eo etiam convenimus, unde cognitio vera doctrinae Christi aut solum aut maxime petenda sit, nempe ex scriptis Evangelistarum & Apostolorum. Quare tota confusio est in interpretatione istorum scriptorum. Atqui ut supra attigi, horum vera interpretatio, quantum satis est ad Ecclesiam constituendam, hoc est, doctrinam tenendam ac profitendam, quae ad salutem aeternam conciliandam satis sit, omnibus est obvia, qui modo probitate mentis sint praediti, & a sincero pietatis studio nequaquam alieni.

Utrum plures hodie coetus Christianorum, sive Ecclesiae inter se aliquatenus diversae, esse possint?

Jam vero quod ad ea attinet, quae te potissimum impulisse videntur, ut de hoc instauratae vel instaurandae Ecclesiae Apostolicae argumento ad me scriberes; Alios condemnare, qui tecum per omnia non sentiant, & extra tuos coetus nullam salutem esse affirmare, hoc non est Apostolicae Ecclesiae proprium, sed potius ab ea alienum. Quum enim multa in religione Christiana sint, quae, licet utilia, tamen necessaria non sint ad aeternam salutem: nihil prohibet, quominus plures coetus Christianorum, sive Ecclesiae inter se aliquatenus diversae, omnes talem doctrinam habeant, quae satis sit ad salutem istam consequendam: Nec, ut ante indicavi, Apostolica Ecclesia ea „demum est, quae in ~~[illegible]~~ nulla prorsus, suae doctrinae parte errat, sed ea, quae in „iis non errat, quae ad salutem sunt necessaria. Caeterum aliqua doctrinae capita constituere, sine quibus nemini salus contingere queat, & qui in istis tecum non sentiat, in tuam Ecclesiam non recipere, aut eum inde ejicere, ut Apostolicum est, sic & nunc & semper fieri & debuit & potuit. Videat modo quisque, ut capita ista ea constituat quae constituenda sunt. Id autem facile fiet, si, ut profecto decet, ex solo eoque aperto Dei verbo omnia petantur. Quodsi nihilominus hac in parte erratum fuerit, quatenus aliqua capita constituta fuerint, quae ex isto numero revera non sint, non idcirco vera Christi Ecclesia ea, quae hoc fecerit, esse desierit, dummodo

modo nullum eorum prætermiserit; quæ ex ipso sunt numero. Et quacunq; tandem ratione in ijs constituendis erraverit, in eo tamen nunquam errare dici potest, quod eos recipere noluit, qui in illis secum non consentiant: immo errorem errori adderet, si eos reciperet. Contra enim suam ipsius conscientiam ageret & eos fratrum loco haberet ac fidei fidelium, quos tamen à salutari Christi Doctrina abesse plane sibi persuasisset.

De Ministris eligendis & constituendis.

Unum porro aliquem in singulis cœtibus eligi, qui aliis Dei Verbum explanet, atque ex, ad illos ad veram fidem & Christi sanctimoniam adhortetur, & Apostolicam usq; ad nos, nec ulla, ut mihi quidem videtur, ratio afferri potest, cur hodie id fieri non debeat. Quod vero ejus tanta sit auctoritas, ut omnia quæ dicit, sine ullo discrimine aut examine sint recipienda, nec alijs quidquam in Ecclesia dicere liceat; hoc nec Apostolicæ Ecclesiæ usq; frequentem, nec hodie in multis cœtibus, ijs præsertim quibus ego, quatenus licuit, adfui, id fieri videmus. Immo in ipsis, & Verbi Dei Ministri omnia de propositionibus & controversijs Sunt explosi, ac porro sæpissime ab alijs et retractandum: tur & corrigendum, & nihilque in Ecclesia, & omnibus ad veritatem divinam pertinentibus suam sententiam dicere fas est: quemadmodum nulla de re ejusmodi in Ecclesia quidquam conficitur, quin singuli nominatim ejus suam sententiam rogentur. Quodsi Apostolorum tempore, cum videlicet Apostolica omnium adhuc in Ecclesia erat, tamen unus aliquis eligebatur, qui cæteris in fidei Doctrina explicanda præiret, ut præter omnem historiam, & complures alios Apostolicarum Epistolarum locos, Epistolæ Pauli ad Timotheum & Titum planissimum faciunt: non video cur hoc tempore, quo, aspecto Apostolica dono sumus destituti, id fieri nequeat, vel potius omnino non debeat. Quæ lector eos miror, qui ex eo, quod Paulus ad Timotheos de Apostolo: rando in Ecclesia scribit, colligunt, non uni cuiquam munus docendi Apostolum demandatum esse, sed unicuique id præstandum: quasi, vel quod Paulus scribit, fugerit cum electione unius cujusquam qui Episcopi munus

munere in populo fungatur, vel hodie prophetiae donum aperte extet; cui, si uni tantum in Ecclesia docere liceat, aditus quodammodo praecludatur, & hac ratione divina beneficentia contemnatur. Adde, quod ipso Apostolorum tempore, non unicuique in Ecclesia (quod quidem ad locum illum Pauli pertinet) de rebus divinis disserere licebat, sed iis demum, quos prophetiae donum habere constabat: neque enim omnibus id donum concedebatur. Haec autem dico, non quo damnem, si hoc tempore aliis etiam, praeter eum qui peculiari munere verbi Dei in Ecclesia explicandi fungitur, de dogmatis ipsis religionis nostrae, verba facere in ipso coetu liceat, id quod potius vehementer probo; sed quo ostendam, infirmissimas esse rationes & testimonia, quibus nonnulli hodie utuntur, ad munus Ministrorum verbi Dei ex Ecclesia tollendum atque exterminandum. Sine quo, ut ipse ferme sensus communis docet, sicut nihil unquam in religione Christiana profectum est, sic nihil unquam aut proficietur aut profici potest. Tantum cavendum est, ne, quemadmodum Petrus monet, populi Pastores isti dominentur gregi: quod tamen ipsius Petri tempore, potius in ipsorum Pastorum voluntate, quam in praeno aliquo ipsis quodammodo a populo inijciendo repositum fuisse, ejus verba non obscure docent; in quibus hac de re, non quidem populo, sed ipsis Pastoribus praecepta dantur. Similia quaedam in antedictis Epistolis Pauli ad Timotheum & Titum scripta extant, ex quibus nullo negotio intelligi potest, eorum, qui populo docendo praefecti erant, non exiguam fuisse auctoritate, quâ ut bene uterentur, potius ipsorum voluntatis esset, quam populi curae. Sed haec in praesentia volo satis esse, ad sententiam meam, quam intelligere cupiebas, tibi exponendam, nec non ad ea refellenda, quae a te pro contraria sententia allata fuerant. Paulicoviae 17 Martij 1585.

Ex alia ad eundem Epistola.

De externa

De externa Christi Ecclesia erigenda seu instauranda.

Hinc initium sumam, ad primas tuas literas respondenti, atque ea di-
luendi, quæ in eis contra externum Ecclesiæ ministerium disputas. Nam
certè in illis, nullam neque esse nec esse posse hodie externam Ecclesiam,
una cum Puccio te sentire offendis, quæ res tandem illi causa fuit ad Pa-
patum revertendi. Utebatur ipse iisdem ferme rationibus, quibus tu uteris;
& potissimum hoc unum urgebat, post collapsum externæ Ecclesiæ statum,
necesse esse ad eundem erigendum, ut aliquis vel aliqui divinitus exci-
tentur, ita ut ex signis, id est, prodigiis seu miraculis manifestis id appa-
reat ac coelitus confirmetur, quemadmodum antea factum est, cum primum
is status erectus fuit. Ego vero mihi videor aliis meis literis ad te hanc
rationem satis convellisse. Explicabo tamen hoc loco aliquanto aper-
tius, quid mihi velim. Dico igitur, longe diversam esse rationem ejus
temporis, cum primum Ecclesia externa erecta fuit, & cum postea cor-
rupta est, & hoc pacto ejus status verus ac legitimus labefactatus
atque collapsus. Antequam enim erigeretur externa Christi Ecclesia,
necesse fuit ejus doctrinæ, unde Ecclesia constat, hominibus, qui in ipsa
Ecclesia futuri erant, fidem facere, ut pote notæ atque inauditæ, quæque
ab iis religionibus, quæ tum in mundo erant, non solum plurimum ab-
erat, sed magna ex parte eis ex diametro, ut dicitur, adversabatur, easque
penitus convellebat. Nec tantum propter eos qui tunc erant, sed propter
alios omnes, qui usque ad hujus sæculi finem futuri erant, omnino opor-
tebat eam doctrinam tot ac tantis divinis testimoniis confirmari, ut nemo
deinceps de ea merito dubitare posset. Et sane si Apostoli & ipse
Christus, qui tamen universam suam doctrinam non per seipsum protu-
lit, sed per Apostolos non contemnenda ex parte eam publicavit, ad suam
divinitus missum fuisse variis rationibus, prædicationem. Sine ullis
miraculis accessisset, seque Zh non aperte confirmasset, oleum, ut est
in proverbio, & operam facile perdidisset, nec nisi fortasse paucis-
simos

simos aliquot ad Disciplinam suam amplectendam pertraxisse. Negari enim ejus Disciplina certis quibusdam in principiis cum aliis conveniebat, ex quibus manifestè ipsa comprobarentur, cæterùm Viro imprimis celebri Hieronymo cum ejus doctrina conciliare principia ejus Disciplinæ, sub qua ipse Christianus natus erat, & quæ tamen per ipsam ex parte abolitri videbat, & tota aliqua ratione immutari, esse ab ipso Deo prohibita, id est, Sacras Veteris Testamenti Libras, sive quæ illis comprobata erant, divinitus tradita fuisse; cum præsertim planè erat ipsam Christi Doctrinam admirabili prorsus modum ratione aliqua confirmari, ejusq; auctorem similiter Deum esse, & Veteribus Oracululis demonstrari; præsertim cum, quicquid ex principiis illis ad eam comprobandam petitum erat, mysteriis quibusdam esset involutum, ac coelesti quadam explicatione indigeret. At Vir iste collatam externæ Ecclesiæ statum, idest, Virum Jesu Christi & Apostolorum ejus Doctrinam in publicis coetibus abolitam, non principia modo Jesuitæ Doctrinæ, sed, ut magna pars sanctorum, in quibus eam instaurare multi curant, ipsa etiam universa Doctrina libris contignata permansit: quibus omnes, ut divinitus traditis, assentiuntur, quæq; adeo sunt asserta, ut facile unusquisq; eam, quem cum vera pietate vivit, inde petere queat. Hinc enim fit, ut ij, qui in Ecclesiam & communio Ecclesiæ sanctæ admitti desiderant, in controversiis quæ ipsis moventur, solis illis libris agere nolint, & præterea cum sentiant, earum interpretationem à sua ipsorum Ecclesia petendam esse: Et tamen velint nolint, coacti sunt tandem ad eas ut ipsi confugiant, ut suæ Ecclesiæ auctoritate probent; sine qua non obtinent, quomodo sua falsa dogmata defendere, aut in foribus quidem, ulla ratione possint. Quid ergo opus est tibi ulla divina & coelesti confirmatione, cum, modo ipsa omnibus communia principia urgeantur, vera Christi Doctrina facilis elucescat? An non revera ita comparatum est, ut solis urgendis brevi tempore factum esse, ut innumera hominum multitudo ab ejus divinissimis doctoribus sibi & tradita & cavenda, quæ interitum afferre possunt? Nam quod quibusdam videtur, propter dissensiones & magnas

&

& multiplices, quæ inter eos hodie vigent, qui ex Antichristianis erroribus gravioribus emerserunt, incertum esse, quibus quis se adjungere debeat (id quod ipse quoque satis aperte commemoras) et propterea ad externam aliquam Ecclesiam erigendam, expectandum esse donec Deus aliquem sive aliquos excitet, qui suæ auctoritatis mirabili aliqua ratione fidem facientes, has lites componant; Hoc, inquam, facilem habet responsionem, duplici de causa. Primum quia, qualescunque sint dissensiones istæ, plæraeque non circa ea versantur, quæ per se ad salutem sunt necessaria; quemadmodum jam complures animadverterunt, & satis ex eo demonstrari potest, quod ego in alijs meis literis ad te scripsi. Cum enim ad æternam salutem consequendam nihil aliud requiratur, quam ut Christi præcepta teneantur, dissensiones autem istæ majore ex parte ad ipsa Christi præcepta non pertineant, sequitur nihil necesse esse illas componi prius, quam externa erigatur Ecclesia; nisi velimus non satis esse ad Christi externam Ecclesiam constituendam, si ea teneantur, quæ ad æternam salutem sunt necessaria. Deinde, inde potissimum istas dissensiones oriri quilibet facile perspicere poterit, quod soli Dei verbo plærique revera non adhærent. Nam adhuc præter Sacras Litteras, nescio quæ Concilia, Patres, antiquitas, maxima sunt in veneratione, adeo ut divinis oraculis propemodum æquentur. Cum tamen ista omnia, & si quæ sunt alia ejusmodi, nullas vires præterea apud cordatos homines habere debeant, quam ut sensus Ecclesiæ illorum temporum fidem faciant, vel etiam non temere recedendum moneant ab iis dogmatis quæ ipsa approbant. Sed Sacris Literis licet aperte reclamantibus, quædam tamen mordicus retinere velle, quia scilicet ab istis approbantur; hoc nihil aliud est, quam divinam veritatem consulto pessumdare, & ad Antichristiani Regni confirmationem ingentem fenestram patefacere. Legantur modo Pontificiorum scripta adversus Lutheranos & Calvinianos, & satis intelligetur, si præter Sacras Literas istorum auctoritate sit standum, nobis omnibus causa cadendum esse. Sed quorsum isthæc mecum? Inquies. Nempe ut animadvertas, tot dissensiones, quæ hodie inter

illos

illos sunt, qui Christi nomen profitentur, & Christianæ religionis de-
cretis, non quidem ex dictionum congestorum observatâ, sed primis ex eorum-
dem confessionem quadam, cum ab illis solis universa Christiana doctri-
na non colitur, cultas atque exercas esse; unde ex illis collegas, auctos-
ritate Sacrarum Literarum eas, quantum scis esse, comprobari non posse;
aut saltem non omnes, ex ipsis Divinis literis posse unumquemque Chri-
stianam religionem, ejusque placita, quatenus ad hominum Christianum con-
stituendum necessaria sint, recte agnosci. Manque hæc concessa, sequitur
continuo, Christi Ecclesiam ejusque externum statum, hoc tempore inve-
niri & posse & debere; quemadmodum a primis posthea offendam. Li-
cet enim primis & ad hæc concedendum quodammodo adigere. Etenim nisi hæc
concesseris, quomodo factum tuum defendes, qui de rebus ad Christianam
religionem spectantibus non paucas asseverare audeas, contra quam vulgo
affirmatur, ac plane contendere, jam olim plenam professionem in Ecclesia
exstitisse, tum deinceps fuisse sublatam? An non hæc ideo affirmas,
quod ea ex sanctis literis colligis? Igitur & ipso facto, ex ipsis Sacris
Literis veritas Christianæ religionis Christi petitur. Aliunde enim non de
omnibus dubitas? Aut cur ex aliis plenis aliunde plenam non adimpleis?
Immo hîc & ab ipsis sedulus. Nonne ipse & concedis & negas, hodie
posse Deum coli, & Christi nomen rite invocari, etiamsi externa quædam
non adsint? Atqui non video quemadmodum id fieri possit, niti aliunde
verus Dei cultus, & Christi nominis invocatio petatur. Unde hæc, nisi ex
ipsis divinis oraculis? Quamquam ad id concludendum quod volo, satis ipse
hæc, qualia ipse debeant, fieri posse, unicuique tandem id fiatur.
Recte enim si hæc sint, potest etiam externus Ecclesiæ Christi status
conservari; cum externa Christi Ecclesia nihil aliud sit, quam publica
congregatio seu convocatio hominum Deum colentium & Christi nomen
invocantium. Nam quid prohibet quominus ii qui ista faciunt, publi-
ce etiam conveniant? Immo quomodo ista facere nisi possunt, niti
plenam aliquando congregentur, cum, ut cætera omittam, inter alia Christi
præcepta omnibus ejus discipulis commendata, quibus Deus colitur &
Christi nomen rite invocatur, sit publica commemoratio ipsius Christi mortis?

Et ita

Ex iis quæ hucusque disseruí, satis, ni fallor, patet, quam Iacobæa ad quo
inter illa, quæ contra Ecclesiæ externæ instauratione attulisse mihi vi-
deris: quorum alterum esse eadem aut certe simili ratione instaurandam
esse Ecclesiam, qua ædificata fuit; alterum vero, inter tot Christiani orbis
dissensiones non posse veritatem dignosci, nisi huic aliqua divinitus, ut
Apostolorum temporibus, illata. Prædictis autem addo existimans, ratio-
nem, qua primum ædificata est Ecclesia, Dei & Christi Verbum retinere,
hisce etiam omnia ad hoc confirmandum pertinere. Itaque cum nunc idem
Dei Christique Verbum habeamus, idque abunde confirmatum, minime de quo
nemo dubitat eandem rationem instaurandæ Ecclesiæ hodie retinere de-
bemus, qua primum ædificata fuit. Jam vero ad reliqua, partim ex ijs,
quæ tractatus tuus per universum disputati, partim ex te ipsa satis fa-
cile responsa videor. Quod enim urges, Apostolorum temporibus talem fuis-
se externam Ecclesiam, quæ Verum sit Dei ædificium, in quo assit
veritas, & extra quod tenebræ tantum adsint & errores mortes, quod ni-
hilominus hodie esse subversatam, deprehendam, nisi lux nostra aliqua divi-
nitus ac manifesto, ut ante factum est, affulgeat, haberi nequeat.
Primum, tu nunc ad externæ Ecclesiæ instaurationem similiter differa-
dentem pertinet, sed ad ejus Ecclesiæ quæ per Apostolicæ illi subsera
sit. Quod tamen satis reputatum esse, ut arbitror, superioribus meis libris,
in quibus est ostensum, ipsas Ecclesias, Apostolicas; id est, ab ipsis Ap-
postolis fundatas, veras fuisse, idque in rebus ad Salutem pertinentibus, dum
adhuc superstites docuerunt & earum curam habuerunt, qui ipsas fundaverant.
Quæ autem quæ de Ecclesia magnifice præclare Paulus, affirmans
inter cætera, quod sit columna & firmamentum veritatis. 1. Timoth.
3, 15, aut ad externam ullam Ecclesiam pertinent, aut, si tamen pertinent,
ita accipienda sunt, quasi Paulus statuat, in adspectabili Ecclesia nul-
los errores esse, vel extra adspectabilem Ecclesiam nullam divinam
veritatem. Id est intelligendum, quia omnis externa Ecclesia Christi
Doctrinam profitebatur, Christi autem Doctrina est illa divina veritas:
postrema Paulum Ecclesiam, id est, Christum profitentium cœtus sive

externam

ex sterna Ecclesiam (si modo, ut dixi, ibi eam intelligit) Veritatis
columnam et firmamentum asserere. Affirmat enim ubi tacite, quem-
admodum in complurib⁹ alijs locis apud eundem Tantum, Christi disci-
pulos esse, cæteris alijs discipulis! Nihil ante vocabat tunc, quemad-
modum nunc facit, quo minus possit quis veram Christi discipulorum
amplecti & retinere, nec tamen illi externæ Ecclesiæ se adjungere, quod
fortasse omnes alicujus erroris ad salutem illam præmeditatis, sibi juste
injuria fieri putabant. Sed videamus deinde cur asseras, Ecclesiam
Apostolorum tempore fuisse solam veram Dei Ecclesiam. Quia inquis,
ex Spiritu Sancto, quem tunc, post impositas Apostolorum manus, universis
conferebantur, et ex alijs ostentis ac miraculis, et virtutibus editis constit:
mabatur, quod quicunque Jesu nomini fidem haberent, Sanctum esset Dei
templum &c. Atqui hinc omnino sequitur, si dari nunc possint, qui Je-
su omnium fidem habeant, dari quoque posse Sanctum Dei templum &
porro Ecclesiam, ea, quæ Apostolorum tempore fuit, quod tute affirmet
ut vera Dei Ecclesia sit, nihilo inferiorem. Quare tute, ut in superioribus
quoque literis, innuere videris et sentire nunc fidem in Jesum Christum
non dari. Rogatum quidem te, ut velles posteritati sententiam tuam
tute aliquando apertius exponere, quo ubinam tota de re Deum dispi-
cias aliquando assequi possem: sed quando id non feceris, ad opinionum istam ex tuis a-
pertis Scriptis verbis confirmandam, ea fiducia satis esse volo, quæ antea scripsi.
Verum tute forsasse tibi tuis, ex illis scriptis et Spiritus Sancti donis
constitisse, dices, qui Jesu nomen profitebantur, illud ex animo profitebantur
fuisse: qua de re tecum nulla ratione contendo. Ad tuæ autem opinionem
refellendo, tunc non colligi, non esse instaurandam externam Christi
Ecclesiam, sed non esse prudentem, talem instaurari posse, et qua con-
stet eam esse veram Dei Ecclesiam: ex quo magna quam sequitur,
eam re ipsa fortasse primæve illi esse non posse, cum nihil proba-
bitur quin aliquis talis sit, licet tales esse non constet. Deinde dico,
si tamen signa et dona illa fidem faciebant animi non simulati eo-
rum, qui Jesu nomen invocare inchoabant, non profecto sequi, quod ex

illis

ex illis apparuerit constitutam jam fuisse veram Dei Ecclesiam. Nam ad hoc necesse praeterea erat, ut in eadem sententia perseverarent. Quod autem potuerint non perseverare, si quis est qui dubitet, meminerit Christi verborum Matth. 7. 22, ex quibus etiam constare videtur, potuisse quempiam eodem tempore à vera fide in Christum defecisse, quo miracula, ejus nomine invocato, edebat, nedum non potuerit aliquando ejusmodi signa facere, et postea à veritate deficere. Nam quod quidam veram, id est, ut hic intelligimus, ex animo in Christum fidem, à charitate sive à bonis operibus, ut Papistae faciunt, sejungi posse affirmant; id plane falsum esse vel unica Jacobi sententia, quod fides sine operibus sit mortua, Jacob. 2. 17 aperte ostendit. Itaque cum Christus iniquitatis operatores quosdam vocet, qui in ipsius nomine miracula fecerint, apparet istos vel eodem tempore, vel saltem diversis, et signa ista edidisse, et vera in Christum fide caruisse. Quanquam non crediderim ego, Spiritus Sancti dona illa ijs tantum fuisse concessa, qui ex animo ab ipso initio Christi nomen profitebantur, sed omnibus qui profiterentur. Eo enim potissimum tendebant dona illa, ut veritatis disciplinae Christi fidem facerent, non autem ut de vera Christum profitentium fide testarentur. Nam quod Petrus Act. 15. 7. 8. videtur omnino Spiritum Sanctum à Deo datum certum testimonium statuere verae fidei eorum quibus dabatur, id arbitror esse singulare in gentibus, quae ab initio crediderunt; quas, cum antehac ab ipso Deo essent prorsus alienae, non est verisimile Deum tanto dono dignaturum fuisse, nisi ex animo credidissent. Adde, quod ad id, quod Petrus quaerebat, concludendum ac persuadendum, non est necesse ut singuli ex gentibus, qui primi omnium credere se in Christum sunt professi, de quibus tantum ipse loquitur ex animo crediderint, sed ut aliqui ex ipsis. Siquidem hoc contendit Petrus, gentes deinceps à Dei regno exclusas esse censeri non debere, cum & Deus illis ostium fidei patefecerit, & illae vicissim

Dicissim ingressæ fuerint. Nam certe, nisi aliqui saltem ex iis, quibus
ipse ab initio, Deo sic jubente, Evangelium prædicaverat, ex animo re-
cidissent, nunquam Deus illis Spiritus Sancti donum, in signis suis-
set. At vero dicas forsitan, me a rebus multum aberrare, qui ille,
qui scribas, Apostolorum tempore ad veram Dei Ecclesiam conficiendam,
satis fuisse Christi nomen profiteri, eique fidem habere: nam hæc re-
stabantur dona illa Spiritus Sancti & alia ostenta ac miracula,
hodie vero hæc non amplius satis, nam si amplius, hodie quoque aliquam
ejusmodi divinam ac cœlestem approbationem Christi nomen profitentium
ejusque credentium habere nos. Ego, si ita sentis, credis religionis
Christianæ conditionem labente tempore mutatam fuisse, nec eam
fuisse eandem hodie, & eandem in æternum; Hebr. 13. 8.
quod tamen Scriptura affirmat. Ergo enunciatio illa Christi, quod,
ubi duo aut tres in ejus nomine congregati fuerint, ipse in eorum
medio sit, Matth. 18. 20, quæ tota fermè potest totam hanc de
Ecclesia Christi nec ne in dubitandi quæstionem dirimere, & contra
id hodie Dei populo nos auctos sententiam ferre. Ista, inquam, Chri-
sti enunciatio jam non amplius vera, ut antea aliquando fuit, cum ei-
dem signa & miracula eos comitabantur, qui in Christi nomine con-
gregati erant. Hæc igitur ratione cætera etiam omnia, quæ Chris-
tus dixit, nisi Virtutes ipsius disciplinæ in dubium hoc tempore vocæ-
bitur, id est, hodie hæc ad nos nihil pertinere censebuntur, nec per plu-
ra sæcula ad quosquam ea pertinuisse, affirmari poterit. Cum tamen
luce meridiana clarius sit, signa & miracula in eum finem tantum ad-
hibita fuisse, ut Christi doctrina confirmaretur, certumque esset, illam
per totum Dei verum futuram, & locum habituram donec præsens
maneret sæculum. Ex quo, ut antea dixi, necessario sequitur, ut,
si signa et miracula, cum eis conjuncta qui Jesu Christi nomini ab
initio fidem tribuerunt, nos moveant, ejusmodi homines Verum Dei
tempestivum fuisse, Dei Verum templum hodie quoque sint ii, qui Jesu
Christi nomini fidem similiter habent, licet signis iisdem & miraculis
sint destituti. Quod cur per totum in Ecclesia non fuerint, causas esse

non

non debuerint, satis me offendisse opinor in superioribus literis meis.
Feras me, quaeso, vir optime ac praestantissime, si haec tecum frustra
omnino fortasse disputo, nec arbitreris me tam hebetem ac suspi-
ciosum esse, & simul ab omni Christiana charitate atque adeo civi-
li modestia alienum, ut tibi ridiculas & perniciosas istas opiniones ad-
scribam, quas ipsa verba tua postmodum aperte satis refellunt: sed
me non tui modo, verum etiam aliorum his scribendis rationem habere
cogites; atque pro tua singulari humanitate, quid ad ea jam respon-
deam, quae privatim & proprie contra Ecclesiae externum ministe-
rium hoc tempore à nobis instaurandum attulisti, patienter audias.
Ut enim eodem tempore ad id respondeas, quod à me affertur ut probem,
hodie externam Christi Ecclesiam instaurari posse, nos videlicet Dei
Christique verbum habere, quo ea ab initio fundata fuit; affers primo
loco exempla defectionis Israëliticae Eliae temporibus, & capti-
vitatis Babylonicae, ex quibus nos discere oportere ais, quamvis vera
de Deo doctrina habeatur, non tamen temere ad externa ista pro-
siliendum esse, quemadmodum nec illi prosilierunt, qui in istis defe-
ctionibus verum Dei cultum nihilominus retinuerunt. At hoc respon-
deo, & nominatim de exemplo defectionis temporibus Eliae agens
(nam alterum captivitatis Babylonicae, non videtur, complures
ob caussas satis ad rem facere) dico primum, aliam fuisse conditio-
nem illorum temporum, & externi cultus Dei sub veteri Testamen-
to, & aliam horum temporum externique Dei cultus sub Testamen-
to Novo. Sub vetere enim Testamento externus cultus ille divinus,
à quo ii abstinebant, qui in media ipsa defectione idololatricis cul-
tibus non adhaeserant, cuidam certae tribui ac familiae quodam-
modo alligatus erat, idest, Leviticae & Aaronicae; ut nulla ratio-
ne liceret extra ipsas alicui sibi sumere, ut illum administraret.
Quinetiam summum sacerdotium in tota familia Aaronica, uni do-
mui Phinees alligatum erat, sine quo divinus ipse cultus admini-
strari non poterat. Quid igitur, si nullus extra domo fortasse
tunc erat, qui idololatricis cultibus non consentiret? Annon necesse
prorsus fuit interim illius divini cultus administrationem cessare?

Adde,

Ador, quod Summus Salvator eo Domo illa, certa quadam ra-
tione & successione eligebatur, quam Romani & alium in jam electi loco,
licet ex eadem Domo, substituere, Statuis præsertim hominibus nullo
facto licebat. Hinc accidit, quod in Græcis Regno, ubi Eius tempore
defectio ista contigit, nullus Interpres Divinus cultus administrari, à quo
religiosi illa Rerum abstinerent. Omnia enim Sacrificia, omnis Dei
publica & solennis adoratio & in Urbe Hierosolymis in templo existens
Dei præscripto, peragenda erat, id est, in Regno Judæ, unde illi sanctio-
nem secessionem fecerant, & penitus se se disjunxerant. Præterea lege-
mus quidem istos Deo caros fuisse, eo quod ab idololatricis cultibus ab-
stinuissent. Quinadmodum & hodie eos Deo caros esse credendum
est, qui inter idolatras licet degentes, idololatræ tamen non sunt.
Sed non propterea eos commendari animus, quod ita occulte solum Ve-
rum Deum colerent, ne Elias eos non agnosceret, & se solum unum Ve-
Dei cultorem in populo illo relictum fuisse sit quidem Paulus interpre-
tari videtur) existimaret, aut certe alienum præter se publicum Dei
cultum agere affirmaret. Nunc consideremus ex altera parte con-
silium exteros cultus Dei sub Regno Messiæ, Jo autem Vol o-
minus, ut quondam placuit, Vel potius Verbi Dei & Sacramen-
torum (quæ erant) administratione contineret. Jam vero Verbi Dei ad-
ministratio, præsertim quæ ad externam Ecclesiam colligendam & con-
stituendam requiritur, nulli certæ nationi aut familiæ, nulli eligendi
rationi designo aut Successioni alligata est. Patet hoc Vel ex eo,
quod in ipso fermè initio Prædicationis Apostolicæ, nulla præ-
ad id mundis facta electione, ij, qui Jesu Christi Disciplinam am-
plecti audebant, passim Evangelium annunciabant, non sine felicibus
Successibus & Divina comprobatione, ut legitur Act. 8. 4 & 11. 19 &
Nam si unum ipsum Apostolicum ipsos Apostolos edocuit Ventus
invento Lex dum illud obire mei sientibus, Evangelizandi & Dei Verbi
administrandi ius qui extra Ecclesiam erant, omnibus Christi Discipulis
sua sponte exercere indistincte licuit, multo magis profecto ei,

Quam

Christiano homini licere debet, iis, qui jam ad Ecclesiam pertinent, prae-
sertim quandoquidem in Verbo Dei recepto & ab omnibus approbato, ex-
ponendo atque explicando, idque ex aliorum omnium consensu. Quae hodie
tota nobis est administrandi Verbi divini ratio, praeter ad externam cultum
colligendam. Nam quod ais, Priscos illos sanctissime modo doctrinam tra-
didisse, & sanam ac pie nihil dubitasse; hoc idem & dicit, & pro certo ha-
bet noster temporis Christiani profitentur, cum Dei Verbum divinis omnis
nibus confirmatum ac prorsus indubitatum habeant. Cui cibi si quis pe-
nitus adhaeret, nullo facto in iis, quae ad salutem pertinent, ita falli
potest, ut condemnationem ullam incurrat. Quamquam quanto omnes ac-
curatius cognitum est iis, qui, ut nunc fit, Verbum Dei populo expla-
nant, quam eis qui Evangelium annuntiant, tanto minus mirandum est, ut
ex doctrina sua merito nihil dubitent.

De Sacramentis.

De Sacramentis porro, id est, ut hoc ab iis recipitur usu, qui ab Ju-
daismo ad Christo deducunt, & Baptismo agnae & coena Domini: Quod ea
coenam Domini attinet, nihil est cur hic dicam plura, cum in quotidie
Christi omnium professionem coetu celebrari non posse, & regni eius pura-
simplicissima tradi & simplicissima caelestia apostolis ac apostolicis
in Christo praescripta sint, sed simpliciter ut ipsius Christi dicta seu mo-
Christianis, id quod & Pauli Verba 1. Cor. 11. manifestum faciunt, &
dubio offendunt ipsa Christi Verba a Paulo nobis exposita, quibus ipse
us caelestioris finis continetur, qui est commemoratio Dominicae mortis, &
annunciatio donec ipse Dominus veniat. In gratiarum actionem pro cade
morte hic pro conjunctam, & resipsa ipsius monet, & salus indicat anti-
quissimum hujus ritus nomen εὐχαριστία. Jam & Christi mortem com-
memorare & annunciare, & pro ea gratias publice agere, ad omnes
Christianos pertinere, nemo est quin fateri cogatur. Nec vero
est in hoc ritu alicujus divinae rei nulla cultio seu minima gratia (hic enim
locus oportet) & propterea nullus certus homo requiritur, qui gratia hu-
ius ritus gerendi, panem & vinum caelestis distribuat, aut porrigat; quem-
dis ab ipso initio, cum institutus sit, id Christus, qui cum instituit,
fecit.

fecerit. Ex accidente id enim fuit, & quia tunc primum ab ipso in=
stituebatur, qui compendii cujusdam gratia, facta quaedam verbor loco
substituit. Caeterum unicuique de caeremonia ista recte alioqui sentien=
ti abunde constare potest, nihil aliud sensisse Christum, quam, ut sui dis=
cipuli pane simul frangendo ac comedendo, poculoque infundendo ac bibendo,
corporis sui fractionem & sanguinis fusionem pro ipsis mox secutura,
postea, ut jam peractam commemorarent ac concelebrarent. Ex quo id in=
telligitur, quod supra attigi, tantum abesse ut errent, quicunque Christi
discipuli merito dici volunt, hoc ritu peragendo, ut potius errare omni=
no existimandi sint, nisi, quantum in ipsis est, curent ut illum peragant.
Nihil autem simile fuit Eliae tempore, à quo ii abstinerent, qui Deo
cari erant.

De Baptismo.

De aquae baptismo ego ita sentio, eum Ecclesiae in perpetuum prae=
scriptum non fuisse, nec unquam, ut illum acciperent, iis praeceptum neque
à Christo neque ab Apostolis fuisse, qui jam ipsi Christo alia quacun=
que ratione publice nomen dedissent, vel à primis annis in Christia=
na disciplina educati atque instituti essent, qua de mea sententia,
cujus alii etiam ante me fuerunt, justum librum conscripsi, in quo omnia
testimonia sacra, omnesque rationes diligenter examino ac diluo, quae
illum infirmare posse videantur, cui titulum feci; An homini Christia=
no aquae baptismo carere liceat, Disputatio, fratrum ante rogatu
eum conscripsi. Verum, ut ad propositum revertar, dico, aquae baptismum
ad Ecclesiam externam hoc tempore instaurandam, meo judicio, nihil
pertinere, remque indifferentem esse (in qua utinam fratres nostri
nihil notare tentassent) atque idcirco non esse, quod de eo quidquam in
hoc proposito explicatius dicam. Crediderim tamen, si is hodieque reti=
nendus sit, propter eos qui ab aliis religionibus ad Christi religionem con=
vertuntur, potissime retinendum esse: quos non video, cur ii baptizare
non possint, qui illis Christum annunciaverint; aut si neminem ex hominibus
genitorem (ut ita dicam) in Christo habuerint, cur id facere non possit,
is, qui

is, qui tunc temporis ad eo coetus, cui se adjungere voluerint, desiderat fuerit, cum aqua baptismus, in Jesu Christi videlicet nomen institutus, nihil aliud sit, quam admonitio remissionis precatorum in nomine Christi, ejusq; nominis assita professio, atq; in istius religionem initiatio quaedam, id est, per eum nihil rectius datur, sed tantummodo eorum, quae vel jam data esse vel datum iri certissimum est, externa quaedam cognitio significatur. Quod si illi, qui Eliae temporibus, prostrata quod ad idololatriam sibi cultis erant, a Deo in aliorum aede conversati fuerant, per suasum habuissent, quemadmodum nostri homines de aqua baptismo persuasum habent, aliquem fuisse ritum a Deo praescriptum, quem nisi ritè quis recepisset, in ejus populo numerari non posset, & tamen illum prorsus neglexissent, putasne eos Deo tanto fore cives futuros fuisse, nec ejusdem aliqua saltem ex parte sensuros? Breviter, non video, quid istorum exemplum, ad externa Christi Ecclesiae instauration disquadrum momenti habere possit, quod nemo negaverit rectius facturos fuisse, si publicis & palam se idololatrico illi cultui, qui eo tempore vigebat, minime assentiri prohibiti essent, sejungi ab iis, qui idololatrae erant, quam maxime detestarentur, segregarentur. Nihil autem dico, quod hoc tempore multo clarissima notitia Dei orbi voluntatis suae, ut externa haec Christi Ecclesia instauretur, & Antichristianum Regnum diruatur, atque inter alia, hic infinitam hominum turbam excitavit, qui suo sanguine veram Christi doctrinam, quantum ad salutem satis est, confirmarunt, & falsam Antichristi repulerunt, adeo, ut si quis recte animadvertat, miraculis & Spiritus sancti donis externis exceptis, quibus Deus eas causas, quae ante sunt expositae hoc tempore nihil obesse erat, maxima similitudo inter haec & Apostolica tempora, & quae illis proxime successerunt, affuerat. Ut merito affirmari possit, quemadmodum tunc nascitur, sic nunc renascitur Christi Ecclesiam coelestis: & consequenter concludi, non esse Eliae temporibus illa cum nostris hisce temporibus ullo modo comparanda, non magis quam cum ipsis Apostolicis. Ubi semper minime oportet, ad Christi Ecclesiam constituendam non esse necesse ut veritas omnium rerum divinarum tenebatur, sed satis esse, si ea sciri, sine quibus aeterna salus minime contingere potest.

De Seniori

De Senioribus Ecclesiæ

Nunc ad illud accedo, quod addis de discrimine Seniorum Ecclesiæ nostri temporis, & Ecclesiæ quæ Apostolorum tempore fuit: ex quo concludere vis, nostros non esse veros seniores, nec illorum Ecclesiam veram Ecclesiam, immo quia hodie tales seniores, quales antiquitus fuerunt, nulli apparent, nullam etiam instaurari posse externam Ecclesiam. Ais enim hoc tempore seniores ab Ecclesia constitui, non autem à senioribus Ecclesiam colligi, quod contra, inquis, fiebat in Primitiva Ecclesia. Ad hoc, etiamsi ea certissima essent quæ pro concessis sumis, abunde ex superioribus responsio patet propter temporum rationis diversitatem. Tunc opus fuit ut Seniores Ecclesiam colligerent, quia tum primum fundabatur Ecclesia, nec ulla principia certissima atque indubitata erant, quibus omnes assentirentur, & ex quibus per se ipsi veritatem agnoscere, et Dei populo se aggregare sua sponte possent. Nunc vero instauratur Ecclesia ex iis principiis, de quibus inter omnes constat: quare certo aliquo architecto nihil est opus, sed unusquisque per se suaque sponte partem in hac instauratione habere potest atque adeo habet. Monitore tantum opus fuit vastationis Ecclesiæ, ejusque instaurandæ rationis: quos sane non unum sed plures habuimus, qui etiam in ea instauranda quaviter laborarunt. Sed animadvertendum præterea est, te pro concessis sumere ea, quæ mihi minus certa videntur. Neque enim in Primitiva Ecclesia colligebantur coetus à senioribus, sed iis coetibus sive Ecclesiis præficiebantur, quæ Apostolorum & aliorum Evangelizantium ministerio collectæ fuerant. Exempli caussa, Ecclesiæ Corinthiorum, Philippensium, Ephesiorum non à senioribus, idest, Pastoribus qui in illis perpetuo erant, sed à Paulo Apostolo fuerant collectæ, in quibus ipse deinde seniores constituit; non quidem ex sua tantum ipsius voluntate & sententia, sed ipsa approbante Ecclesia, ut ex eo intelligi potest, quod Timotheus ipse tantus Pauli administer, non sine impositione manuum Presbyterii,

id est,

id est, Senatus, ut sic dixerim, Ecclesiæ, qui ipsius Ecclesiæ pro-
nam suspicabat, ut alicujus urbis Senatus, civitatis & Reipubl. pro-
nam tribuit, ad munus Pastoris, quo in Ecclesia fungebatur, debitis
sint. Nunc nos, mandatum fuisse Tito à Paulo, ut in singu-
lis retro urbibus Seniores constituret? Quod sine Urbis & iis urbib⁹
intelligendum est, in quibus jam aliquis numerus Christi & Christum colo
lectus erat, quibus volebat Paulus Pastores dari, ad ipsos verbo Dei
Pascendos, atque Ecclesiæ constructionem & incrementum, ut satis ex ipsis
Urbis, ubi hæc de re agit, patuit. Quomodo igitur hæc tenus à Se-
nioribus Ecclesiæ colligebantur, si jam collectis Ecclesiis Seniores ins-
ficiebantur? Non tamen hic similiter est intelligendum, Titum debuisse
aut potuisse ex profectis tantum sensu Pastoris & arbitratu, quos cunq⁹
magis ipse probasset, Seniores constituere? sed ei mandatum fuit,
ut curaret Seniores constitui ex ipsius Ecclesiæ consensu; qui modo ta-
les essent, quales Paulus describebat atque ejusmodi Seniores in
Asiam Ecclesiam per se ibi constituere potuisse, nihil est quod dubita-
re nos sinat. Et sane in illis ipsis Ecclesiis, in quibus Paulus ipse
Seniores ab initio ut legitur Actor. xiv. quemadmodum Paulo
ante dixi, constituerat, illis deficientibus, Ecclesiam ipsam per se alios
sibi constituere potuisse, non sanum quodammodo est, & ex Ecclesia-
stica historia sic quoque factum fuisse intelligere licet. Rursus
hæc temporis non est perpetuum, immo vero admodum rarum, ut Ec-
clesia ipsa Seniores, id est, Pastores sibi eligat, Ecclesia, inquam,
cui ipsi seniores præsunt. Eliguntur enim ab aliis Pastoribus ut
plurimum, quam vis non sine consensu illius Ecclesiæ. Quin etiam
non solum ab ipso initio tenebricosis Evangelicæ veritatis, collectæ sunt
Ecclesiæ ab ipsis Pastoribus plurimis in locis, ut à Luthero, Zuin-
glio, Œcolampadio, Balthasare Pacimontano, & aliis sed postea
etiam sæpenumero contigit, ut homines & aliqui eruditionis non in-
ferioris, vel plane sua sponte, vel ab aliqua Ecclesia jam collecta mis-
si, Ecclesias, ubi nullæ erant, colligerint ac plantaverint; quod cum

alibi

alibi tum in Gallia Ptissimum factum esse scimus. Itaque nihil mi-
hi hac etiam in parte dissimilitudinis inter hanc & primitivam Eccle-
siae formam esse videtur. Et, si integris aliqua tabulae in ipsis initijs
fuisset, jam ejus rei causam attuli, cur quia affuerit non possit dilu-
cidum, praesertim ratione habita in Ecclesia instaurandae agi. Post ista
initia omnia prospero dissimilitudo, quae alicujus momenti sit, inter hanc
duo tempora animadverti potest. Sed quicquid sit de re ipsa, quae
in controversia est, agamus, illud unum scire velim, cur hodie non liceat
hominibus recte, quantum satis est, & religiose christiana sentientibus
conditionis, memoriam fratrum mortuorum, ut in votis sunt, celebrare, communes pre-
ces ad Deum fundere, esse in mutuam fidelitatem ac pro-christiana in
fide cohortari, de divinis rebus colloqui ac disputare, aliquot ex hoc
numero certos homines habere, quorum hic alijs in verbo Dei explanan-
do praeeat, ac rudiores in disciplina christiana instruat; illi singu-
lariter functionibus, ex communibus Ecclesiae proventis sub mutuae curam
habeat; alij, ut omnia ordine ac decenter in coetu fiant, provideant &
curent; alij sint, quorum fructuosae ac rerum divinarum cognitioni u-
niversus coetus plurimum deferat, & quos idcirco tanquam pignus eius
esse statuat; alij denique alijs muneribus fruantur, quae ad totius con-
gregationis contubernium pertinent. Velim, inquam, scire, cur haec
facere non liceat, hoc tempore, quidve, quo minus fiant, jure prohibere
possit. Sive ejusmodi congregationum Ecclesiam appellare velis, sive
coetus, sive talem congregationem jure aut similem Apostolicis Eccle-
sijs esse concedas, dubito omnino. Certe cum, Deus a nobis quam maxi-
me colendus sit, & Jesu Christi disciplina quam asceticissime profi-
tenda, & quantum in nobis est, propagenda; cumque haec omnia ad Dei
cultum, & professionem ac propagationem Christi disciplinae plurimum
momenti habeant, immo sine his exercitijs aut confessione neglectis, ne-
cesse est latere, quicquid foederis & illis judicibus, & quocunque
nomine ea dicas, cuncta non modo licere possit sed etiam debere.
Nam quos in aciebus, multos pietate & justitia insignes viros, sine
exercitijs istis dicis & signis hodie Deum colere & olim coluisse id

"A mihi nullo pacto verisimile videtur; nisi vel ubi ista habendi facultas non fuerit, vel si forte viris istis omnes coetus, in quibus haec fuerint, aliquo perverso & saluti aeternae contrario dogmate visi fuerint contaminati; alioquin prorsus necesse esse statuo, ut quilibet Christianus alicui Christum profitentium coetui palam adhaereat, ei videlicet quem alijs puriorem esse judicaverit. Cujus sententiae infiniti pietate praestantes viri nostra aetate fuerunt, & adhuc sunt; quibus ob hanc caussam grave non fuit famae atque honorum jacturam facere, & sese manifestis vitae periculis exponere. Non dubito, quin, ut ipse sancte affirmas, optima mente & solo veritatis amore ea & scripseris & sentias, quae in tuis ad me literis de hoc argumento continentur: sed transfigurat se hic (ignosce quaeso libertati meae) Satanas in Angelum lucis, & per te talem tamque insigni alioqui pietate virum, aliosque non contemnendos homines, ruinam Christi Ecclesiae renascentis spernit. Cujus artes & astum agnosce obsecro, nec patere, ut te paulatim seducat, & tandem, cum prorsus tibi persuaserit, nullam inter eos qui a Romana Ecclesia defecerunt, tractemus esse vel esse posse externam Christi Ecclesiam, nec scriptum, quod habemus, Dei verbum ad eam erigendam satis esse, te ad Ecclesiam istam quae perpetuam ab Apostolis & ministerij & doctrinae successionem, ac Spiritus Sancti assiduum favorem & praesentiam audacter, nec prorsus inepte (ut compluribus videtur) jactare solet, ut Puccium, aliquando reducat aut aggreget. Quod omen Deus, ut spero ac fore mihi penitus persuadeo, pro sua bonitate avertat. Nec vero credas aut me, aut alios innumerabiles qui mecum sentiunt, clariorem multo, quam nunc habeamus, veritatis divinae patefactionem non expectare. Et sane si quis usquam est, qui hoc expectet, ego is sum; cui fortasse ij omnes, qui Christi nomine appellantur, in pluribus adhuc errare videntur, quam vel tibi vel cuiquam alij videri possint. Sed non propterea censemus, talem hodie veritatis coelestis lucem non affulsisse, quae ad salutem aeternam consequendam

satis

satis sit, vel ad talem lucem habendam non satis esse divinis lite=
ris penitus adhaerere, ex iisque solis divinam veritatem petere.
Ex quo necessario consequitur, externam Christi Ecclesiam hoc tem=
pore instaurari & posse & debere. Non possum autem non ve=
hementer mirari, te Christi verba, quod portae infernorum non es=
sent adversus ipsius Ecclesiam praeditura, ita interpretari,
ut nondum ejus rei tempus extiterit. Quod nihil aliud est, quam
vel negare ullam Christi veram Ecclesiam hactenus extitisse, vel
Christum mendacij coarguere. Atqui Christi verba non ita prorsus
sunt accipienda, ut credamus, quae vera Christi Ecclesia est, eam non
posse Satanae astutijs subverti; sed quamdiu vera Christi Ecclesia
fuerit, fieri non posse, ut ab ipsa morte atque inferno quidquam
detrimenti patiatur. Non negaverim quidem, sicut etiam non affir=
maverim, in hoc saeculo talem Christi Ecclesiam futuram, quae defi=
cere nulla ratione possit, idque Christum suis verbis significare vo=
luisse. Sed in eo a multis erratur, quod vaticinationes seu praedi=
ctiones non nisi in eum sensum accipi posse existimant, qui potior
sit, & nulla sermonis figura quantumvis usitata expressus. Cum
tamen & Christi ipsius dicta, & Apostolorum ejus scripta, & de=
nique res ipsa apertissime doceat, in praedictionibus divinis sae=
pissime duplicem sensum inesse: unum videlicet, qui ex ipsis ver=
bis omni tropo prorsus nudatis elici potest, alterum vero qui usitatae
verborum, licet aliqua ratione figuratae significationi est consen=
taneus. Verum hac de re, quae latissime patet, non est hic ube=
rius disserendi locus.

De spe ac fide in venturum Christum qua praediti fue=rint Patres sub veteri Testamento.

De spe ac fide in venturum Christum, qua praediti fuerint Patres
illi sub vetere Testamento, ita ut in suis sacrificijs ad illum re=
spexerint, nihil aliud in praesentia dico, nisi, me nullo modo dissi=
teri, Christum ibi adumbratum fuisse; sed nego hoc illos intellexis=
se, quod nobis demum patefaciendum erat, ut coelestis atque
aeternae

æternæ veritatis & lucis confirmationem ex antecedentibus figuris & umbris haberemus, sub quibus veteres illi omnes conclusi erant usque ad correctionis tempus, ut loquitur Apostolus Heb. 9. 10. Et quod dixi de Messia Hieremiæ temporibus aperte promisso, ita ut nova quædam promissio censeri debeat, verissimum est, & per ea, quæ in ejus Prophetæ vaticinatione scripta sunt cap. 23. & repetita cap. 33, abunde confirmari videtur. Tametsi enim antea per alios Prophetas, præcipue vero per Esaiam Messiæ adventus ita prædictus fuerit, ut nunc ejus vaticinationem legentes, historiam potius quam vaticinationem legere videamur; tamen eo tempore prædictiones istæ obscuriores erant, eæque ad varios atque extraneos sensus accomodari poterant. Cujus rei fidem faciunt, quæ hodie inter Judæos receptæ sunt earum interpretationes. Plerique enim de Jesu Nazareno ibi prædicta, non modo de illo accipere renuunt, sed etiam de Messia, quem ipsi tamen expectant, accipi posse nolunt. At vero, quæ de Messia ab Hieremia primum, deinde ab Ezechiele & Daniele aliisque prædicta sunt, qui etiam clarissimis verbis antecedentem Babylonicam captivitatem & ab ea liberationem, certo tempore futuram prædixerunt, adeo sunt aperta, ut nulla extranea interpretatione occultari aut obscurari possint, nec ad ipsum Messiam ea omnino pertinere Judæi unquam negare sint ausi. Itaque quod dicis, Christum, etiam antiquioribus illis Patribus fuisse promissum, id sane fateor. Sed nego ita apertas fuisse promissiones, ut id ipsi intelligerent, nedum ad se pertinere arbitrarentur illud, quod non ipsis, sed eorum posteritati se daturum Deus promiserat. Nam quod sive in Epistola ad Hebr. cap. 11. sive alibi de spe futurorum sibi ipsis bonorum, qua Patres illi prædicti essent, scriptum est; in eo neque ad ipsius Christi personam illos respexisse traditur, aut illius ullam rationem habuisse, nec alius quam vel mysticus sensus, vel eventum potius, quam ipsorum animum significans, est admittendus. Sed requirit hæc res longiorem disputationem, quam ut hisce literis includi possit.

Declaratio

Declarationem verborum tuorum, quod Christus non sit ex Adamo, vel Adami filius, libenter amplector; atque ut idem sentiamus, satis mihi est quod ais te credere, illum verum hominem ex Davidis semine propagatum, & interim, licet in virginis, id est, mulieris utero, non tamen per communicationem maris & foeminae conceptum.

De loco autem illo, Solvite templum hoc &c, quod suspectus censeri debeat, nullo modo tibi assentiri possum. Nam quamvis dicas, te non propterea in dubium revocare sacra oracula, id tamen, si non mentem tuam quidem sed rem ipsam spectes, necessario aliter se habet. Etenim si de uno aliquo loco, qui in omnibus codicibus & exemplaribus, & apud omnes interpretes eodem modo legatur, ut ipse legitur, dubitare licet, nihil est cur de omnibus dubitare non liceat: & tu ipse adjungis de sacris oraculis verba illa, quantumvis hinc inde depravata: quibus verbis satis indicas, non debere omnibus, quae in divinis literis scripta leguntur, temere fidem adhiberi. Ego quidem contra ita sentio; Nihil in iis scriptis, quae communiter ab iis, qui Christiani sunt dicti, recepta & pro divinis habita sunt, constanter legi, quod non verissimum sit, hocque ad divinam providentiam prorsus pertinere arbitror, ut ejusmodi scripta nunquam depraventur aut corrumpantur, neque ex toto neque ex parte; & si aliqui codices aut exemplaria alicubi mendosa sint, ex aliis emendationibus, vel ex antiquorum interpretum auctoritate emendari queant. Qua de re disserui pluribus in opusculo quodam, quod de Auctoritate librorum Veteris & Novi Testamenti, Italica lingua conscripsi. Praefat, mi frater, mihi crede, cum in aliquem scripturae locum incidimus, qui nobis falsam sententiam continere videntur, una cum Augustino hac in parte ignorantiam nostram fateri, quam eum, si alioquin indubitatus plane sit, in dubium revocare. Nihil habent verba illa apud Johannem Chrisostomum tributa quod non sit verissimum, & cum reliquis omnibus sacris oraculis consentiens, ut ipse fortassis, si unquam scripta mea legeris, praesertim vero disputationem meam cum Erasmo Joannis, ingenue fateberis. Depone, quaeso te, istam

quam

istam, quam habes de Sacris Scripturis opinionem; quae sola, nisi caeteris innumerabilium in religione errorum, quemadmodum alijs exemplaribus Christum profitentibus, caussa tibi esse poterit, & si ipsius vim atque aliorum exempla attendere velimus, facile quemvis in atheismum inducere tandem potest.

De Invocatione Christi ex eadem Epistola

Video nihil hodie edi posse in tota Christiana religione majoris momenti, quam hoc sit, Demonstratio videlicet, quod Christo, licet rei creatae, tamen invocatio & adoratio seu cultus divinus conveniat. Nam hoc praesertim quod ad invocationem attinet, de qua nominatim inter me & Franciscum Davidis disputatur, me in ea responsione satis demonstrasse confido; cui adde poterunt disputationes meae cum Christiano Franken, cum quo praecipue de adoratione mihi disceptatio fuit, & sic res tota clarius apparebit. Si enim hoc demonstratum fuerit, concident omnes Trinitariorum munitiones, quae revera uno hoc fundamento adhuc nituntur, quod Christo adoratio & invocatio conveniat, quae solius Dei illius altissimi omni ratione videtur esse propria; & ex altera parte, vera Christi potestas atque majestas offendetur, & in omnium animis confirmabitur: Sine cujus cognitione, nec Deus ipse, nec quidquam rerum divinarum recte cognoscitur, salutis nostrae ratio revera ignoratur, quidquid, praesertim de expiatione nostrorum peccatorum per Christum, in Sacris Literis legitur, pessime intelligitur; ipsius Christi universa religio in dubium revocatur, aut saltem mutationi & fini in hoc ipso saeculo obnoxia redditur; summum ac praestantissimum nostrae spei ac fidei in Deum fundamentum nobis eripitur; ac denique ne omnia hinc provenientia mala, & incommoda, quae innumerabilia sunt, enumerare hic nunc velle videar, in ipsum Christum & Deum patrem gravissime peccatur. Nam quod tu pro Maxima, ut inquis, habes, Nullum de Christo adorando praeceptum in Sacris Literis extare; unde concludere

vis,

vis, non modo non debere, sed ne posse quidem jure Christum adorari, du-
plicem habet responsionem. Nam & assumptio & consequentia falsa
est. Probo utrumque simul ex duobus Sacris Testimoniis, ex quorum
utroque apparet, & Deum omnino velle ut Christus à nobis adoretur,
& non fuisse tamen necesse ut hæc ejus voluntas expressa diserte
fuerit: rem enim per se ipsam monere, Christum omnino à nobis adorandum
esse. Prius testimonium est, verba sunt ipsius Christi, Joan. 5. 22, 23.
Neque enim Pater judicat quemquam, sed omne judicium dedit fi-
lio, ut omnes honorificent filium, sicut honorificant Patrem. Qui
non honorificat filium, non honorificat Patrem qui misit illum.
Hic primum audis, Deum velle ut Christus honoretur, sicut ipse hono-
ratur: ex quo aperte intelligitur, Christum eo genere honoris à nobis
afficiendum esse, quo ipse Deus afficitur, & consequenter à nobis a-
dorandum esse. Nam honoris genus quo Deum afficimus adoratio
sine dubio est. Tametsi enim particula sicut, plenam similitudinem
necessario non significat, neque ego hoc loco significare volo, (nulla
enim alioqui esset differentia inter honorem Deo debitum & Christo,
quam ego non minimam constituo) tamen ut aliquam peculiarem
similitudinem significet necesse est. Nam si nulla alia esset si-
militudo nisi prorsus generalis, id est, in eo simpliciter quod uterque
honoratur, inutilia & vana omnino fuissent verba illa, sicut honori-
ficant Patrem. Et ne quis putet, honoris similitudinem istam in eo
tantum consistere, quod doctrinæ & præceptis Christi non minus sit pa-
rendum, quam Dei doctrinæ & præceptis pareatur (quamquam nec
sola obedientia simplici honoris nomine appellari solet, & Christi præ-
cepta ac doctrina non sunt, ut ipse dicebat, ipsius Christi, sed Dei)
animadvertatur caussa honoris, quæ est, quia Deus dedit Christo omne
judicium, ita ut ipse Pater jam non judicet quemquam, id est, omne re-
gimen ac gubernationem Ecclesiæ ei commisit, & pœnarum ac præmiorum
in eam, eosve qui quacunque ratione cum ea aut cum Evangelij præ-
dicatione

Praeticatione quidquam commune habent, distribuendorum omnimodam potestatem dedit, & quod ad haec attinet, in sui ipsius loco eum constituit. Judicare enim Phrasi Hebraica, non solum jus dicere & sententiam ferre, sed etiam, idque praecipue, regere ac gubernare significat. Consideretur inquam caussa ipsa, & intelligetur hic de honore agi qui debetur Christo, non quatenus ejus praeceptis & mandatis obeditur, sed quatenus pro nostro Rege ac Domino coelesti agnoscitur, qui in nos omnes vitae necisque potestatem habet, ac perpetuo, ut Dei vicarius, nostri curam gerit. Hunc autem honorem, adorationem & divinum cultum esse, nemo (opinor) Sanae mentis negaverit. Patet igitur ex his Christi verbis, Deum velle ut Christus adoretur & divino cultu afficiatur; quae expositio divinae voluntatis nihil aliud est, quam praeceptum; ac proinde patet, extare praeceptum de Christo adorando. Deinde vides ex ijsdem verbis manifesto colligi, gubernationem & potestatem a Deo Christo concessam tanti esse, ut ipsa per se moneat, Christum esse adorandum, nec ullo praeterea praecepto ad eam rem esse opus. Inquit enim, Omne judicium dedit filio, ut omnes honorificent filium &c. Igitur omne judicium habere a Deo, trahit secum necessario adorationem. Et Sane, quemadmodum ipse sensus communis dictat, ut ijs, qui hic in terris nos regunt & gubernant, si certum sit (ut profecto est) eos a Deo Reges ac gubernatores nobis fuisse datos, terrenum honorem humanumque cultum exhibeamus, etiamsi nullum ea de re praeceptum extaret; sic idem sensus communis plane dictat, ut ei qui in coelis degens, divina ratione ex Dei voluntate nos regit & gubernat, coelestem honorem & divinum cultum praestemus, etiamsi id facere nunquam jussi fuissemus. Sed jam ad alterum testimonium deveniamus, quod est apud Paulum Philipp. 2. 9. Propter quod & Deus superexaltavit illum, & donavit illi nomen, quod est supra omne nomen, ut in nomine Jesu omne genu flectatur, coelestium, terrestrium, & subterraneorum, & omnis lingua confiteatur, quod Dominus [est] Jesus Christus ad

Dei

Dei Patris gloriam. Hic similiter primum vides expressam (idque graphice) adorationem, quae nomini Jesu ab omnibus rebus creatis debeatur, ex ipsius Dei voluntate, quare manifestum habes de Jesu adorando praeceptum. Deinde causam ad eis, quae non solum aperte docet, hanc esse divinam adorationem (nam ei qui supra omnes creaturas, etiam coelestes, evectus est, non potest propter hoc ipsum deberi cultus nisi divinus) sed etiam propter modum, qui cum suo effectu hic conjungitur, clare ostendit, ubi ea sit, ut certe in Christo est, necessario ibidem effectum istum adorationis & divini cultus esse oportere, nec necesse esse aliunde ea de re divinum praeceptum extare. Sed quod ad praeceptum attinet, habemus expressum aliud testimonium, Hebr. 1. 6, ubi verba illa Psal. 97. 7. Et adorent eum omnes Angeli Dei, manifeste ad Christum referuntur, ad ostendendum quanto Christus excellentior omnibus Angelis sit, ut pote qui ab ipsis omnibus adorari debeat. Neque hic est opus ostendere, etiamsi verba ista in Psalmo ad Deum ipsum referantur, tamen merito potuisse a divino illo scriptore ad Christum referri. Nisi & scriptoris illius, & aliorum, quorum monumenta in sacro volumine extant, qui nonnunquam ea quae de Deo sunt dicta, ad Christum referunt, auctoritate in dubium revocare velimus. Est tamen id a me breviter ostensum in Animadversionibus in Assertiones Collegii Posnanien: de trino & uno Deo, Assert: 21, Num. 6, quem locum, si libuerit, poteris percurrere. Sed multo fusius idem ostendi in disputatione mea cum Erasmo Johannis. Quodsi Christus ab omnibus Dei Angelis adorari debet, quanto magis ab hominibus, iis praesertim quorum proprie est coelestis Rex & Dominus? Sed dices fortasse, Angeli Christum vident, homines hodie non vident. Quasi vero vel praeceptum de solo Deo adorando, ex quo revera omnis oritur causa dubitandi an Christus adorandus sit, eos tantum excludat qui non videntur, vel Christi potestate & perpetua gubernatione in Ecclesia concessa, una cum

necessaria

necessaria non modo factorum & verborum nostrorum, sed etiam co=
gitationum omnium cognitione conjuncta, quam concedere divina oracula
omnino cogunt, possit ullum discrimen constitui inter Christum a nobis vi=
sum & non visum; quemadmodum in prioribus meis ad te de hoc argu=
mento, literis memini me scripsisse. Sed quale pontus in Christi per=
sona habere possit discrimen istud, postea clarius videbimus. Prius e=
nim examinanda ea sunt, quae a te ad Christi adorationem infirman=
dam sunt allata. Ais igitur primum, Christum ipsum Satanae pol=
licenti, se illi daturum omnia mundi regna, si procumbens se adoras=
set, respondisse: Abi e conspectu meo Satana, scriptum est e=
nim, Dominum Deum tuum adorato, eumque solum colito. Sed
quid hoc ad rem, cum hic de eo, quem adorare deberet ipse Christus,
agatur? Numquid si ipse Christus adorandus est, sequitur, eum po=
tuisse non Deum modo, sed etiam semetipsum adorare, & propterea
falso praeceptum illud de solo Deo adorando sibi accomodasse? Non
crediderim te hasce ineptias dicturum. At respondebis, idcirco locum
istum ad rem facere, quia inde apparet, etiam post Christum exhibitum
vigere praeceptum in Lege Mosis datum de solo Deo adorando, per
quod Christus, cum is non sit ipse Deus, non secus atque aliae omnes
res creatae ab adoratione excluditur. Ad hoc primo loco respondeo,
post Christum exhibitum, dum ille adhuc mortalis in terris degeret, non
solum praeceptum istud de solo Deo adorando viguisse, sed alia omnia
quae in Lege Mosis scripta erant, quantumvis ceremonialia & cut
sic dicam umbratilia, quae tamen postea, Christo glorificato, subla=
ta sunt. Ex quo fit, ut hinc nihil concludere liceat, praesertim cum
post Christum glorificatum apparuerit, tantam esse ex ipsius Dei vo=
luntate in nos Christi potestatem & gubernationem, ut merito a no=
bis omnibus adorari debeat: adeo ut necesse sit, si modo praeceptum
istud eam vim habet, ut nullo modo quisquam praeter Deum ipsum
adorari possit, id post Christi glorificationem non amplius vigere,

Secundo

Secundo respondeo, istud Praeceptum minime istam vim habere aut ha=
buisse unquam, nisi ex accidente, quatenus scilicet nemo esset Praeter
Deum ipsum, qui adoratione dignus esset ex ipsius Dei voluntate,
cujusque adoratio tota ad ipsum Deum referretur: nam quandocunque ta=
lis extitisset, nequaquam per Praeceptum istud ejus adoratio prohibita
fuisset. Nomen enim Solus, & particulae idem significantes, cum de
Deo dicuntur, nunquam eos excludunt; qui illi sunt subordinati. Solus
Deus, exempli causa, est Servator, & tamen multi homines quoque ser=
vatores merito sunt appellati, & ipse Christus passim Servator dicitur.
Nempe quia ipsi omnes, quamvis revera servaverint aut servent, non
tamen ex se ipsis aut aliunde, quam ab ipso Deo id potestatis ad=
epti sunt. Quis negaverit (ut de Praecepto aliquo simili agamus)
Soli Deo confidendum esse? Et tamen, ut alios omittam, Christo con=
fidendum esse, passim est scriptum. Causa huius rei est, quod, ~~[illegible]~~ ait ipse,
Christus dixit, qui ipsi confidit sive in ipsum credit, non in ipsum cre=
dit, sed in eum qui misit illum, cui videlicet soli confidendum est.
Sic dicere possumus, & quidem summo jure, quod qui Christum adorat,
non ipsum Christum adorat, sed Deum qui illi ea dedit, unde ad glo=
riam ipsius Dei adorari & possit et debeat. Nam, ut Paulus dicer=
te ait, quod omnis lingua confiteatur Jesum Christum esse Dominum, hoc
ad ipsius Patris gloriam pertinet. Tantum abest ut dubitare pos=
simus, ne honor, qui Christo tribuitur, Dei honori quidquam deroget.
Itaque, ut multa alia ejusmodi exempla in ipsius Christi persona
reticeam, si quis velit ex Praecepto de solo Deo adorando conclu=
dere, Christum non esse adorandum, oportet ut vel ipse probet, Christum
ea non habere quibus adoratio conveniat; aut certe ejus adorationem
ad ipsum Deum non referri; vel ea diluat, ex quibus contrarium ab
alijs probatur, alioquin nihil aget. Pleraque autem, quae ad ar=
gumentationem tuam refellendam, ex Christi verbis illis ad Satanam
ductam, pertinere magnopere possunt, sciens prudens omitto, spe=
rans haec

sperans hæc pauca satis esse; & ad illud accedo, quod deinde affers de eodem ipso Christo, qui discipulis suis petentibus ut ipsos orare doceret, Cum orabitis, inquit, dicitote, Pater noster qui es in coelis, &c, & addis: Hujus ipsius Christi mandati fines quis transgredi audebit? Hic primum adorationem cum invocatione confundis, quod tamen fieri non debet, cum utriusque sit diversa quædam ratio: adeo ut ego, quantumvis nihil prorsus dubitem, præceptum extare de Christo adorando, & etiamsi non extaret, tamen eum omnino adorari à nobis debere; non idem tamen existimem de eodem invocando, cum videlicet invocatio pro ipsa opis imploratione, & directione precum nostrarum accipitur. Hic enim statuo, id quidem merito à nobis fieri posse, id est, posse nos jure ad ipsum Christum preces nostras dirigere, ejusque opem nominatim implorare, nihil tamen esse, quod nos id facere cogat; Alioqui nunquam posset à nobis Deus solus, id est, Christo non etiam rogato, rogari. Quod tamen falsissimum esse, & ipsorum Apostolorum exempla, & perpetuus Ecclesiæ usus demonstrat. Atque hæc ratio, quæ mihi evidentissima videtur, tantum apud me ponderis habet, ut non paucos locos Novi Testamenti, ubi Christi invocatio præcipi videtur, quos satis diligenter in disputatione mea cum Francisco Davidis collegi, ita interpreter, ut ibi non præcepta, sed commonefactiones tantum habeantur & adhortationes. Quis enim ex nobis non vehementer lætetur, si sciat se in omnibus suis necessitatibus posse confidenter ejus opem implorare, qui homo mortalis fuit, ut nos sumus? qui ea omnia mala est, expertus in hoc mundo, quæ nos quotidie experimur? qui licet Dominus, tamen idem frater noster est, & caro ex carne nostra, osque ex ossibus nostris? qui denique nostræ fidei ac professionis, ob quam tam multa patimur, Princeps, dux & auctor est, cujusque propterea plurimum interest ut nos salvi simus? Quis non libenter

ad ejusmodi

ad ejusmodi Servatoris opem confugiat, eamque imploret? Ex quo
apparet summa Dei erga nos benignitas cum summa sapientia q=
juncta, qui hac admirabili ratione, ubi similiter infinitam suam po=
tentiam ostendit, voluerit fragilitati nostræ succurrere, & in medijs
nostris calamitatibus nos non modo securos, sed etiam lætissimos red=
dere. Nec vero metuendum est, ne si, Deo solo invocato, ut supra
dictum est, Christus ipse non invocatur, vicissim, Christo solo, idest,
nomine Dei præterito, invocato, Deus ipse non invocetur, & sic præ=
cepto Dei ipsius invocandi non satis fiat. Nam licet, qui Regem
rogat, hoc ipso ejus præfectum non roget, tamen qui præfectum Re=
gis rogat, hoc ipso ipsum Regem rogare intelligitur. Subordinatus
est enim Præfectus Regi, sed non contra Rex præfecto. Sic Chrs
Deo subordinatus est, sed non contra Deus Christo. Quare etiamsi,
qui Deum invocat, non idcirco Christum omnino invocat, tamen qui
Christum invocat, omnino ipsum Deum invocare dicendus est. Verum
quia, ut ex tuis verbis patet, tu ex Christi verbis, cum orare
discipulos docuit; non solum concludere tis non fuisse præceptum
ut Christum oremus, sed etiam non posse eum à nobis orari: Dico,
Christi verba hanc vim nullo pacto habere posse, nec præcepti,
quod dedit, fines eum transgredi, qui ipsum Christum oret.
Neque enim vel discipuli ab ipso exquisierunt, quem orare
deberent; vel ipse, ut consequens est, id illis præscribere voluit.
Sed id exquisierunt discipuli, quibus verbis & quænam ora=
re Deum deberent, quem orandum esse constabat: & Christus
necessario similiter nihil aliud eos docuit, nisi qua ratione Deum
orare deberent. Quid igitur hoc ad Christi invocationem exclu=
dendam, si alioquin appareat, eum illa habere quæ ad invoca=
tionem requiruntur? Numquid peccarunt iidem discipuli, cum

Postea

Postea ipsum Christum orarunt, ut se in navi pereuntes servaret, sibique angeret fidem? Quæ tamen res sunt ejusmodi, quas nemo antea nisi ab ipso Deo petere ausus fuisset. Cur vero non peccarunt? Quia videlicet vel animadverterunt, vel merito crediderunt, Christum ista præstandi potestatem & munus ab ipso Deo habuisse. Quod satis est, ut quis jure omnino invocari possit, si modo invocantis preces audire vel percipere queat. Adde, quod etiamsi discipuli interrogassent, quem orare deberent, quia sine dubio de numine aliquo intellexissent, quod, licet ab ipsis non visum, præsens tamen ipsis esset, & Christus, quisnam iste esset, eos docuisset. Adhuc enim conspiciebatur ipse ab illis, nec dum eam vim & potestatem fuerat adeptus, ut quamvis nulli conspectus, omnibus tamen esset præsens; aut certè ea de re nihil adhuc constabat, quæ tanta erat, tamque ab omni verisimilitudine abhorrere videbatur, ut æquum esset eam prius effectis comprobari, quam ipsius tantum Christi verbis asseri.

Quanquam cum jam hora illa appropinquaret, qua eundum illi erat ad Patrem, & mox pluribus documentis confirmandum, eum vi ista ac potestate præditum esse; non prætermisit ipse eosdem suos discipulos monere, ut, quod antehac nunquam fecerant, Patrem Deum in ipsius nomine rogarent, se enim facturum quidquid hac ratione rogassent. Quippe cum dicit se facturum, idque etiam repetit, satis significat,, Rogare Patrem in Christi nomine, nihil aliud esse quam Patrem rogare, ad ipsum Christum preces dirigendo. Quod quia fieri posse nondum constabat, idcirco Patri sua prorogativa interim expresse conservata, & offenso, sui ipsius invocationem, non ipsius sed Patris revera invocationem esse; Summa cum modestia tantam de se ipso rem significavit potius, quam disertis verbis expressit, & propterea etiam, quod se, si rogassent, facturum dixerat, postea Patrem daturum affirmavit, ac deinde subjunxit:

In die illa in nomine meo petetis. Quasi diceret, hoc,

quod

hoc, quod nunc satis intelligere non potestis, vel, si tamen intelligitis, fieri à vobis posse, persuaderi, tunc omnino facietis, cum post meam glorificationem agnoscetis & plane percipietis aliquando, me, licet à vobis absentem, tamen & precationes vestras exaudire, et vobis in tempore secundum vota vestra opitulari posse. Tametsi non est omittendum, in Codicibus Latinis, & in Syriaca interpretatione, ubi Christus secundo ait, se facturum quod petiissent in ipsius nomine, ad hunc modum legi, Si quid petieritis me in nomine meo. Quae lectio nequaquam inepta est, ut quidem Franciscus Davidis existimabat; quod me, vel ipsius testimonio, in mea cum ipso disputatione satis probasse confido. Jam quod ais, exemplum nullum extare adorati seu invocati Xti; & ad id confirmandum Apostolorum exemplum affers, qui aliquando orantes ad ipsum tantum Deum preces direxerint; infirmissima omnino est haec confirmatio et ratiocinatio, quia videlicet quidpiam aliquando factum non fuerit nunquam factum fuisse; sive, quia aliquando factum non fuisse legatur, haud legi unquam fuisse factum. Atqui et adoratum & invocatum fuisse Christum, probant aperte vel illa duo exempla quae N. N. protulerat: ad quae responsionem tuam, quam ego miratus fueram, dum descendere conaris, eamque, ut mihi admirationem adimas, apertius explicare, multo magis (ignosce obsecro) me mirari cogis. Tua enim responsio in literis ad ipsum N. N. prorsus haec est; quaestionem esse, Num quisquam Christum non visum veneratus sit, vel eum adoraverit, non autem, an visum aliquando: nam de hoc nullum est dubium. Ego hanc responsionem sum miratus, quae post Christi glorificationem, discrimen, quod ad eum adorandum & invocandum attinet, ponit inter ipsum visum & non visum. Nam propterea ibidem pluribus niteris ostendere, Christum ipsum à Stephano corporeis oculis fuisse visum; ubi meo judicio, addere debueras, Stephanum vicissim à Christo corporeis auribus fuisse auditum. Attuli autem rationes, cur, si sacris testimonijs credimus, nulla sit causa, ut quisquam discrimen istud ponat: quae rationes à te repellendae erant, si mihi admirationem adimere volebas, & demonstrandum,

plurimum

plurimum interesse in hac inquisitione de adoratione Christi negotio, utrum Christus confessarius sit necne; praesertim cum aliunde certum sit, sive adfuerint sive praesentes nonnulli divino cultu, divinae Dei essentiae aut saltem tacita voluntate adfuisse. Nam quod, ut recte quid tibi vis percipiam, cum adis Christum ipsum adoratum fuisse, scribis, multos quidem a Christo, quem praesentem viderunt, multa petisse, cum tamen id nullam adorationem denotet. Haec certe non videtur tui dicti explicatio, sed potius refutatio; nisi adorationis nomen alio sensu hic excutiens, quam suetus verbum adorandi. Pugnat enim ambiguo modo hoc, quod ex petitionibus illis nulla Christi adoratio deducatur, cum eo, quod Christus Dei adoratus fuerit; tantum abest, ut illius possit esse explicatio. Verum arbitror, te, cum dixisti Christum Deum fuisse adoratum, non divinum honorem, sed humanum tantum exhibitum intellexisse, postea vero adorationis hoc divinum honorem omnino significare voluisse; quasi divinus honor seu Deo debitus nemini vero exhiberi potuit. Quod si ita est, nihil erat cur Christus Satanam a se Deum vero adorare vetuisset, quod scriptum esset, Solum Deum esse adorandum; quando quidem praeceptum istud de divino exhibendo honore accipiendum esset, nulli divinum dari potest. Non tollit igitur contextus ipse divinam adorationem. Quemadmodum vicissim ex altera parte, nemo est qui ex eo solo, quod vero Deo, cum ab eo aliquid petebat, exhibitus a petentibus honor et cultus quidam humanus tantum fuerit, concludat, Christum divino honore affectum fuisse. Quod tamen a quibusdam concludi, iste existimare videris, eodem exemplo Elisaei vestitae conaris, coram quo mulier illa Sunamitis procubuit: quo in rem exemplo afferendo atque explicando, non parum confirmas et explicas tuae si licet absentis invocationem; quam, ut ante dixi, cum adoratione confundis, ne minus tamen quam illam ei adimere videris. Etenim, si, ut ais, idcirco ante Elisaeum procumbens mulier illa suscitationem filii ab illo petiit, quod videret Deum ei vim et virtutem suscitandi mortuos et alia faciendi miracula dedisse; nihil est cur, si animo concipimus Deum Christo, licet a nobis corpore absenti, vim et virtutem nobis ostendendi dedisse, eumque precationes nostras exaudire posse, illius ope vivendi

fundi

Lendrabundi imflorare dubitemus. Nam quod excisis, mulierem illam
ab Eliseo non tanquam à Deo, à quo solo omnia petenda sunt, filium
sunm suscitari petisse; nec ergo Sanctè aliter de Christo sentio, quidquam
de ab isto tanquam à Deo, à quo solo omnia petenda esse fatebor, pe-
ti posse volo: id est, hæc ipsa in me, ut Elisæum mulier illa, sic ego Chri-
stum non primam & solam, sed secundam aut asciscam causam agnosco; quæ-
dis magnum inter Elisæum & Christum hic discrimen constituam. Dis
crimen enim est potestas Christo data, perpetuo ac constantissimè in isto resi-
dens; idque in hunc finem, ut ad ejus ostium omnis confugere possit
quod mutuigrani de Eliseo affirmari potest. Ex quo fit, ut alia &
multò major fiducia ac invocatione à Christo petendum sit, quam ab
Eliseo petere potuerat. Hic autem videor, de optime agnosci, id verum
esse quod dicta dixi, Sanctitatis excellentias (quas vocant) non ex-
cludere ab isto Deo illos qui ei sunt subordinati. Aliqui quomodo
ais à solo Deo omnia petenda esse, & interim non obscure contendis,
recte ab Eliseo mortui filii suscitationem petitum iisse? Ego præ-
dicis facio, ad exemplum, quæ N. N. adorati & invocati Christi attu-
lerat, revolvenda, nihil detinere id, in quo hæc religionis vim posse-
ras, Christum videlicet tum fuisse constitutum; nisi de Jesu Chri-
sto à nobis corpore absentis cura & providentia in Ecclesia, ac spirituali
præsentia dubites, aut diversum à nobis sentias. Una de re post-
modum aliquid explicatius dicendum erit. Nunc reliqua videtur
de sunt, quæ ad eadem exempla convellenda pertinere existimasti.
Inquis enim Stephanum non adorasse Christum, sed ei vitam in manus
commendasse; annon ipse concedis, à Stephano Christum fuisse in vo-
catum? Nam quod causam defers, quod sciret illum à Patre datum
esse Servatorem, recte est. Verum nos quoque idem scimus, & pro-
pterea ut nos servet, illum similiter invocare possumus, seu in alios
manus vitam nostram commendare. Quod cum sit omnium, quæ ad
nos pertinent, maximum & præstantissimum, nulla causa est cur
quisquam dubitet, an sim aliquando dicturus, Christum à nobis mi-
to invocari posse. Immo, ut Christi invocatio asseratur, nihil opus
est nos scire cum fuisse Servatorem à Patre datum. Sit

enim

Enim hoc nos sciamus sive minus, verissimum tamen id est, & erit
semper. Atque idcirco si hoc Christi invocandi causa est, certissimum
esse debet, Christo invocationem perpetuo convenire. Itaque vel prorsus
supertacaneum mihi videtur id, quod subjungis, Stephanum con-
firmatum fuisse in sententia, quod Christus scilicet datus esset
à Patre Servator, cum viderit coelos apertos & Jesum ad Dei dex-
teram, vel certe ad exemplum istud invocati Christi ulla ex parte e-
letandum nihil momenti habet. Primum enim non id, hoc loco quae-
ritur, an, si nos Christum invocaverimus, id bona conscientia, sive, ut
Paulina locutione utar, ex fide facturi simus; sed simpliciter, an
Christus merito à nobis invocari queat. Deinde bona plane consci-
entia atque ex fide Christum invocat, quisquis, ut verum est, ita
credit ac sibi persuadet, Christum à Deo datum esse servatorem;
nec magis quam Stephanus ea in re à quoquam reprehendi jure
potest. Quid enim est opus alia confirmatione, ubi quis id, quod ve-
rissimum est, jam firmiter credit? Quanquam si Sacris Noti Foe-
deris literis credendum est, multo magis in hac sententia, quod
Christus datus sit à Patre Servator, confirmati nos sumus, quam
fuerit Stephanus in visione illa. Nam nos quoque ex eadem visio-
ne pariter confirmamur, ac praeterea innumerabilia poene alia do-
cumenta & apertissima testimonia ejus rei habemus. Itaque necesse
est omnino, ut qui Christo invocationem non convenire suspicatur, Noti
testamenti scripta omnia tandem suspectissima habeat, & propter-
ea neget nobis constare, an Jesus Christus perpetuus Servator à
Deo nobis datus fuerit, si modo, ut ipse satis aperte confiteris, hoc
satis est, ut profecto est, ad Christi opem salutis consequendae gra-
tia implorandam. Non recte igitur inter Christum à Stephano con-
spectum, à nobis vero minime, differentia à te constitui videtur, ob eam
causam, quod ille in ea sententia, quod Christus Servator à Deo da-
tus fuerit, confirmaretur, nos vero scilicet non confirmemur. Immo mul-
to absurdius dictum est hoc, quam si dixisses idcirco differen-
tiam istam constitui debere, quia potuit Stephanus sperare, Xtum,

quem

quem videbat, suas preces perceptum, nos autem, cum illum non
videamus, non est cur id speremus. Quemadmodum te ratiocinatum ta=
cite fuisse in tuis ad N. N. literis prorsus existimabam. Hic e=
nim id saltem nobis probandum relinquitur, Christum à nobis licet corpo=
re absentem, precationes nostras audire: quod quantumvis sacris testi=
moniis confirmatum, negant tamen ij omnes, qui Christo hodie invocationem
adimunt. Itaque, ut antea dixi, est cur explicationem sententiae tuae,
in refellendis exemplis à N. N. allatis, multo magis miror quam i=
psam sententiam mirabar. Nam quod attinet ad alterum exemplum,
Apostolorum videlicet qui Christum adorarunt, nihil affers praeter id quod
prius dixeras, Apostolos tunc Christum vidisse; quod vero non visum post=
ea adorassent, nullum extare in sacris literis exemplum. Ostenden=
dum est igitur, sive quod ad invocationem, sive quod ad adorationem at=
tinet, nullam differentiam esse inter Christum visum & non visum, post=
quam is à Deo glorificatus fuit. Est autem quaestio haec tota ad Christi
in coelo manentis in nos potestatem & gubernationem referenda, de qua
videamus quid ipse sentias. Ais igitur, potestatem & gubernationem ejus
esse in Ecclesiam, ut ei distribuat dona spiritualia a Patre accepta.
Ergo haec poterunt à Christo peti. Quod enim illico addis, pro quibus
cum Pater invocatur, dat ea petentibus, sed non nisi per Jesum Christum
filium, inque eius nomine, juxta Christi praeceptum, Quicquid per meum
nomen petieritis, id faciam; si eam vim habet, ut nolis tamen haec ab
ipso Christo peti, sed tantum à Deo, id & rationi manifestae, & tuis
quodammodo, quae subjungis, verbis aperte repugnat. Cum enim statim
addis, Sed dices fortassis, non satis esse ea tantum petere; plura esse
petenda: Videris velle occurrere tacitae objectioni, quasi pauciora à Chri=
sto peti posse concesseris, quam revera peti possunt. Nam alioqui
non apparet, cur me ista dicturum suspicari queas. Ostendunt quidem
sequentia alia verba tua, te aliud sensisse: verum id extra propositam
quaestionem esse videtur, adeoque veritati minime consentaneum. Vide=
ris enim nolle, ab ipso Deo quidquam peti posse praeter dona spi=
ritualia,

Spiritualia, aut certè non esse cur alius petamus. Quod ut multis Sa-
cris testimonijs & rationibus mox suis, in fallor, repellitur, sic ijs Jan-
cis, quæ affers, neutiquam confirmatur. Sed quoniam, ut dixi, hæc ex-
tra præsentem quæstionem esse mihi videtur, de eis plenius disse-
tandum non censui. Itaque ad rationem tuam, ex qua omnino probari posse
existimo, non ab ipso Deo tantum, sed etiam à Christo nominatim dona
Spiritualia petij posse. Si modo verum est, quod ipse veherementer
te agnoscis et concedis, ejusmodi dona à Deo non nisi per Christum dari.
"Nam quis quæso est alius, aliquid per Jesum Christum dari, quam pro-
"ximum (ut sic dixerim) Oratorem esse ipsum Christum? Jo quod ipse
sæpe agnoscis, cum mihi accommodas verba illa Christi, Hoc faciam.
Quanquam intelligis omnino, verum ita esse, ut tamen semper cum
dat, quod petit, à Deo accipiat. Etenim si concedis, Christum pro-
tam Dandi potestatem habere jam inde à suæ glorificationis mihi si-
bi traditam, nihil attinet cur multis eum in ijs, quæ ad eam potestatem
pertinent, invocari posse, ut mox ostendam. Jam vero Deum nul-
lam potestatem rectè Dandi Jesu Christo concessisse, sed tantum
instrumentalem quandam aut liberam ejus rei facultatem cum constitisse
se, cum aliunde liquet adversarius, quæ postea alia multa ejusdem
sententiæ testimonia, diserte alicubi profantur, Christo omnem po-
testatem in cœlo & in terra datam fuisse; tum rationi repugnat,
quæ nullo modo patitur, à Deo quidquam tristerum fieri. Tri-
sta, autem factorum fuisse Deum, si Christum glorificatum & in
cœlis perpetuo mansurum, sine mora ac medium instrumentum dona
spiritualia ejus fidelibus dandi effecisset, vel id demonstrat, quod
quantum ego diligenter quis id mecum reputet, nullam tamen ejus
jus rei probabilem causam sit excogitaturus. Causam autem cur
id fecerit, nobis multa ratione constare, abunde primum cæteris libet;
cum satis superque manifestum sit, quicquid Deus Christo concesserit,
id ad nos in fide ac spe salutis nostræ confirmandos pertinere.
Quid vero hæc obsecro, pertinere possit, quod Christus solus sit
sine mora ac medium instrumentum distributorum Dei donorum?

certe,

Certè, si Christus nullam ea in re liberam ac perpetuam potestatem habet, nihil est cur hinc Deo magis quam antea confidendi argumentum ullum habeamus. At vero, si ejusmodi potestas à Deo fuit Christo concessa, ut pro arbitratu suo suis fidelibus spiritualia dona largiri queat; nemo est quin, & videat & sentiat, si modo Christi fidelis sit, quantopere hinc in salutis æternæ spe jugiter confirmetur. Qua de re supra, quantum satis est, egimus, exque ijs, quæ ibi diximus, abunde constat, istam Christi potestatem, invocationem ejusdem Christi secum trahere; non modo quia certum ex Sanctis Literis est, Christum in Cœlis regnantem renes & corda scrutari, Apoc. 2. 23, et consequenter multo magis verba precationum nostrarum exaudire ac percipere: verum etiam quia hoc præcipuum est effectum, proximusque finis potestatis ejusmodi à Deo Christo concessæ; ut videlicet sine ulla dubitatione, ejus opem ad opportunum auxilium, ut loquitur Apostolus Heb. 4. ver. ult. implorare possimus. Sensit Franciscus Davidis, senserunt et alij, qui vel ante, vel post ipsum, Christi invocationem negare sunt ausi, quam sit necessarium, Christum invocari posse, si distributio ista donorum spiritualium, quæ à te agnoscitur, illi concedatur: & propterea tandem, Christum nihil plane nunc agere affirmarunt; sed tantummodo in tutela Dei esse, donec regnum suum, quod nunc illi revera adimunt, ineat atque assumat: atque in hunc sensum non minus ridicule, quam impie interpretati sunt Christi sessionem ad Dei dexteram, donec Deus ponat illius inimicos scabellum pedum ejus. Cum tamen & ex ipsa locutione, & ex Pauli et aliorum Apostolorum explicatione, & ex ipso loco unde sententia illa de Christo sumpta est, & denique ex tota religionis nostræ analogia, nemo non perspicere queat, ejusmodi sessione nihil aliud significari, quam supremam post Deum potestatem ac gubernationem, duraturam donec mors ultimus hostis aboleatur; cum interim alij hostes paulatim debellentur, & Christo subijciantur, ab ipso quidem Deo (inde enim tanquam ex fonte omnis virtus & potentia derivatur) sed tamen, ut per secundam causam,

per

Per ipsum Christum nullo prorsus pacto obiisse, sed perpetuo ac ingenti
vi & potestate sibi à Deo tradita ea in re, agentem & operantem. Quem-
admodum David, hac in re Christi typus, in sibi inimicis suis subjugandis
nulla ratione fuit otiosus; immo ipse is fuit, qui virtute ac potentia sibi
à Deo concessa omnes hostes tandem debellavit. Et sane nemo pu-
tet unquam, qui ex divinis testimoniis edoctus Jesum post crucis mor-
tem à Deo factum fuisse Dominum & Christum, id est, Dominatorem
ac regem populi sui, tumque cum David typo comparans & compo-
nens, non plane agnoscat neque ipse ut Jesus Christus regnum Dei
populi curam ad gubernationem habeat, ejusque decret, tumque regat,
in hunc denique finem summum post Deum, totius Dei quodammodo
vicem, potestatem atque imperium exerceat: & idcirco quemadmodum
potuit Israëlis populus ad David nutum in omnibus, quæ ad ejus re-
gnum pertinebant, sic populum Christianum ad Christum Jesum in
omnibus, quæ ad ejus regnum pertinent, obsis imperandi & im-
perandi gratia maximo conjungere posse: ac simul non fabulator,
ut David terreno & carnali (ut dictum) Regi, humanus & car-
nalis cultus ad Israëlis populo prorsus debebatur, sic Christo Jesu Regi
Coelesti & Spirituali, divinum & spiritualem cultum ab omnibus Chri-
stianis prorsus deberi. Itemque ex ejusmodi regno & potestate in nos
omnes, necessaria ejusdem Christi, licet corpore absentis, efficacia Spi-
ritus, & factorum, dictorum, cogitationum omnium nostrarum cognitio-
ne perpetua præsentia colligatur & contineatur, neque esse atheum,
cultum ipsum ei, licet à nobis corporis oculis non visi, perpetuo de-
bendum asserere. Quamquam ejus in coelo manentis, apud suos hic in ter-
ris dispersos ex plurimis aliisque Sacrarum Literarum locis asserto
colligitur, ut, cum ipse dicit, se in eorum medio esse, qui in ipsius no-
mine fuerint congregati, cum se cum Apostolis ad consummationem
usque seculi futurum sit; cum denique, ut alia permulta omittam,
pollicetur, si quis ipsum dilexerit, se una cum Patre ad eum ven-
turum, et mansionem apud eum facturum. Quinetiam asserto ex

Sanctis

Sanctis Literis constat, Christum, licet corpore absentem ac non visum, adorandum tamen esse; cum diserte, ut supra vidimus, scriptum sit, omne genu Coelestium, terrestrium & subterraneorum in nomine Jesu flecti, Deum, ipso superexaltando & nomine omnium summo donando, curasse. Itaque quamvis tu aliter sentire videaris, & Christo, licet corpore praesenti, divinum cultum exhibitum fuisse negare, ea exempla missa facio ex quibus constat, Christum corporeis oculis visum divino cultu affectum fuisse, seu longe alia quam politica humanave ratione, si adorantium meus spectetur, fuisse adoratum; qualia sunt quae habentur Matth. 14. 33, & Joann. 9. 39. Tametsi ejusmodi exempla fidem faciunt atque demonstrant, divinum cultum qui Christo exhibeatur nihil pugnare cum praecepto illo de solo Deo adorando, sive praeceptum illud nihil impedire quominus Christus divino cultu afficiatur: quo evicto, & Christi perpetua inter nos praesentia ex Sacris Literis aperte offensa, ipsaque totius Christianae Religionis, praecipue vero ipsius Christi muneris ratione recte perpensa, non est quod quis dubitet, vel potius dubitare non exhorrescat, utrum Christo divinus cultus conveniat. Breviter, ipsius Christi nomen unumquemque satis superque admonet, Christum perpetuo à nobis colendum & divina ratione, quando à nobis corpore jam diu abest, adorandum esse, adque illius opem atque auxilium nos summa cum fiducia confugere posse. Alioqui jam Christus, id est Rex noster, quatenus Dei populus sumus, revera non esset, & turpiter à Deo divinisque hominibus delusi fuissemus omnes, qui apertissime saepissimeque sunt contestati, hunc nobis Regem Dominumque fuisse datum. Quamobrem, etiamsi verissimum est, quod ais, hic de re omnium maxima agi, nihil est tamen quod nos suspenses sive ancipites, qualem te esse confiteris, hac in re tenere debeat. Immo, quia de re omnium maxima in religione nostra agitur, nihil prorsus est cunctandum, sed apertissima veritas statim amplectenda & mordicus retinenda. Nam unde factum esse existimas, ut

ab

int ab ipso primo nascentis Ecclesiæ Christi initio usque ad nostra tem-
pora, tot viri, adeo ut nullus sit numerus, non minus pietate quam
doctrina clarissimi, tot ipsius Christi sanctissimi martyres, cum a-
liosque gratissimum errorem docuisse putarint, quod Christus sit ille u-
nus Deus qui omnia creavit, aut certe ex illius propria substa
ejusdem, nisi quia mimis aperte in sanctis libris ea illi tribui ani-
madvertebant, quæ soli Deo tribui consuevissent, et inter cætera
præcipuum adorationem et invocationem, easdem à quibus adoratio
et invocatio, illa ut prorsus debita, hæc ut plane convenientes,
nullo facto discrimine exhibuerunt? Nolo igitur, ego atque obsecro
te, veritati manifestissimæ quidquam repugnare, et summum ac
præstantissimum Christianæ pietatis mysterium et fundamentum
agnosce, videlicet in nos omnes per Jesu Nazareno da-
tam à Deo in perpetuum præsentem salutem, et gubernationem:
quam egregie inter alios locos describitur, et ita ut vere et
oculis subjectam habere in illorum tribus Apocalypsis ca-
pitibus, quibus, ne ubi quidquam desit, quinetiam ejusdem libri ca-
put adjunge; ubi prædæ alia hinc asperrimæ pertinacia, in uno
octavo vel septimo ea ipsa satis expressa habes, de quibus nomina-
tim agimus, Christi videlicet adorationem et invocationem; idque de-
cum denique deos resultes, quantus error sit, si Deus Christus à no-
bis adorari debet et invocari posse velit, si adorationem invocatio-
nemque denegare contra hos, quam temere is errant, qui, etiamsi
id Deus non jubeat, Christum tamen adorari debere et invocari posse,
non verbis tantum, sed factis quoque comprobant; modo, ut res
ipsa monet, ad ipsum scopum omnes Christi adorationem et invocatio-
nem referant. Quæ latius hic exponerem atque explicarem, nisi persua-
sum haberem, ea quæ justa disputata sunt, ea satis intelligi ac perspici
posse. Quare finem etiam hoc de argumento disserendi faciam in præ-
sentia, donec mihi ubenius rem totam tractandi, aditus et occasio detur.
Quod nunquam facere detrectabo, quamvis plurima jam eadem de re scri-
pserim, si modo animadvertere videbor nihil desiderari, idque unum vehe-
menter ut veritatem agnoscas et amplectaris: quemadmodum de-
precor

te sperare mihique certo polliceri, & charitas Christiana, & opinio, quam jam diu ex tuis ad me literis, de tua pietate & integritate concepi, non solum suadet, verum etiam cogit. FINIS.

EXPLICATIONIS

Primæ partis primi Capitis

JOHANNIS, id est, ad vers. 15.

PROLEGOMENA.

Quoniam, ut in Epistola ad Lectorem monuimus, quæ dicenda sunt, ut majore ex parte nova, & nostro sæculo inaudita, suspecta fortasse prima fronte videbuntur, paucula quædam præfari visum est, quæ scilicet, & suspicionem tollere, & simul ad ea intelligenda non mediocriter conferre possint. Primum itaque quicquid de Ebione & Cerinthro vulgo jactatur, adversus quos, tanquam Christum ante matrem fuisse negantes, Johannes suum scripserit Evangelium, figmentum esse censebitur. Nam præterquam quod nihil solidi ad ejus probationem in medium affertur, non desunt efficaces rationes, quæ diversum sentire cogant. Sed prius istius erroris causa atque origo notanda est, quæ quorundam falsa imaginatio fuit; qui, cum viderent, Johannem in initio sui Evangelii, Christum & verbum & Deum appellare, audirentque ab eo dici mundum per ipsum esse factum, nec verum interea Evangelistæ scopum assequi possent, coeperunt nescio quid altius & divinius mente concipere, quam Johannes intelligere voluerit, nempe Christum esse æternum Dei filium, & parem in omnibus Deo Patri, ac secundam (ut ipsi loquuntur) in Trinitate personam, immo ipsissimum Deum omnipotentem. Atqui

si res

si res ita haberet, profecto divinae literae alicubi clare, aperte, & sine verborum involucris ambagibusque haec docuissent. Mirum si-
quidem esset, Johannem, ac caeteros Evangelistas, & Apostolos, in re
tanti momenti (nam non solum ad salutem necessariam, sed etiam salutis
nostrae totius caput atque fundamentum esse contendunt) nihil penitus,
quod clarum, & apertum sit, usquam scripsisse, praesertim cum multis
aliis describendis, longe minori momenti, & ad salutem non usque a-
deo necessariis, occupentur. Et si caeteri hoc praetermisissent, certe Lu-
cas diligentissimus scriptor annotasset, qui magna cum diligentia,
(ut ipsemet profitetur Lucas 1. vers. 1.) omnibus ab initio pervesti-
gatis, accurate & ordine de Christo scripsit, & tamen non in ejus Evan-
gelio solum, sed in Actis quoque Apostolorum ab ipso descriptis, de
his rebus mirum silentium vides. Nimirum ergo & ipsi, & aliis Sa-
cris Scriptoribus grandem isti faciunt injuriam, quippe qui eos aliquid
vel praetermisisse, vel obscure indicasse tacite affirment, quod ad hu-
mani generis salutem summopere sit necessarium. Illud praeterea, o-
pinionem istam, quae de Christo vulgo habetur, abunde refellit, non a-
lium Dei unctum sive Messiam à nobis, ut à peccatis nostris libere-
mur, amplectendum fuisse, quam eum qui à Prophetis descriptus, ac
promissus fuerat, hoc est ex semine Davidis, & summi Dei nostri
Jehovae servus. Neque enim praetermittendum est, in instrumento No-
vo, dum scribitur per Christum factum esse mundum, & omnia condita
fuisse, non hoc ad mundi hujus corporei, quod communiter isti faciunt
primam creationem, sed ad ipsius Christi spiritualis regni constructi-
onem (quae mundi reformatio est) esse trahenda. Siquidem Christus
Spiritualis Rex est, non carnalis, à Deo nostro constitutus, ut aedifi-
cet, faciat, atque creet suum hoc spirituale regnum, quod est ipsius
Ecclesia. Moses enim (inquit auctor Epistolae ad Hebr.) fidelis
fuit in tota domo illius, tanquam famulus, at Christus ejus domui prae-
positus est, cujus domus sumus nos. Quantum vero ad Ebionem & Ce-
rinthum attinet, in quorum odium Johannes scripsisse dicitur, id ab

omni

id ab omni Veritate alienum esse Victor. Primum enim longe alia fuit Cerinthi & Ebionis (si modo Ebion certus quidam tremo sub) sententia, atque ab omnibus passim hac nostra aetate scribitur, & subscriptionibus fa-
cilis scriptum est (si Victorinus scriptori (prenco credimus) qui utri-
usque Doctrinam recensens, quod Christum Verbum fuisset Dei aute Ma-
riam fuisse negarint, ne indicat quidem, immo cum de Cerintho loquitur,
Contrarium innuere, Vel potius asserte dicere Victor, si quis paullo di-
ligentius ejus Verba expendent. Deinde Discipulo non est, Johannem
rem tantam ita breviter silentio pretermisisse, quin brevius in-
stos eorum de ipsam, contra quam scribebat, brevem saltem Vel tacite
Vel asserte alicubi commemorasset, ac dele fuerint, quod cum non fe-
cerit, cur non alicubi saltem asserti simul de fatur, ipsum Christum na-
turu Deum esse simul & hominem, Vel jam exitisse antequam ex
Maria nasceretur? Cur in re tanti momenti, cujus ignoratio detrimen
mortem adfert, adeo de obscurus & parcus, esse affecta Vic? Verum
Johannem iterum in scribendo eandem tubuisse rationem, Vel ex eo
asserunt, quod ad finem Historiae, rationem reddens cur Jesu signa,
scripta sint aliq Vbunt) totam Historiam scripserit, non aliam fuisse
ait Joh. 20, 11, quam ut credamus Jesum esse Christum Dei filium,
idque credentes Vitam detrimam habeamus detrimam. Hoc equidem loco offor-
tunum fuisset Evangelistae aliquid contra Ebionitas hosce brevi-
ores describere, sic enim dicere potuisset, haec scripta sunt, ut credi-
tis Christum esse detrimum Dei filium, ejusdem cujus illo substantiae,
& in omnibus illi parem, quem & ipsum unicum nostrum Deum,
idque credentes Vitam detrimam habeatis. At, mihi crede, non habet
hoc Johannis Evangelii initium, tam retrusos sensus, atque vulgo
credibum est; sed difficile intellectu reddiderunt nobis subtiles ipsi
& profundi Speculatores cacilliis suis, ac minis quibusdam figmentis,
ludicrisque subtilitatibus; quae omnia profecto Christiano homine
indigniissima sunt. Sed quid plura opus est? Id solum ab iis, qui
in hoc nostra incidemt, requirimus & flagitamus, ut omni falsa

persuasione

persuasione exuti, ea legere non graventur, & libero judicio, juxta divinum verbum judicent, precibus ardentissimis Deo adhibitis, hac siquidem sola ratione veritatem assequentur.

Vers. 1. In principio erat verbum.] Qui hoc loco Principij nomine Christi æternitatem designare volunt, manifestissimi erroris, vel ex eo solo convincuntur, quod nulla seu Veteris, seu Novi Fœdere auctoritate eorum opinio fulciatur. Etenim nusquam reperies in Sacris Literis, Principium pro æternitate usurpari. Quapropter nomen Principii in his verbis, non æternitatem, sed ordinem earum rerum respicere dicemus, quas Johannes de Jesu Christo dilectissimo Dei filio scripturus est, imitatus hac in re Mosem, qui, Historiam suam describens, ab hoc nomine Principii & ipse exordium sumpsit Gen. 1. 1. Et sane mirum est, quod cum Theologi fere omnes passim testentur, nullum interpretandi genus melius & securius inveniri posse, quam si Sacræ Literæ ijsdem Sacris Literis exponantur; hoc tamen loco, sui ipsorum obliti, valedicto divinarum litterarum auctoritati, suis somnijs indulgeant. Quemadmodum itaque Moses antiqui hujus mundi creationem descripturus, In principio dixit eorum respectu quæ deinceps dicturus erat ac si diceret, Principio, in primis, & ante omnia condidit Deus Cœlum & terram, quod summatim dictum deinde digessit: ita & Johannes, cum de spirituali mundo per Christum creato scripturus esset, usus est illa ordinis voce, non autem æternitatis nota, ut intelligamus verbum hoc fuisse, non quidem ab omni æternitate, sed ante res creatas omnes Novi mundi, paucisque comprehendere voluit, quod deinceps pluribus enarratus est. Et sic uti Moses non de initio cujuslibet rei creatæ, sed illius tantummodo, quæ incipiente mundo facta est, de illa, inquam, visibili, non de invisibili sermonem instituit, quare & initium illud de visibilibus solum creatis rebus intelligendum est: ita & Johannes dum In principio dixit, ad earum rerum initium respexit, de quibus sermonem instituerat, non autem omnium, quæ multo ante extiterunt.

Interpretum

Interpretum praeterea explicationes hujus vocis Verbum variant. In hoc tamen concordant, quod Verbum sit quidam aeternus Dei filius, omnis ex Pers Principii; ut Pote qui genitus sit ante omnia secula, & (ut eorum verbis utar) sit coaeternus, consubstantialis, ac per omnia Patri aequalis, secundaque in Trinitate Persona. Haecque & hujusmodi alia quaedam, quorum ansam illis dedit Graeca vox λόγος, ingeniose quidem (ut ipsis videtur) & feliciter comminiscuntur. Quae omnia cum non solum Sacris Literis, tum Veteris tum Novi Foederis, adversentur, verum etiam sibi ipsis non consent, immo cum ridicula magna ex parte appareant, efficitur, Proh dolor! ut Jesu Christi religio Sacro Sancta & divinissima, & Judaeis, & Turcis, & exteris denique omnibus maxime sit ludibrio. Quid ergo? Johannes Verbi nomine ipsum Dominum Jesum Christum Dei filium, hominem, scilicet, illum, qui, Augusto imperante, ex Virgine Maria natus est, intelligit, non ob aliquam ejus naturam, aut substantiam, sed muneris tantum caussa quo ipse Dei filius functus est, dum Evangelicum Patris sui Verbum exponeret. Nam nihil omnino Christus (quantum attinet ad sui naturam & substantiam) nobis profuisset, nisi Evangelii arcanum patefecisset. Caeterum observandum est, hanc esse ipsius Johannis Phrasim (habet enim Johannes peculiares quasdam Phrases, quibus Ecclesiasticorum Scriptorum alius nemo utitur) etenim nusquam in Sacris Literis reperire poteris, Christum appellatum fuisse Verbum, praeterquam ab ipso Johanne, quod alia ratione ab eo factum non est, quam quod ipsius Christi operâ Evangelii Verbum, quod prius latebat, innotuit. Subestque hic metaphora simul & metonymia. Metaphora enim in eo est, quod sicut verbo hominis ejus voluntas cognoscitur, ita per Christum omnis Dei voluntas patefit. Christus enim nos allocutus est Joh. 1. 18. & Dei arcanum atque decretum de aeterna hominum redemptione, ex sinu Patris prolatum, primus humano generi revelavit, Hincque metonymiae quoque datus

est

datus est locus, cum Christus auctor sit verbi illius, quod κατ' ἐξοχὴν hac simplici appellatione gaudere potest; quippe quod aliis omnibus utilius sit atque praestantius. Itaque quemadmodum Christus, nunc metaphora utens, seipsum vitem, pastorem & ostium vocat, quod & viti, & pastori, & ostio aptissime comparari potest, nunc metonymice loquens, dicit se esse veritatem, vitam, resurrectionem, eo quod horum omnium auctor sit, atque largitor: non secus Johannes hic & in Apocalypsi, Apoc. 19, 19. (quem locum legi cupimus) Hominem hunc Christum Jesum, metaphora simul & metonymia utens, verbum Dei appellat, quibus loquendi modis, tum Sacri, tum Prophani scriptores nusquam non sunt refertissimi.

Quin (ut exemplis ad hanc rem explicandam quam accomodatissimis, imperitorum caussa utamur) videmus, Johannem Baptistam vocem in Sacris literis appellatum fuisse, quod certe nullo modo substantiam, vel naturam ejus indicat, sed munus tantummodo quo fungebatur, cum in deserto clamans omnes ad poenitentiam invitaret. Aharon quoque datur a Domino Mosi pro ore; num hoc ad ipsius Aharonis vel substantiam vel naturam pertinere dicemus? Quid absurdius existimari posset? An non clare patet de munere, quod, pro Mose Pharaonem & Israëliticum populum alloquendo, obiturus erat, intelligi debere? Quid igitur mirum, si & Christus, non ob ipsius substantiam vel naturam, sed propter munus, quod Dei quodammodo vice in terris obiit, ab Evangelista nostro, qui mire his loquendi modis delectatur, Dei verbum esse dicitur? Quod eo libentius eum fecisse aliquis fortasse non inepte existimare posset, quod cum Novi & Spiritualis mundi creationem (ut jam diximus) exponere instituisset, ejus rei nomine, per quam vetus hic mundus creatus fuit, Christum Jesum per quem novus creatus est, voluerit appellare. Nam per Dei verbum, coelum, terram, & mare, & quaecumque in eis sunt, condita fuisse legimus, & sicut in prima sua creatione verbo suo dedit Deus animantibus vitam & lucem corporalem,

corporalem, ita postquam in mortem, atque æternas tenebras la=
psi erant homines, ineffabili sua misericordia, per hoc verbum suum,
mundum iterum creat, instauratque in eis ac reparat vitam lucemque
spiritualem. Verum quod huic loco intelligendo potissimum confert,
est, quod omnia nomina, seu cognomina, quæ Christo imposita inveniuntur,
non propter naturam ejus aliquam vel substantiam divinam & æter=
nam, sed tantum modo ob ejus munus, ac potestatem admirandaque
opera ab ipso patrata, illi fuerunt indita. Jesus enim, Christus, Ma= ※
gister, lux, via, veritas, vita, ostium, pastor, sacerdos, vitis, panis,
lapis, agnus, advocatus, mediator, resurrectio, justitia, spes nostra,
aliisque ejusdem generis nominibus nuncupatur.

Quemadmodum ergo nomina ista, naturam ejus aliquam aut
substantiam non designant, ita nec vox Verbum, cujus nomine i=
pse hoc in loco insignitur, quidquam tale significat. Et hic obiter
deploranda est inscitia seu potius miseria multorum, qui, licet in
divinis oraculis nihil fere unquam de Dei vel Christi abstrusa
aliqua natura aut substantia disseratur, impense tamen laborant,
& sese miris modis torquent, ut reconditiora multa de utriusque na=
tura & substantia cujusnam illi sint naturæ & substantiæ possint
percipere, dumque hoc & ipsi assequi student, & alios docere conan=
tur, bone Deus quid non sunt ausi? Quæ sophismata, quæ mira=
bilia commenta Evangelii loco simplici plebeculæ obtruserunt?
Quænam Dei populo prius inaudita dogmata, Platonica certe
magis quam Christiana, in Christi Ecclesiam invexerunt? Quot im=
mensa volumina istis de rebus conscripserunt? Quibus & veritati,
& sibi ipsis majores tenebras offuderunt; quod non absque justis=
simo Dei judicio factum est. Nam præterquam quod in ipsos a=
ptissime torqueri potest illud, quod adversus eorum figmenta ne=
gantes, ipsi sæpius jactare solent, Scrutator majestatis oppri=
metur à gloria. Proverb. 25. 27. in hoc graviter errarunt, quod
cum nusquam Sacræ literæ de Dei voluntate ejusque promissis

per Xtum

per Christum nobis exhibitis non apertissime loquantur, eorum tamen aliqui, dum Graecae Philosophiae libentius, quam Dei Verbo dies noctesque dant operam, partem hanc, unde hominum pendet salus, vel intactam reliquerunt, vel ita frigide & oscitanter tractarunt, ut quidvis aliud egisse videantur. Quorum vestigijs nos neutiquam insistentes, de Dei essentia disputationes fere omnes relinquamus, minimum siquidem ad pietatem conducere videntur; quid vero nos facere jusserit, quid nobis promiserit, diligenter inquiramus; ubi invenerimus studiose servemus, certoque futura esse credamus. Sed ut ad id, quod initio nobis propositum est, nostra recurrat oratio, summa haec est: Scripturus Johannes de Domino nostro Jesu Christo Dei filio, ac mundi redemptore, nec non de spirituali mundo per eum creato, & de mundo hoc corporeo, spirituali ratione per eum instaurato; Altius ante illius patefactionem orditur, dicens, In principio erat verbum, hoc est, Christus Dei filius, in principio Evangelij, eo minimum tempore, quo Johannes Baptista ad frugem Israelitarum populum revocare coepit, & antequam ipsius Baptistae praedicatione Judaeis innotuisset, jam erat, & erat a Deo huic muneri, voluntatem suam scilicet patefaciendi, destinatus. Nam Evangelii principium, a Baptistae praedicatione, ducendum esse, ex Marco liquido constat Mar. 1. 1. quem hic noster, quod ad principij nomen attinet, auctorem habet. Jesus igitur ad Judaeos quidem genus suum referebat, & inter illos versabatur, idque per annos triginta, illisque de facie notus erat, nec ejus nomen ignorabatur, vulgo enim Jesum Josephi filium appellatum esse legimus Joh. 6, 42, sed quod verbum & Christus esset, id est, quod per eum Deus voluntatem suam orbi terrarum palam facturus, & homines ab aeterna morte vindicaturus foret; id vero omnibus prorsus ignotum erat, ideoque subjungit Johannes:

Et verbum

et verbum erat apud Deum. Hoc erat, Jesus quatenus Dei Verbum, antequam Baptista prædicationem susciperet, soli Deo notus erat. Hinc ipse Baptista Pauli in locum dicit, Ego baptizo vos aqua, medius autem vestrum stetit, quem vos nescitis, ipse est qui post me venturus est. Immo & Baptista, quisnam ipse tandem Christus, & cognoscendus foret, dum cognovit, Et ego nesciebam eum; sed ut manifestaretur in Israël, propterea ego veni aqua baptizans. Constat autem in Sacris Libris, dictionem, Apud, in hac significatione usurpari. Nam in hanc eandem sententiam, ipse Johannes Epistola prima capite primo, cujus initium huic loco maximam lucem affert, ita scribit, Et annunciamus vobis vitam æternam, quæ erat apud Patrem, et manifestata est nobis. Quod primum est, ac si dicisset, Vitam vobis æternam nunciamus, quam quidem ante hanc mundi lucem hominum nostri, quippe quæ soli Deo, qui ea vis donari decreverat, nota fuit; sed nunc palam omnibus est facta. Etenim per prædicationem, per miracula, per mortem, & resurrectionem filii Dei, quo, cœlos conscendens, Christus Sancti amplissima dona nobis largitus est, denique per Apostolorum divinissimum præconium, vita illa æterna & immortalis, quæ Jesus omnes lætabat, mundo innotuit. Quod si dicitur, non Jesus ad Apostolos tantum & discipulos, qui alios tum Jesum prædicabant referre malueris (quod equidem valde probo) idem tamen sensus erit. Verbum apud Deum, hoc est, vitam æternam, quæ ipsis revelata foret Deo Jesu fuisse cognitam. Ita & Christus antequam gloriam suam Patris esset, qualis & quantus futurus esset, ignorabatur Joh. 2. vers. 11. Patris autem gloriam tum demum tum, cum signa edere cœpit. Quod si quis negat, ipse catholicus longe aliud esse, gloriam suam non patefacere, & ignorari esse nollet cum Baptista, qui de Jesu ait Joh. 1. vers. 31. ut Jesus Patri esset Israëli. Cujus verbis non solum innuit ipsum objectum Christum, sed & principium etiam fuit, Jesum ante Baptistæ prædicationem mundo ignotum fuisse, adeo ut jure, non Jesus ac vita æterna, tunc Jesu apud Deum fuisse dicatur Joh. 1. Prædixa fratres ipsius, cum eos jubebat, ut e Galilæa discederet, & in Judæam se conferret, his verbis utuntur, Nemo quippe in occulto quid facit, & quærit ipse in

palam

palam esse, si hæc facis, manifesta te ipsum mundo. Vides, seipsum mundo manifestare seu patefacere, nihil aliud esse, quam præclaris factis virtutem suam quæ latet, probare, & ab obscuro nomine inter homines adisci. Postremo, ut asserat Verba hæc, Apud Deum, ejusmodi illis dicitur, Apud homines (hæc siquidem sensu non ita hæc loco accipimus) non abs re erit Lucæ Verba quædam, quæ ille de Jesu dixit, ad finem Luc. 2. Et Jesus inquit, proficiebat sapientia, ætate & gratia apud Deum & homines; quod idem esse ac dicere in Dei & hominum conspectu.

Et Deus erat verbum. Hoc nomen Deus, non est nomen substantiæ cujusdam proprium vel personæ, sed auctoritatis, potentiæ ac beneficentiæ, & (ut Grammatici loquuntur) non est nomen proprium, sed appellativum; * quod omnibus, qui vel summis labiis linguarum fontes gustarunt, notissimum esse non dubito. In divinis autem libris nomen hoc Κατ' ἐξοχὴν seu ut quidam loquuntur, antonomasiam, tanquam ejus proprium illi summo omnium auctori Deo tribuitur, quisque qui sit omnium Dominus, atque Judex, & fons, origo, atque largitor omnium bonorum. Aliquando tamen tribuitur hæc appellatio rebus creatis, cum ab illo primo omnium auctore ad aliquam similitudinem, honorem, & potestatem efferuntur. Nam Angeli & principes non ob aliam hanc rationem Dii vocantur Psal. 28. 6. XCVII. 7. 82. 6. Sic Moses constitutus fuit Deus super Pharaonem, sic pro Deo quoque habetur Exod. 21. 6. & 22. 28. & 7. 1. 4. 16. Quæ cum ita sint, quid mirum, si hujus Dei Verbum, Deus esse dicitur, cum non solum in nos miseros mortales innumera beneficia contulerit, & salutis nostræ Ducis, Deitatis Dux auctor, & consummator exstiterit, divina tum in vitis agendis, potentia & auctoritate præditus, verum etiam à Deo ipso omnium rerum hominum atque Angelorum, supra omnem principatum & potestatem exactus fuerit, cæli terræque Dominus factus, & divorum mortalium atque Judex constitutus? At hæc absente, Christum ita Deum esse, ut summus ille sit altissimusque rerum omnium auctor, qui cælum terramque condidit, sustentat ipse nusquam est inficias. Nam in Sacris Libris Solus ille Jehova hoc honore intelligitur. Hinc Paulus 1. Cor. 8. 5. 6. Nam etsi sunt, qui dicantur

Dij,

* vide Erasmum in Adagijs, Homo Homini Deus.

Dii, sive in Coelo, sive in terra, quemadmodum sunt Dii multi & Do=
mini multi, nobis tamen unus est Deus, Pater ille ex quo omnia. Non est
tamen Christus redigendus in ordinem Angelorum, & aliorum hominum, qui hoc Dei
nomine insigniti fuerunt, quia longe majorem, ut jam exposuimus, & excellentio=
rem Praestatem, honorem, gloriam, & majestatem à Deo accepit, quam ullus a=
lius, vel omnes simul, qui Dii nominati fuere, sint consequuti, sive ex An=
gelis; sive ex hominibus fuerint, quippe qui illorum omnium caput & Prin=
ceps sit factus. Neque aliud intendit auctor Epistolae ad Hebraeos, cum
Christum Dei Filium cum Angelis, & Mose confert; ex qua collatione cla=
re apparet, Christum non minus, quam Angelos & Mosem, quicquid ha=
bet, id omne Deo acceptum referre; sed tamen, ut ille ait Heb. 1. 4. tanto
Praestantior factus est, quanto excellentius Prae illis sortitus est nomen.
Periret enim collatio illa, si Christus non à Deo, sed à seipso cuncta habe=
ret, quae possidet. Et quod Christus nihil habeat quod à Deo non acceperit,
probari praeterea potest ratione evidentissima, quae talis est; Quicquid
homo ille Jesus, qui ex Maria Virgine natus est, habet, à Deo habet.
Atqui nihil habet Christus, quod vere & proprie ut homo ille non habeat.
Ergo Christus nihil habet, quod à Deo non acceperit. Christum vero nihil
habere quod ut homo ille non habeat, apertissimum est judicio meo.
Nihil enim excellentius, nihil Praestantius Christus habet, quam quod
à cunctis mortalibus, immo etiam ab ipsis Angelis adorari debeat, quod
minime quis habere posse videtur ex alterius dono & largitate, & ta=
men hoc ei ut homini Deum dedisse, auctor est Paulus, ergo & alia cuncta
quae minora sunt, ut homo procul omni dubio habet, & porro à Deo acce=
pit. Sic autem de Christo scribit Paulus Philipp. 2. 9 & 10, ubi eum
usque ad mortem crucis, quod certe de eo ut homine dictum constat, obedien=
tem fuisse dixerat, propter quod et Deus exaltavit illum, et dona=
vit illi nomen quod est super omne nomen, ut in nomine Jesu omne
genu flectatur, Coelestium, terrestrium et infernorum, quibus verbis
quid clarius, quid apertius dici potest? Ergo qui dedit, quod majus est,
non dederit

non decerit quod est minus? Sic Christus hoc à Deo accepit, ut ab homini-
bus adoretur, cur, ut Dei nomine decoretur, non accepisse dicemus? Et quamvis
hoc satis superque, iis qui animo sunt composito, futura sint, ut, qua ratione
Christus Deus appelletur, rectè dispiciant, ut res tamen clarius elucescat, hæc
pauca adijciam. Cum apud Johannem Christus à Judæis accusaretur, quod cum
homo esset, se Deum faceret, respondit: Nonne scriptum est in Lege ve-
stra, quia ego dixi: Dii estis? Si illos dixit Deus, ad quos sermo
Dei factus est, et non potest solvi Scriptura, quem Pater sanctificavit
& misit in mundum, cur dicitis, quia blasphæmas, quoniam dixi
Filius Dei sum? Quibus verbis Christus, se Deum & Dei Filium esse
non negavit, immo asseruit, sed Deitatis suæ divinæque (ut ita loquar)
filiitatis rationem explicuit, eamque primariam & verissimam &
quia homo erat, non aliam Deitatem divinamve filiitatem sibi ausus
est vindicare, quam quæ à Deo per sanctificationem ipsi ut homini con-
cessa fuisset; hæcque ipsius verba si quis ea accurate perpenderit,
quicquid in hujus loci nostri partis explicatione diximus, apertissime
comprobant. Christus igitur Deus est, quia est Dominus, Princeps, ac
benefactor noster, quæ omnia Deo Patri suo accepta refert: sic enim ait
Petrus Act. 2. 30. Certissime ergo sciat omnis domus Israël, quia
et Dominum eum & Christum fecit Deus, hunc Jesum quem vos cru-
cifixistis. Quare mirum non est, si Pater ille gloriæ apud Paulum
Ephes. 1. 17, Deus Domini nostri Jesu Christi esse dicitur. Sed quid
quod Magister ipse veritatis Christus, ore proprio id clare testatus est
Joh. 20, 17. Ascendo ad Patrem meum, et Patrem vestrum, Deum
meum et Deum vestrum? Quid quod nunc collocatus ad dexteram Dei
gubernat ejus Ecclesiam, non ut principalis auctor & Dominus, sed ut
vicarius? Propterea in novissimo die, cum subjecta fuerint illi omnia,
regnum Deo Patri suo restituet, & illi subjectus erit, ut sit Deus o-
mnia in omnibus. 1. Cor. 15. 27. Adde, quod Christus nusquam docuit,
se esse unicum illum Deum omnium auctorem; sed potius in omnibus suis
verbis, & factis omnem laudem & honorem Deo Patri suo semper de-
tulit,

detulit, eum ubique sui muneris, potestatis, & gloriæ auctorem faciens.
Quod si aliquis roget, quando Christus à Patre suo, hujusmodi eximia
dona, ob quæ merito Deus appellatur, acceperit. Si de divina illa auctori=
tate peccata in terris condonandi, præpotentique virtute impuris spiritibus,
ventis, mari, procellis, morbis, morti denique imperandi, & præclarissima
divinaque prorsus, nec prius audita opera faciendi, ac de admirabili illa
divinarum omnium rerum scientia, arcanæque voluntatis Dei absolutis=
sima cognitione quæratur, jam inde ab initio, (quod initium quale sit,
superius expositum fuit) hæc omnia eum accepisse: si de mediatoris
sive internuncij gloria, honore, & approbatione solenni, in baptismo, &
in monte: si vero de summa illa potestate tum in coelo, tum in terra,
post crucis mortem in resurrectione, dicitur. En habes qua ratione
Christus sit Deus.

Vers. 2. Hoc erat in principio apud Deum.] Haud temere
quod superius dixerat repetit Evangelista noster, hoc siquidem agit,
atque contendit, ut Jesum, licet senus, & post Baptistæ prædicationem
patefactum, dignitate tamen atque officii præstantia, ipsi Bapti=
stæ antecellere credamus, & eum jam tum à Deo, ad suæ nobis pate=
faciendæ voluntatis munus destinatum fuisse, cum Baptista Israë=
lem ad poenitentiam invitare instituit. Etenim magna erat in Israële
opinio Johannis Baptistæ, ut clare liquet, si quis non oscitanter ad=
modum & supine Evangelistarum scripta legat; adeo ut pro Christo
aliquando habitus fuerit. Quare hic noscer, mox de eo dicet, non
erat ille lux. Iterum igitur asserit, verbum hoc fuisse ab initio a=
pud Deum, ne Baptistæ gloria atque existimatio, & tempore prius
præconium, nobis oculos perstringat, ut quis verè sit Christus & salu=
tis nostræ auctor, quis verus & præcipuus Dei nuncius atque legatus,
cujus maxime verbis indubitata nobis sit adhibenda fides, perspi=
cere non possimus.

Vers. 3. Omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum
est nihil, quod factum est.] Universalis hæc dictio Omnia,

non ita late

non ita late accipienda est, (quod tamen vulgo fieri vitemus) ut Pri=
mam illam Coeli terraeque creationem comprehendat. Johannes enim hoc loco
non de corporei mundi hujus, de quo perfectissime scripsit Moses, sed
de Spiritualis mundi structura (ut jam dictum est) loquitur, qui non
corporeis sed spiritualibus rebus, id est, Evangelii verbo construitur, quo
homines instaurantur, & spirituali quadam ratione denuo creantur.
Vox igitur Omnia, non ita simpliciter intelligenda est, ut ad munda=
na haec trahatur, sed ad negotium Evangelii jam tunc publicati atque
recepti accomodari debet, quasi dicat Johannes, Omnia Nova haec spi=
ritualia atque divina, quae apud nos, & in toto terrarum orbe facta con=
spiciuntur, (nam quo tempore Johannes Christi Historiam scripsit, multi
jam ex ipsis Ethnicis ad ejus cognitionem pervenerant, & ex tenebris ad
veram lucem conversi erant, aliaque admiranda opera Apostolorum mi=
nisterio facta conspiciebantur) non aliunde ortum habent, quam à Jesu
Christi Evangelii praedicatione, Christique opera & potestate sunt
facta. Et licet nemo ignoret, universales particulas plerumque ad id
solum, de quo sermo institutus est, accomodari debere, atque simpliciter
positas, saepius necessario contrahendas esse; attamen, ut rudibus consu=
latur, unum de tam multis, sed appositissimum exemplum ex Sacris
Litteris petitum adducemus. Haec itaque apud Paulum verba invenies
II. Cor. 5.17, Si qua ergo in Christo, nova creatura est, vetera prae=
terierunt, ecce nova facta sunt omnia. Quid audio? Num vere O=
mnia Nova sunt facta? num Coelum & terra, num arbores, num anima=
lia cuncta renovata sunt? Minime vero. Nemo enim ignorat haec Omnia
Christi adventu pristinam naturam vel substantiam, aut qualitates
non immutasse, nec de his loquitur Apostolus, sed de ijs, quae ad
religionem, ad cultum Dei, ad ejus foedus atque promissa, ad mores &
vitam nostram pertinent; & haec omnia merito renovata esse dicit.
Haud secus Evangelista noster dixit, omnia per Christum facta esse,
non quidem Coelum, & terram, & alia cuncta quae prius creata fuerant.
Quid enim hoc ad ejus institutum? Sed ea universa per Christum facta
fuisse asserit, de quibus ipse scribere instituerat Joh. 20, 30 & 21. 25.
& prae=

Et praeterea quidquid ab ipso omissum, ad praesens negotium pertinebat, veluti gentium conversionem, & ipsius Jesu Christi opera quam plurima, quae cum consulto praeteriisse scimus. Omnia haec igitur per Christum sunt facta, & sine ipso factum est nihil, quod ad hanc (ut sic dixerim) factionem pertineat. Nam & ipse Apostolis suis dixit Joh. 15. 1, Sine me nihil potestis facere, qui locus hunc nostrum explicat elegantissime.

Vers. 4. In ipso vita erat. Nequaquam hoc intelligi debet, de animantium vita naturali, quae in Deo residet, de qua hic Philosophi argutantur (quod ita se habere mox, cum Baptistae testimonium explicabimus, clarius apparebit) sed de vita, quam per Christum homines consequuntur, nimirum aeterna, & immortali, propter quam patefaciendam & Christus natus est, & Evangelium suum Johannes scripsit. Locus autem ejusdem Johannis adducendus, qui hunc quem praemanibus habemus dilucidissime explicat; sic enim alicubi scriptum reliquit. 1. Joh. 5. 15. Quoniam vitam aeternam dedit nobis Deus, & haec vita in filio ejus est. Vides, quam vitam in Christo fuisse dicat. In Christo autem vitam aeternam esse, duplici de caussa dicitur: Primum, quia, si quis ei fidem habeat, vitam aeternam procul dubio consequetur. Deinde, quia in novissimo die ipse vitae restituet, & immortales reddet omnes, qui ejus vestigia sequuti, non carnis, sed Spiritus imperio paruerint. Et, ne quis existimet hoc esse ipsius Christi proprium, adeo ut id Deo minime acceptum referat, ipsummet Jesum Christum audiamus: Amen amen dico vobis, quia venit hora, & nunc est, quando mortui audient vocem filii Dei, & qui audierint, vivent. Sicut enim Pater habet vitam in semetipso, sic dedit, & filio habere vitam in semetipso. Ex quibus verbis apertissime constat, & a Deo Christum hoc accepisse, ut vitam in semetipso habeat, & quo sensu id dicatur, nimirum, quia vocem ejus audientes vitam adipiscuntur. Quare vox erat ad tempora illa aeterna pertrahenda non est, quae rerum creatarum initium antecesserunt, neque ad aetatem illam quae Mariae Virginis partum praecessit, sed ad tempus vitae illius, quam Christus inter mortales egit. Instituit enim Johannes de Christi vita verba facere, in qua

omnia illa

omnia illa Patefecit, quæ ad salutem nostram requiruntur. Nec alio sensu accipi debet, hæc vox, quam accipiatur, cum de Johanne Baptista mox dicitur, non erat ille lux.

Vers. 5. Et lux in tenebris lucet, & tenebræ eam non comprehenderunt.] Christus lux dicitur, non solum, quod Coelesti doctrina homines ad vitam æternam illuminet, sed etiam quod vita irreprehensibili atque sanctissima illis præluceat, ut ipsum imitentur. Exemplum enim, inquit Joh. 13. 15. dedi vobis, ut quemadmodum ego feci, ita & vos faciatis. Hujus vero sæculi homines tenebræ vocantur, quod sine Christo, vera luce, rerum divinarum nihil prorsus ceruant. Cur vero Judæi & plerique alij lucem hanc salutarem non comprehenderint, immo respuerint, & odio sunt prosecuti, caussam habes inferius in hac eadem Johannis historia, ubi hæc legis Joh. 3, 19. Hoc est judicium, quod lux venit in mundum, & dilexerunt homines magis tenebras, quam lucem; erant enim eorum opera mala.

Vers. 6. Fuit homo missus à Deo, cui nomen erat Johannes.

Vers. 7. Hic venit in testimonium, ut testimonium perhiberet de lumine. Ut de hac tam præclara luce, ejusque præstantia omnibus constet, adducitur testimonium Johannis Baptistæ, qui de ea palam & publice testatus est, & id quod maxime in testimoniis requiritur, ejus viri adducitur, cujus & singularis integritas atque innocentia, & gravis auctoritas nulli non erat cognita. Sed quodnam testimonium huic luci dedit Baptista? Num eam ab omni æternitate fuisse, vel Coelum terramque creasse? Quam longe absunt ista ab illius verbis. Num eam omnibus rebus creatis Spiritum vitamque hanc naturalem semper administrasse? Nihil minus. Testatus enim tantummodo est de Jesu, quod esset Christus, & agnus Dei, qui mundi peccatum auferret, quod baptizaturus esset Spiritu Sancto & igni, cum ipse aqua tantum baptizaret, quod se major ac præstantior esset, & alia hujusmodi. Quare vel alium sibi Christum, ab eo, cui testimonium dedit Johannes, Baptista, fingant necesse est, vel invidum Christi

gloriæ

gloriæ Baptistam fuisse dicant, vel saltem ejus dignitatis atque præstantiæ ignarum, & porro, nullius momenti ejus testimonium fuisse, cum illa de Christo retinuerit, quibus si destitutus foret, nihil penitus cum humano generi profuturum existimant, omnes ij qui Christum Cœli terræque conditorem, animantiumque omnium sempiternum vivificatorem, & unicum Deum nostrum esse contendunt.

Ut omnes crederent per illum.] Ex his verbis, sententiam nostram, quam modo de Johannis Baptistæ testimonio exposuimus, verissimam esse, liquido apparet. Nam si ideo ad testandum de hac luce Johannes à Deo missus fuit, ut omnes crederent per illum; fatendum omnino est, eum nihil de Christo retinuisse, quod, ut illi fidem habeamus, nobis scitu sit prorsus necessarium.

Vers. 8. Non erat ille lux, sed ut testimonium perhiberet de lumine, ut omnes crederent per illum]. Superius satis expositum fuit, quare hæc verba hoc loco Evangelista noster adjecerit. Tanta enim in Israëlitico populo fuerat opinio Johannis Baptistæ, ut veritus sit, ne Christus is esse diceretur. Ideoque ait, tantum abesse, ut Johannes lux hæc præstantissima fuerit, ut testis potius sit illi à Deo adhibitus, neque aliam ob causam à Deo missus fuerit, quam ut de luce hac testaretur. Nam, licet Baptista lucerna ardens appelletur Joh. 5, 35, quod non solum propter eximiam ejus vitæ sanctimoniam, sed etiam, quia Christum veram lucem clarissime demonstrabat, dictum fuisse arbitror: attamen is vera lux illa non erat, quæ Evangelium Dei nobis vere patefecit, & ejus prædicatione tenebrosas hominum mentes illustravit. Baptista enim Baptismum pœnitentiæ tantummodo prædicavit, Christus autem per Evangelium, & mortem abolevit, & vitam immortalitatemque in lucem protulit. 2. Tim. 1. 9.

Vers. 9. Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum.] Solus ergo Christus est vera lux, is enim Evangelii sui patefactione, hominum mentes in tenebris ignorantiæ Dei constitutas, liberat, & in veram resurrectionis vitæque æternæ lucem, ac certam spem traducit. Quod autem Christus illuminet omnem

hominem

hominem venientem in mundum, id tripliciter intelligi potest. Primo, quod quicunque ex hominibus hujus mundi ad vitam æternam illuminantur, non alia ratione illuminantur, quam per Christi Evangelium. Secundo, quod cujuscunque generis homines ab ea illuminentur, personarum enim rationem Christus non habet, sed æque illuminat gentes atque Judæos, doctos atque indoctos, nobiles atque ignobiles. Tertio, & hoc fortasse est verius, quod Christus quantum in se est, Synechdochrice tamen Evangelii luce omnium mentes illustret. Præterea hæc verba aliter legi possunt, nimirum hoc pacto, Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in mundum. Vox enim Græca ἐρχόμενον tam luci quam homini accomodari potest. In hanc sententiam alicubi Christus dixit, Ego lux in mundum veni, ut omnis qui credit in me in tenebris non maneat. Joh. 12. 46. & hæc sine dubio est germana hujus loci lectio, & interpretatio.

Vers. 10. In mundo erat, et mundus per ipsum factus est, et mundus eum non cognovit. Hic mundum metonymice pro hujus mundi hominibus accipi, nulli dubium esse debet; id enim manifestissime apparet, dum inquit, Et mundus eum non cognovit. Nam de hominibus tantum hoc dici nemo inficias ibit. Quid autem hoc loco sibi velit Johannes, à nemine (quod sciam) adhuc recte expositum fuit. Quare conabimur nos verum sensum ex ejus verbis elicere, & omnibus apertissimum facere, quem superius etiam aliquando attigimus. Nemo est, qui nesciat, Novum Foedus, hoc est, Evangelistarum & Apostolorum scripta, Hebraismis infinitis propescatere. Scimus autem Hebræos verba composita non habere, ideoque simplicibus pro compositis solere uti, qualem Hebraismum & veterum & Recentiorum nonnulli agnoverunt in tertio capite ad Ephesios versu 11, in illis verbis, (ut quidem ex Græco legenda sunt) Qui omnia creavit per Jesum Christum. Quæ verba & vere & erudite interpretati sunt, omnia instauravit, vel omnia iterum condidit per Jesum Christum. Similem locum habes eadem

Epistola.

Epistola, dum ait Apostolus Ephes. 2, 10. Ipsius enim sumus factura, creati in Christo Jesu in operibus bonis. Ubi nemo non videt & fatetur, non de prima nostri creatione, sed de recreatione (ut ita loquar) id est nova creatione per Christum facta sermonem esse.

Quae cum ita sint, omnibus Evangelistae nostri mens nota sit; ait enim, Christum in mundo fuisse, hoc est, inter homines versatum esse, & mundum per eum esse factum, idest, homines denuo quodammodo factos & creatos fuisse. Etenim illius opera, & cultus ille carnalis, quo Deum populus Israëliticus colebat, abolitus fuit, & idola ferè omnia, quae gentibus responsa dabant, sublata fuerunt, praeterea ex Judaeis & gentibus unus Dei populus factus est, & utrique ex tenebris & morte, in lucem immortalitatemque fuere translati, &, ut omnia paucis comprehendam, Apostoli verbis utar Paullo ante à nobis expositis, hoc est, illius opera vetera praeterierunt, & nova facta sunt omnia 1. Cor. 5. 17. Et tamen, cum hoc Christus fecerit, totque beneficia in homines contulerit, ab illis cognitus non fuit, ~~[illegible]~~, quin & à Judaeis crucis supplicio affectus, Romano magistratu assentiente, & postea in membris suis, tam à Judaeis, tum à gentibus acerrime insectatus, & quotidie morti acerbissimae datus fuit. Praeterea, an non fecisse mundum Christus diceretur, cum perditum servavit, & carnem suam pro mundi vita dederit, sitque panis ille, qui dat vitam mundo? Nonne qui vitam dat rem facit atque creat? Nonne ad hoc, ut quis revera sit, efficiendum, multo plus praestat ac valet ei dare aeternam quam caducam vitam? Et si mundus, qui tunc erat, periisse dicitur 1. Pet. 3. 6. quando aquis diluvii perierunt homines improbi, cur vicissim per Christum, qui vitam hominibus confert, qui humanum genus à morte liberat aeterna, mundus factus non diceretur? Ut autem appareat, locum hunc de prima hujus mundi, vel hominum creatione nullo modo exponi posse, praeter ea, quae jam dicta sunt, rationem firmissimam afferemus, adversus eos praesertim, qui à Christo mundum, hoc est, coelum & terram, & omnia quae in

his

his continentur, facta esse volunt, non tanquam ab instrumento, quo Deus sit usus, quod res creata sit, & Deo dignitate atque potentia longe inferior, sed tanquam à vero & summo omnium rerum conditore. Nam etsi illa quoque opinio à veritate longissime abest, receptiorem tamen impugnare praecipue nobis propositum est, quamquam ea quae dicturi sumus (si quis diligenter animadvertat) utramque satis convellere videntur. Certo certius est, haec verba, Et mundus per ipsum factus est, & mundus eum non cognovit, hoc est, duo haec membra in eandem sententiam cohaerere, & relationem quandam inter se habere, * si modo vox Mundus hic significationem non variat, ut nunc quidem quodammodo pro concesso sumimus. Nam perinde est ac si dictum fuisset, licet mundus per ipsum factus sit, mundus tamen non cognovit eum. Quamobrem manifestum sit, non de qualibet ejus cognitione loqui Evangelistam, sed de ea tantum cognitione, quae eo spectat scilicet, quod ille mundum fecerit.

Conqueritur itaque Johannes, vel potius mundo exprobrat, quod à Christo sit factus, & tamen eum factorem & conditorem suum esse non cognoverit, nec tanquam creatorem suum debito honore fuerit prosecutus. Quod si hoc de prima creatione intelligendum erit, idem est ac si Johannes dixisset, O mundi perversitatem, atque flagitium! Christus est qui coelum, terram mare & omnia quae in eis sunt creavit; & tamen plerique omnes, eum rem creatam esse, sunt arbitrati, nec tanquam ipsorum aeternum Deum sunt reveriti. Vel, Christus est, per quem omnes homines primo creati fuerunt; & tamen illi, se per eum vitam hanc naturalem adeptos fuisse, non norunt. Quod nemo non videt, quam longe ab Evangelistae nostri mente distet, & si illud Johannes intellexisset, nonne illi merito ab omnibus

* Haec verba ita in alio exemplari leguntur: Hoc intellige verum esse, si modo responderi vox Mundus, ter hoc loco à Johanne prolata, semper in eundem sensum sit accipienda, ut accepta est in hoc scripto paulo ante, cum hic locus explicaretur.

responderi potuisset. Et cur Christum Coeli terraeque conditorem, seu omnium creatorem nostrum agnosceremus, cum nec quisquam de illo, nec ipse de se id umquam dixerit? Cum eum, qui omnia creavit, nobiscum & Patrem & Deum suum appellaverit, Joh. 20. 17. cum illi soli omnem gloriam honoremque semper detulerit, cum eo se minorem esse aperte fassus fuerit Joh. 24. 28. quid tu nos accusas, cum tu potius accusandus sis, qui ea Christo tribuas, quae ille, paternae gloriae studiosissimus, ut sibi tribueret, ne cogitare quidem umquam est ausus? Equidem non video, quoniam pacto haec objecta diluere potuisset Johannes, nisi novi cujusdam, & prius inauditi dogmatis, de quo ne verbum quidem fecerant illi Evangelistae, se auctorem constituisset. At vide, quam omnia recte cohaerent, si de secunda creatione, deque mundi instauratione haec intelligantur. Sic enim jure mundum accusabit Johannes, quod Christum servatorem & liberatorem suum non agnoverit, cum tamen hoc ipse Christus & verbis apertissimis, & miraculis valde conspicuis (quibus nemo non stupebat) & vita innocentissima, & morte teterrima, & resurrectione denique gloriosissima, non modo aperte comprobaverit, sed etiam reipsa praestiterit: multus enim in hoc est Johannes, ut doceat, Christum, licet is fuerit qui mundum illustravit, atque instauravit, non tamen ab hominibus fuisse cognitum. Nam & superius dixit; Et lux in tenebris lucet, et tenebrae eam non comprehenderunt, & hic subjungit

Vers. 11. In propria venit, et sui eum non receperunt. Venit Jesus Christus ad suos Israelitas, ad quos nominatim a Deo missus fuerat, & in tenebris ac morte jacentes, adventu suo mirifice collustravit, vitaque aeterna dignos fecit, illi tamen, tenebras magis quam lucem amantes, & mortalem hanc vitam immortalitati praeferentes; tantum Dei beneficium repudiarunt, quin & benefactorem suum Christum Jesum Dei viventis filium (proh scelus) patibulo suspensum jusculerunt, & celerem sibi ipsis, ita divina postulante justitia, perniciem, aeternumque exitium conciliaverunt.

Vers. 12. Quotquot autem receperunt eum, dedit eis

potestatem

potestatem filios Dei fieri, iis qui credunt in nomine ejus. Et quicumque mirabile hoc atque praestantissimum Dei beneficium agnoverunt, qui mortalium genus, quod ejus majestatem atque gloriam, quantum in ipso erat foedabat ac proscindebat, venia dignatus est, & porro Jesum Christum hujus divinae clementiae & bonitatis primarium nuncium atque praeconem, ita exceperunt, ut ejus verbis fidem adjunxerint, hi ab ipso Christo hoc sunt consecuti, ut filii Dei sint, id est, ut coeli haeredes, una cum eo evadant; & ultimo illo die, quo impii & scelerosi homines aeterni ignis supplicio mulctabuntur, ejus potentia ab interitus servitute liberentur, & in gloriosam filiorum Dei libertatem afferantur.

Vers. 13. Qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt.] Hoc loco Johannes Judaeorum supercilium retundit, qui gloriabantur, se originem duxisse à Patribus, Abrahamo, Isaaco, & Jacobo, omnemque carnis gloriationem adeo excludit, ut dicat eos, qui potestatem hanc sunt adepti, ut Dei filii sint, ex mortali semine natos non esse. Nam quatenus ab Adamo originem trahunt, tantum abest ut Dei filii verè appellari possint, coelestis regni vitaeque aeternae participes, ut corruptioni ac morti penitus sint obnoxii. Ex Deo nascatur oportet, qui tanta bona adipturus & possessurus est, hoc est, ut ait Petrus. 1, Petr. 1. 23. non ex semine corruptibili, sed incorruptibili, per verbum Dei viri & permanentis in aeternum. Concludit itaque Johannes, terrena ista nihil momenti habere in regno Christi, sed coelesti regeneratione vitaeque novitate opus est.

Vers. 14. Et verbum caro factum est.] In Graeco habetur καὶ ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο. Nemo autem, qui Graecas literas vel à limine salutaverit, ignorat, haec verba non minus Et verbum caro fuit, quam Et verbum caro factum est, & bene, & proprie verti posse. Quod nisi apertius esse arbitraremur, quam, ut ulla probatione indigeat, innumeros pene Novi Foederis locos adduceremus, quibus id

notissimum

noli primum dicere, sed hoc labore, ut per Vanos atque inutili, Superfluum Scholiastes; locum attamen unum Problemus, quisque qui nobis ita huic rei assopitus videatur, ut nullo modo silentio praetervideat, is vocat ad Lucam Luc. 24. 19, Sic enim de Jesu Nazareno loquitur alter discipulorum qui Emaunte Prophetabantur, ὃς ἐγένετο ἀνὴρ προφήτης, δυνατὸς ἐν ἔργῳ καὶ λόγῳ ἐνώπιον τοῦ θεοῦ καὶ παντὸς τοῦ λαοῦ. Hoc est, ut Vetus Vulgatus interpres, Qui fuit vir Propheta, potens in opere & sermone, coram Deo, & omni populo. Ubi Verbum ἐγένετο non factus est, sed fuit necessario exponi debere constat. Hoc loco itaque non Caro factum est, sed Caro fuit omnino Verbum ipsum in se Patrem Adhuc manens. Quisquis enim Sacris Scripturis non fratum est, Verbi nomine hominem illum, qui ex Maria Virgine natus est, intelligi oportere, qui Caro fieri non potuit, sed Caro erat. Duabus autem potissimum de causis, ipse quae Johannes dixerat, haec addidit Johannes. Primum enim haec praetexit, ne, si quis ea, quae de Christo superius scripserat, negaret, nimirum, quod est Deus, & Verbum, per quem omnia sunt facta, & tamen vel ex aliis, qui de Christo scripserunt, vel ex notissima fama praetexisset, vel etiam assumeret dicere, Christum fuisse hominem abjectum, Pontificibi Scribis Sacerdotibus & Senatoribus invisum, a quibus etiam vitam suam tutatus non esset, prima fronte offenderetur, existimans, vel Johannem de alia re quamdam scripsisse, vel hominibus insolite atque illudere voluisse, vel ea vera non esse, quae caeteri de Christo scripserunt; quo fieret, ut, si jam Christo omnia dare coepisset, vel saltem, quidquam esset ejus religio, diligenter inquirerent, haec, quae certe absurda sunt, secum animo reputans, protinus Christi religionem per omnia abjiceret, & penitus falsam esse judicaretur. Quocirca, postquam tot laudibus Christum decoravit, apertior deinde confessus est, cum fuisse carnem, hoc est, hominem imbecillem, aerumnosum, & spectum, humilem, contemptum, & non secus atque alios, morti obnoxium. Caro enim nomine in Sacris Litteris hominis imbecillitatem atque humilitatem significari,

apertissime constat. Hinc illa hymnographi verba Psal. 78.
Et recordatus, qui caro sunt. Hinc illa Esaiae 40. Omnis caro foe-
num, & omnis gloria ejus quasi flos agri. Hinc illa Hieremiae 17.
Maledictus homo qui confidit in homine, et ponit carnem brachium
suum. Innotescitque hoc pacto magis Dei gloria, atque potentia, qui
per Christum, licet caro fuerit, hoc est, humilis atque abjectus homo,
admiranda tamen tot opera patraverit, atque illa fecerit, quae su-
perius Johannes exposuit. Quemadmodum & Paulus ait 1. Cor. 4. 7:
Habemus autem thesaurum istum, nempe Evangelicum, in fictilibus
vasis, ut sublimitas sit virtutis Dei, & non ex nobis. Quin & de
Christo idem Paulus scribit 2. Cor. 13. 4, Crucifixum illum quidem
fuisse ex infirmitate, sed vivere ex virtute Dei; quae omnia nobis
longe sunt utilissima. Dum enim videmus, Christum, licet homo
fuerit imbecillis, despectus, & ab hujus mundi principibus, tamquam
scelerosus quispiam foedissimae morti traditus, postmodum tamen
à Deo vitae restitutum immortali, & ad supremam gloriam evectum,
in spem erigimur, fore, ut & nos, si una cum eo passi fuerimus, pa-
rem gloriam à Deo Patre nostro adipiscamur, licet & imbecilles,
& miseri, & despecti, & hujus mundi hominibus contemptissimi
simus. Voluit deinde Johannes his verbis seipsum quodammodo
interpretari, & dubitationem omnem tollere, quae in legentium a-
nimis, eorum praesertim, qui de Christo nondum audiverant, oriri
potuisset. Nam si ea non addidisset, potuisset aliquis, &
quidem jure, in eum errorem incidere, in quem plerosque omnes, sed
nunc maximo ipsorum vitio, incidisse videmus, hoc est, ut exi-
stimaret, verbum hoc de quo scribit Johannes aliud quid diversum
esse, vel aliquando fuisse ab homine illo Jesu, & Platonica Phi-
losophia fortasse imbutus, cum videret, & Deum hic appellari,
& in principio apud Deum fuisse, quin & mundum per id factum
esse, statim persuasus foret, Evangelistam nostrum procul dubio
Platoni

Platoni conformem esse, qui de Deo aliqua scripsit, ex quibus opinionem istam de Trinitate, quae passim recepta est, originem duxisse non dubito. Etenim valde illi consentanea sunt ipsius Platonis, & ejus sectatorum scripta, qualia sunt Jamblichi & caeterorum; qui tamen omnes à Mercurio illo Trismegisto haec hausisse videntur. Quod ita se habere aliquorum scripta testantur, qui istorum auctoritate Trinitatis opinionem confirmare non sunt veriti. Hinc itaque malo, & simul omnibus, quae ex metaphorico loquendi modo, quo usus fuerat, oriri potuissent, prospiciens Johannes, aperte testatus est, Verbum hoc non substantiam quandam incorpoream, vel naturam divinam atque aeternam, sed hominem fuisse, & hoc pacto dubitationem omnem penitus sustulit. Carnis autem non hominis vocabulo est usus, ut hac voce alteri quoque malo, quod priore loco recensuimus, obviam iret.

Et licet hoc ipse apertissimis verbis utendo, optime praestiterit, non destitit tamen nobis & veritati adversarius Satan, quoad hominibus persuasit, vocem ἐγένετο non fuit, sed factum est hoc loco significare, atque effecit, ut, quod validissimum semper argumentum fuisset ad errores hosce Platonicos, ex Christi Ecclesia exterminandos, omnis fallaciae potissimum fundamentum extiterit. Mirum est tamen, tot Theologos viros eruditos, & praestanti ingenio praeditos, in hanc sententiam concessisse, ut scilicet vox ἐγένετο factum est, hoc loco interpretari debeat, cum hinc duo praeter infinita alia, quae absurdissima sunt, perspicua absurda efficiantur. Nam quid absurdius dici potest, quam Evangelistam prius narrasse, Verbum in mundo fuisse, ad suos venisse, & potestatem ut filii Dei fiant iis dedisse, qui ei fidem adhibuerunt, deinde subjungere, ipsum Verbum carnem factum esse? quasi ad nos venerit antequam natum foret, & prius in mundo fuerit, postea vero caro sit factum. Et licet

scopulum

scopulum hunc evitare aliquo pacto fortasse quis posset, quomodo in alterum non impingat, Verbum scilicet, quod ipsi Filium, nescio quem Dei aeternum, & ipsummet Deum nostrum Jehovam interpretantur, Carnem fuisse factum? quid magis absonum existimari potest, quid magis ἀδύνατον quam Deum Carnem factum fuisse? Quis ad haec non horret, & contremiscit? At dicunt, licet verba istud prae se ferant, nos tamen, commodiore explicatione adhibita, nihil aliud, Verbum Carnem factum esse, significare dicimus, quam id in Virginis Mariae utero Carnem assumpsisse. Elegans sane interpretatio, sed unde nam illam transferunt? Quemnam locum huic similem, qui interpretationem istam patiatur ex Sacris Lris adducere poterunt, ut non omnino inepte & inerudite divina oracula interpretati fuisse videantur? Addo, quod non multo minus absurdum est, si quis dicat, Deum Carnem assumpsisse, quam si diceret, Deum Carnem esse factum, quod et ipsi inficiant, cum docent, quomodo hoc factum sit, nullo modo vel explicari, vel percipi posse. Hac, scilicet, ratione Satan errores suos, licet manifestissimos, tuetur. Nam & in Papatu conversionem panis eucharistici in Christi corpus, absurdissimam licet, & cujus evidentem quoque falsitatem humanus sensus & oratio detegit, uno atque altero divinarum literarum loco arripto, adversus efficacissimas rationes, solidissimaque argumenta, quibus nullo modo rem sic se habere apertissime convincitur, ea ratione etiamnum defendit, si dicat, nos simpliciter credere oportere, & hoc mysterium esse quod hominum captum superet. Ita fit, ut plerique adhuc, etsi re ipsa & videant, & sentiant, frustulum illud panis, nihil aliud esse quam panem, caeco tamen errore ducti, sibimet persuadeant non amplius panem, sed Jesu Christi corpus esse. Idem & in iis, quae de Deo & Christo credendum nobis est, evenisse perspicimus. Quamvis enim manifestissime

manifestissime appareat, nulla ratione fieri posse, ut divina illa
essentia indivisibilis atque incommutabilis, sive quod ad perso=
nam (ut ipsi loquuntur) sive quod ad substantiam attinet, carnem
assumpserit, ita ut unum suppositum (ut ajunt) cum homine sibi
assumpto sit facta, & multo minus ut filius tantummodo hoc fe=
cerit, non etiam Pater & Spiritus Sanctus, quos tamen tres, simpli=
cissimum illum atque unicum nostrum Deum constituere contendunt;
nihil praeterea absurdius excogitari posse (cui quidem tota recla=
mat natura) quam ut tres sint unus, & unus tres sint: ex qua o=
pinione innumera portenta oriri necesse est longe absurdissima, un=
de tamen nescio quo facto Christianorum vulgus fascinatum fuit,
vel ita stupidum est, ut omnia haec non solum constanter credat,
verum etiam, ab hac fide salutem suam omnino pendere existimet,
& sibi ipsis homines illudentes atque imponentes, quod vident, se
non videre, quod autem non vident, se videre penitus sint persuasi.
Et quemadmodum de Eucharistico pane in Papatu dictum est, si
quis & orationibus firmissimis et perspicuis litterarum testimonijs
agendo, gravissimum hunc errorem retegere conetur, clamant, my=
sterium esse, quod non inquiri, sed adorari debeat.
Verum sperandum est, ut non secus atque portentosa illa So=
phistarum de Eucharistia opinio, jam Deo auspice ita palam
traducta est, ut pueri quoque eam merito derideant, atque explo=
dant, & id, quod olim divisissimum Christianae religionis mysterium
putabatur, crassissimam hanc idololatriam esse constet, ita mon=
strosa haec de Deo nostro, et Christo ejus figmenta, quae hoc tem=
pore sacro sancta, & omni veneratione dignissima, praecipuaque
religionis nostrae arcana esse creduntur, aliquando tamen (fre=
mat licet mundus interea, & igni ferroque saeviat) Deo volente

ita

ita cunctorum oculis retegantur, & unicuique tanto sint lucibrio, ut neminem non pudeat se his fabulis umquam non dicam fidem adhibuisse, sed aurem accomodasse. At nimis longe fortasse oratio nostra digressa est, quare ad institutum nostrum revertamur, & quae adhuc restant, breviter & dilucide explicemus.

Et habitavit in nobis, & vidimus gloriam ejus.] Ut majorem etiam auctoritatem, & ijs quae jam dixerat, & ijs quae dicturus erat, conciliaret Johannes, ait, hominem hunc non in longinqua aliqua regione, ab ipsius Johannis & aliorum qui eum praedicabant, conspectu procul habitasse, sed inter ipsos versatum fuisse, & adeo familiariter versatum, ut, licet vere caro, idest homo mortalis, atque despectus fuerit, & hujus mundi hominibus obscurus atque inglorius extiterit, ipsi tamen admirabilem ejus gloriam aspexerint. Quae quidem gloria, quemquam Israëlitico quoque populo apparuit, quippe qui Jesu Christi praestantissima opera viderit, & ea opera quae apud eos alius nemo unquam fecerat, & tot admiranda signa in ejus morte conspexerit, ipsi tamen Apostoli atque discipuli excellentius etiam quiddam, & longe majus viderunt. Nam & a mortuis excitatum, & in coelum ascendentem, ejus postremum adventum praedicantibus angelis propriis oculis aspexerunt Act. 1. 11. Adde, quod Johannes una cum alijs duobus discipulis, eum in monte transfiguratum vidit, tanta majestate ac splendore fulgentem, ut & ipsi territi fuerint, & Christus, antequam hoc fieret, testatus sit hosce discipulos regnum Dei cum potentia advenientes, sive ut Matthaeus habet Matt. 17. 28, Filium hominis venientem in regno suo, priusquam morerentur, visuros fore. Accessit hujus ejus gloriae

praecla=

Praeclarissimo testimonio Eliae Mosisque Praesentia, & quod omnibus praestat, Vox Dei veneranda, atque clarissima, qua ipsius dilectissimus filius declaratus est, quem nos audire oporteat. Quanti vero hoc Testimonium fieri debeat, indicat Petrus, qui cum hac in re Johanni socius extitisset, eandem quae hic habetur sententiam, his verbis explicat 2. Pet. 1. 16. Non enim arte compositas fabulas secuti, notam vobis fecimus Domini nostri Jesu Christi potentiam, & adventum, sed qui oculis nostris aspeximus illius majestatem. Acceperat enim à Deo Patre honorem & gloriam, voce ad illum delata hujuscemodi magnifica gloria. Hic est ille filius meus dilectus, in quo mihi complacitum est. Ut enim probet, se vera de Christo dicere, hoc solo Testimonio contentus esse videtur. Johannes igitur confessus quidem est, verbum hoc, de quo loquitur, in hominum conspectu, vile contemptumque fuisse, ne, si hoc silentio praeteriisset, auctoritatem verbis suis detraheret; sed una quoque asseruit, somnia non esse, quae de illius praestantia & dignitate narrabat, ut pote qui ejus gloriam ipse vidisset. Idem, cum aquam & sanguinem ex perfosso Christi latere effluxisse narrasset, haec verba subjungit Joh. 19. 33: Et qui vidit Testimonium perhibuit. Quibus verbis omnem ficti sermonis suspicionem depellere conatur. Neque enim se ab alijs audivisse, id quod non adeo dicti veritatem probat, sed, seipsum vidisse, affirmat, quo nullum certius Testimonium adduci potest.

Gloriam quasi unigeniti à Patre. Explicat, quaenam Christi gloria haec sit, quam se vidisse ait, ac si diceret, non quamlibet gloriam vidimus, non fuit vulgaris ea, quam oculis nostris aspeximus, sed valde insignis & singularis quaedam gloria; quippe quae ab ejus Patre Deo nostro exhibita fuerit, & eum dilectissimum atque praecipuum ipsius Dei filium esse declaraverit, & tanto filio digna fuerit.

Nam

Nam vox unigeniti hoc loco, non illud videtur significare, quod vulgo creditur, Christum videlicet natura filium Dei esse, cum alij scilicet adoptione filii sint, sed potius (ut nos exposuimus) illi acceptissimum esse, & aliis dignitate praestantem. Vox enim Graeca μονογενῆς, quae non participium sed nomen est, respondet hebraeae Jehid, quae cum de filio dicitur, unicum quidem significat, sed non tantum genitura, verum etiam dilectione, successione, vel singulari quadam proprietate, quae caeteris fratribus suis antecellat, & ab illis merito distinguatur. Verum Sacrarum litterarum exemplis agere praestat. Nulli dubium est, quin Abrahamus duos filios habuerit ex se se vere natos, Ismaëlem scilicet, & Isaacum, cum Isaacum immolare est jussus; & tamen Isaacus eo in loco bis unicus sive unigenitus semel ab auctore Epistolae ad Hebraeos Heb. 11. 17, vel quod videlicet unice ab Abrahamo diligeretur. (& hanc quidem potissimam hujusce rei causam credimus) nam & septuaginta interpretes vocem Jehid ἀγαπητὸν, id est dilectum, ibidem sunt interpretati, vel quod ad eum solum Dei promissiones pertinerent, & is solus Patri haeres futurus esset; vel etiam quia mirabili quodam modo, non vulgari, ut Ismaël natus erat 1. Par. 3. Solomon etiam licet plures fratres, ex eadem matre haberet, se tamen unicum inter filios matris suae, vel coram matre sua fuisse ait Proverb. 4. 3. Ubi interpretes oes vocem Unicum, unice dilectum significare scribunt. Et septuaginta ἀγαπωμένος ἐν τοῦ σώπωμητρός id est, dilectus in conspectu matris verterunt. Quare & Christus inter tot fratres unigenitus Dei filius dicitur. Nam & Deo unice charus fuit, (nec alio praestantiore titulo eum Pater, dum adhuc in terris ageret, unquam ornavit, quam cum filium suum charissimum esse dixit) & solus ante omnes universorum haeres est constitutus, & tot tantisque praeterea dotibus, magis quam caeteri omnes exornatus fuit (nam & oleo

oleo exultationis præ participibus suis à Deo unctus fuisse dicitur Heb. 1. 8) ut merito filius Dei unicus fuerit appellatus. Adde etiam admirabili illum & Coelesti, non autem naturali & humana ratione, sicut alios omnes natum esse; propter quod etiam Dei filium vocatum iri, Gabriel Angelus Mariæ ejus matri prædixit. Luc. 1. 32. Quod autem Johannes eum Christum Dei unigenam nuncupavit, genitura illum unicum esse neutiquam intellexerit, dubitari non potest, alioqui sibi ipsi contrarius fuisset, qui paulo ante Christo fidentes, ex Deo natos esse dixerat Joh. 3. 16. Vocis etiam unigeniti sensus ex eo clare percipi potest, quod Deus ita mundum dilexisse dicitur, ut filium suum unigenitum dederit. Nam si istic unigenitum, aliter quam unice dilectum, atque omnium charissimum interpretatus fueris, plurimum ponderis illi sententiæ detraxeris. Nam & Abrahamo ita loquitur Deus Gen. 22. & non pepercisti unigenito filio tuo propter me. Quo loco, jam demonstratum est non genitura unicum, sed dilectione potissimum Isaacum Abrahami filium appellari.

Plenum gratiæ & veritatis.] Antequam ad Johannis Baptistæ testimonium enarrandum se accingat, præstantissimo encomio Christum decorare Evangelista voluit: unde & salus nostra pendet. Hominum siquidem genus mendaciis irretitum, peccatisque obrutum, quibus vitæ sibi aditum præcluserat, seque morti æternæ addixerat, nulla alia re agebat magis, quam veritate & gratia, quæ in Christo nobis affluenter à Deo Patre nostro fuerunt exhibitæ. Nam quid aliud Jesu Christi Evangelium est, quam veritas & gratia, quibus æternam vitam adipiscamur? Vel potius vox Veritas Hebræa phrasi nihil aliud significat, quam Dei fidelitatem atque constantiam, qui, quod Patribus promiserat, abunde per Christum præstitit, paullo autem inferius legem quidem per Mosen datam fuisse scribitur,

scribitur, gratiam autem, & veritatem per Christum factam esse.
Illud certissimum est, Christum, non sicut Moseu, minas, & condemna:
tionem, sed Dei gratiam, faveremque spirasse, nec umbris, ut illum, &
imaginibus populum detinuisse, sed solidissimam veritatem omnibus
patefecisse, cui quicumque fidem adjunxerimus, immortales tandem
efficiemur.
Haec erant, quae tibi, optime lector, nota esse volebamus, ut
quidnam hoc loco velit sibi Johannes, perspicue possis intelligere, &
humanis fabulis penitus explosis, divinarum litterarum certis=
simum sensum percipere assuescas. Sed quia fortassis opinio haec
nostra, quam in his Johannis verbis interpretandis attulimus, licet,
si ipsam spectes, & Sacrarum litterarum perpetuum tenorem con=
sideres, absurda nemini videri possit: cum nonnullis tamen divi=
nis oraculis pugnare videbitur, animus erat in hujusce nostrae inter=
pretationis calce, omnia ea loca adjicere, quae nobis vel leviter adver=
sari videntur; & ea ita dilucide exponere, ut non modo sententiam
nostram non repellere, sed ex iis etiam aliqua eam non parum con=
firmare omnibus liquido appareret. Verum, quamvis istud non magni
admodum laboris sit, id tamen in praesentia praestare non possumus,
tempore enim excludimur, urgentque amici, qui omnis morae impatien=
tes, haec, quae proximis diebus, successivis horis scripsimus, diutius
premi nolunt, ajuntque neminem, qui judicij acumine penitus destitu=
tus non sit, ex his quae jam scripsimus, locorum complurium, qui ad=
versus opinionem nostram adduci sunt soliti, verissimam interpretatio=
nem conjicere non posse, & eorum maxime qui receptae sententiae colu=
mnae quaedam esse creduntur, quales sunt, ii quibus de creatione per
Christum facta, asseritur. Sed quod in aliud tempus differri necesse est,
ne tibi auferri existimes, non solum enim hoc, sed & alia quaedam
posthac visurus es, quae tibi impartire decrevimus, si otium, & vita
suppeditaverit, quam Deo, ejusque Ecclesiae omnem perpetuo dedicare
certum est.

Ei vero,

Ei vero, qui & quæ pollicemur, & longè majora per nos effi-
cere, & præstare potest, soli sapienti & immortali Deo, sit honor,
gloria, & imperium per Jesum Christum nunc & in omnem perenni-
tatem. Vale & veritati, vitæque imprimis Sanctimoniæ fide. Amen.

MARTINUS CZECHOVICIUS, excipiente
JOHANNE VOIDOVIO dum Czechovicius suum
scriptum recitaret) offensus explicatione fratrum in illa ver-
ba: Erat apud Deum ille λόγος homo Christus, idest, soli
Deo notus.

1. Quomodo erat in mundo, si soli Deo notus erat?

2. Cur Angelis erat notus, si soli Deo notus? Angeli
enim cecinerunt, Natus est vobis salvator.

3. Et Sermo erat Deus. Quomodo Deus, si ignotus erat?

4. Erat in principio apud Deum. Quomodo erat, si ignotus
erat usque ad annos triginta.

5. Omnia per ipsum facta sunt. Quomodo omnia, cum non-
dum passus, nondum mortuus erat, nondum resurrexerat, nondum in
Cœlum ascenderat &c?

6. Et sine ipso factum est nihil. Quomodo cum illa, quæ
superius dicta sunt, per ipsum non facta sunt.

7. In ipso vita erat, ille illuminat omnem hominem ve-
nientem in mundum. Quomodo illuminavit, cum adhuc tunc temporis,
etiamsi homo erat, soli Patri notus erat?

8. Fuit homo missus à Deo &c. Quomodo Johannes de illo
testatus est, si jam omnia per ipsum facta sunt: aut si jam docuerit,
quid opus erat testificari de eo?

9. In mundo erat, & mundus eum non cognovit. Quid hoc
rei est, quod renatus mundus non cognoscat Christum, cum per ipsum
factus est?

De superiora

Ad superiora Czechovicii objecta FAUSTI Socini responsiones.

1. Immo dici potest soli Deo fuisse notus, quia in mundo esset, et tamen nullus hominum, ne Johannes Baptista quidem, illum tunc temporis nosset. Quod si in mundo esse pro eo accipiatur quod est munus suum exercere, non eodem tempore dicit Evangelista, illum fuisse in mundo, quo erat apud Deum; sed hoc in principio, illud autem postea.

2. Vox Soli, Voci Deo conjuncta, posita est ad exclusionem hominum, non Angelorum, Praeterea etiamsi noverant Angeli eum esse Servatorem, non tamen noverant qualis et quantus servator esset.

3. Christi divinitas non in operatione ipsa, sed in operandi potestate consistit, et praeterea in exactissima rerum divinarum scientia. Utraque autem istarum praeditus erat Christus, etiam antequam mundo pateferet.

4. Immo si erat, et erat ignotus usque ad annos triginta, quomodo non apud Deum, id est soli Deo notus in principio erat?

5. Immo cum Evangelista scripsit ista omnia jam facta erant.

6. Dictio universalis ad subjectam materiam, id est, ad negotium Evangelii referenda est, deinde nihil supra narratur, quod factum sit praeter ipsum Sermonem, per quem eundem non potuit ipse sermo fieri.

7. Soli Patri in principio notus erat, non autem postea cum coepit illuminare.

8. Hic, et hujus, et proxime praecedentis, et quinti argumenti fallacia cernitur. Neque enim unica et simplicissima est narratio Evangelistae eaque summo ordine digesta, ut ex toto contextu unicuique patet. Igitur etiamsi prius dictum fuerit, per Sermonem facta fuisse omnia, et postea missum fuisse Johannem, non tamen prius illud fuit, hoc posterius. Postquam enim Evangelista de Sermone, quaedam in universum dixisset iterum de ipso narrare incipit, et quaedam quae obscurius

obscurius antea attigerat, aliquanto clarius exponere.

9. Mundus etsi per Christum, quantum in ipso Christo fuit, factus, id est, reformatus, tamen eum non cognovit. Nam & servator mundi Christus dicitur, licet pauci sint, qui servientur. Deinde nihil impedit, quominus vox mundus varia significatione hoc loco accipiatur.

DE LOCO PAULI APOSTOLI IN EPIstola ad Romanos Cap. Septimo.

FAUSTI SOCINI

cum Nobilissimo Viro

JOHANNE NIEMOJEVIO

DISPUTATIO.

In qua id præcipuè quæritur, utrum Apostolus illic sub sua ipsius persona de seipso jam per Christi Spiritum regenerato, nec ne loquatur.

Habes, hic, Lector universam fere de renatis, & non renatis hominibus quæstionem explicatam, et, quid potissimum inter utrosque intersit, accuratè expositum.

Ad Lectorem.

Ad Lectorem.

Alter jam est annus, amice Lector, cum inter me, & Nobilissimum divinæque sapientiæ studiosissimum quendam Virum sermo incidit de sententia, & Scopo Pauli Apostoli in septimo capite Epistolæ ad Romanos. Cumque inter nos convenire non posset, quod ille Paulum sub sua persona de se ipso, jam per Christi Spiritum regenerato, ut plerique alij hodie sentiunt, locutum fuisse, omnino existimaret, ego vero, id mihi nullo pacto persuaderi posse, dicerem, rogavit is me, ut explanationem aliquam brevem totius loci conscriberem. Quantum videlicet ad id, de quo inter nos controversia erat, explicandum satis esse mihi videretur. Itaque, cum primum potui, scriptum exarari, in quo breviter ostendebam, Paulum prædicto loco, cum de se privatim loqui videretur, non se ipsum, præsertim jam Christi Spiritu regeneratum, sed hominem non renatum, & divinæ gratiæ adhuc expertem intelligere. Illudque ad ipsum Nobilissimum Virum statim misi. Qui paucis post diebus litteras ad me dedit, in quibus, cur scriptum meum sibi non persuasisset, exponebat, meaque rejecta, sententiam suam de interpretatione ejus Paulini loci non pe-viter confirmabat. Ego, etsi tunc temporis alijs scriptionibus impeditissimus eram, tamen, cum viderem, veritatis in quæstione nostra investigationem haud parti momenti in Christiana religione esse, ad ejus litteras pluribus respondere constitui, & rem totam aliquanto diligentius excutere. Id quod etiam, Deo bene juvante, non ita multis post diebus perfeci. Hac mea responsione ille accepta, substitit. Quippe qui propter à me in ipsa allatas rationes jam suspectam, ut ipse ingenue fatebatur, suam sententiam habere

habere ~~[illegible]~~, inciperet. Quod ego animadvertens, in eam opinio=
nem sum adductus, ut idem alijs quoque non paucis evenire posset,
qui eam sententiam sequerentur. Quae cum homines Christi nomen
profitentes à vitae sanctimonia abducere facillime queat, & ita
à Domino olim videndo (ut Apostoli verbis utar Heb. 12. 14.) eos
excludere, omni ope conandum videtur, ut ea ex illorum mentibus
stirpitus evellatur. Igitur, ubi primum ejus rei facultas est data,
ipsam disputationem nostram, id est utriusque scripta mihi pu=
blicanda censui, praesertim cum non alij modo amici mei, homines
eruditione & pietate praestantes, hoc meum consilium vehementer
probarent, verum etiam ipse Nobilissimus Vir, cujus res quodam=
modo agebatur, minime dissentiret, idque eam potissimum ob caussam,
quemadmodum ipse dicebat, ut, utracumque ex parte veritas esset,
ei hac ratione victoria quaereretur. Quamquam autem ipse praeter=
ea nomen suum in ipsa disputatione diserte adscribendi mihi po=
testatem fecerat, ejusque ad me Epistola, dignissima, quae in ma=
nus hominum perveniat, mihi esse videtur, tamen ob nonnullas alias
justissimas caussas, quas hic exponere non est opus, id facere nolui.
Jam vero, quoniam in responsione mea saepe cujusdam disputationis
meae de Christo Servatore fit mentio, cum tamen is liber hactenus
publice editus non fuerit, nolim hoc cuiquam indicium videri inpeuij
vani & ab ostentatione prorsus non alieni. Namque (ut alia omittam,
nec praesertim me aliorum exemplo defendam, sciendum est, me in
hac responsione cum eo perpetuo loqui, qui librum illum meum &
viderat, & perlegerat, immo qui in Epistola sua, ad quam ego
respondeo, ex libro illo, licet à se speciatim non nominato, adver=
sus meipsum quaedam verba attulerat. Est autem responsio mea
non ex alijs, qui eam lecturi sint, sed ex eo ipso, cui respondetur,
aestimanda. Huc accedit, quod is meus liber jam pridem in

quorundam

in quorundam aliorum est manibus; atq; in Urbe quadam celeber-
rima jam quatuor amplius ab hinc annos ab aliquot Doctrinae o-
pinione praestantibus viris est visus, & quamvis improbatus, non ta-
men refutatus. Etsi enim ab initio, id se facturos, dixerant, tamen
postea statuerunt, disputationis illius meae argumentum ejusmodi
esse, ut illam supprimere satius sit, quam, eam refutando, publicare.
Qua de re quid sentiendum sit, pij homines & veritatis amantes fa-
cile judicabunt. Caeterum, quia in eadem hac responsione mea eorum
sententiam minime probo, qui hominem renatum peccare, id est
aliquid unquam contra Dei praecepta committere nullo modo posse,
contendunt, nec tamen illam divinis testimonijs, aut rationibus re-
fello, hic vero nolim à quoquam vel temeritatis, vel imprudentiae
accusari. Cum eo enim disputo cum quo ea de re, quod ad sententiam
ipsam attinet, mihi optime conveniebat. Quare ineptum plane
visum fuisset, contrariam sententiam refutare velle, maxime cum
propter non paucos eosque obscuros sacrarum litterarum locos
expendendos, atque explanandos, non nisi plurimis verbis id fie-
ri posset. Nam, quod praeterea, testimonia quaedam ad eam infir-
mandam afferri solita non satis firma esse, eorum verum sensum
explicando, demonstrare sum conatus, id propterea feci, quod loci
illi, vel ad aliam sententiam, quae tamquam alterum extremum est
quaeq; similiter mihi minime probatur, de necessitate peccandi, con-
firmandam in testimonium adduci consueverunt, vel ejusmodi sunt,
qui indicare videantur, fieri posse ut homo Christianus in peccatis
maneat, id quod mihi eo loco refellendum proposueram. Non deerit
(spero) nobis aliquando occasio commodior, opinionem istam, valde per-
niciosam sine dubio de Christianorum in hac vita necessaria perfectio-
ne, nominatim, & copiose refutandi. Interim, optime lector, hoc nostro
quantulocumq; labore fruere. Cujus ope, te in Christi praeceptorum
salutari obedientia non mediocriter confirmatum iri, plures sunt
causae

Caussæ, cur sperare per Dei benignitatem audeamus. Id certe unum nobis, hac disputatione nostra publicanda, ad ipsius Dei gloriam propositum fuit. Vale.

Scriptum, in quo breviter ostenditur PAULUM APOSTOLUM in Epist. ad Romanos Cap. 7.

Sub sua ipsius persona de se ipso ut renato, non loqui.

Septimum caput Epistolæ ad Rom. compluribus occasionem dedit credendi, in homine jam per Christi Spiritum regenerato, dum hic vivit, peccatum, & vitiositatem perpetuo inhabitare, adeo ut non bonum, quod velit, sed malum, quod nolit, faciat, atque ea cuncta habeat, & experiatur adhuc mala, quæ sibi ipsi tribuere eo loco Paulus videtur: qua opinione vix quidquam perniciosius in universa Christiana religione excogitari posse existimaverim. Quocirca, rem haud inutilem me facturum, sum arbitratus, si, quam brevissime fieri posset, Paulum sub sua ipsius persona non de se ipso, aut certe, non de se, tamquam Christi Spiritu reformato, locutum fuisse ostenderem. Namque, hoc evicto, non est, cur ex ejus verbis quisquam tam pestilentem errorem confirmari posse, credat.

Dico igitur, Paulum prædicto cap. 7. Epistolæ ad Rom. sui ipsius nomine non seipsum jam per Christi gratiam, regeneratum, sed hominem divinæ gratiæ expertem, quem modo ante legem, vel sine lege, modo (idque potissimum) sub ipsa lege considerat, significare voluisse. Quod ut planissimum fiat, Apostoli scopus eo in loco ante omnia nobis aperiendus est.

Dixerat Paulus eadem Epistola cap. 6. nos non amplius sub lege esse, sed sub gratia. Cujus rei occasione paullulum digressus, docuerat, non idcirco peccandum, quia non sub lege, sed sub gratia essemus.

cessemus. Quo facto, statim in ipso Cap. septimi initio ad id reverti-
tur, unde proxime digressus fuerat, & rationes afferre instituit, cur di-
xisset, nos non amplius sub lege, sed sub gratia esse, & totum caput
eam in rem insumit, ostendens potissimum inter cætera, miserum esse
statum hominis sub ipsa lege, cum ea per se nullas vires habeat
ad hominem ex peccati servitute eximendum, sed hoc totum ex divi-
na gratia pendeat. Quæ in Christo, & per Christum nobis largissi-
me est exhibita. Hic nimirum est Apostoli scopus. Ex quo so-
lo apparere potest, ipsum sub persona sua non de se ipso, præsertim
jam regenerato, sed de eo homine, qui nondum sub gratia sit, verba
facere. Sed præstat, toto capite explanando, seu potius percurren-
do, rem sic se habere, aperte demonstrare.

Ait igitur Apostolus, ex eo satis constare, nos non amplius sub
lege esse, quod Lex nobis mortua est. Quandoquidem, sicut mu-
lier tamdiu sub viri imperio est, quamdiu vir vivit, ita & nos tam-
diu sub legis imperio fuimus, quamdiu illa nobis vixit. Et quem-
admodum mulier, viro mortuo, jure alteri nubere potest, &, si cui nu-
pserit, ei subjecta futura est; sic & nos, mortua nobis lege, Christo,
ejusque gratiæ adhærere, eique deinceps subjecti esse jure potuimus.
Ut autem probet, nobis legem esse mortuam, sive, ut ipse, quo Judæo-
rum invidiam declinet, loquitur, nos legi mortuos esse, ait, nos non
amplius in vetustate litteræ, sed in novitate Spiritus Deo servire.
Id quod fieri non posset, si adhuc Lex nobis viveret, sive nos legi.
Nam per legem moventur, augenturque peccatorum affectiones, & in
homine vim suam exerunt. Quod certe Spiritus novitati prorsus adver-
satur. Id enim illorum est, qui secundum carnem ambulant. Et nos ipsi,
cum in carne essemus, id est, à novitate Spiritus alieni, id ipsum in no-
bis experiebamur. Hæc cum dixisset Paulus, illico, ut, quod sibi
objici poterat, ante occupet, ac diluat, & interim totam rem dilucidius
explicet, ea verba subjungit, Quid ergo dicemus? Lex

peccatum

peccatum est, Absit. Sed peccatum non cognovi, nisi per Legem, &c. Hic primum incipit Apostolus de se Privatim videri loqui. Verum quis est, qui ex hoc ipso initio non intelligat, ipsum sub persona sua semetipsum, praesertim vero jam regeneratum, neutiquam intelligere? Neque enim de ipso jam regenerato erat Sermo, sed de iis, qui aliquando fuerant sub Lege. Nec porro de eo, quod Lex in ipso Paulo efficeret, aut effecisset, sed de eo, quod in omnibus, quibus lata fuerat, & qui sub ipsa Lege erant, efficere posset, aut potuisset, quaerendum erat. Unde perspicuum est, Paulum personam eorum omnium, de quibus sermo institutus fuerat, & ad quos ea disputatio pertinebat, sumpsisse. Qua sermonis figura utitur alibi quoque. Ut 1. ad Cor. cap. 6, 12. & cap. 10, 23, & 30. & cap. 13. 1. &c & ad Gal. cap. 2. 18. Atque idem hic est, ac si Paulus dixisset, Sed peccatum non cognovisset quisquam, nisi per Legem: quemadmodum alio in loco indefinite loquens ait, per Legem esse cognitionem peccati. Cum igitur ipsa prima verba, in quibus de se privatim videtur loqui Apostolus, non ad ipsum jam regeneratum, sed ad eos omnes referenda esse constet, quibus Lex lata fuerat, quique sub ipsa Lege erant; nemini dubium esse potest, quin eadem ratione consequentia omnia verba explicanda sint, in quibus, eandem sermonis formam consertans, de se ipso loqui videtur. Quemadmodum a nobis fiet, ita ut aliter explicari ea nec debere, nec posse, satis apertum fore putemus.

Itaque ait Paulus, etiamsi Lex in iis, qui sub ipsa Lege erant, peccatum auxerit, non propterea tamen Legem peccatum esse, id est peccati veram & propriam caussam. Quod enim auxerit peccatum, id ex accidente factum est. Nempe quia, cum Lex, quid peccatum sit, id est, quaenam hominis facta, aut consilia, & cogitationes peccata sint, & statuat, & doceat, sequitur, ut ipsa hominis

naturam,

naturam, quæ semper (ut ait Poëta) nititur in vetitum, cum ad ea, quæ ipsa vetat, facienda impellat. Quoniam vero negare quispiam potuisset, à Lege cognitionem peccati proficisci, cum ea cognitio natura unicuique insita esse videatur, exemplo præcepti Legis de non concupiscendo sic rem se habere, ut ipse affirmaverat, offendit Apostolus. Nam quis unquam cupiditatem ipsam peccatum esse cognovisset, nisi Lex dixisset. Non concupisces? Hinc autem factum est, ut homo, Lege lata, videns concupiscere sibi non licere, quod antea non videbat, multò magis ad concupiscendum (propria tamen culpa) impulsus fuerit, adeò ut omni cupiditate post Legem latam plus, quam ante, fuerit repletus. Nam cum Lex non est, peccatum (ut ita dicam) non irritatur, & propterea vires suas non exerit, sed quodammodo mortuum est. Mortuo autem peccato, homo ipse vivere meritò dici potest. Sed, Lege superveniente, peccatum reviviscit, homo autem moritur. Propterea dicit Paulus, Ego autem vivebam sine Lege aliquando. &c. Quæ verba (quidquid plerique hodie conentur) nullo modo ad ipsum Paulum accomodari possunt, cum is nec sine Lege, nec sine Legis cognitione (præsertim quæ ad peccatum agnoscendum satis esset) unquam fuisse dici possit. Quippe qui non modo natura Judæus fuerit, verum etiam ad pedes Gamalielis Legis doctoris educatus, & in patria Lege accurate fuerit institutus Gal. 2. 15. Act. 22. 2. 5, 24. Se igitur nominans Paulus hominem & absque Lege, & sub Lege illis verbis sine dubio describit. Pergit autem & ait, ex prædictis patere, mandatum non concupiscendi, sive ipsam Legem, quam mandati nomine intelligit, quæ homini data fuerat, ut is ipsam servando viveret, cum non modo eam non servet, sed gravius etiam, quam antea peccet, mortem illi attulisse. Unde affaret, Legem ipsam per se sanctam esse, & mandatum sanctum, justum, & bonum,

bonum, non autem esse peccatum, seu peccati propriam caussam, ut sibi à quopiam fortassis obijci potuisse, offenderat. Verum, quia rursus obijcere aliquis potuisset, negari saltem non posse, quin Lex, quæ ad bonum data fuerat, sin malum cesserit, ipsamque adeo mortem attulerit, Respondet Paulus, ne hoc quidem verum esse, sed peccatum, occasione ex Lege arrepta, per id, quod bonum erat, vim suam omnem exerendo, malum, & mortem homini attulisse. Nec vero hoc mirum alicui videri debet. Nam, inquit, Lex spiritualis est, homo autem (per se scilicet dum adhuc sub ipsa Lege est, & gratia Dei destituitur) carnalis, & ipsi peccato emancipatus. Dicit autem, Legem esse spiritualem, non quidem quia in ipsa Spiritus insit (alioqui sibi ipsi adversaretur, qui eam Paullo ante litteram appellavit, & Spiritui opposuit) sed quia spiritualem hominem requirit. Quoniam igitur homo, qui sub ipsa modo Lege est, non autem sub gratia, carnalis est adeo, ut peccati servus dici possit, idcirco fit, ut homo ejusmodi nequaquam Legi, quæ spiritum postulat, sed peccato obtemperet, & ita non quidem Lex ipsa, quæ semper optima est, illi in malum, & mortem vertatur, sed ipse vitiositate sua per Legem mortem sibi inferendi occasionem arripiat. Quod adeo verum esse ait Paulus, ut ab hoc malo ne ij quidem eorum, qui sunt sub Lege, liberi sint, quos in eo statu ad omnium excellentissimum gradum pervenisse contigit, hoc est ita sunt affecti, ut, quod ad mentem attinet velint Legi obtemperare. Isti enim, etsi maxime, ratione duce, volunt, tamen vires obtemperandi non habent, aut certè non obtemperant. Quapropter non bonum, quod volunt, sed malum, quod nolunt, faciunt, nullo modo probantes id ipsum, quod agunt. Ex quo etiam perspicuum est, ipsos confiteri, ut agnoscant, in se ipsis, licet bonum facere volentibus, malum, id est peccatum, seu vitiositatem inesse, quæ ipsos ad malum faciendum, & peccandum quodammodo rapit. Ut

non

Ut non male dici possit, non ipsos, sed vitiositatem in ipsis habitantem id malum facere. Itaque in uno homine duo quasi homines sunt, interior & exterior. Interior homo, sive homo, quod attinet ad mentem suam, delectatur lege Dei, eamque servare cupit. At homo exterior, seu caro, id est appetitus, contra pugnat, & quia potentior est, quippe qui adhuc omnia hominis membra occupet, ijsque pro armis utatur, superior evadit, & ita hominem, licet invitum, peccati servum efficit. Atque hinc constare potest, quanta in miseria ij omnes versentur, qui sub ipsa lege sunt.

Quamobrem merito Apostolus, cum ea, quae modo explicavimus, dixisset, institutam sermonis figuram persequens, pro ejusmodi hominibus sub persona sua conqueritur, atque exclamat, Miser ego homo, quis me liberabit à corpore mortis hujus? Corpus mortis pro ipsa morte dixit locutione sibi familiari, praesertim in ea Epistola. Nam & supra eodem cap. 4. Christi corpus pro ipso Christo dixerat, & cap. 6. 6. Corpus peccati pro ipso peccato. Quis (me miserum) liberabit me, inquit, ab hac morte? Hoc est, quis mihi dabit, ut amplius peccati servus non sim, unde omnis miseria, & ipsa mors proficiscitur? Ne quis autem in Apostoli verbis tantum παθὸς animadvertens, propter se ipsum quoque ita eum exclamasse suae miseriae sensu adactum, suspicaretur, statim per parenthesin ea verba adjunguntur, (gratias ago Deo per Jesum Christum Dominum nostrum) Ex quibus etiam plane intelligi potest, eam, quam diximus, sermonis figuram in reliqua Apostoli disputatione esse, ut sub persona sua non se ipsum intelligat. Perinde est enim, ac si diceret: Quod autem sic conqueror, & exclamo, non propter me id facio, sed propter alios, de quibus loquimur, quique sub ipsa lege sunt. Ego enim non sum sub lege, sed sub Christi gratia, & Deo gratias ago, quod me hac ratione

à tanta

à tanta miseria ac morte prorsus asseruerit, effeceritq. ut peccati servus non sim, nec in me exterior homo interiore potentior sit, sed contra interior exteriore, appetitu scilicet ipsum corpus minime occupante, eive dominante. Post quæ verba ad institutum & sermonem, & sermonis figuram redit atque concludit, se, id est hominem, qui sub ipsa lege sit, eatenus quidem progredi posse, ut mente legi Dei serviat, cæterum à lege hoc consequi non posse, ut ex altera parte carne legi peccati non obediat, & proinde contemnationi, & morti non sit obnoxius. Non igitur sub lege ijs, qui sub ipsa sunt, manendum est. sed ad Christi gratiam confugiendum. Sic enim fiet, ut à peccati lege, hoc est imperio, liberati non secundum carnem, sed secundum Spiritum ambulent, & propterea nulli prorsus damnationi sint obnoxii. Quemadmodum ipse Paulus 8. deinde cap. copiose ac luculenter explicat.

Quæ tractemus à nobis dicta sunt, dum Pauli mentem, & magna ex parte verba ipsa in 7. cap. Epist. ad Rom. breviter aperire, atque explanare studemus, satis, superque esse possunt, ut id verum esse constet, quod ab initio diximus, & nobis demonstrandum proposueramus. Videlicet, Apostolum eo loco sub persona sua non seipsum, præsertim tamquam Christi Spiritu regeneratum, sed hominem adhuc divinæ gratiæ expertem, intelligere. Attamen, ut id aliquanto etiam evidentius appareat, hominem Christi Spiritu præditum cum eo homine, de quo Paulus ibi loquitur, per antitheses quasdam, idque ipsius Pauli verbis ex eadem fere Epistola ad Romanos desumptis, conferemus.

Homo de quo loqr

Homo de quo loquitur Paulus Apostolus cap. 7. Epist. ad Romanos.

1. In eo peccatum operatur omnem concupiscentiam vers. 8.

2. In eo peccatum adeo vivit, ut illum morti mancipet, atq. occidat, vers. 9, 10. & 11.

3. Carnalis est. v. 14.

4. Venundatus est sub peccato. Ibidem.

5. Quod vult bonum non facit, qd autem non vult malum, id agit. vers. 19.

6. Captivus est Legis peccati v. 23.

7. Detimetur à corpore mortis, (id est ab ipsa morte) a quo liberari miser cupit. vers. 24.

Homo Christi Spiritu præditus ex Apostoli Pauli verbis descriptus.

1. Crucifixit carnem una cum affectibus, & concupiscentiis. Gal. cap. 5. v. 24.

2. In eo peccati corpus (id est ipsum peccatum) destructum est adeo, ut & ipse peccato mortuus sit, nec peccatum in ipso amplius regnet, aut dominetur. Rom. 6. 2, 6, 11, 12. & 14.

3. Non amplius est in carne. Rom. 7. 5. & cap. 8. 8, & 9.

4. Liberatus est à peccato. Rom. 6. 18, & 22.

5. Non secundum carnem, sed secundum Spiritum ambulat. Rom: 8. 1, & 4. & Spiritu actiones corporis perimit. Rom. 8. 13.

6. Liberatus est à Lege peccati Rom. 8. 2.

7. Liberatus est à Lege mortis. Ibidem.

De suffrion

De superiore ejus scripto

EPISTOLA.

Gratiam, et pacem à Deo Patre per Jesum CHRISTUM opto.

Legi scriptum tuum, Vir doctissime, quod rogatus à me edidisti, proque tenui modulo fidei spiritualisque prudentiae illud examinavi. Video tibi suppetere quasdam rationes, quibus ut tua confirmas, sic adversae partis argumenta refellere conaris: Tamen, ut verum fatear, mihi tuae rationes nec tam firmae, nec verae videntur, ut à concepta eadem sententia me revocare possint. Quae igitur me detinent, ne tibi assentiar, paucis aperiam, tu pro tua singulari prudentia dijudicabis.

Principio occurrit Paulina distinctio, quae unum eundemque hominem in duas partes partitur. Juxta mentem consentientem Legi Dei, in membris vero carnis sentientem rebellionem. Hoc alijs verbis, ni fallor, idem Paulus alicubi effert, videlicet Novi ac Veteris hominis distinctione. Quae partitio nullo modo homini non renato, gratiaeque Dei in Christo experti convenit. Quomodo enim homo non renatus possit consentire mente praecipua parte hominis Legi divinae, eaque delectari: cum potius illam contemnat, odioque habeat? 1. Cor. 2. 14. Rom. 8. 6 & 7. Animalis enim homo non percipit ea, quae Dei sunt, cogitationesque carnis mortem adferunt prudentiaque carnalis inimica Dei est, &c. Potius itaque homo non renatus delectatur vanitate mentis suae, quam ut mentem possit applicare ad meditationem Legis, indeque absque peculiari gratia gustum suavem sentire.

Deinde Paulus post lamentationem, deplorationemque tantae miseriae gratia Dei se solatur in Christo. Quod nescio quomodo non declarat, Paulum & de se jam fideli, subque sua persona de omnibus Christianis loqui. Quis enim Deo per Christum gratias agere potest, nisi qui probè Christum cognoverit? Nec est, quod dicas, Paulum ista seorsim sub parenthesi de seipso, alia

vero

Vero non item scribere, cum omnia uno contextu cohaereant. Immo quae post gratiarum actionem addidit, meam sententiam confirmant, scilicet se servire mente legi divinae, carne vero legi peccati. Quomodo enim possit servire legi Dei mente, absque spiritu Dei? Servitus enim includit sincerum cor, Indiosumque Dei, &c. Aliter non servitus, sed potius illusio quaedam, prophanatioque legis divinae diceretur. Hae sunt rationes (ut caetera nunc taceam) quae me urgent, ut potius iis assentiar, qui luctam perpetuam Christianorum à Paulo describi docent, qui saepius à propria concupiscentia impediti, non hoc quod volunt, sed saepius nolentes malum operantur, aliquando quoque prudentes per infirmitatem carnis vi concupiscentiae irretiti labuntur. Tantam enim esse potentiam hujus malae concupiscentiae Paulus declarat, à qua homines pios quasi sub quadam captivitate detineri asserit. Quae tu vero, vir optime, objicis sub quadam antithesi, ea quae Paulus loco citato scribit, non posse cadere in hominem Christianum, propterea quod idem Paulus multo melioribus, immo contrariis epithetis fidelem hominem ornet, describatque quod ex sequenti capite 8. facile apparet, ubi non carnalem, sed spiritualem describit: Non captivum à lege peccati, sed liberum, &c. Alioque loco eos, qui Christi sunt, carnis affectus cum concupiscentiis crucifixisse affirmat &c. Ad haec paucis respondebo. In scriptis Paulinis saepius diversitas quaedam se offert, propterea quod ille de una re loquens pro diversitate causae, temporisque eam describit, prout patet in elogiis legis, quam aliquando instrumentum vitae; aliquando ministram mortis vocat. Sic, ubi de populo Israëlitico agens, eundem & extollit, ornatque praeclarissimis elogiis, postea vero humiliter de illis sentit, atque praedicat. Eadem, ubi circumcisionis mentionem facit, invenies. Similiter hic quoque facit. Cum enim describit hominem Christianum à praecipua ejus parte, juxta scilicet renovationem mentis per Spiritum

Sanctum

Sanctum, qui Spiritu Dei suasore ac Auctore corpus suum in obse-
quium redigit, ne rebellans jugum Spiritus plane excutiat, sed po-
tius illud subigit domatque hactenus, ne vis peccati in membris re-
bellans dominium obtineat, sed utut accideret, attamen Spiritus vi-
ctor stadat, hanc hominis fidelis prærogativam Paulus considerans,
eum à præcipua parte spiritualem nominat, eique tribuit, quod
peccato mortuus carnem cum affectibus, ac concupiscentiis crucifi-
xerit. Ista à Paulo per excellentiam prædicantur, qui ipsud, quod
optimum est (ut dixi) considerat: propterque inhabitantem Spi-
ritum Sanctum in nobis tam eximiis elogiis hominem Christianum
ornat.

Verum, cum nemo ex mortalibus, qui ex voluntate viri geniti
sunt, hactenus repertus est, qui ad tantam perfectionem pervene-
rit, ut nulla labes perversæ concupiscentiæ ei adhæserit, eumque
reum coram Deo non constituerit; Immo omnes Sancti non tantum
sub Veteri, sed et sub Novo Testamento vitiositatem carnis sen-
serint: hoc Paulus expertus, non abs re deplorat, ac loco prædi-
cto describit, sentiens tantam vim inesse malæ concupiscentiæ,
quæ in membris nostris remanens, perpetuo Spiritui nostro negotium
facessit, contraque animam militat, ut quodammodo nos captivos
mancipet.

Inde igitur ista diversitas, quæ in Paulo prima specie ap-
parere videtur. Quod de eodem homine pro diversa prædicare
videtur, idque propterea quod diversos effectus diversarum cau-
sarum describit. Ex una parte effectus Spiritus vincentis. Ex
altera parte vim concupiscentiæ rebellantis &c. Quis vero negare
potest, nisi aut stupidus aut Pharisaico spiritu fascinatus, tantam
cladem inferre Sanctis concupiscentiam, ut merito omnes peccato
obnoxios reddat? Jacob. 3. 2. 1. Joh. 1. 8. Jacobus fatetur omnes
in multis labi. Idem testatur Johannes. Si dixerimus nos pec-

catum

Peccatum non habere, mentiri nos &c. non adfero plura testimo=
nia, nam tibi omnia notissima scio, hoc unum addo, si quis dili=
genter omnes cogitatus, sermones, factaq; examinaverit, absque
dubio in seipso sufficiens testimonium reperiet, ut cæteris testibus
non egeat.

Naturæ igitur nostræ pravitas à Paulo describitur, quæ
optime in homine renato apparet. Nam homo naturæ suæ reli=
ctus, totus in cupiditates fertur: Quanquam enim impij stimulis
conscientiæ pungantur, quod Dominus permittit, ut Judicium suum
illis demonstret: Tamen ij peccatum nunquam vere oderunt,
nec justitia delectantur. Pij contra, in quibus coepta est re=
generatio, præcipuo cordis affectu ad Deum feruntur, justitiam a=
mant, unicoq; Deo in omnibus obedire cupiunt: sed rursum à
carne impediuntur, vinque eis faciens concupiscentia sæpius
rapit, ac distrahit: Concupiscentiæ enim effectus est perpetua
carnis adversus Spiritum rebellio. Quæ pugna cum sit pijs
molesta, libenter cuperent se ab ea liberari: sed cum in hac
vita id non sit, gemunt, ac istam miseriam deplorant, solaque
gratia Dei se in Christo consolantur. Quod scilicet ijs, qui Deo
per Christum reconciliati sunt, vitiositas carnis non imputetur,
habentibus intus arrhabonem redemptionis suæ Spiritum Sacrum.
Qui & de benevolentia paterna eos certificat. Tum in hac lu=
cta instruit, viresque suppeditat, ne succumbant, sed mortificantes
assidue opera carnis, non secundum carnem, sed juxta Spiritum ambu=
lent. Verumtamen fieri non potest, quin tam gravem hostem
assidue sentientes, gemant, mortifera tela ejus exhorrescentes, qui=
bus id hostis eorum efficit, ut etsi totis viribus in contrarium nitan=
tur, tamen sæpissime à recto cursu impediantur, ac retardentur.

Juste igitur Paulus, considerans hanc corruptionem naturæ
nostræ,

nostræ, per legem peccati in membris militantem, captivitatem vo=
cavit. Quomodo enim non diceretur captivitas, qua se nullo modo
fideles, dum hic vivunt, eximere, liberareque possunt? Nam dato
mihi aliquem, etiam ex sanctissimis, qui nunquam peccaverit, nec
facto, nec dicto, nec cogitatu quidem.

Quod igitur Paulus dixit, se sub peccatum venditum, non voluit in=
dicare, qui ex Christi Spiritu natus esset, se dominantis peccati jure
teneri, sed indicavit, se peccati vim, rebellantem spiritui sentire, quam
tollere, dum viveret, non posset, ut quæ nonnisi cum corpore moreretur.
Aliter ergo pij, & sancti homines, aliter impij se sub peccatum ven=
ditos sentiunt. Impij condemnantem ejus calculum, & judicium in con=
scientijs ferentes: Illi ab eo liberi, rebellionem sentientes, reatum non i=
tem, & pugnam cum peccato sustinent, pravas cupiditates assidue
mortificant. Nihilominus tam molestè ferunt, spiritum à carne sæ=
pius impediri, ne tanta cum perfectione, alacritateque, quam vellent,
Deo, proximoque inserviant. Nam caro, quamdiu vivit hac animali
vita, non potest sic affecta esse ac composita, ut interior homo affe=
ctus, ac compositus est, nec ejus affectus tales fieri possunt, quales
sunt affectus spiritus cum lege consentientes. Ut hæc diligenter ex=
aminans, non absque ratione dicere quis possit: Credentes in Christum
spirituales carnalesque esse. Probos ac improbos: Carnales, ac im=
probos à vitiata carne, quam, ut mortalem, ita varijs defœdatam
secum gerunt; ut autem spirituales quoque filij Dei vocentur, efficit
versans in mentibus ipsorum spiritus, ex quo filij Dei renascuntur.
Qui igitur in statu novæ genituræ sunt, spirituales à spiritu vo=
cantur, non carnales à carne: ut Paulus Galatas propter spiritum
regeneratorem spirituales vocat, quamvis sciret eos concupiscentiam,
legem peccati in membris corporis portare: propterea admonet,
ut peccantes in spiritu lenitatis arguant, considerantes ne & ipsi
tententur, per insidiatricem scilicet concupiscentiam. Quare non sine
causa addit.

Causa addit Gal. 6. 1. Quod si quis sibi videtur aliquis esse, cum nihil sit, suum ipse fallit animum. Admonet Paulus, ne quis propriæ justitiæ, sanctitatisque opinione inflatus, cæteros audaciter contemnat, putans se immunem esse ab omni tentatione vinque concupiscentiæ intus latentis, ac grassantis non satis animadvertens, ac agnoscens. Quæ quam virulenta sit, ij demum sentiunt, qui justum bellum cum illa instituunt, assiduæque prælianter. Sed quid multis opus, tuipse, revoca in memoriam illa, quæ alicubi scripsisti: Hominem, triarium justum & injustum nominans. Justum pronuntians, si ex communi vita juxta æquitatem consentaneam consideretur, & cum cæteris comparetur. Injustum vero, si ad divinam propositam normam facta, & cogitationes ejus universæ exacte expendantur. Unde igitur iste defectus in homine renato, quod non possit respondere exacto Dei judicio? Nonne ob imbecillitatem carnis, quæ exagitata à mala concupiscentia Spiritui Sancto operatori omnis justitiæ reluctatur, ac repugnat? An Deus à nobis justo modo diligitur? Nonne sæpius diffidentiæ, impatientiæque morbo laboramus? Ubi Deo parendum est, nonne sæpius ignava caro alacritati spiritus repugnat? ut si quid boni operari volumus, carni vis inferenda sit. Proximus nonne sæpius negligitur? At ubi tanta perfectio, quod quis proximum æque ac seipsum diligat? Nonne philautia pravæ concupiscentiæ proles ita nos devinctos tenet, ut potius nos nostraque, quam proximum curemus? Examinet, modo quisque cor suum, inveniet istud verissimum. Unde igitur tantus torpor in officiis pietatis, proximique neglectus, fides imbecilla, charitasque languida? In Deo, verboque ejus nulla culpa, qui ad meliora hortatur, spiritusque suo instruit. Concupiscentia igitur carnis culpanda est, quæ repugnat, impeditque

impeditq; bonos ac pios conatus fitelium, quod Paulus expli=
cat dicens: Non ego malum operor, verum inhabitans in me, pec=
catum &c. Sæpius enim pij volentes bonum per Spiritum inhabi=
tantem in mente ipsorum, nihilominus operantur malum. Et si
quid boni faciunt, non ita tamen strenue alacriterque, ut deceret,
id exequuntur, propter innatam carnis rebellionem. Hæc si quis
recte consideraverit, in seque ipso expertus fuerit, facile animad=
vertet, Paulum justas habuisse causas, cur tantam miseriam hu=
manæ infirmitatis tam tragice descripserit, solaque gratia Dei
in Christo se sustentarit, qua fit ut ista vitiositas nobis non im=
putetur. Nulla enim contemnatio ijs, qui in Christo Jesu recon=
ciliati, fiduciaque misericordiæ Dei freti, primitias Spiritus ha=
bentes, gravas cupiditates carnis mortificant, ac omni conatu re=
sistunt, ne peccatum eis dominetur. Quod qui exequuntur dili=
genter, efficiunt ne ista lues in carne grassans eos ita efficiat,
ut à coepto pietatis cursu desistant: sed potius fortiter in a=
cie dimicent, victoresque gratia Dei evadant: Attamen vitiosi=
tas ista, qua fit, ut non ita, prout velimus, justitiæ operam de=
mus, innocentiamque observemus, culpanda ac deploranda est.
Atque nos humiliare debet, ne nos ipsos efferamus, sed humili=
ter de nobis sentientes, misericordiam Dei unicum Asylum sa=
lutis nostræ imploremus, ab eo remissionem omnium peccatorum
nostrorum petentes, vitantesque Pharisæi illius arrogantiam,
qui dixit, Non sum sicut cæteri homines, &c. Luc. 18. 12. Nam
etsi gratia Dei ea scelera, quibus mundus obnoxius est, non
perpetramus, seminaria tamen quædam illorum in membris no=
stris circumferimus, sollicitante concupiscentia ad malum, nisi
Spiritu Dei eam reprimamus. Lucta itaque perpetua opus

est

est, ut beneficio Dei superiores Evadamus, ne videlicet regnet in mortali corpore nostro peccatum, ob quam victoriam spiritu sacro partam spirituales dicuntur: carnales vero, si immunditiem, vitiositatemque malae concupiscentiae consideraverimus. Sic & liberi Evadimus, dum peccatum sollicitans reprimimus, ne in nos saeviat, sibique in servitutem redigat. Rursus vero, quod assidue vexat, cursumque nostrum remoratur, in hoc non parum nocet vimque suam exerit, ac quodammodo jus suum tuetur, ne nos plane liberi immunesque ab illo, dum hic vivimus, simus, non prius omni ex parte liberandi, quam, confecto cursu militiae nostrae, & spiritu, & corpore in integrum restaurabimur.

Jam finem facio, satis te admonitum arbitror, locum Pauli, aliter ac sentio, accipiendum non esse.

Non dubito, te nunc in eo statu versari, qui faciliorem, planioremque viam pietatis ingressus, non adeo spinosis callosisque salebris impediaris, secure enim otio literario deditus agis. Sed si tu aliquando expertus fuisses vitam communem, maxime conjugalem oeconomicamque, melius fortassis perspiceres, quantis procellis, tempestatibusque fides nostra impediatur, quantis machinis offuscetur patientia. Potes ista conjicere ex caeteris, qui assidue tanto onere pressi gemunt, infirmitatemque suam agnoscunt, ac deplorant. Pauli Epistolae luculenter testantur istam miseriam, qui scribens fidelibus, eosque sanctos nominans, tamen multas infirmitates, vitiaque non vulgaria in eis notat, ac corrigit. Rogo igitur te, ut, quae scripsi, diligenter examines, & si quid diversum adhuc sentias, mihi significare non graveris. Tandem te diu incolumem in Domino cupio, meque ut ames rogo. J. N. Frater in Domino tuus.

Ad supe:

Ad superiorem Epistolam sic pluribus AUTHOR respondit

Gratia, & pax à Deo Patre nostro, & Domino JESU CHRO.

Nihil mihi gratius accidere potuit, vir praestantissime, quam, ut ad ea, quae rogatu tuo in septimum caput Epistolae ad Romanos proximis diebus scripseram, à te ipso responsum acciperem. Etenim spero fore, ut disputationibus hac de re nostris, veram totius loci sententiam tandem percipiamus, & quod potissimum à me quaeritur, quales ij esse debeant, qui Christi Spiritu regenerati jure dici possint; recte intelligamus. Ne quando nobis ipsi in istorum numero esse videamur, cum tamen non simus, & ita à coelesti regno, in quod ingredi iis solis datum est, qui ejusmodi fuerint, imprudentes excludantur Joh. 3. 5. Et quamquam (ut ipse nosti) non tantum temporis habebam, ut tota de re pro ipsius amplitudine scribere possem, tamen (cum praesertim, ut id facerem, abs te rogatus essem) pauculos dies alijs meis occupationibus quodammodo suffuratus, quae mihi ad ea, quae ad me scripsisti responderi posse videbantur, explicare constitui. Tu, quem Deus spiritu suo dignatus est, facile, an divina cum veritate, quae dicturus sum, consentiant, cognoscere poteris.

Primum igitur ais, sententiam meam, quae est, Paulum eo loco sub persona sua non de se ipso, tamquam Christi Spiritu regenerato, sed de homine potissimum, qui divinae per Christum exhibitae benignitatis expers adhuc sub ipsa lege sit, omnino loqui, ex ratione tibi probari non posse, quod Paulus hominem istum, de quo loquitur, in duas partes partitur, quatenus mente quidem consentit legi Dei, carnis tamen interim rebellionem sentit, quod alibi

opinaris

opinaris ab eodem Paulo distinctione Noti & Veteris hominis si-
gnificari. Quomodo enim (inquis) homo non renatus possit consentire
mente praecipua parte hominis Legi divinae, eaque delectari: Cum
potius illam contemnat, odioque habeat?
Si quae in hac tua argumentatione explicanda, vir clarissime, di-
cta sunt, admitti debent, ipsaque argumentatio recte conclusa est, ex
duobus alterum conficitur. Aut ubicumque mentis, & carnis luctatio
fuerit, ibi mentis victoriam esse, Aut non necesse esse, ut in homi-
ne renato mens carne potentior sit. Ubi enim mentis cum carne lu-
ctatio est, ibi mentem esse oportet, quae Legi Dei consentiat, eaque
delectetur. Unde enim luctatio ista, nisi ex eo quod mens divinae
Legi obedire vult, caro autem id facere renuit? At qui in argumen-
tatione tua tacite sumitur, Quicumque ea mente sit praeditus, quae Le-
gi Dei consentiat, eaque delectetur, eum renatum esse. Igitur aut ne-
cesse est, in luctatione ista, quocumque in homine ea fuerit, à mente
carnem superari, aut in homine renato ut superetur, non esse opus.
Posterius hoc nulla refutatione indiget, cum non modo in Sacris
Literis, praesertim vero apud ipsum Paulum, testatissimum sit, in ho-
mine renato, & vere Christiano, Spiritum (qui idem hac in re praestat,
quod mens) carne potiorem esse oportere, verum etiam tu ipse id sa-
tis aperte confitearis, quamquam, cum hoc mirum in modum senten-
tiae tua adversetur, vix hac in re satis explicare posse videris, ut
postmodum dicemus. Jam vero prius illud nullo pacto concedi po-
test, cum & divinis litteris, & ratione, & quotidiana denique expe-
rientia doceamur, in nonnullis immo in plerisque hominum carnem,
cum mente luctando, ipsa mente potiorem esse.
Et quidem, quod attinet ad Sacras Literas, expendatur modo di-
ligenter similitudo, seu parabola illa à Christo proposita & expli-
cata de seminante Matth. 13. Marc. 4. Luc. 8. Nam quis du-
bitare potest, quin is, in quo semen divini sermonis jam enatum fue-
rat,

fuerat, sed persecutione deinde, aut calamitate propter sermonem exorta, aruit, secum ipse, dum desciscere, pugnaverit, mente, sine cujus rectitudine, quae non facile aboletur, semen illud enatum non fuisset (nam & cum gaudio ab isto sermonem acceptum fuisse narratur) hinc, ut persisteret, monente, illuc vero carne, ut cederet, suadente? Et tamen succubuit mens, & victrix caro evasit. Idem omnino dici debet de eo, qui ibidem terrae spinis obsitae assimilatur. Nam, licet disertis verbis non narretur, semen in eo natum fuisse, tamen cum ex ipsa similitudine, tum ex eo, quod ibi dicitur, suffocatum fuisse semen, adeo ut fructum non tulerit, aperte indicatur, natum quidem semen fuisse, sed ad fructum pervenire non potuisse, ut evenire videmus, si qua pars seminis, dum ager seminaretur, inter spinas deciderit. Estque istius exemplum eo magis proposito nostro accomodatum, quod spinae illae, ut Christus ipse explicat, voluptates, divitiae, ac solicitudines hujus vitae sunt, quibus armis potissimum caro cum mente pugnare, eamque superare consuevit. Quid porro dicemus de iis, quos Sacra Historia testatur in Christum credidisse, interim tamen eum confiteri propter imminentia pericula non ausos esse? Numquid fieri potest, ut in istis mens cum carne non perpetuo pugnaverit? Nam quid aliud est, eos in Christum credidisse, quam mente sua ipsos affensos fuisse, illum vera dicere, eumque esse, quem se esse dicebat, & propterea illi palam adhaerendum esse ~~[illegible]~~ Joh. 12. 42. Hoc profecto cum carnis affectu pugnabat, qui incommoda hujus vitae fugienda omnino esse suadebat. Quare non sine mentis repugnantia, ut praedicta incommoda vitarent, a Christo confitendo abstinebant isti, nec sine antecedente luctatione illa vincebat in ipsis caro, mensque succumbebat. Hanc ipsam pugnam, in qua interior homo, seu praecipua ejus pars, quae mens est, ab exteriore superatur, adeo ut ipse homo superatus esse dicatur, satis aperte explicat Petrus, cum ait 2. Petr. 2. 20: Si enim refugientes coinquinationes mundi, in cognitione Domini & Salvatoris

Jesu

Jesu Christi, his rursus implicati superantur, facta sunt eis posteriora deteriora prioribus. Et antea dixerat, à quo quis superaretur, ejus & servum esse. Nam verbum Superari, pugnam antecessisse, demonstrat. Sed quid opus est, quo mentem in luctatione cum carne ex Sanctis Literis succumbere posse ostendamus, longius abire, cum nullus sit (opinor) in universis Biblijs locus, qui tam dilucide, ac copiose id doceat, quam locus ipse, de cujus interpretatione quærimus? Verum ne bis eadem dicamus, de hoc postea agemus. Atque hæc in præsentia satis esse volo, quod ad sacra testimonia pertinet.

Quod si rationem ipsam intueamur, videbimus aperte, fieri non posse, quin in ijs hominibus, qui Divinæ Legis cognitionem habeant, & proinde justi, atque injusti, honesti, ac turpis notitiam adepti fuerint, dum cupiditatibus suis obsequuntur, antequam plane ipsarum mancipia fiant, & in ipsis vitiis quodammodo computrescant, fieri; inquam, non posse, quin in istis mentis cum carne sit perpetua pugna. Tanta est enim, nisi quis prorsus obduruerit, justi, atque honesti vis, ut non modo cogatur unusquisque fateri, alijs rebus omnibus ipsum anteponi æquum esse, sed etiam ad ipsum per se amandum, & quærendum se impelli, ac rapi sentiat. Verumtamen, quia in homine ex altera parte vehementissimus est animi affectus ille, quo ea, quæ nobis bona esse credimus, sequimur, & mala refugimus, idcirco fit, ut quoniam, ea, quæ honesta & justa sunt, plerumque nobis malum aliquod allatura esse videntur, quæ vero turpia atque inhonesta, bonum, pugna inter superiorem rationem, & appetitum (quæ idem sunt, quod apud Paulum & in disputatione nostra mens, & caro) gravis instituatur, ratione jubente, ut id, quod æquum est, omnino faciamus, appetitu vero contra ad ea, quæ mala nobis esse videntur, refugienda, quæ

autem

autem bona, persequenda nos vehementer impellente. In qua pugna vix umquam non solet appetitus superior et cadere, nisi aliqua opinio, aut spes sit, ea, quae justa, atque honesta sunt, quamvis malorum plena videantur, tamen bonum aliquod ejusmodi nobis allatura, quo ista omnia mala compensari queant. Nec quisquam fortasse est, qui, si eadem bona se percepturum esse persuasum haberet ex bene agendo, quae ex male agendo, non multo libentius bene ageret, quam male. Quare necesse est, ut, qui sciens prudens male agit, donec omnino hominem exuat, et rationem, sive usum illius plane abijciat, invitus ex parte id faciat, mente ipsius videlicet interim repugnante, et carni aliqua ratione resistente.

Sed quid de quotidiana experientia dicemus? Quotus quisque est, qui pugnam hanc non sit expertus, cum tamen interea appetitus plerumque cederet? Plena exemplorum sunt omnia, plena querelarum appetitus in pugna ista rationem superantis. Hinc decantatissimum illud, Video meliora, proboque, Deteriora sequor. Quod mulierem etiam impudicam atque scelestam dicentem Poëta inducit. Quod sane factum non esset, nisi experientia ipsa docuisset, multos impudicos atque scelestos esse, qui rationem appetitui repugnantem in se ipsis sentiunt, immo nisi plerosque tales esse compertum fuisset.

Certissimum igitur esse debet, in luctatione ista rationis cum appetitu, sive mentis cum carne, in multis, immo in plerisque hominum, mentem carne aut superiorem esse, aut aliquando fuisse, et ob eam caussam, posse quempiam, quod ad mentem attinet, legi divinae consentire, eaque delectari, et tamen in eo mente carnem potiorem esse. Sed tu nimirum (ut arbitror) apud Paulum, lege Dei secundum interiorem hominem delectari, ita interpretatus es, ut idem significet, quod (exempli caussa) in primo Psalmo in lege Domini voluntatem suam habere, quod ut ibidem scriptum est, beatum hominem efficit. Verum ego multo aliter rem se habere putaverim. Quandoquidem in homine tres sunt partes, Ratio seu

Ratio seu Mens, Voluntas, & Appetitus. Ratio, & Affectus in Deum
dissident, & de invicem quodammodo in hominem contendunt, suntque tam-
quam duo extrema. Voluntas media quodammodo inter utrumque est,
& modo uni, modo alteri adhæret. Uteri autem ex duobus istis extremis
ipsa adhæserit, jam illud obtinuisse certum est. Cum igitur in Psalmo
primo, Voluntatis sit mentio, quam quis habeat in lege Domini, & quid-
quid in isto rationem obtinuisse, quæ legi divinæ obtemperandum esse mo-
net. At vero, cum apud Paulum legitur, de delectatione legis divinæ se-
cundum hominem interiorem, qui sunt affectus idem est, quod mens, seu Ra-
tio, intelligendum est, in isto, de quo est sermo, rationem quidem nulla
ex parte depravatam, sed rectam planè atque integram esse, nondum
tamen obtinuisse, neque eam delectationem ad divinam voluntatem adhuc
pertigisse. Ubi enim Paulus ibidem dicit, hominem ipsum velle bonum
facere, ibique ut velit, adjacere, tamen animadvertendum est, alio sensu
in Psalmo illo Voluntatem appellari, & alio apud Paulum. Aliud quip-
pe est Voluntate uti & aliud Voluntate. Uti est sermo quæ quidpiam inter rationem,
& affectum dirimit, quæque hominis facta regit, ac moderatur, & per-
fecta scilicet Voluntate. Nam si eam intelligeret Paulus, non esset,
cur homo de quo loquitur, bonum faceret. Quod contra de habet ut la-
tius postea explicabitur. Sed ex consuetudine quadam loquendi, Volun-
tatem adhuc imperfectam simpliciter Voluntatem appellat. Siquidem
sunt testes non apud Græcos tantum, sed apud Latinos quoque sic Volo
pro Velim seu Vellem usurpat. Atque idem est in ejus verbis, Non
quod volo bonum, &c. quod Non quod Velim, seu Vellem bonum, &c.
Quin etiam ego ipse partim loquendi consuetudine abreptus, partim a-
dum Paulum imitatus, hominis ejusmodi Voluntatem obtemperandi legi
divinæ simpliciter in meo scripto attribui, eamque vel maximam, qua-
tenus scilicet is sub ista lege status erat, in quo perfecta
Deo obtemperandi Voluntas non fuit. Atque de perfecta Volun-
tate in Psalmo illa Verba sicri, indicat illud, quod sequitur, Et
in lege ejus meditabitur die ac nocte. Quibus verbis, perfec-
ta in-

Priora interpretentur, sive illis sint adjuncta, aliquid amplius sine dubio significatur, quam significet delectari Dei lege secundum interiorem hominem. Ex quo fit, ut is, de quo Psalmus loquitur, beatus ab ipso appelletur, hic vero, de quo Paulus verba facit, miser ab eodem Paulo nominetur. Nec aliud omnino declarat delectamentum istud Legis divinae secundum hominem interiorem apud Paulum, praeter id, quod continent antecedentia verba illa, consentio Legi, quod bona sit. Neque enim fieri potest, ut homo interior, id est mens hominis, nisi prorsus de praefata fuerit, eo, quod bonum, id est rectum esse, ipse homo consenserit, non delectetur.

Verumtamen video, quid Paullo post adjungas, cum Paulus ad extremum dicat, hominem istum servire mente Legi Dei; Ais enim: Quomodo possit servire Legi Dei mente, absque Spiritu Dei? Servitus enim includit sincerum cor, studiosumque Dei &c. Aliter non servitus, sed potius illusio quaedam, prophanatioque Legis divinae diceretur. Atqui credideram ego mente Legi Dei quempiam per solam Legis conditionem servire posse. Quod etiam ex tota Pauli oratione liquet, qui eam cognitionem, unde servitus ista, profecta sit, tantum commemorat, nec divini praeterea Spiritus ullam mentionem facit. Adde, quod necesse est, Mente Legi Dei servire, apud Paulum nihil plus significare, quam ea, quae prius dicta fuerant, consentire Legi, quod bona sit, & Dei lege secundum interiorem hominem delectari, quae sine Dei illo Spiritu, quem tu intelligis, & quem Legis cognitio ipsa non suppeditat, fieri posse, ex superioribus constat. Quod enim, seipsum mente Legi Dei servire, ait Paulus, carne autem legi peccati, id infert, aut repetit, ex praecedentibus, ut patet ex conjunctiva particula Igitur. Inquit enim Igitur ego ipse &c. Deinde aliud est requiri Dei Spiritum ad aliquid praestandum, aliud vero renatum esse oportere. Non enim, si in uno quopiam homine aliqua divini Spiritus effecta sunt, idcirco in ipso continuo spiritualis illa regeneratio est, de qua quaerimus. Caeterum quod dicis, servitutem includere sincerum cor

studiosumque

Studiosumque Dei, istud verum esset, si de homine simpliciter, quod Dei legi serviret, diceretur. Nunc, quando non homini simpliciter, sed homini secundum mentem tribuitur, quod legi Dei serviat, nihil hic de sinceritate cordis, & studio erga Deum dicitur. Haec enim, & si qua sunt hujusmodi, ad voluntatem actionum nostrarum moderatricem referuntur. Sed de ipsa tantum mente, atque ratione agitur, in quam vel istae sinceritatis, & studij erga Deum appellationes non cadunt, vel si cadunt, haec hominem renatum non invitant, sed tantummodo à ratione, menteque sua sincere, ac studiose ad legem divinam servandam impulsum. Quod in ijs, quoque fieri contingit, qui renati non sunt, & mentis commonefactionibus spretis, carni indulgent, eique obsequuntur. Itaque constat, à mente, quae illa est, quae hic servire Dei legi dicitur, non prophanari ipsam legem, eive illudi, etiamsi homo ipse totus idem non faciat, non enim hoc in mentis est potestate.

Ex ijs, quae hactenus disservi, intelligi potest, id, quod à te affirmatur, hominem non renatum non modo non delectari lege Dei, sed etiam potius contemnere, & odio habere, vel ad eos tantum inter non renatos accomodari posse, qui ita cupiditatibus excaecati sunt, ut justi, atque injusti, honesti, ac turpi nullum fere discrimen habeant, vel ad rem non facere, cum ij, qui nondum excaecati Dei tamen legem contemnunt, & odio habent, non ipsa mente, & secundum interiorem hominem, sed factis, & secundum carnem, atque appetitum eam contemnant, & odio habeant. Atque hic illud propter dilemma hoc nostrum animadvertendum est, quod ex priore etiam meo scripto intelligi potest, cum ego una cum plerisque antiquioribus Theologis Paulum hoc loco hominem Christi gratiae expertem, & ab ipsa lege pendentem describere affirmo, non quemlibet ejusmodi hominem intelligere, sed eum, qui in eo statu ad excellentissimum gradum pervenerit. Sunt enim istorum, qui minime sunt renati, gradus quidam, quemadmodum & renatorum, omnesque in re una conveniunt quidem, ex qua renati merito dicuntur;

verum ea

Verum ea non est Dei lege secundum mentem delectari, sed secundum Spiritum incedere. Porro quod ais, hominem non renatum potius vanitate mentis suæ delectari, ~~quam~~ Dei lege, si vanitatem mentis intelligas eam, de qua loquitur Paulus ad Ephes. cap. 4. vers. 17. ea vel in homine, qui divinæ Legis cognitionem habeat, esse non potest, vel certe nihil aliud est, quam effectus quidam cupiditatis, quæ hominem adeo excæcaverit, ut, quid rectum, quid ve pravum sit, amplius non videat, ut ex ipso loco perspicuum est. Sed nos de homine verba facimus, qui divinæ Legis notitiam habeat, & quid rectum, quid ve pravum sit, probe ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~. Nam, si quis forte neget, ullum, qui recti, pravique cognitionem habeat, inveniri posse, qui renatus non sit, refellet eum cum ratio manifesta una cum perpetua ab ipso orbe condito experientia conjuncta, tum universa Sacra Scriptura, quæ hominum perditorum, contra quam ipsi fieri debere cognoscunt, agentium, passim mentionem facit. Quod si vanitatis suæ mentis nomine aliud intelligis, id judicio meo, nihil esse potest, quod cum delectatione Legis Dei secundum interiorem hominem adeo pugnet, ut cum eo simul consistere non queat.

Jam vero, quia ad probandum id, quod affirmaveras, testimonia quædam ex Sacris Litteris profers, de iis deinceps videndum est.

Offers primum ea Pauli verba 1. Cor. 2. v. 14. Animalis autem homo non percipit ea, quæ sunt Spiritus Dei. Sed diligenter animadvertere oportet, ibi Paulum agere de Dei promissis, deque iis, quæ Deus præparavit diligentibus ipsum, quarum rerum animalis homo gustum, aut notitiam habere non potest, quippe quas, ut ibidem Paullo ante ait Paulus, nec oculus viderit, nec auris audiverit, nec ipsæ in Cor hominis ascenderint: non autem de præceptis divinæ Legis, aut rebus ejusmodi, quæ rationi ipsi humanæ sunt maxime consentaneæ, & propterea nulli, nisi plane depravato, stultitia esse possunt, quemadmodum animali homini eas, de quibus loquebatur, esse ait Paulus. Stultum igitur est homini animali, id est, qui divinis patefactionibus ad Dei arcana cognoscenda non

pervenerit

Pervenerit, hominem per medias calamitates, & mille mortis genera ad æternam beatamque vitam pervenire posse. At eidem minime stultum est, non occidere, non adulterare, & cætera id genus, quæ divina Lex præcipit, recte præcepta fuisse, & qui hæc præstiterit, laude dignum esse. Non igitur simpliciter de ijs, quæ Dei sunt, ut à te locus recitatus fuerat, loquitur ibi Paulus, sed de ijs, quæ sunt Spiritus Dei, id est de ijs, quæ non nisi Deo patefaciente, quippe quæ alioquin in ejus mente lateant, percipi possunt, qualia, ut dixi, sunt æternæ vitæ promissa.

Locum deinde in testimonium adducis ex cap. 8. ad Rom. ubi dicitur, studium carnis mortem esse, & inimicitias adversus Deum. Verum istic ne de toto quidem homine non renato, nedum de mente ejus sola, ut præsens disputatio requirit, agitur, sed de ea sola parte, quæ plane menti adversatur, id est de carne. Quæ pars non modo in ijs, qui renati non sunt, sed in renatis quoque Dei lege neutiquam delectatur, nec delectari potest. Nisi fortasse sit, qui dicat, hominem non renatum nihil nisi carnem esse, & mente, ac ratione carere, cum tamen ne spiritu quidem multi etiam ex non renatis sint prorsus destituti, ut postea dicetur. Est ergo non in renatis, (nisi quibusdam fortassis ex ijs, qui plane vitiorum mancipia sunt, exceptis) ut fateri necesse est, non caro tantum, sed mens quoque, non secus atque in renatis, sed inter utrosque hoc interest, quod caro in non renatis mente potior est, & principatum adversus ipsam obtinet: In renatis vero inferior eique subjecta. Vel in non renatis in pugna illa superior evadere solet: In renatis vero fere semper manus dare cogitur.

Est igitur Paulina illa hominis partitio in mentem, quæ delectetur Dei lege, & carnem, quæ rebellet, non renatis hominibus accomodatissima, nisi in ista rebellione mentem prævalere dictum esse velimus, quod plane contra se habere, postmodum demonstrabitur. Nec vero est hæc partitio idem cum distinctione illa ejusdem Pauli veteris, & noti hominis. Nunquam enim in eodem homine

homine, Praesertim renato, uterque homo vetus, & novus ex Pauli men-
te invenitur, sed deponitur à renatis vetus homo, & induitur novus, ut
patet ex ijs, quae scripsit ad Ephes. 4. 22. & ad Coloss. 3. 9. Sunt
tamen omnino, aut certe esse possunt in homine renato veteris ho-
minis reliquiae. At vicissim in non renato novi hominis aut initia, aut
reliquiae esse possunt, vel quia Christi Spiritus in ipso jam habitare
inceperit, vel quia nondum ab eo penitus recesserit. Neque enim rena-
tus is verè dici potest, in quo Christi Spiritus non plane habitet.
Hinc fit, ut plus novi hominis in non renato esse possit, quam ve-
teris in renato. Non igitur mirum est, si nusquam, ut dixi, à Pau-
lo homo renatus in veterem, & novum hominem divisus fuisse legitur.
Meminit quidem alibi Paulus scribens ad Corinth. 2. Cor. 4. 16 exterio-
ris, & interioris hominis, qui non modo in alijs renatis, sed in ipso quo-
que invenirentur, verum alio sensu, quam hic faciat. Ibi enim exte-
rioris hominis nomine non carnem sive appetitum, ut hic (quamquam
hic exteriorem hominem disertè non nominat) sed corpus ipsum, ejusque
vires, & vitam hanc mortalem intelligit. Interioris vero non men-
tem, seu rationem, ut hoc loco, sed spiritum, ejusque vires, & spem im-
mortalis vitae designat. Et haec quidem partitio propria est ho-
minum, qui Christi spiritu regenerati fuerint.

Arbitror me, vir praestantissime, aliqua saltem ex parte pri-
mae isti rationi satisfecisse, quae te à mea sententia amplec-
tenda deterrebat. Quare jam ulterius progrediar. Nam deinde
addis, cum Paulus post deplorationem tantae miseriae, quam sub
persona sua exposuerat, soletur se gratia Dei in Christo, hinc ap-
parere posse, eum de seipso, tanquam renato, locutum fuisse,
proprium siquidem renatorum est gratiam istam sentire. Dicisque
minime admittendum esse, ea verba, Gratias ago &c. per pa-
renthesim dicta à Paulo fuisse, quemadmodum ego affirmabam,
cum omnia uno contextu cohaereant.

Ego verò

Ego vero adhuc in ea sum sententia, ut non modo gratiarum actio ista separatim reliquo sermoni à Paulo interjecta fuerit, sed etiam vel ea sola planum faciat, in superioribus omnibus, & paucis, quæ sequuntur verbis, Paulum de seipso, tanquam regenerato, non loqui. Nam quod ais, immo uno contextu omnia cohærere, quæso hic diligenter attende. Videbis enim, ni fallor, rem aliter se habere, & gratiarum actionem illam nec antecedentibus, nec subsequentibus verbis rectè jungi posse.

Exclamaverat Paulus, Infelix ego homo quis me liberabit de corpore mortis hujus? Hic profecto liberator quæritur. Quomodo igitur statim gratiæ aguntur? Certè, qui liberatorem quærit, nondum liberatus est. Qui verò gratias agit, jam est liberatus. Hæc duo nullo modo cohærere possunt. Quin immo (ut pote quæ plane contraria sunt) alterum ab altero necessario tollitur, quacumque tandem ratione liberationem istam interpretemur. Hoc tu ipse (ut opinor) sentiens, istam gratiarum actionem ita interpretari videris, ut non ad liberationem referatur, sed ad consolationem, manente adhuc captivitate. Atqui hoc est præcedentibus verbis manifestam vim facere. In quibus non quærebatur consolator aliquis in tanta captivitate, sed qui ex ea educeret, ac liberaret. Quod autem eodem orationis contextu unum apertè quæratur, de alio vero tacite gratiæ agantur, nullo prorsus pacto admitti potest. Sed quid de sequentibus verbis dicemus? Ea quippe ab ista gratiarum actione penitus sunt disjuncta. Nam, sive gratiæ sint actæ de liberatione, sive de consolatione in ipsa captivitate, perperam omnino inde infertur, Igitur ego ipse mente quidem servio legi Dei, carne autem legi peccati. Si enim de liberatione gratias agit, sibi ipsi hic verbis plane adversatur, tantum abest, ut ea inde inferri potuerint. Si vero de consolatione, annon ineptissima esset illatio ista? Gratias ago Deo per Christum, quod in hac mea

captivitate

captivitate consolationem accepi. Ergo in mea captivitate haec, & haec experior, sive Ergo mea captivitas hujusmodi est. Nihil profecto ineptior, praesertim cum jam antea idem reipsa de captivitate sua dixisset, ut mox demonstrabitur. Non cohaerent igitur ulla ratione sequentia haec verba cum ista gratiarum actione. Nec solum ipsa non cohaerent, sed, ne antecedentia quidem bene cohaerere, aperte docent. Cur enim, si sermo, qui praecedit, bene simul junctus fuisset, haec verba, quae proxime praecedentibus verbis jungi non possunt, addita essent? Nonne quod hic dicitur, ut modo alligimus, jam supra satis dictum fuerat, immo apertius, atque explicatius? Quandoquidem supra late fuerat explicatum id, quod hic sub verborum compendio dicitur, & quomodo iste mente quidem legi Dei serviret, carne vero legi peccati, diligenter expositum. Numquid fortasse propter ea, quae mox dicenda erant, ut ea scilicet commodius inferri possent, haec dicta sunt? Immo haec illationem istam non parum impediunt. Vix enim ex eo, quod dictum sit, Ego ipse mente quidem servio legi Dei, carne vero legi peccati, inferri potest, Nulla igitur nunc condemnatio &c, praesertim si de seipso, tamquam regenerato, ea verba Paulus dixisset. Quid enim hoc esset? Ego Paulus, qui Christi Spiritu regeneratus sum mente quidem servio legi Dei, carne autem legi peccati. Igitur qui in Christo Jesu non secundum carnem, sed secundum Spiritum ambulant, jam nulli damnationi sunt obnoxij? Quod si statim post eam gratiarum actionem dictum esset Nulla igitur nunc condemnatio. &c. nemo non videt, quam opposita ista illatio fuisset. Cur igitur interjecta sunt verba ista, Igitur ego ipse &c? Nempe quia gratiarum actio illa cum reliquo sermone non cohaeret, & separatim, atque, ut dictum est, per parenthesin legenda est. Quod contra omnino putatum fuisset, nisi verba ista inter ipsam, & seq. cap. initium adjecta essent. Id vero ne putaretur, tanti fecit Paulus, ut

veritus

Veritus non sit, prius, quam id inferret, quod maximè cupiebat, intermissum per gratiarum actionem illam sermonem repetendo, ea verba adjicere, quæ alioqui taceri potuissent, et ex quibus non ita apposite, ut ex ipsa gratiarum actione, etiamsi non de se ipso, tamquam regenerato, in ijs loquatur, illatio illa fieri potest. Quæ tamen quomodo ex ipsis fiat, aut fieri possit, in meo scripto demonstrare tentaveram. Quamvis dubium non videatur, quin Paulus ea in re potissimum ad gratiarum actionem illam tacitè respexit. Quemadmodum intelligi potest ex mea paraphrasi in initium istud octavi capitis, quæ in disputatione mea de Christo servatore extat.

Satis (ni fallor) à me disputatum est, illam gratiarum actionem cum reliquo sermone non cohærere, & per parenthesim legendam esse. Illud judicio meo certissimum esse debet, ex ea sola gratiarum actione omnino concludi posse, quæcumque Paulus eo loco de captivitate illa legis peccati, & mortis disserit, ad ipsum nullo modo pertinere, cum, nisi, ut dictum fuit, vim maximam verbis facere velimus, ex ipsa constet, Paulum, cum ista scriberet, in ea captivitate non fuisse.

Respondi ad ea, quæ tu, vir clarissime adversus sententiam meam de interpretatione totius Paulini loci aperte attulisti. Nunc de alia ratione, quam tacite, dum antitheses illas meas examinas, affers, videndum est, atque eodem tempore, in quo tua sententia, à me, de hominibus per Christum regeneratis disserat, considerandum. Nam, si hac in re, quæ caput, & scopus hujus disputationis nostræ esse debet, convenire possemus, non adeo laborandum esset, ut in Pauli loco explicando conveniremus. Quamquam non video, quomodo fieri possit, ut tu in eo perseveres, Paulum de se ipso, tamquam regenerato, loqui, &, si non hodie, aliquando tandem sententia tua de hominibus regeneratis mirum in modum non discrepet. Sed jam de tacita illa tua

ratione

ratione videamus.

Itaque, ut ex responsione tua ad antitheses illas meas colligere potui, id te vehementer movet, ut credas, Paulum de seipso, tamquam regenerato, loqui, quod apertissimum tibi esse videatur, in quovis homine renato perpetuam esse Spiritus & carnis luctam, quam suis coloribus Paulus depingere voluerit. Sed animadvertendum est, Primum, istud verisimile quidem videri posse, si verba Pauli ad eam rem accomodari queant, sed nihil esse, quod id statuere nos cogat, si ex altera parte ejus verba non minus ad hominem nondum renatum possint accomodari. Deinde videndum est, luctationem illam Spiritus, & carnis in homine renato minime accomodari possint. Sed prius quam hoc fiat, quid de ea luctatione sentias, diligenter inspiciendum videtur.

Ego sane (ut ingenue ruditatem meam confitear) adhuc sententiam hac de re tuam omnino percipere non potui. Nam quamvis, ut supra dictum fuit, satis aperte, immo disertis verbis saepe affirmes, in ea pugna Spiritum superiorem evadere, tamen alibi ea dicere videris, quae vel huic sententiae refragentur, vel certe eam novo quodam modo, ac sensu accipiendam, atque interpretandam esse declarent. Sunt enim inter caetera, quae huc pertinere possunt, haec verba tua, Verum tamen fieri non potest, quin tam gravem hostem assidue sentientes, non gemant mortifera tela ejus exhorrescentes, quibus id hostis eorum efficit, ut, etsi totis viribus in contrarium nitantur, tamen saepissime a recto cursu impediantur, ac retardentur. Quis, nisi alia tua verba legisset, ubi in renatis Spiritum carne superiorem ais, non hinc aperte colligi putaret, te in ipsis renatis pugnam inter Spiritum, & carnem instituere, eamque acerrimam, adeo ut homo totis viribus Diabolo resistat, et tamen saepissime hominem id non facere, quod vult, sed impediri a recto cursu, ac retardari. Nam quid

est

est Sæpissimè, nisi plerumque? Atqui, si plerumque Spiritus
à carne, dum luctatur, superatur, & cedere cogitur, non dubium est,
quin caro Spiritu sit potentior. Itaque videris omnino ad re=
natum hominem constituendum satis habere, si Spiritus cum carne
luctetur. Id quod etiam, ut ostendimus, ex prima illa ratione
tua evidenter consequitur, nisi quod ibi nihil apparebat de even=
tu, & credi poterat, te existimare, ubicumque luctatio ista esset,
ibi quoque Spiritus esse victoriam, hic vero non multum de e=
ventu sollicitus esse videris. Immo id evenire non concedit mo=
do, sed plane statuis, ut plerumque in luctando Spiritus carne
imbecillior appareat. Quocirca istam Spiritus victoriam, quam
alibi disertè confiteris, in eo consistere fortassè vis, ut caro nun=
quam id obtinere possit, ut Spiritum extinguat, aut ita repri=
mat, atque debilitet, quin semper homo summo conatu Diabolo
resistat. Id quod tamen alibi aliter omnino explicare videris,
cum victoriam à conatu, & resistentia ista manifestè distinguis,
ut in illis verbis, Sed potius fortiter in acie dimicent, victoresque
gratia Dei evadant. Quo fit, ut interdum adducar, ut credam,
te victoriam istam intelligere, quatenus, modo Spiritus cum carne
fortiter dimicet, quidquid acciderit, Deus benignitate sua victo=
rem hominem pronunciet, & tamquam victorem, ritè corona donet.
Namque alio in loco, ubi tamen alterum illud victoriæ genus
cum hoc conjunxisse videris, sic scribis, Qui (homo Christianus)
Spiritu Dei suasore ac ductore corpus suum in obsequium redi=
git, ne rebellans jugum Spiritus planè excutiat, sed potius
illud subigit domatque hactenus, ne vis peccati in membris
rebellans dominium obtineat, sed, ut ut acciderit, attamen Spi=
ritus victor evadat. Ex quibus verbis hæc sententia colligi pos=
se videtur, hominem Christianum conari, quantum potest, ne caro
rebellans jugum Spiritus planè excutiat, ne te peccati vis
- - - - - - - - - dominatum obtineat. Nam,

Nam, si hoc effecerit, quidquid acciderit, Spiritus tamen Victor
evadet. Peccati autem vim tunc non dominari, intelligere videris, cum
jugum Spiritus plane non excutitur, id est, etiamsi, magna ex par=
te excutiatur, tamen non ita abijcitur, ut caro sola longe, lateque in
homine imperet, ac dominetur. Mitto autem, quod vel Jupiticum, vel Pha=
risaico Spiritu fascinatum eum esse censes, qui neget, concupiscentiam
tantam cladem Sanctis inferre, ut merito omnes peccato obnoxios red=
dat. Nam, etsi verba tua per se omnino significant, in ipsis Sanctis
peccatum dominari, tamen juvat hoc loco propter quandam ejus cir=
cumstantias arbitrari, te nihil aliud dicere voluisse, quam Sanctos
quoque in multis concupiscentiae vi delinquere. Cogitati aliquando jam
fortasse (quemadmodum ex alijs verbis tuis intelligi posse videtur)
cum ais, hominem renatum, quamvis totis viribus in contrarium nitatur,
tamen saepissime à recto cursu impediri, ac retardari, Recti cursus
appellatione non ipsum bene agere, sed perfectionem quandam in ipsis
bonis operibus, seu factis intelligeres. Sic enim alibi scribis, Nihilo=
minus tamen molestè ferunt, (pii & sancti homines) Spiritum à carne
saepius impediri, ne tanta cum perfectione, alacritateque, quam vellent,
Deo, proximoque inserviant. Verum mox dejecerunt me de cogitatio=
ne ista, alia verba tua, quae sic habent, Concupiscentia igitur car=
nis culpanda est, quae repugnat, impeditque bonos ac pios conatus,
fidelium, quod Paulus explicat dicens, Non ego malum operor, ve=
rum inhabitans in me peccatum, &c. Saepius enim pij, volentes bonum
per Spiritum inhabitantem in mente ipsorum, nihilominus operantur malum.
Et, si quid boni faciunt, non ita tamen strenue alacriterque, ut dece=
ret, id exequuntur, propter innatam carnis rebellionem. Hic enim
satis aperte imperfectionem in bene agendo ab impeditione illa carnis
in bonis ac pijs conatibus distinctis, & (quod satis mirari non possum)
non modo perfecte bene agere, sed ipsum bene agere, majore ex par=
te, fidelibus adimis. Nam profecto illa verba, Et si quid boni fa=
ciunt &c, ostendunt non admodum frequenter à fidelibus bona fieri,

quantumvis

quantumvis imperfecte bona.

Quæso te, vir clarissime atque humanissime, ne ægre feras, quod ipsa verba tua sæpius ad examen aliquod revocaverim. Non enim id feci, ut te ullo modo accusarem, tabellisque obsignatis (quod dicitur) tecum agerem, sed ut me aliqua ex parte excusarem, si nondum, quid renato homini tribuas, quidve adimas, satis percipere potui. Alibi enim id tantum tibi concedi velle videris, ut homo renatus interdum peccet, & nemo sit tam sanctus, cui aliqua labes perversæ concupiscentiæ non adhæreat. Atque ad id obtinendum verba ipsa mea alio loco scripta affers, in quibus hominem Deo fidentem, & ob eam rem justificatum, injustum in seipso appellari posse affirmo, si omnia ejus facta ad Dei propositam normam exacte expendantur, & alia multa in eandem sententiam dicis.

Quare, ut tota de re breviter aliquid dicam, cum, quid tu sentias, satis percipere non possim, aperiam ego tibi sententiam meam, etsi ea cum ex scripto meo, ad quod responsum mihi dedisti, atque ex iis, quæ supra disputavi, non obscure intelligi potest, tum vero ex disputatione illa mea de Christo Servatore apertissime colligitur. Ubi pluribus in locis hac de re dissero. Sic igitur sentio, inter hominem Christi spiritu non regeneratum, & illum, qui eodem spiritu regeneratus sit, hoc potissimum interesse, & hanc esse utriusque specificam (ut loquuntur) differentiam, Quod homo non regeneratus, qui ad cœlestem regnum non patet aditus, peccatis implicatus est, hoc est vel unius, plurimum ve peccatorum habitum habet, vel, sibi peccandi occasione oblata, à peccando non adeo frequenter abstinet; Regeneratus vero nec ullum alicujus peccati habitum habet, & sibi peccandi occasione oblata, ut plurimum, à peccando abstinet. Probatur hæc mea distinctio ex innumerabilibus Novi Testamenti locis, præsertim vero ex Epistolæ ad Rom. toto cap. 6, atque initio hujus, 7. cap. & toto fere cap. 8, & cap. 5 ad finem Epistolæ ad Galat. & ex

plurib.

Pluribus sententiis, quae leguntur in Prima Joh. Epistola. Itaque breviter non in eo est specifica regenerati & non regenerati hominis differentia, Quod hic nolit, ille velit bene agere, sed, Quod ille bene agat, hic vero minime. Christus qui hominem ex spiritu minime natum à coelesti regno excludit Joh. 3. 5. Matth. 7. 21, non dixit, Qui voluerit facere, sed, qui fecerit voluntatem Patris mei, is in regnum coelorum ingredietur. Idem 24 &c. Prudentis hominis, qui domum suam super Petram aedificavit, non eum, qui ipsius praecepta facere voluerit, sed qui fecerit, ~~[illegible]~~ stulti vero, qui super Arenam domum suam aedificavit, non eum modo, qui noluerit, sed eum, qui non fecerit, similem esse dixit. Idem discipulis suis dixit Joh: 15. 14. suos amicos ipsos fore, non quidem si vellent facere, sed si facerent, quaecumque ipse illis praecipiebat. Jacob. 1. 22, Monet Jacobus, ne nos ipsos decipientes, simus auditores tantum sermonis, sed quid? Num, ut etiam eum facere velimus? Non sane, nam adhuc satis non est; Sed, ut eum faciamus. Tempus me deficiet, si ejusmodi testimonia sacra congerere velim, quae tam non minus tibi, quam mihi, nota esse scio. Quare aliis afferendis supersedebo, & tantummodo tibi in memoriam redigam, ex Pauli verbis manifestum esse, nihil aliud revera, aut potissimum significare, esse novam creaturam in Christo, quam Dei manifesta servare, ut patet ex his duobus locis inter se collatis. 1. Cor. 7, 19. & Gal 6. 15. nec aliud apud eundem esse, novum hominem, sive Christum induere, quam sancte & juste vivere, ut affaret ex fine 13 cap. Epist. ad Rom. & ex cap 4 ad Eph. v. 24 atque ex cap. 3 ad Col.

Sunt tamen, ut supra dixi, gradus quidam & renatorum, & non renatorum hominum. Quidam enim ex non renatis, inter eos praesertim, qui divinae legis cognitione non habent, adeo cupiditatum

cupiditatum suarum serti sunt facti, ut nihil aliud plane noctes
diesque cogitent, quam, quomodo eas expleant. Atque istorum qui:
dam sunt, qui nullum jam sensum aut discrimen habent recti, pra:
vique. Quidam vero, iique multis partibus plures, qui discernunt
adhuc quadamtenus inter rectum, & pravum eorumque sensu aliquo
tanguntur. Unde fit, ut interdum in expletendis cupiditatibus suis,
sese a propria conscientia accusari, & condemnari sentiant. At ex
iisdem non renatis sunt, qui cupiditatibus quidem intulgent,
sed inviti quodammodo (mente nimirum, seu ratione ob recti pra:
vique notitiam sensumque vehementem neutiquam consentiente)
vel quia jam longo usu factum sit, ut sibi ipsis amplius imperare
non possint, vel quia nulla spes adhuc eis affulserit alicujus majo:
ris boni, quod, relinquendis cupiditatibus, sunt percepturi. Atque isti
ij sunt, quos sub persona sua loco, de quo controversamur, egregie de:
scribit. Qui ex aeternae legis cognitione haud exilem sensum aequi
atque iniqui habentes, mente sua ad id, quod aequum est, feruntur,
idque facere vellent, sed viribus destituuntur, nisi Dei gratia ac:
cesserit. Haec autem gratia seu favor, & benignitas in Christo
potissimum nobis exhibita est, per quem nobis spes est facta
maximi cujusdam boni, vitae scilicet immortalis & beatissimae,
si cupiditates abjiciamus Tit. 2. 12, unde vires sumimus eas ab:
jiciendi, & sobrie, juste ac pie, in praesente hoc seculo viventi.
Spiritum enim suum Deus Evangelii Jesu Christi praedicationi as:
sentientibus, & vitam emendare instituentibus largitur Eph. 1. 13,
quo promissiones sibi, si resipuissent, in Evangelii praedicatione
factas non inanes futuras sentiunt, & propterea jam Deum pro
Patre agnoscunt, & nominant Rom. 8. 15, id est jam se beatae
immortalitate a Deo donatum iri sperant, arrhabonemque ae:
ternae

æternæ illius hæreditatis in suis cordibus habent; si tamen hoc spi-
ritu carnis actiones perimant, & ad finem usque in Christo præceptorum
obedientia perseverent, cum ipso Christo, si opus fuerit affligi, non recu-
santes, & ipsam mortem perpeti, ut cum ipso pariter exhibeantur tan-
dem, atque æternum vitant 2. Cor. 1. 22. Rom. 8. 13. Marc. 13, 13.
Apoc. 2. 26. Rom. 8. 17. 2. Tim. 2, 11. Hic est igitur ille spiritus,
secundum quem nobis ambulandum est. Nam ipse quoque de beata
immortalitate promissiones, ut ante vidimus, Spiritus Dei, τοῦ πνεύ-
ματος τοῦ θεοῦ, esse dicuntur 1. Cor. 2. 14. Hoc spiritu fit, ut homo
ille interior, id est mens, & ratio nostra, quæ jam per se ipsa ad be-
ne agendum nos impellebat, ita roboretur, ac confirmetur, ut ea, quæ
velimus, facere etiam possimus. Propterea Paulus Deum precatur
Eph. 3, 16, ut Ephesiis concedat, quo ipsius spiritu corroborentur in in-
teriorem hominem. Erat quidem homo iste interior in eo homine, quem loco no-
stro describit Paulus, quemadmodum ex ipsius verbis constat, sed non-
dum erat spiritu, hoc est spe alicujus ingentis boni, præsertim vero
beatæ immortalitatis, si divinis præceptis obtemperasset, corrobo-
ratus. Sub ipsa lege enim adhuc erat is homo, non sub gratia, &
idcirco spiritu isto prorsus destituebatur. Quamobrem diligenter con-
siderandum est, alium adhuc esse gradum superiorem hominum non
renatorum, id est renatis proximiorem, quam hic sit, in quo homo
iste, de quo Paulus loquitur, est collocandus, tantum abest, ut Pau-
lus de homine renato verba faciat, videlicet eorum, qui non pror-
sus sub ipsa lege sunt, nec spiritu isto penitus destituuntur, ut su-
pra attigi. Sunt enim non pauci, qui, Evangelij prædicatione
audita, cum gaudio (ut Christus inquit) sermonem accipiunt, quod gau-
dium non aliunde oritur, quam ex eo, quod & ratio præceptis Christi,
& voluntas vitæ æternæ promissionibus delectatur. Sed tamen,
qui præ voluntatis residua malitia vel nondum promissionibus
istis,

istis, quantum satis est, acquieverunt, vel cum ab initio acquiescis-
sent, pertinenter deinde dubitare coeperunt, non persistunt in tenta-
tionibus, nec se ipsos, quatenus omnino requiritur, ad Christi normam
conformant, & propterea renati non sunt, quamvis ex parte aliqua
eorum voluntas reformata fuerit, quod, quemadmodum sine spiritu
illo factum non est, sic sine ipso perdurare non potest.

Itaque primus, id est infimus, renatorum gradus eorum est, qui co-
gnitione, ac spe divinorum in Christo promissionum mente reformatam
habentes, (ex quo etiam renatorum, seu generatorum nomen illis, Scri-
ptura ipsa teste 1. Pet. 1. 3, recte potest accomodari) sic se ipsos
ad Christi praeceptorum normam conformant, ut jure optimo dici pos-
sint non secundum carnem, sed secundum spiritum ambulare, quamvis
tanquam ij, qui nondum Christianarum virtutum habitus sunt adepti,
non parum difficultatis adhuc, atque laboris in bene agendo expe-
riantur, carne nimirum non bene domita, & idcirco spiritui identidem
repugnante, quam tamen, pugna inita, fere semper superat spiritus,
nisi si quando, potentissimis aliquibus armis carni ab adversario
nostro subministratis, imparatus quodammodo ad exiguum tempus
quasi opprimatur, & cedere sit coactus. Non inito autem praelio, sed
per insidias quasdam aliquanto saepius non superatur in istis quidem
a carne spiritus, sed injuria aliqua efficitur, id est labuntur ipsi, &
vel imprudentes, vel incogitantes a recta via, per quam incedunt, leviter
ac parumper deflectunt.

Supra infimum istum renatorum gradum plures constitui possent.
Sed hic ejus meminisse satis fuerit, qui ad rem nostram, id est ad ea,
quae a te scripta sunt, maxime pertinet. Sunt enim (ut ego qui-
dem arbitror) inter regeneratos, qui habitus sunt adepti virtutum
Christianarum, & idcirco tantum abest, ut laborem, aut difficultatem
aliquam habeant in Christi praeceptis servandis, ut potius bene
agendo

agendo summam experiantur voluptatem. Etenim, si experientia ipsa compertum est, posse hominem, citra peculiarem Dei spiritus opem, & sine vitae immortalis certa ulla spe, solo virtutis amore & longo studio ex impudico pudicum, ex avaro liberalem, ex iracundo placidum ac mansuetum, & alia id genus fieri, adeo ut in istarum virtutum actibus perfungendis non nisi delectationem summam sentiat, non sane video, quomodo sine spiritus divini injuria negari queat, fieri posse, ut homo, cui immortalis vitae praemium ab ipso Deo fuerit propositum, ejusque firma spes ipsius cordis indita, sine labore, & difficultate aliqua Christi praecepta conservet. Laboris autem & difficultatis nomine carnis repugnantiam ejusmodi intelligo, quae voluntatem ipsam perturbet, ubi caro in aciem cum spiritu dimicatura prodeat, nec sine vi aliqua tandem reprimi queat. Non sine caussa dixit Christus Matt: 11. 30, jugum suum suave esse, & onus suum leve. Spes enim haud dubia immortalitatis, quam charissimis amicis suis facit Christus omnia, quantumvis per se gravia ac difficilia, & levia & facta facilia reddit. Propterea ait Johannes 1. Joh. 5, 3. Haec est enim charitas Dei, ut mandata ejus custodiamus, & mandata ejus gravia non sunt. Quoniam omne quod natum est ex Deo, vincit mundum, & haec est victoria, quae vincit mundum, fides nostra.

Itaque, vir clarissime, etsi tu aliter sentis, ego tamen nihil dubito, quin in aliquibus ex Christi fidelibus in hac vita pugna illa inter carnem & spiritum cesset, jam plane spiritu dominante, & carne cum ipso manus conserere non amplius audente. Hoc enim, ut vidimus, experientiae, rationi, & Sacrarum Literarum testimoniis valde est consentaneum, nec ulla caussa est, cur aliter sentire debeamus. Nam quod ais, lucta perpetua opus esse, ut beneficio Dei superiores evadamus, rogo te, ut paulisper mecum rationem istam expendas. Quid enim? An non beneficio Dei superior evasit is, qui per Dei spiritum firma spe immortali-

tatis

immortalitatis donatus carnem suam debellavit? Nonne hic mul-
to majus beneficium à Deo accepit, quam is, qui adhuc, cum ea bella-
re cogitur? Quod si dicas nihil esse, quod ad propositum nostrum
attinet, à Deo vel summa beneficia accepisse, nisi quis id plane
agnoscat, & sentiat, verissimum id esse confitebor. Sed interim affir-
mare non dubitabo, eum qui Dei beneficio carnem suam debellaverit,
non minus beneficium aliud à Deo se accepisse agniturum, & sensu-
rum, quam is Dei beneficium agnoscat, & sentiat, qui, cum ipsa di-
micans, eam identidem superat. Immo vero magis. Qui enim dimican-
do suam carnem superat, in eam opinionem facile adduci potest,
ut non Dei spiritu adjuvante: sed sua diligentia & cura, suisque
viribus id ipse praeset, praesertim cum, ut ante dixi, compertum
sit, homines ipsos animales quasdam cupiditates suas sola vi ra-
tionis non reprimere tantum, sed etiam prorsus debellare. At vero,
qui carnem nulla in re amplius vehementer sibi repugnantem habet,
cum id mirum plane videri possit, singulari Dei beneficio factum
id fuisse, agnoscere compellitur. Quod et manifeste ipse sentit.
Re enim ipsa experitur, non alia ratione id factum esse, nisi pro-
pter firmam spem vitae immortalis, quam nulla humana cura,
nulla industria cordibus nostris indere potest, sed divini spiritus do-
num esse necesse est. Nam, si quis objiciat, istum quoque, quia sae-
pissime, atque acriter antea cum carne sua bellum gesserit, existi-
mare posse, se diligente cura, & viribus suis eam tandem debellasse;
Respondeo primum, nihil impedire, quominus Deus nonnunquam, le-
vi admodum antecedente pugna, cuipiam, ut carni suae plane domine-
tur, concedat. Quinetiam & Sacra Historia, & perpetuo usu teste, af-
firmare non dubito, saepius fieri in Christiana Religione, ut quis bre-
vissimo tempore, & quasi horae momento ex malo bonus fiat, eoque
perveniat, quo in morali disciplina vix annorum multorum spatio
perveniri potest. Deo nimirum statim ab ipso initio tanta vi
spiritus,

spiritus, & spe vitæ æternæ cujus piam cor replente, ut nullo certamine aliquanto supra infimum regenerationis gradum ascendat, & proinde nec graviter, nec adeo frequenter illi præliandum sit, ut ad eum gradum, quem diximus, perveniat. Deinde, etiamsi nemo ad istum gradum perveniret, nisi prius diu, multumque cum carne sua dimicasset, tamen, cessante pugna, facilius illi esset Dei beneficium agnoscere, cum non amplius, se aliquid præstare, suspicari posset, nec præsente sui laboris sensu, quominus sibi ipsi nihil tribueret, impediri, sed solum Dei spiritum cuncta facere, aperte cognosceret. Utcumque sit, illud certissimum est, istum, qui aliquando pugnavit, ea omnia expertum esse, quæ exsperitur ille, qui adhuc pugnat, non autem contra. Et, si ex ipsa pugna Dei beneficium agnoscitur, ista agnitione non posse istum destitui, qui nonnisi pugnando, eo pervenit, quo alter nondum pervenire potuit.

Itaque sic omnino statuo: Quod in plerisque renatis hominibus carnis cum spiritu pugna perdurat, id non idcirco fieri, quia ita oporteat, neque hoc ullo modo Dei consilium esse, sed propter humanam imbecillitatem istud evenire, Deo interim serio præcipiente, ut Sancti, ac perfecti simus, quemadmodum ipse sanctus, ac perfectus est. Matt. 5. 48. 1. Pet. 1. 15.

Nec sane video (ut hoc etiam, quasi pertransiens, dicam) cur tantopere dicere, aut cogitare exhorrescamus, fieri posse, ut quis in hac vita divini spiritus ope, eo tandem aliquando perveniat, ut Dei præceptis perfecte obediat. Num, quia id Dei spiritus præstare nequeat? Atqui primum istud affirmare impium plane videtur. Deinde non propterea divinus spiritus ulla injuria afficeretur, etiamsi plus illi tribueretur, quam possit efficere. Num, quia periculum est, ne quis superbiat, &, se perfectum jam esse autumans, Dei misericordia se non indigere sibi persuadeat? Verum, qui tales sunt, ut se perfectos esse credant, cum non sint, nec isti hinc

lexius

levius errarent, si persuasum haberent, neminem in hac vita per=
fectum esse posse. Eadem enim ratione se regeneratos esse putarent,
cum tamen non essent. Immo tanto gravius errarent, quanto sine re=
generatione vera, non autem imaginaria, salus nemini contingere potest,
at sine vera perfectione potest. Nec vero video, quomodo quis, quam=
vis, perfectum se Dei Spiritus ope stasisse, crederet, tamen vel
superbire vel Dei misericordia se non egere, putare posset, cum jam
istam perfectionem ipse non suis viribus, sed divini spiritus au=
xilio acceptam referret, &, ut Dei misericordia indigeamus, satis
sit, aliquando vel minima quidem ex parte imperfectos fuisse.
Huc accedit, quod etiamsi Dei misericordia, quod attinet ad peccata
delenda, is non egeret, qui per totam vitam nihil unquam peccasset,
tamen in eo Dei benignitate illi opus esset, ut à morte liberaretur,
sive Dei benignitatem in eo agnoscere cogeretur, quod à morte libe=
randus esset, cum immortalitas Dei singulare donum sit, & ne
illis quidem debita, qui nunquam deliquissent. Quibus tandem con=
fitendum esset, servos se esse inutiles, quod ea fecissent, quae
facere debuerant Luc. 17. 10. Num tandem idcirco à sententia
ista perfectionis in hac vita penitus abhorrendum est, quia peri=
culum sit, ne quis de sua salute desperet, cum se minime perfectum
esse senserit? Atqui longe aliud est, hominem in hac vita perfectum
in mandatorum Dei conservatione aliquando stadere posse, &, ut
stadat, necesse esse. Breviter non video, quid mali ex opi=
nione ista consequi possit. Immo non video, quomodo ex contraria
sententia, quod haec videlicet perfectio nunquam ullo modo in
hac vita contingere possit, id saltem mali necessario non proficis=
catur, ut nemo perfectus esse studeat, aut conetur. Quis enim
unquam id conabitur, quod fieri nulla ratione posse, persuasis=
simum habeat? Studio autem, & conatu isto sublato, non facile
est dicere, quot mala in Christiana religione consequantur, in qua
non progredi (ut ille dixit) regredi est. Illud non reticebo,
me per=

me perspicere nondum posse quomodo delicta eorum, qui ad perfectionem in hac vita totis viribus non contendunt, non potius ex animi malitia, quam ex carnis fragilitate proveniant, & ob eam rem, quomodo ipsorum veniam illi sperare possint. Non respondeo ad testimonia Sacrarum Literarum, quae, perfectionem istam hic nullo unquam pacto dari posse, suadere videntur, quia & id nimis longum esset, nec mihi veritate contrariae sententiae ad id, quod quaero, probandum est opus, tametsi de ea, dum aliud ago, aliquid mihi disserendum esse, putaverim. Nam ne ii quidem inter renatos, in quibus, carnis cum spiritu pugna ut cessaverit, fieri posse ajo, perfecti plane a me constituuntur. Adhuc enim lapsus per incogitantiam, & imprudentiam superesse possunt, & in tota ipsa mandatorum Dei obedientia defectus quidam. Quae, licet illis non imputentur, vitia sunt tamen, nec cum perfectione ullo modo consistere queunt.

Habes vir eximie, meam de hominibus regeneratis & non regeneratis sententiam. Ubi vides, me regeneratum illum etiam esse affirmare, cujus caro cum spiritu luctatur, modo spiritus adeo frequenter superior evadat, adeoque vigeat, ut merito istum non secundum carnem, sed secundum spiritum ambulare dici possit. Quod ex eo potissimum cognoscitur, si nullum sit peccati genus, in quo ipse sive volens, sive nolens, sive quia peccato delectetur, sive quia longo usu aliave ratione trahatur, maneat, atque persistat. Qui autem ejusmodi non sit, id est ad hunc sanctimoniae gradum non pervenerit, eum minime renatum esse. Si tu hoc ipsum sentis, quidquid sententiae nostrae in reliquis discrepare possint, satis contenimus. Sed quomodo, si ita sentis, Pauli locum, de cujus interpretatione quaerimus, de regeneratis agere contendis, cum ipsa luce clarius sit, in eo eum hominem describi, in quo caro aut semper, aut certe plerumque mentem superet? Etenim ij

omnes loci;

omnes loci, quibus ego alios, qui de regenerato homine loquuntur, opposui, id apertissime declarant. Nam quid opus est ita laborare, ut loci, qui in ipsis verbis manifeste sibi adversantur, adeo ut magis adversari non possint, concilientur? Certe citius ignis cum aqua conciliabitur, ut mox videbimus. Quid, inquam, opus est in ea re tanto pere laborare? Num fortassis haec veritas, quod in homine renato caro cum spiritu adhuc luctetur, aut luctari possit, ex hominum opinione peribit, nisi omnino hic Pauli locus de renato homine loquatur? Atqui veritas ista non esset, aut certe, eam esse non constaret, si ea ex hoc tantum loco colligenda esset, quem tot viri eruditissimi cum hoc ipso nostro, tum vero antiquioribus seculis aliter sunt interpretati, qui tamen de renatis hominibus hoc idem senserunt, quod nos sentimus. Nonne potius id mali ex interpretatione ista, quae hodie communis videtur, consequi potest, ut credatur, hominem renatum esse, modo secundum mentem suam velit recte agere, quamvis reipsa in praxitatibus degat? Immo quid dico potest, cum certum sit, jam id consecutum esse? Neque enim Pauli verba ita obscurari ulla interpretatione possunt, ut tandem id, quod apertissime dicunt, in legentium animis non obtineat. Atque jam (si placet) loci hujus verba omnia, quibus illa aliquot locorum de regenerato homine loquentium opposueram singulatim, atque eo ordine, quo scripta inveniuntur, & a me digesta fuerant, paullo diligentius expendamus, & quid tu, ut utraque concilies, in medium attuleris, examinemus.

I. Primum igitur hoc loco ait Paulus, in homine isto, de quo verba facit, peccatum per occasionem latae legis operatum fuisse omnem cupiditatem, seu concupiscentiam. Quomodo (quaeso) his verbis tanta vis adhiberi poterit, ut inde tandem haec sententia non erumpat, Hominem illum vehementer concupiscere? Verum, quicumque vehementer concupiscit, is reipsa (quidquid mens ejus contra sentiat) in praxitate degit

Pravitate degit. Lex enim, unde omnis rectitudo petenda est, concupis-
centiam diserte vetat. Nam de hac ipsa saltem concupiscentia, quam
Lex non minus, quam turpia quaedam facta, nominatim interdicit, loqui
Paulum, antecedentia verba aperte docent. Sed de graviore etiam con-
cupiscentia eum loqui, id fortasse indicat, quod haec verba ad ea rela-
tionem habent, quae Paullo ante dixerat, Cum enim essemus in carne
passiones peccatorum, quae per Legem erant, operabantur in membris
nostris, ut fructificarent morti. Illud certum est, in modo recitatis ver-
bis non de peccati fomite (quem appellant) sed de ipsis peccatis, non
de eo, quod proprium sit hominis non renati, omnino agi. Id enim cum
ipsa verba per se propter prima illa, Cum enim in carne essemus, tum,
quae statim sequuntur, perspicue demonstrant. Namque per apertam
antithesin subjungitur, Nunc autem soluti sumus a Lege, ei mor-
tui, in quo detinebamur, ita ut serviamus in novitate spiritus, et
non in vetustate literae. Quod vero verba de quibus nunc agimus,
ad superiora illa referri debeant, ex eo intelligi par est, quod ea
verba, Quid ergo dicemus? Lex peccatum est, etc. Cum quibus i-
psa cohaerent, ab eisque pendent, eo sine dubio, referuntur, Quis enim dixerat Paulus, essemus affectus pec-
catorum, qui per Legem erant, operatos fuisse in membris nostris, id-
circo, ut tacite objicienti responderet, intulit, Quid ergo dicemus? Lex
peccatum est? Quod sane diligenter est observandum. Nam vel
ex hoc solo planissimum fit, Paulum eo toto capite sub persona
sua nullo pacto de se ipso, tanquam regenerato, loqui. Quandoquidem,
ut ostenderet, cur, et quomodo per Legem in iis, qui adhuc in carne
sunt, in quorum numero manifeste, se non esse, ait, peccatorum affectus
agerent, atque vigerent, quamvis Legis ipsius culpa id non fieret,
ut, inquam, hoc ostenderet, ea omnia dicit, quae de se ipso dicere vi-
detur. Itaque, ut ad rem redeamus, verba ista, Peccatum operatum
est in me omnem concupiscentiam, nihil aliud significare videntur,
quam Ego peccatorum sum plenus, et in ipsis peccatis dego.

Quomodo

Quomodo igitur cum Verbis istis ea conciliari possunt, quæ alibi à Paulo dicuntur Gal. 5. 24. Qui autem sunt Christi, carnem crucifixerunt cum affectibus & concupiscentiis, ita ut de eodem homine veteri quæ dicit possit? Num forte sic (ut tu conari videris) ea dicamus, in his (per Christum) primum remitendo concupiscentiæ, in aliis vero concupiscentiæ rebellionem describi? Atqui carnem cum affectibus & concupiscentiis crucifigere, nullo modo studium, seu conatum aliquem Christum significare potest, cum id, quod factum jam sit, non id, quod fiat, asserto declarat, & crucifigere istum Christum, etiamsi in præsenti tempore dicatur, non studium tantum, aut conatum, sed effectum quoque istum crucifigendi ante oculos ponat. Quæ nullo modo cum concupiscentiæ rebellione, si ea ejusmodi sit, ut resistere non queat, aut certe non resistatur, constare possunt, ut per quæ in Verbis, Peccatum operatum est in me autem rebellionis agi in Verbis istis, Peccatum operatum est in me omnem concupiscentiam, jam demonstratum est. Tantum vero abest, ut hi duo loci ita conciliari possint, ut ad unum tandem hominum accommodentur, ut multo plus contineant, quam in contrariis, seu contradictoriis (quæ vocant) requiritur. Peccatum enim operari in aliquo omnem concupiscentiam, pro suo contradictorio habet peccatum non operari in aliquo omnem concupiscentiam, sive peccatum quamvis concupiscentiam in aliquo non operari. Docent Paulus & Christianis dicit, nullam concupiscentiam in iis amplius dominari, & satis superque, plusque etiamnum dixisset, quam ad contradictionem istam requiritur. Sed hoc non contentus, dixit, eos carnem cum affectibus, & concupiscentiis crucifixisse. Ex quo (Christi colligi potest, sed sane id Verba omnia (ita ut sonant) in hominibus Christianis nullam amplius carnis cum spiritu esse, & plures in iis malos affectus, ac concupiscentias esse existimetas, quam ut ullam deinceps carnis rebellionem, quæ resistimi non possit, in Christianis hominibus adesse remanere possit, ejs Pauli Verbis auditis, quisquam amplius insistere queat. Verum tamen ita beatus est Paulus (ut ego quidem arbitror) quia in quolibet homine Christiano ita dominatur spiritus, & ita mali carnis affectus, & concupiscentiæ resi-

tiæ reprimuntur, ut non multo aliter sit, ac si caro, unaque cum ipsa mali effectus, & concupiscentiæ extinctæ essent. Quod eo libentius eum fecisse existimandum est, ut Christiano homini huc contendendum omnino esse, interim aperte doceret.

12. Pergit Paulus, & ait, in homine, de quo sub persona sua verba facit, peccatum revixisse adeo, ut illum occiderit. Non possunt autem hæc Pauli verba ad condemnationem ex lege provenientem referri, quasi hic peccatum antea mortuum fuisse, cognita autem lege revixisse, idem sit, quod peccatum ante legem non fuisse imputatum, nec porro mortis condemnationem hominibus attulisse, post vero fuisse, & morte dignos homines effecisse. Istam enim legis vim, atque effectum, si quis recte animadvertat, numquam toto hoc loco considerat Paulus. Sed necesse est, ut ad malæ cupiditatis augmentum, & reviviscentiam quamdam referantur, per quam fit, ut homo interire dici possit, cujus vera vita in rationis recto usu, inque malis cupiditatibus minuendis, atque ex animo suo extirpandis consistit. Adde, quod, ubi malæ cupiditates, & peccata vigent, ibi mortem imperium suum exercere, necesse est. Stipendia enim (ait idem Paulus) peccati mors Rom. 6. 23. Nam & ante in eo loco, ad quem, ut dixi, universus hic Pauli sermo refertur, dictum fuerat, Ad fructificandum morti, idque tanquam proprium eorum, qui à peccatorum affectibus superantur. Quis igitur dubitare potest, quin homo iste, de quo Paulus loquitur, à malis cupiditatibus vincatur, & in ipsis peccatis vivat? Aut quomodo de hoc eodem homine poterunt ea dici, quæ de homine per Christum renovato superiore cap. scribit idem Paulus, affirmans, in eo crucifixum fuisse veterem hominem, ut peccati corpus destruatur, sive aboleatur? Non autem Enervetur, ut vertit Beza: nam nec verbum Græcum καταργεῖν ullo modo Enervare significare potest (etenim si Etymologiæ rationem habeas, quam plurimum sibi favere Beza opinatur, omni prorsus actione privare significat) & apud eundem Paulum, cujus quodammodo proprium est verbum istud, ubique fere Abolere significat.

Ut ostendit

Alt offendunt hi loci 1. Cor. 1. 28. & cast. 6. 13. & cast. 13. 8. 10. &
11. & cast. 15. 24. & 26. Eph. 2. 15. 2. Tim. 1. 10. 2. Thess. 2. v. 8.
In quibus omnibus ipse Beza, qui Erasmum, tanquam in verbi non
recte percipiendum, aut ex similitudine, quod hoc loco, & quo agimus, ab-
olendi verbo illud detorsit, reprehendit, inquam, Beza in omnibus
praedictis locis Abolendi verbum in sua interpretatione pro ao Graeco
verbo reposuit. Quibus addo locum illum Heb. 2. 14. ubi idem cum
primis requiro. Ait igitur Paulus, in hominem christiano verbum fo-
rmandum crucifixum fuisse ut peccati corpus, id est peccatum ipsum
aboletur, vel plius abolebatur, ut Erasmus, quem Tigurini, & alii
consentit, inter pretatus est, quod multo prorsus ratione ei accommoda-
ri potest, qui in peccatis degit, quamvis deinceps tandem in ipsis de-
gat. Hinc factum est, ut idem Beza alibi Resp. ad 2 Sect. pag. 119
sua recte interpretationi non contentus, addiderit, a Paulo eo loco non
describi Sanctificationem nostram, qualis nunc est, sed qualis tan-
dem erit in altero seculo. Aliter sane hominum, cum verba illa, quae
subjungitur, Ut ultra non serviamus peccato, ad praesens tempus Pau-
li verba referendo essent, asserti docuit. Sed profecto Paulus ibi-
dem paulo post docet, Christianum hominem peccato mortuum esse,
& peccatum in esse non regnare, quae similiter nunquam de eo di-
ci potuerunt, qui in peccatis, quantum in vitae, manet, pulmadmo-
dum enim manere, ubi esse est, in quo peccatum adeo relixerit, ut
eum interemerit, sicut autem a nobis offensum est. Quocirca nullum
hic (ni fallor) sua illa Conciliatio, quam urgere plurimum videris,
locum habebit, quod nemo sit, qui non peccet, & peccatum, dum hic
sumus, habitet in nobis inhabitet. Nam aliud omnino est, adhuc
a peccando immunem non esse, aliud a peccato vel minimo vivente occidi,
praesertim hoc loco apud Paulum, qui, ut justa intricatum sunt, qua-
dam & vera gratis loqui dicit, non de eo vera loquitur, qui ex
quacunque vel minima peccato profluit, nam is in eo quoque lo-
cum habet, qui sine lege sunt, sed de eo, qui ex eo profluit, quod
quis, lege cognita, malis undique cupiditatibus repletur, affligi,
emendari licet profiter eandem legis & mentis cognitionem repugnante,
obedire

obedire cogitur. Hic reatus nunquam aufertur, nisi ista cupiditatum malarum obedientia cesset. Ille vero Dei misericordia, etiamsi à peccan: ceo penitus non cessetur, semper auferri consuevit.

III. Sed, quid dicemus, quod Paulus hominem istum, carnalem esse dicit? Quis hic aliud intelligere potest, quam in eo carnem potiores partes habere? Ex majore enim parte, ut omnes norunt, unumquodque appellatur. Quid porro eo, quod isti homini tribuit, carnalem eum nominans, magis adversari potest, quam adeo carnalem non esse, ut, ne in carne quidem esse, quis dici possit. Atqui ex superioribus verbis illis, Cum enim essemus in carne &c. & ex ijs, quae scripta sunt vers. 8. & 9 seq. Cap. perspicuum est, hominem renatum & vere Christianum, in carne amplius non esse, à Paulo dici. Ex praedictis autem patet, distinctioni illi tuae locum non esse, quod, si carnem vitiatam consideremus, possunt renati homines carnales vocari, sin autem spiritum, qui eos regit, spirituales. Nam, si ab ijs, quae potiora sunt, denominationes ducuntur, in renato autem homine adeo caro debilitata est, ut is ne in carne quidem esse dicatur, certe non potest homo iste ullo modo carnalis vocari. Et tu ipse aperte confiteris, regeneratos, spirituales à spiritu, non carnales à carne vocari. Nam quod ais, diversarum rerum respectu duo diversa nomina uni rei imponi posse, id tunc verum esse putaverim, cum diversa illa nomina revera non opponuntur, nec alterum ad alterius distinctionem usurpatur, vel, etiamsi alioquin opponantur, tunc tamen propter diversam aliquam rationem minime inter se opponi dici possunt. Tuis ipsius exemplis utar, quibus, Paulum pro rationis diversitate diversa loqui solere demonstrari posse arbitraris, ut interim, quid momenti in tota hac disputatione habeant, dijudicare possimus Lex (ais) aliquando à Paulo instrumentum vitae, aliquando ministra mortis vocatur. Quamquam autem non memini me legisse, ubi Paulus disertae legem instrumentum vitae appellet, & hic in ipsis verbis tota vis disputationis est, tamen demus, ipsum ita locutum fuisse. Jam vero hic vides, Paulum de lege duo quidem di:

versa

diuersa asserere, & quæ, sine pleniori dicta, in vicem obstare videntur, sed quæ tamen vestra non obstituntur. Quisque quod diuersa rationes dicantur. Appellatur Lex ministra mortis spiritus dicitur. Cum enim homines eam non seruarint, legem autem non seruantibus mors debeatur, merito, mortem à Lege allatam dixisse, dicitur rationes dici possit. Appellatur eadem, aut appellari potest Lex in fraudem, sed spiritus consilium, quo lata fuit. Idcirco enim lata fuit Lex, ut homines, eam seruando, viuerent. Quare alia præterea quadam ratione utraque ista appellatio legi conuenientissima est, cum & vitam, & mortem præmium afferat. Vitam ijs, qui illam seruarint, mortem autem ijs, qui non seruarint. Verum de spiritualis & carnalis appellationibus, quas hominibus tribuit scriptura, quatenus scilicet spiritalem hominem non animali, sed carnali opponit, idem dici non potest. Quandoquidem duæ istæ appellationes non tam præcisæ, quam resectæ, omnino in vicem adhærentur, & altera ab altera differentiam, & exclusionem (ut ita dicam) inferatur. Spiritualis enim nomen, spiritum carnis abstinentem, carnalis vero carnem spiritu potentiorem declarat. Quæ duo simul in eodem homine eodem tempore nullo modo inesse possunt. Atqui si distinctio illa tam ad eum pertinet, quam ipse est, ut unum eundemque hominem, eodem tempore, & spiritualem, & carnalem à Paulo appellatum fuisse legis. Alt quidem satis aperte dicis. Oportuit vt & tibi quidem mihi videretur) aliquo exemplo vel apud Paulum, vel apud alium ex sacris scriptoribus probare, interdum carnalis nomen spirituali non opponi, aut duas ibi diuersas distinctasque carnalitates (ut ita loquar) duas idem his oppositas spiritualitates ex aliis libris ostendendas erant. Ex quo constaret, potuisse Paulum uni eidemque homini, eodem tempore, & carnalis & spiritualis, quatenus carnali opponitur, appellationem tribuere, aut saltem, si id minus ex sacris libris ostendere posses, rationem aliquam manifestam, Paulum id facere potuisse confirmantem. Cum ibi erat. Quamquam in sacrorum scriptorum verbis interpretandis, nullo exemplo adiuuante, immo omnibus exemplis repugnantibus, sola ratione niti, periculosum admodum est, nec ullo pacto admittendum,

admittendum, nisi eam rationem esse Sacras Literas profiteantur, eoque
ita videatur, ut non minus certa quodammodo sit, quam ipsa Geometria
mathematica. Quod profecto hic minime agi videmus. Nulla est enim
omnino ratio, eodem ex Sacris Libris manifestè petita, quæ suadeat,
unum hominem, eodem tempore & carnalem, & spiritualem, quæ-
nam carnali spirituali opponitur, nominari posse, cum (ut dictum
est) talem sit, ex majore parte unumquemque appellari, tum carnalem ac-
tum hominem spiritali offoni certum sit, eoque uno tantum modo, atque
ratione. Cum alibi à me dictum sit (nam hoc etiam pro exemplo affer-
potuit) posse eundem hominem, eodem tempore justum, & injustum appel-
lari, id propterea factum est, quod de Sanctis Libris dicebam, de
ipsa manifesta ratione dici, dicebam explicans in eo genere hominis
justitiam, duplicemque injustitiam satis posse. Sacræ enim Literæ
dicendam, quem justum, quia justa opera facit, appellant, injustitiam im-
putari dicunt suis operibus. Ratio item offendit, cum, qui Dei præ-
ceptum aliquod vel minimum præterit, seu quomodocunque non con-
servavit, non posse coram Deo, præsertim, si is summo jure cum ipso
agere velit, justum appellari. At coram hominibus, aut etiam coram
ipso Deo, si ratio ejus erga humanum genus decreta benignitatis tabu-
lam, cum justum dici posse, qui justè factis ita abundat, ut injustè
facta dici non possint. Nec tamen ex ipsa mea distinctione
ullum Sacrarum Literarum locum, ubi hominis justi, vel injustia
mentio fiunt, sum interpretatus, sed tantummodo, ut dictum est, quo-
modo idem homo eodem tempore & justus, & injustus appellari posset
offendere volui. Sed jam alia ad exempla perpendamus. Dicis enim,
Paulum modo Psalmum Israëlitarum extollere, præclarisque omna-
re elogiis, modo tenuiter de illis sentire, ac prædicare, idemque ab-
ipso fieri ais, ubi circumcisionis mentionem facit. Paulus cum Israëlitas
Psalmum laudibus ornat, non ea dicit, quæ cum eis ullo modo pugnent,
quæ de illo scribit, cum tenuiter de eo sentire videtur. Neque enim
in eo nihil altum & præclaris simile, quod eos gratiter objecisse,
brisque rejecisse, atque ea ratione irritum, quantum in ipsis erat,
Dei fœdus, dixerunque de ipsis decretum fecisse, intelligit,

quodque

quodque illis nihil ad æternam Salutem profuturum ait, ex eo profulo
esse, nisi in Jesum Christum credidernt, in quo vera Salutis addiscendæ
eis gentes jam stare fecit, immo superiores, quatenus illi pro Patrum
tumaciam & incredulitatem jam jam majore ex parte ad tempus plane
rejecti fuerant. Hæc (judicio meo) ut in primis quidem pregnant,
cum ipse, quæ ipsos celebrans ait Rom. 3. 2. IX. 4, illis dicta omnia
la concedat singulare, ipsorum esse adoptionem, & gloriam, & fœdera,
& Legislationem, & cultum, & promissiones, & patres, & ex ipsis de-
inque, quod ad Carnem attinet, ipsum Christum ortum esse. Nam sed
enim est, hic & quibusdam aq; quæ partim non ejusdem generis, ac
jus superiora sunt, partim non ad eundem, ut illa, sed ad Dei Consilia
referuntur. Neque quam vere sine plicide Paulus præcellentiam populum
vel extollit, vel diminuit, sed ubique & elationis, & depressionis cau-
sas commemorat. In quibus (ut dixi) nulla re pugnantia conficitur.
Quare non video, quid exemplum ipsius ad antichristos illas, quas ego
collegi, pertinere possit, & præsertim ad hæc, de quo hic privatim quæ-
rimus, quomodo Deus possit, ut Paulus eundem hominem, eodem tempore
& carnalem, & spiritualem, immo non carnalem, nec in carne esse vo-
lit. Quæ duo sibi ita adversantur, ut magis adversari non possint,
& quorum alterum in Sacris Libris per totus ad altrinus distinc-
tum, & exclusorum, ut dictum est, commemoratur. Quæ de populi
Israëlitici exemplo dixi, eadem (nam idem exemplum cernere pos-
sit) de circumcisionis exemplo dicta esse volo. Nisi quod tanto
facilior ad circumcisionis exemplum est responsio, quanto minus
ipsam circumcisionem, quam populum Israëliticum, Paulus commen-
dat.

IV. Postquam Apostolus hominem ipsum, de quo loquitur, car-
nalem vocavit, statim addit, eum sub peccato venundatum esse, id est
peccato subjectum, & mancipatum. Quo etiam clare explicatur,
quid carnalis nomine in vetere sit, & quis porro de ejus appella-
tionis significatione dubitaret. Quid autem possent Paulus di-
cere, ut aptius, aut significantius quam fecit offendent, omnino
ipsum in peccatis vivere, nec posse se ulla ratione, ulla de re

Posse

ex parte ab ipsis exsolvere, ac liberare? Manifesta enim translatio est ab emptitiis servis, qui emptori domino non modo per omnia parere coguntur, sed etiam multo, quam exteri, qui domi sunt nati, acerbius ac durius ab ipso tractantur. Quis porro erit unquam, nisi animi probitate quadam insigni erit praeditus, Deique Spiritu mirifice sustentatus, cui, si persuasum fuerit, de homine renato, id est ejusmodi, qui & Deo sit charus, & aeternam vitam, si in eo statu perseveraverit, omnino adipturus sit, ista fuisse dicta, non inde cut humana natura ad peccandum est prona, & peccandi, & in peccatis vivendi, vel certe, ne id faciat, non admodum curandi occasionem tandem arripiat? Quantacumque enim hyperbole Paulum hic usum fuisse velimus, non potest ea tanta esse, quin ejus verbis, peccatum in isto homine dominari plane significetur. Jam vero quis est, qui nesciat, in reliqua universa scriptura, eos duntaxat, qui regenerati non sunt, nec in vitae novitate incedunt, peccati servos appellari? Possem hic omnes locos proferre, idque verissimum esse demonstrare. Sed nulla alia re est opus, nisi locutionis vim animadvertere, &, quae Paulus superiore hujus Epistolae capite scripserit, tantum perlegere. Ubi ex altera parte disertissimis verbis ab ipso dictum non semel inveniretur, eos, qui renovati sunt, & Christo insiti, liberatos esse Rom. 6. 18. & 22, non quidem a reatu tantum peccati; sed ab ipso peccato, & peccati loco, justitiae, hoc est vitae sanctimoniae, quodammodo servos esse factos. Jam quis non videt, quantopere haec inter se repugnent, sub peccato venundatum esse, & a peccato esse liberatum, justitiaeque servum esse factum? Quis porro non animadvertit, de eodem homine, eodem tempore nullo pacto utrumque dici a Paulo potuisse, cum ipse, de quo unum dicatur, alterum dici non posse aperte doceat? Quis denique alterum renatorum, alterum vero non renatorum proprium apud Paulum non esse videat, nec alia insigniore magisve peculiari nota renatos a non renatis ab ipso distingui, ac separari, quam hac, quod non renati adhuc servi peccati sunt, renati vero a peccato jam sunt liberati, nec amplius illi serviunt? Quare, quod tu, vir clarissime, ais, quia peccatum nos assidue vexat, cursumque nostrum remoratur,

idcirco

Atcirco jus suum quodammodo ipsum tueri, ne nos plane liberi, immunesque ab illo, dum hic vivimus, simus. Unde (ut apparet) factum esse vis, ut Paulus dixerit, renatum hominem sub peccato venundatum esse; hoc, inquam, vereor, ut à te satis rectè conclusum fuerit. Primum, quia nequaquam verisimile est, Paulum, etiamsi istud planè sensisset, in eo tamen explicando verbis usurum fuisse, eorum prorsus similibus, quibus Paullo ante id, quod nullo pacto homini renato convenire ipse vult, explicaverat. Deinde, quia verba ipsa isti sententiæ nulla ratione accomodari possunt. Longe enim aliud est, à peccato non plane liberum atque immunem esse, & sub peccato esse venundatum. Hoc enim plenam eamque durissimam peccati dominationem ob oculos ponit. Illud vero liberationem majore ex parte dominatione ista apertissime significat. Invenisset Paulus sine dubio, si istud hoc loco dicere voluisset, alia verba, quibus nec se ipsum disertè repellere videretur, quæque ad sententiam istam explicandam apposita essent, nec tantam in re tanti momenti tam graviter errandi occasionem legentibus temerè dedisset. Ex ijs, quæ hactenus disserui, responsio ad ea colligi potest, quæ à te scripta sunt, dum id aperte ais, ut ostendas, quomodo homo renatus sub peccatum venditus dici possit, etiamsi eodem tempore à peccato sit liber. Præsertim vero cum ais, per istam locutionem, venditum esse sub peccatum, non voluisse Paulum indicare jus dominantis peccati, quo quis teneatur. Istud enim, ut ante disputatum est, cum vi translationis, cumque verbis ipsis manifestè pugnat. Verumtamen, ne aliquid forte prætermittam, quod privata responsione dignum videatur, quoniam, quæ hic à te dicuntur, cum ijs plane conveniunt, quæ de captivitate hominis renati disseris, diligentius aliquanto ea, ubi de ista captivitate agemus, examinanda reservo. Id tantum hoc loco dicam, distinctionem istam à te allatam, inter pios, & impios, quod ad hoc attinet, ut venditi sub peccato dicantur, impios scilicet contemnantem peccati calculum, & judicium

judicium, in conscientiis ferre, pios vero peccati rebellionem sentire; mihi probari nullo modo posse: non solum quia locutio ipsa neutram istarum interpretationum ferre videtur, sed etiam multo magis quia periculum est, ne omnes locos, ex quibus apparet, piorum esse proprium, ut liberi sint à peccato, ad solam condemnationem, & reatum peccatorum quem amplius pij non sentiant, referamus. Id quod nec ullo pacto ipsis locis convenire potest, in quibus aperte de liberatione à peccando praecipue agitur, & perniciem summam facile potest afferre, cum re ipsa compertum sit, hodie innumerabiles paene homines ex ijs, qui Christum profitentur, inveniri, qui cum sceleribus sint offleti, absolutos se tamen à peccatorum contemnatione, ac reatu esse non opinantur modo, verum etiam plane contendunt.

Sed quid deinde adjungit Paulus? Id nimirum adjungit, ex quo, si quis de renato homine eum verba facere existimet, facile omnia peccata, ac scelera sua sit excusaturus. Ait enim hominem istum non facere, quod cupit, sed quod odit, nec bonum, quod vult, facere, sed malum, quod non vult, agere. Interrogentur modo ij, qui divinae voluntatis per Christum patefactae veram cognitionem habentes, in ebrietatibus nihilominus, comessationibus, impudicitijs, jurgijs ac contentionibus, & alijs similibus non renatorum proprijs vitam transigunt Rom. 13. 13. num neutiquam probent ipsi ea, quae faciunt, num mens ipsorum cum factis minime consentiat, nec denique ista ipsa, quae identitem committunt, odio habeant. Innuent plerique sine dubio, idque ex animo, sed cupiditatibus se trahi, ac transversos rapi dicent. Flebunt enim nonnulli ex ipsis, & statum suum deplorabunt, aliosque ut Deum pro se orent, qui ipsos, antequam à morte occupentur, è tanta miseria pro sua bonitate liberet, impense & ex animo rogabunt. Non tamen haec illi facient, qui, renatum hominem, Deoque acceptum ea quae vellet, non facere, quae autem nollet, ea facere solere, sibi persuadent. Immo nullum prorsus miseriae suae sensum habentes, quippe qui non miseriam, sed statum eorum, qui in hac ipsa vita maxime omnium

à Deo

à Deo Xris ac solidis beneficijs sunt affecti, tam esse putent, nihil minus curabunt, quam ut, cum hic dicunt, non aliqua ratione examinetur. Ita cum se miseri, & miserabiles, & pauperes, & cæci, & nudi sint, se tamen & à Xto & bonum spectatos, & nullius rei egentes posse existimabunt. Apoc. 3. 17. Nec sane perspicere adeo possum, quomodo non hæc ex Pauli Xristis consequentia sint, si de regenerato homine ab isto dictum hic volumus, eum non facere, quæ vult, sed quæ nolit. Nam, si aliquis dicat (quemadmodum ex quibusdam harum litterarum locis colligi potest) Pauli verba ita interpretanda esse, ut intelligamus, hominem ipsum, non, quæ vult, ea semper facere, sed multa etiam facere, quæ nolit, ad idque probandum eiusdem Pauli Xristi afferat, quæ de Galatis scribit Gal: 5. 17, affirmans (ut quidem multis videtur) ipsos, quos deinde spirituales nominat, non ea facere, quæ velint; Primum dico, ista loci nostri verba interpretationem istam neutiquam admittere. Ubi enim loquitur Paulus, sin minus (quæ indefinitis sunt vocant) Xristis, ut sit, ingnens: Non, quod volo bonum, hoc facio, sed, quod nolo malum, hoc ago. Quod plane indicat, hominem ipsum, aut nunquam, aut perraro vel aliquid boni facere, vel à malo perpetrando abstinere. Deinde, quod ad ejusdem locum illum ad Gal. attinet, non debere affirmare, in eo vel contendendo vel explicando multos insignes viros non bene versatos esse. Nam (ascellis esse, qui (aut ego quidem erro) hunc totum de re aliqua non male sentit, tamen in interpretatione sua verba illa Græca, ταῦτα δὲ ἀντίκειται ἀλλήλοις ἵνα μὴ ἃ ἂν θέλητε ταῦτα ποιῆτε, ad hunc modum vertit, Atque hæc ita sunt inter se contraria, ut non quæ velitis, ea faciatis, quasi hoc fieri istum sit, ὅστε μὴ &c. & non sicuti est ἵνα [illegible], Etsi enim alicubi fortasse in Novo Testamento ἵνα pro ὥστε usurpatum invenitur, tamen rationi omnino consentaneum & usitatum verborum significatio, nisi aliter loci ratio, evidenter apparet. Non est igitur Pauli sententia, Hæc duo, carnem & spiritum

ita

itaq; inter se contraria in Galatis fuisse, ut ipsi non faciebant ea, quæ volebant, sed carnem, & spiritum ideirco sibi in lucem adversari, id est, carnem spiritui se opponere, ne hominem, qui jam spiritus participes aliquo modo facti sunt, è quorum numero erant ipsi Galatæ, ea, quæ velint, faciant. Nam, si caro illud obtinuerit, jam satis habitura est. Præterea Galatas monet, ut sibi caveant, & ipsi carnis cupiditi spiritus fortiter resistendo, ejus cupiditates minime egregnantur. De quo loco perspicuum est, non facere bona, quæ quis velit, & mala facere, quæ nolit, Christianis & regeneratis hominibus nullo modo convenire. Primum quia Paulus monet Galatas, ut spiritu ingrediantur, & carnis cupiditates minime perficiant: deinde quia carnis spiritui se opponentis hunc sensum, seu finem esse Paulus ait, ut homo ea, quæ velit, non faciat. Dicit enim Deum id de Christo, vel finem declarat. Quocirca, cum spiritus finis, aut Christus, cum carni repugnat, esse non possit, ut homo ea non faciat, quæ vult, sed ipsius ut omnino faciat, & Christo, aut fine, carnis esse adversarij queant, qui eam adversus spiritum subinde molitat, hic verba sic intelligenda est. Error, in quem in interpretatione sua lapsus est Castellio, cum nonnullis alijs, qui in Graeculas linguas Testamentum Novum convertere, illi communis est. Quamquam a liis quoque inter Latinos non longe à Castellionis culpa aberrasse videntur. Nam, & si in priore membro particulam, Ita, ut illi fecit, non addiderunt, ac ne in posteriore quidem, sed simpliciter, ut verba Graeca jacent. Ut enim, & scripserunt, tamen, quia dicto Latina. Ut eo loco explicem significationem habere potest, & Verbus, & causæ, quam finalem vocant, id est, Vel id significare, quod Castellionis interpretatio fecit, utinam tandem haberet, ac si scriptum esset, ita ut, sive adeo ut, vel id, quod ego dixi, & idem esse Ut non, quod est Ne, ad Ctandam amphiboliam ipsam, & bene vent quamvis pro vel ut Ne, non autem Ut non, quemadmodum fecerunt in sua interpretatione reponere. Quamquam non dubito, quin Beza inter alios, quemadmodum ex ejus scriptis colligi potest, ita locum intellexerit, ut de ipso Verbo, non autem de finali causa ibi agatur. Verum Castellio in hoc decretis præstat, quod ea verba ἵνα μὴ ταῦτα ἃ θέλητε ταῦτα ποιῆτε ut sic verat, Quæ velitis, ea faciatis, inter pretatus est, non autem, ut illi, Quæcumque vultis, seu volueritis &c. Nam, ut dictum est, & Deus, aut finis carnis, seu Satanæ ibi verba sunt, qui non is est, ut homo non

omnia

omnia faciat, quæ velit, sunt enim multi ex iis, in quibus caro à
spiritu longè superatur, nec ullo prorsus pacto Satanæ mancipia dici pos-
sunt, qui tamen nonnulla faciunt interdum, quæ minimè vellent. Sed id
scilicet et caro, & Satanas quærit, ut homo, qui jam spiritu dictante, bona
facere cupit, vel nihil, si fieri potest, vel saltem pauca eorum faciat, quæ
velit. Atque hinc manifestè apparet, locum istum, non modo explanatio-
nem illam loci nostri, ut in eo dicatur hominem istum, non facere quidem,
quæcunque vellet, multa tamen facere, non confirmare, sed eam etiam,
funditus evertere, meamque, & aliorum qui mecum sentiunt, nempe eam,
quæ ab ipsis verbis nihil omnino recedit, mirifice stabilire, ut hic af-
firmetur, hominem istum aut nunquam, aut raro admodum, quod velit bo-
num, idem etiam facere. Et quoniam in istum ad Gal. locum incidi, non abs
re erit, antequam ulterius progrediar, ostendere, eum sententiæ illi meæ,
quod non nulli sint, in quibus in hac vita acris illa carnis cum spiritu
luctatio cesset, nulla ratione adversari, quamvis plurimi non desint,
qui eum pro inexpugnabili quodam contrariæ sententiæ propugnacu-
lo habent. Dico igitur, Paulum, cum ait carnem adversus spiritum
concupiscere, & spiritum adversus carnem, hæcque sibi invicem adver-
sari, neutiquam (id quod isti crediderunt) dicere voluisse, in quolibet ho-
mine spiritum cum carne pugnare, sed carnis cupiditatem, ubi ea
fuerit, spiritus cupiditati (si eam ita appellare fas est) prorsus
adversari. Nam idem ibi est caro concupiscit adversus spiritum,
quod caro, cum concupiscit, adversus spiritum concupiscit, sive carnis con-
cupiscentia spiritui adversatur. Superiore enim versiculo dixerat, spiritu
incedendum esse, nec perficiendam esse carnis cupiditatem. Dicet ali-
quis, Num fieri potest, ut aliqua caro sit, quæ non concupiscat? Et, si
omnis caro concupiscit, in quolibet autem homine est caro, ergo in quo-
libet homine carnis concupiscentia est, & porro carnis cum spiritu
pugna. Animadvertendum est, apud Paulum carnis appellatione non
carnem istam, quam videmus, quamque nobiscum ad mortem usque ne-
cessario circumferimus, sed appetitum illum, qui rationi opponitur, ut su-

pra dictum

ont subsra dictum est, significare: qui affectibus vetera non est substantia quædam in homine, sed qualitas, quamvis illi per prosopopœiam aliam & similitudinis gerendis figuram multa tribuantur, quæ, rem aliquam subsistentem esse, indicare videntur. Hæc qualitas non amplius est in eis, qui jam virtutum habitus plane habent assecti, quales ergo nonnullos in Christianos in vita puto, & sic homines aliquos (ut mihi quidem videor) non inveniri, qui carnem ipsam amplius non habent, aut certe plane omnino est, ac si eam non haberent. Quemadmodum ex altera parte aliqui ex eis, qui prorsus vitiorum mancipia sunt facti, ea animi qualitate destituuntur, quæ affectibus opponitur, & vitia appellatur, aut certe prorsus hoc omnino est, ac si ea affectibus essent. Prospexit factum est, ut Paulus eos etiam, qui carni ipsi non obediunt, quam vis ipsa non careant, tamen non amplius in carne esse, & carnem, cum affectibus, & concupiscentijs crucifixisse, ut vidimus, auctus sit dicere Rom. 7.5. & 8, 8 & 9. Gal. 5. 24. Sed ad propositum revertamur. Satis (ut arbitror) ex, superiora dictis constat, cum de homine, quem describit Paulus, loquimur, eum non facere bonum, quod velit, sed malum, quod nolit, nihil aliud intelligi posse, quam ipsum aut nunquam, aut perraro boni aliquid agere, vel a malo aliquo committendo abstinere. Quod si renatum hominem & Christianum describi Paulus credatur, libri ipsi, vir integerrimus ac prudentissimi, judicandum relinquo, quales tandem Christianos habituri simus. Sed hominem renatum a Paulo nequaquam describi ipsum verba ipsius per se clarissima, ubi non dicam celebri Salmasio Scriptori, sed ipsi Paulo renato homini ea tribuit, quæ cum ipsa summa in bene agendo imbecillitate nullo prorsus facto conflictu obtinent. Postremum vero ubi describere videtur Rom. 8. 1, 4, 13. neglectum hominem non secundum carnem, sed secundum spiritum ambulare, idemque ubi ait, eos demum vitam assecutos, qui spiritu corporis actiones sustulerint: quas sententias frustra quis ea ratione cum imbecillitate ista conciliare videbit, quod in illis de conatu, & studio bene agendi Paulus loquatur; cum ipsa verba de factis ipsis aperte loquantur. Quamquam non est sibi hoc loco ista ratione utendum, & tacite concedendum, hominem de quo hic Paulus loquitur, conatum quidem, & studium bene agendi

habere, sed

habere, sed vires propemodum nullas, nisi etiam velis, in homine renato, quod attinet ad ipsa facta, sive operationes, carnem spiritu potiorem esse, qua de re postea videbimus. Sed (quemadmodum ex verbis tuis non colligitur) si tibi isti & similes Paulini loci cum hoc nostro conciliandi sunt, necesse est, ut dicas, Paulum, cum homini à se descripto potestatem bene agendi adimere videtur, nihil aliud sibi velle, quam hominem istum non omnia bona facere, quæ velit, sed interdum, sive etiam non raro mala facere, quæ nolit, non autem ipsum aut nunquam, aut raro admodum vel aliquid boni facere, vel à male agendo sibi temperare. Verum conciliationem istam jam per ea quæ supra dicta sunt locum habere non posse satis evidenter, ut spero demonstratum est.

VI. Sequitur, ut consideremus, Paulum deinde homini à se descripto tribuere, quod captivus sit legis peccati. Quoniam vero de hoc loco, quod ad sententiam attinet, quæ ex ipso colligi aut debeat, aut possit, ea fere omnia dici possunt, quæ de verbis illis diximus, venundatus sub peccato, id tantum in præsentia, quod huc pertineat, dicam, aliam translationem hic esse manifestam ab iis, qui in captivitate sunt, quibus nihil præter id, quod ei visum fuerit, à quo in captivitate detinentur, facere permissum est. Lex autem peccati apud Paulum significat id, quod peccatum omninò fieri jubet. Nam per prosopopoeiam, ut solet, de peccato loquitur. Quapropter, cum dicit, hominem istum captivum fieri legis peccati, perinde est, ac si dixisset, non posse eum aliud facere, nisi id, quod peccati certissimus jussus tulerit. Jam, si quis credit, istum hominem renatum esse, nec tamen ex hoc colligit, renatos homines nihil nisi peccare posse, profecto is præ aliis Deo plurimum debet, qui ne in peccando manendi aliquam inde occasionem arripiat non permittit, eum istam rationem, quam vis apertissimam, concludere. Sed quotus quisque est, qui tantopere Deo sit carus? Quamquam nondum video, quomodo possit quisquam firmiter credere, Paulum hic dixisse, hominem renatum captivum fieri legis peccati, cum idem Paulus mox seq. cap. legem spiritus vitæ in Christo liberare nos à peccati lege, & ita rem isti plane contrariam de

renato

de renato homine asserunt. Quod enim à Dr, Vir Sanctissime, ut hos-
ce duos locos ex Ambrosio (quod ajunt) pregnantes concilijando, excogitatos
fuisse videtur, non credendum diligenter cum ipsam perpendenti facile pa-
bit possit. Vis enim, justè igitur Paulus, considerans hanc corruptio-
nem naturæ nostræ per legem peccati in membris militantem, captivi-
tatem vocavit. Quomodo enim non diceretur captivitas, à qua se nullo
modo fideles, dum hîc vivunt, eximere liberareque possunt. Nam dato
mihi aliquem, etiam ex sanctissimis, qui nunquam peccaverit, facto, nec
dicto, nec cogitatu quidem. Hic autem locus unus ex illis est, unde mollis-
si possit se deberi videtur, Dr, ad hominem renatum peccata quidem aliqua
ad hæc committi, omnino fatendum, non tamen in ipsis factis carnem spiritui
potentiorem esse, sed contra spiritum carnem, adeo ut non admodum fre-
quenter renatus homo peccet. Nam, cum tibi satis sit, ne quis, se legis
peccati captivum non esse, gloriari possit, cum interdum peccare, nihil
autem gratius, quod ad peccandum attinet, homini renato à Dr ex mente
(ut quidem arbitraris) Pauli tribuatur, quam hoc quod legis peccati ca-
ptivus sit, sequitur te, quod ad peccandum attinet, de homine renato nihil
gratius, omnino fatendum, quam, quod interdum peccet, idque (ut tua ipsius
verba sunt) vel facto, vel dicto, vel cogitatione deinque. Quod sane Dr:
clementer lector tamen si, ut ante dixi, nondum perspicis, quomodo hoc cum
ipse quoque alijs locis tuis conciliare possit. Sed ad conciliationem istam
tuam redeo. Vis igitur, idcirco hominem renatum legis peccati captivum fie-
ri, à Paulo dici, quod dum hic vivit, peccato se penitus exsolvere non
possit. Quamquam eodem tempore alia etiam ratione, hominem renatum
in captivitate ex Pauli sententia esse, Volle videris, quia videlicet
corruptio naturæ per legem peccati in membris militet, id est (aut ego in-
terpretor) quia à corruptione naturæ nostræ ad peccandum solicitemur,
à qua nullo modo liberari possimus. Sic ita stabis, hoc non videtur ad
Pauli verba accommodari posse, qui hominem, qualem describit, non simpliciter
captivum esse dixit, sed captivum legis peccati, Ac sane enim
(ut totam rem accuratius explicem, & mihi, ne hominem à Paulo descri-
ptum carnem in pugna illa cum mente superiorem stabet demonstrem)

Paulum

Paulum hic quatuor leges facere, quarum duæ duabus alteris opponan-
tur, Unam mentis, alteram carnis, quam simpliciter legem in membris appellat,
quæ mentis legi opponitur, Tertiam Dei, quartam peccati, quæ Dei legi
opponitur, & hanc similiter in membris esse dicit. Itaque ait, legem car-
nis contra mentis legem pugnare nimirum quia Lex mentis vellet hominem
Dei legi subijcere, Lex autem carnis, ut legi peccati eum subijciat, quærit,
neque ulla alia de re pugna est inter carnem, & mentem. Quid igitur
in homine isto fit, quem ipse describit? Illud nempe fit: In pugna ista caro,
sive Lex carnis (nam idem reipsa hic sunt hæc duo) vincit mentem, seu men-
tis legem, &, victoria parta jam illud obtinet, propter quod pugnaverat, &
ita hominem istum legi peccati subijcit, ejusque captivum reddit, ut disertè
Paulus ait. Nam quomodo hoc facere caro posset, nisi in prælio isto mentem
vinceret, quæ, quominus id fiat, vehementer resistit, nec aliam ob rem tam acriter
cum carne prælietur? aut quid aliud est, in pugna ista mentem à carne supe-
rari, quam id fieri, non quod vult mens, sed caro? Ex prædictis intelligi potest,
Paulum non corruptionem naturæ nostræ captivitatem vocare, sed asserere, car-
nem, seu corruptionem istam, quæ menti, id est rationi repugnat, id, ipsam ratio-
nem in pugna superando, efficere, ut legis peccati captivus homo fiat.
Quare captivitas, de qua Paulus loquitur, nullo pacto renato homini tribui
potest, nisi in homine renato carnem in pugna cum mente superiorem evadere
velimus. Hæcque captivitas, ut dictum est, legis peccati captivitas no-
minatur. Itaque, si concedis, in renatis hominibus carnem à mente superari, ne-
cesse est etiam, ut concedas, captivitatem legis peccati nihil cum homine re-
nato commune habere; nec opus est ad ea respondere, quæ in medium affers,
ut ostendas, quomodo homo Christi Spiritu regeneratus legis peccati captivus
sit, aut dici possit. Attamen, ut veritas clarius perspiciatur, dico, etiamsi
tibi concederetur, hominem renatum, donec in hac vita animali est, non posse
se à peccato ita liberare, ut interdum vel dicto, vel facto, vel cogitatione
non peccet, non tamen ex hoc securum, renatum hominem legis peccati
captivum esse. Quandoquidem Lex peccati non id fert scilicet, ut inter-
dum aliqua ratione peccemus, sed ut semper, peccandi occasione oblata,
peccemus. Quocirca qui, cum peccare potest, plerumque saltem non peccat,

is peccati

is Peccati Legi revera nullo modo obtemperat, ideoque ne per hyperbolem qui=
dem, legis Peccati captivus dici potest, quae translatio, ut ante dixi, omni=
no significat, quempiam nihil aliud facere posse, nisi quod Lex Peccati
velit. Non igitur, quia homo renatus (ut plerique statuunt) in hac vita
nunquam se à Peccato penitus liberare queat, qui legis Peccati effectus
viteri potest, idcirco legis Peccati captivus potest vocari. Nam (exem=
pli caussa) si rex aliquis hostem habeat, quem ferè semper in praelio
vincere, ac superare, ingentibusque cladibus afficere soleat, certè, etiamsi
eum prorsus debellare nequeat, sed interdum aliqua levia damna ab
ipso accipere cogatur, non tamen ejus captivus ulla ratione dicetur: Ca=
ptivitatem enim sive veram, sive metaphoricam, non difficultas, aut
etiam (ut ita loquar) impossibilitas perfectae liberationis facit, sed
servitutis, & subjectionis ingens gravitas, & magnitudo. Nam qui=
dam sunt plane captivi, qui tamen facillimè è captivitate penitus
liberari possunt. Quidam rursus sunt omnino non captivi, qui tamen
nunquam plenissime liberari poterunt, ut ex superiore exemplo, &
ejusmodi aliis compluribus, quae afferri possunt, unusquisque perfacile
intelliget.

Quae hactenus de captivitate ista legis Peccati diximus, manifestum
facere possunt, non esse cur dicamus, eum, qui Peccati vim rebellantem spi=
ritui sentiat, quam tollere, dum vixerit, non queat, sub Peccato venditum
dici à Paulo potuisse, quemadmodum à te affirmari video. Primum quia
id, quod contra Spiritum rebellat, si Paulinas hoc loco prosopopoeias, &
metaphoras, ut debemus, attendere velimus (tametsi, ut postea dicam,
Paulus nullam toto hoc loco Spiritus mentionem facit) non est ipsum
Peccatum, seu Lex Peccati, sed caro, seu Lex carnis. Haec autem in
homine, quem Paulus intelligit, continenter, non rebellat quidem, sed
tamquam cum perpetuo hoste bellum gerit, non cum Spiritu, quo homo
iste destituitur, sed cum mente, seu cum mentis lege, ut hominem istum
legi Peccati, ut facit, subjectum teneat. Quare, quod Paulus dicit
de venditione sub Peccato, Peccati rebellionem significare non

potest,

posse, sed, ut precati dominatum, quemadmodum ista verba declarant, significet, mutasse est. Deinde, etiamsi precatum hic ex mente Pauli rebellare contra spiritum, non tamen ista rebellio, quamdiu spiritus, efficeret, ut homo iste venditus sub peccato esse desineret, nisi talium ejusmodi esset, ut precatum plerumque id quod quaerit obtineret, nec frustra ulla ratione rebellaret. Ut enim quis alicui venditus ejusque potestati per translationem assentiatur, etiamsi hyperbolice loqui velimus, non satis est ipsi petitam aliquam emolumentum, quantumvis gratum, ipsi ab illo exhiberi, sed opus est praestita, ut ipsi illi aliquid talium ratione subjiciatur.

VII. Superest, ut de sententia illa agamus, quae ex Pauli verbis colligit cum hominem istum in persona sua exclamantem inducit. Ea est, hominem ipsum à corpore cujusdam mortis detineri. Quae locutio vulgo non intellecta occasionem credendi dedit, in exclamatione illa quaeri liberationem ab hoc corpore mortali, et proinde in totius rei explicatione graviter errandi. Quasi nimirum sanctus antea describitur hominis alicujus ejusmodi esse, à quo, cum hic vivitur, nemo liberari possit. Verum non est in locutione ista Hebraismus ille vulgaris, cum effectus substantivo nomine, genitivi casu efferuntur, sed alia longe scriptoribus, praesertim vero ipsi Paulo, familiaris, cum corpus alicujus rei pro re ipsa dicitur, ut in scripto meo exemplis ex eodem Paulo allatis ostenderem Rom. 6. 6, tametsi exemplum illud, Ut destruatur corpus peccati, vulgo similiter non fuerit animadversum: potuit autem quilibet vel ex locis asmodi, non esse hic vulgatum illum Hebraismum, quod non simpliciter scriptum sit de corpore mortis, ut Hebraismus ille postularet, sed de corpore mortis hujus. Etsi enim pronomen ipsius demonstrativum in Graeco contextu et ad corpus, et ad mortem ex re grammatice referri possit, tamen orationis structura, ut ad corpus referatur, nullo facto verti videtur. Nec verisimile ullo modo est, si Paulus pronomen ipsius cum nomine corporis conjungere voluisset, aliter illum dicturum fuisse, quam ἐκ τοῦ θανάτου τοῦ σώματος τούτου, non autem ἐκ τοῦ σώματος τοῦ θανάτου τούτου, ut dixit.

Quomodo

Quomodo enim tantam structuræ sermonis incongruitatem, atque in sententiam tam manifesto saltem sententiæ ex ejus verbis colligendæ periculo, ita temere affectasset? Verum illam, quam ego hic esse affirmo, legendi figuram ipsi Paulo, ut dixi, familiarem esse animadvertet quisquis diligenter, & cum judicio ejus scripta legerit. In quibus ejus rei exempla passim occurrunt. Sed, quoniam quæ horum non omnibus fortasse in dubitata videri possunt, duo tantum modo, quæ clariora sint, aliis quibus, quæ in malo scripto attulimus, addere libuit. Unum est in Epistola ad Gal. ad finem ipsum, alterum in Epist. ad Philipp. cap. 1. v. 20. Utrobique enim Paulus corpus tum pro seipso sine ullo dixit. Addidissem & illud, quod est in Epist. ad Colos. cap. 2. v. 18. Et ipse est caput corporis Ecclesiæ. Nam quod Paulus corpus Ecclesiæ nominet ipsam Ecclesiam intelligendum esse, declarant & alter manifestè locus, qui in Epist. ad Ephes. hunc præcedit, ubi secundum Græcos codices scriptum est Eph. 5. 22. Et ipsum dedit caput super omnia Ecclesiæ, sicut (ut Erasmus, Liguinis aliquantulum & Beza contrectarunt) pro Ecclesiæ, quemadmodum emendationis quoque Latini codices habent: sed præter sequentia illa hunc locum ad Ephes. verba, Quod est corpus ipsius, tantus sum, ne fortasse nomen corporis præcedito loco Epist. ad Colos. ad finem deberet referri, de quo scriptum hic est corporis hujus, & nomen Ecclesiæ, quod latius sequitur, ἐξηγητικῶς additum fuerit. de quo si dictum foret, id est Ecclesiæ, scilicet quod est Ecclesia, ut infra v. 24. legitur. Jam vero (ut ad instituum nostrum revertamur) cum Paulus dicat, hominem ipsum à morte quadam delinire, & verba ejus ita sonarent, morbum istam insignem quendam morbum esse, languore præditum, quis sit, qui si non modo renatus est homo ipse, sed inter renatos maximus Christianus, ut certè est, de se ipso, ut regenerato Paulus loquitur, quemlibet renatum hominem in peccatis quadam morte perpetuo detineri non credat, id est, tot, tantisque peccatis obnoxium esse, ut æternæ morti sit plenius obnoxius, à qua tamen morte gratia Dei per Christum liberandus sit? Quis hinc facile in peccatis sibi necessario manendum esse, non colligat? Negque enim hic de lo mortis æternæ rectè agi potest

qui vel

qui vel ex minimo quolibet peccato, Dei misericordia penitus seclusa, pro-
ficiscitur, sed de eo, qui, etiamsi Deus hominibus in ipsius viis ambulan-
tibus, quamvis interdum labantur, peccata non imputare decreverit, ex pec-
candi perpetuitate quadam provenit. Quandoquidem non post Christum, nec
per Christum tantummodo, sed etiam alia ratione ante Christum Deus benigni-
tatem istam erga humanum genus non decrevit solum, verum etiam ab ipso
poene orbe condito varijs testimonijs, atque exemplis declaravit, ut satis
per se patet, & ego in mea de Jesu Christo *Servatore disputatione abun-
de confirmavi. Verum hic id sine dubio agitur, ut hominis conditio, quod
ad mortis reatum attinet, si gratia Dei, non quidem quaecumque sed qua-
lis per Christum plane exhibita fuit, removeatur, diligenter describatur.
Quare, si de jam renato homine est sermo, necesse est, ut homo renatus
in Dei viis non ambulet, & non modo interdum labatur, sed in ipsis pec-
catis maneat, quamquam vix fieri potest ut quis de renato homine hic
affirmari credat, eum ab ipsa morte captivum quodammodo detineri, qui
consideret, statim cap. seq. ubi renatus homo describitur, per non obscu-
ram eorum, quae prius dicta fuerant, antithesin, affirmari, eum à mortis
lege solutum esse, quod alteri isti affirmationi penitus adversatur.
Ex ijs enim, quae modò dicebam, aperta responsio colligitur ad illud, quod
pro istorum locorum conciliatione à te, vir nobilissime, excogitatum fuis-
se apparet, ut scilicet in priore de mortis reatu verba fiant ex ipsis pecca-
tis per se, gratia Dei, quae per Christum est, seclusa, consideratis proveniente,
in posteriore vero de liberatione agatur ab eodem reatu per Dei gra-
tiam nobis à Christo allatam concessa, quae duo in uno eodemque homine,
eodem tempore considerari possunt. Hanc, inquam, conciliationem admit-
tendam non esse, id demonstrare videtur, quod homo renatus, id est, qui in
consilio impiorum non ambulat Psal. 1. 1, nec in via peccatorum manet,
beatus jam ut scriptum est, appellari debet, jamque à mortis reatu ex pro-
prijs peccatis proficiscente liberatus Dei benignitate est: quae, ut dictum
fuit, etiam ante Christi adventum id abundanter praestitit, ut homines pij
& in peccatis minime manentes semper pro justis coram Deo ipso habiti
fuerint, id est, suorum delictorum veniam sint consecuti.

* Pag. 229. & seq.

Hactenus

Hactenus, vir clarissime, ea ipsius loci verba expendi, unde potissimum colligi arbitror, si Paulus de seipso, ut regenerato, hoc sept. cap. Epist. ad Rom. loquatur, posse hominem regeneratum in peccatis manere, & secundum carnem in hac vita incedere, immo quin in peccatis maneat, et dum hic vivit, secundum carnem incedat, vix ullo modo fieri posse, quandoquidem vix ullo modo fieri posse videtur, ut quis in hac vita id praestet, quod ipse Paulus praestare non potuit. Et simul alia alibi scripta ejusdem Pauli verba, quae de homine regenerato manifeste sunt dicta, quaeque istis opposueram, cum ipsis minime conciliari posse, & propterea hic de seipso, tamquam regenerato, Paulum ullo modo verba facere, etiamsi tibi secus omnino videatur, demonstrandum mihi sumpsi. Quod si ex animi mei sententia successit, est quod Deo ingentes gratias agam, qui mea opera in re (hac praesertim aetate nostra) tanti momenti praestanda uti pro sua bonitate voluerit. Sin minus, non est, quod mirer cum imbecillas vires meas considero, & mecum animo reputo, quam difficile sit, veritatem, quae diu in tenebris apud plerosque jacuerit, in lucem quodammodo revocare. Id tamen interea commemorandum censeo, hucusque me ita disputasse, quasi tu (ut equidem spero) in eo mecum sentias, hominem Christi Spiritu regeneratum in peccatis non manere, & in ipso Spiritum in pugna, & luctatione illa, carne revera superiorem evadere, ejusque malas cupiditates, ut plurimum, reipsa vincere, ac repreuare. Quod si fortasse aliter sentis, et nihil aliud homini renato tribuis, quam studium et conatum quemdam bene agendi minime efficacem, adeo ut plerumque non bene, sed male agat, vide obsecro te, qualis sit ista sententia tua, & quomodo eam vel apertis sacris testimonijs confirmare, vel rationibus inde ductis, verisimilem saltem esse probare queas. Ego ut et mihi & (quemadmodum arbitror) tibi ipsa plenius satisfaciam, quamvis sententia ista per ea, quae ante disserui, satis confutata videatur,

Videatur, tamen, antequam finem scribendi facio, quæ te quantum ex tuis literis conijci potest, in eam inducere potuerint, diligenter recensere, & cujus ponderis sint, examinare, Deo volente, decrevi; ut quid de sententia ista censendum sit, melius cognoscatur. Nam et huc tota de Paulini loci interpretatione disputatio nostra referenda est, et eadem opera aliquanto etiam diligentius. Ac primum de Sacrarum Litterarum testimonijs, deque rationibus inde petitis, deinde de quibusdam alijs rationibus disputabo.

Quod igitur ad ipsa sacra testimonia attinet, non dubium est, quin locus ipse, de cujus interpretatione quærimus, facile te in sententiam istam, plus quam cætera omnia, impellendi vim habuerit. Vix enim fieri potest, ut credas, Paulum ibi, de se ipso, tamquam Christi Spiritu prædito ac regenerato, locutum fuisse, & non simul credas, renatum hominem, quamquam invitum, in peccatis manere, & à carnis cupiditatibus vinci, ac superari, & captivum quodammodo detineri. Nimis enim, ut vidimus, aperta sunt verba Pauli id significantia. Et quamvis ex verbis tuis intelligi possit, te alijs præterea rationibus adductum fuisse ut omnino statuas, ibi Paulum de homine renato verba facere, ego tamen nihil dubito, quin id te potissimum moverit, quod Paulus in persona sua totam disputationem exequitur. Atque ita mihi persuadeo, si aliqua ratione tibi constare posset, nihil prohibere, quominus Paulum de se ipso, qualis præsertim tunc erat, minime locutum fuisse, suspicari liceat, in ejusque verbis eam esse posse sermonis figuram, quam ego esse arbitror, te in eam potius partem propensurum, ut nullo modo de homine renato Paulus locutus fuerit, cæterasque rationes omnes pro nihilo habiturum, tantopere, quæ de renatis hominibus & antea, & postea perspicue disserit, ijs, quæ ibi de se ipso affirmare videtur, sunt contraria. adeo ut & tibi, & alijs, qui tecum sentiunt, quemadmodum ex ijs, quæ ante disputata sunt, apparere potest, ut locos istos concilietis, utrobique inauditæ quædam hyperbolicæ locutiones, aliæque permultæ sermonis (ut sic dixerim) improprietates, necessario sint inducendæ, quarum (ut ego quidem existimo) vix ullum exemplum vel apud ipsos Poe-

tas

Poëtas inveniretur. Et tamen hæc omnia incommoda unica sermonis figura admittenda, qua idem Paulus alibi usus est, quæque in quotidianis ipsis sermonibus frequenter usurpatur, nullo negotio vitari possent. Quod ut fieri omnino debere intelligas, hæc, quæ mox subjiciam, ex ijs, quæ ante disserui, fere collecta, ut accurate perpendas, te etiam atque etiam rogo.

1. Primum pauciores obscurioresque loci ex multo pluribus & apertioribus explicari debent, non autem contra. Atqui nullum omnino in Sacris Litteris locum invenies, qui verba habeat hoc idem vel leviter quidem præ se ferentia, quod locus iste totus præ se ferre videtur, nedum sententia, qualis ex isto, nisi ea sermonis figura admittatur, colligenda est, ex ullo alio ut colligatur, necesse sit. Verum innumerabiles propemodum reperies, qui plane contrariam sententiam aut continent, aut certe prorsus continere videntur.

2. Deinde Apostoli scopus diligenter considerandus est, & quænam illi ea scribendi, quæ ibi scripsit, occasio fuerit animadvertendum. Quod si fiat, adhuc perspicere non possum, quomodo quisquam sibi penitus persuadere possit, Paulum in loco isto de se ipso, ut regenerato, verba facere. Nam neque hoc aliquid cum ejus scopo commune habet, qui sine dubio, ut ex verbis ipsis liquido constat, nihil aliud est, quam de ipsius legis viribus, atque effectis sine Christi gratia disserere, qua cum re homine renato nihil esse potest, & disputationis ipsius occasio, ut supra vidimus, ex eo fuit, quod dixerat, cum in carne ipse, & alij essent, affectus, seu perturbationes peccatorum in ipsorum membris per legem efficaces fuisse, ideo ut morti fructum ferrent. Namque illud offendere voluit, etiamsi per legem istud factum fuerit, tamen ipsam legem peccatum non esse. Quare necesse est, quidquid deinde ad ejusdem rei confirmationem atque explicationem adjungit, id est universam ipsam usque ad finem cap: disputationem, ad hominem, qui in carne adhuc sit, pertinere, quamvis de se ipso initio fecerat. Adde, quod illud saltem

certissimum

certissimum est, Paulum de malis effectibus Legis in homine loqui, ipsius tamen hominis culpa provenientibus, qui mali Legis effectus in homine renato esse nequeunt, ut pote qui non sit amplius sub Lege, sed Spiritu regatur et gubernetur, adeo ut, quemadmodum ex similitudine in initio Cap. proposita intelligi potest, Paulus velit Legem renato homini mortuam esse, nec eum cum ipsa amplius aliquid commune habere, quod ad hoc videlicet attinet, ut illa in eo aliquid mali efficiat, eive ulla ex parte dominetur.

3. Praeterea quaedam ex iis, quae sibi ipsi Paulus tribuere videtur, nequaquam illi convenire possunt. Quale est illud, quod sine Lege vixerit aliquando, ut in scripto meo lectorem admonueram. Quod enim ajunt, non de ipsa Lege, sed de Legis cognitione Paulum loqui, quam tandem cognitionem intelligunt? Cum perfectam plane et absolutam? Atqui ea ad id quod Paulus quaerit, nihil est opus. Satis est enim, cognitionem istam ejusmodi esse, ut quis illa praeditus ea interdicta esse noverit, quae diserte in Lege sunt scripta. Et propterea satis est verba ipsa Legis tenere, eamque Legem sibi latam esse, credere. Patet hoc ex ipso ejus cognitionis, quam is intelligebat, Pauli exemplo, Nam concupiscentiam nesciebam, nisi Lex diceret, non concupisces. Num ergo istam, quam ostendi ad id quod Paulus quaerebat, satis fuisse? Atqui nunquam ea destitutus fuit Paulus, ut in priore meo scripto planum feci.

4. Cum vero recte intuenti perspicuum est, Paulum in tota ista disputatione, cum mortis a peccato proficiscentis mentionem facit, non eam intelligere quae a quolibet minimo peccato proficiscitur, sed quam exiguit peccatum auctum per Legem, non quidem quatenus Lex peccatum magis dignum condemnatione efficit, sed quatenus homo, in vetitum semper nitens, multo ardentius, quam antea, ea facere concupiscit, quae sibi a Lege interdicta esse cognoscit. Peccatum, inquam, ipsum auctum adeo, ut Paulus supra modum peccans peccatum factum fuisse, dicere non dubitaverit. Atqui homo renatus, etiamsi ejus facta per se ipsa consideremus,

nec

ure (inquit) gratiæ, quod attinet ad præceptum veritatis, rationem fa-
cramus, in eo stat res, ut quicquid illi tribuamus, id ipsum, quantulumcunq;
tandem ejus vitæ sanctimoniam esse velimus, ab ipsa condemnatione sit
liber. Nam is ex eorum numero profecto est, quos sacra litera pios
& justos appellant. Sed sicut justi, quos scriptura beat, ita vivunt,
ut, tametsi vitiorum illi condemnationi, & morti, quam quodlibet peccatum af-
ferre, sunt obnoxij, à qua non alia ratione, quam Dei benignitate exi-
mantur, hujus tamen possessionis, quæ ab initio virum in modum præcepto in-
fertur, nullo modo sint participes.

5. Altera satis omnibus est, hominem à Paulo Christum esse
re, & liberari à quadam morte, à qua, dum hic vivit, liberari possit.
Liberari inquam, non autem consolationem tantum accipere. Sed homo
renatus, præsertim qualis ipse Paulus erat, à nulla morte detinetur,
à qua, dum hic vivit, liberari possit. Igitur homo ipse à Paulo de-
scriptus non est homo renatus, præsertim alter ipse Paulus. Quod au-
tem ab ea morte, à qua detinetur, possit homo esse in hac vita libera-
ri, ex gratiarum illa actione patet. Quæ etiam docet, omnino hic de
duobus hominibus, sub eadem Pauli persona agi, uno, qui liberari cupit,
altero jam liberato. Quorum is, qui jam liberatus est ipse Paulus sit,
& quicunq; ei similis fuerit, renatus sit est. Qui vero liberari cupit, Paulo
dissimilis, & ob eam rem minime renatus. Atqui de jam liberato non agit;
nisi in loco, ubi gratiæ de liberatione agantur. Ergo in toto reliquo
sermone de illo, qui liberari cupit, & proinde de non renato verba sunt.
Atque hic obiter observandum est, mortem ipsam nihil aliud esse, quam
captivum sui Legis peccati, unde mors nunc vario profluit. Jo
& peccatis esse implicitum, & malis cupiditatibus, quam his inclusum,
obsessum, non autem simpliciter, morti obnoxium esse. Quod ut verba ipsa
Pauli ferunt, nunc hic negas ita esse, sed putas, à tanto malo liberatio-
nem in hac vita non dari. Itaque (parum abest, ne fallor) Paulum,
sicut hominum ipsum nimirum sit beatum, & miserum pessimum cruciantem
facis, quia scilicet id non habeat, quod nunquam sit, dum hic vivit,

habeat

habere posse, optime novit. Jam vero, si mors ista, est captivum fieri Legis peccati; & jam probatum est, ab ista morte et Paulum, & alios ejus similes, idest homines renatos, in hac vita liberatos esse, sequitur, ut qui renatus est, Legis peccati captivus non fiat, idest malis cupiditatibus nullo modo obediat.

6. Postremo illud plurimi faciendum videtur, quod Paulus, postquam de homine isto in persona sua à se descripto loqui coepit, nunquam ad extremum usque verbum Spiritus ullam prorsus mentionem facit. Quod nullo pacto fieri potuisset, si de homine regenerato loquutus esset, in quo potior pars Spiritus est, & cujus est proprium cum carne pugnare. Itaque in illa pugna, quam describit, non dubium est, quin pro mente Spiritum repositurus fuisset, si de homine non regenerato verba fecisset. Verum quia de homine non regenerato loquebatur, eoque ejusmodi, qui Spiritus tantam partem non habeat, quanta opus est ad ineundum cum carne certamen, vel eum, ut deberet sua desidia, & negligentia in aciem non producat, immo quia de homine illo non regenerato loquebatur, qui adhuc sit sub ipsa Lege, & idcirco quantum vis mente praeditus, Spiritu prorsus careat, propterea nunquam Spiritum commemorat, nec cum carne luctantem facit, sed mentis tantummodo meminit, eamque solum cum carne praeliantem inducit, & in praelio succumbentem. Quod contra fit, cum Spiritus supervenit, ipsique menti adversus carnem tantas (ut ita dicam) suppetias fert, ut non amplius mens, sed Spiritus cum carne praeliari dicatur. Ipsius enim, quae Paullo ante carni cedere cogebatur, Spiritu superveniente, adeo confirmatur, ut carnem terga dare tandem compellat, & sibi victrici cedere. Quo fit, ut homo, cujus caussam praelium initum fuerat, ex captivitate illa Legis peccati, cui à carne fuerat subjectus, educatur, & liberetur, & (quod meus quaerebat) Legi divinae subjiciatur. Ex qua liberatione, & subjectione illud omnino consequitur, ut homo, qui prius morti penitus obnoxius erat, vitae particeps fiat. Propterea Paulus, cum toto fere cap. 7, in homine non regenerato, sed adhuc sub ipsa Lege vivente pugnam mentis, & carnis, nulla Spiritus mentione

mutionem facta, & per Christum, & mutuam quamdam societatem per Christum, denique ca-
pit Spiritum per semetipsum instruit, & ministrum in cum hominum ex servitute il-
la Legis peccati, & mortis liberantem, cumque Spiritum vitæ nominat. Nam
per quod vita primum cum facit, & vitam opera sua hominis parat. Igitur,
partim gratiarum illam suam actionum explicans, partim ex prædictis
tacite colligens, omnem in suis hominibus, quem descripserat, miseram ex eo
pendere, quod adhuc sub ista Lege esset, & ob eam causam carnis legi
obtemperare cogeretur, sic ait, Nulla igitur nunc condemnatio (est) iis, qui
in Christo Jesu non secundum carnem ambulant, sed secundum Spiritum. Lex
enim Spiritus vitæ in Christo Jesu liberavit me à Lege peccati, & mortis.
Videmus, hic Paulum quatuor illas superiores leges quinctæ Legis mutationem
fieri, id est Legis Spiritus, quæ sexta offeratur, cujus quidem jam mu-
tationem paravit, sed nondum, postquam hominem in cum sub persona sua de-
beret inducere, ex altera parte li quidquam opposuerat. Quod tamen an-
tea, ubi paucis verbis summam quandam complexus fuerat eorum, quæ de-
inceps latè explicaturus erat, facere non omiserat, ea summa vers. 5 & 6.
continetur. Sexta autem Lex ipsa Lex libræ est, & hic Legis ejus appel-
latio est. Animadvertendum est enim, cur plicem esse rationem Legis
per Mosen latæ, Unam, quatenus ea, quæ recta ut sancta sunt, præcepit.
Et hac ratione Lex Dei à Paulo appellatur, lignum, ut diximus, Lex pec-
cati opponitur. Alteram, quatenus impulsum præcipit, non illas res
ea, quæ præcepit, faciendi hominis largitur, quin immo ei amplius pec-
candi occasionem præbet. Legem hac ratione Paulus eam vel Legem sim-
pliciter, vel libram nominat, legem Spiritum opponit. At libra ipsa caro
per occasionem vires sumebat, ejusque accidentaria quædam ope mutuum
facilius superabat. At Spiritus alius vires sumit, legis et adjutor, &
Dux carnem tricit, atque superavit. Spiritus enim, ut ubi ajet Paulus 1.
Cor 2. 10. ipsa profunda Dei scrutatur, & Deum amantibus legem obedi-
entiæ præmium immortalis vitæ, ac Spiritum offert (cernit), idque homini
offendit. Legem præmii & fidelis hominis voluntas, quæ, ut supra dixi-
mus, modo inter mutuum & carnem est, ita ea sibi, atque in eandem, ut

carnem,

Carne, ejusque illecebris & sabitis, mentis, quæ amandum esse Deum, eique obediendum, docet, spiritus tandem adjuvat. Spiritum autem illum Christus largitus est, & hac ratione id præstitit, quod tota Lex Mosis mul-
ta ratione præstiterit in carnis, quæ, tam infirmam, atque in validam red-
dat, hæc sanat & beat. Præterea subjungit Paulus, Nam quod impossibile
erat legi, &c.

Satis (aut pro) demonstratum est Apostolum non scripsisse hæc, aut
hominis (tm) spiritu regenerati, sed hominis nondum divinis spiritibus pari-
cipem facti sub sua ipsius persona toto cap. 7. Epist. ad Rom. de-
scripsisse, & simul, quid nam eo loco sibi velit explicatum. Unde constare
potest, non modo non probari non posse, hominem renatum studio quidem, atq;
conatu bene agendi esse præditum, sed eo illum magnopere inani & inefficaci,
verum etiam, si cum mihi seq. cap. conjungatur, plane contrariam inter
sancti collegi. Hunc & alios sacris testimoniis, unde sententiam suam
elicit posse, fortasse putat, dicendum nobis est.

Itaque, ut imbecillitatem hominis, quam his renati, ad bene agendum
ostendas, duo divinarum litterarum testimonia proferes, in quibus & homini
christiano, quod adhuc peccet, & sæpius labatur, aut affirmatur, aut certe
affirmari videtur. Et alia plura esse aio, quæ, tanquam mihi notissi-
ma, afferre non curas. Ego sane non adeo sum in sacris ipsius veteris Fœ-
deris libris versatus, aut omnia, quæ in eos scripta sunt me scire non di-
cam. Eo tamen animum adjicam, quam his constanter credam, christianum
hominem etiam ætate provectum, qui interdum peccet, & non raro labatur, tamen quod
ad peccata præsertim attinet, quæ hoc loco à cæteris distinguo) haud in
re indicanda, non modo explicanda, sacros scriptores parcissimos esse.
Alt non adeo minus, si cæterorum brevis locus intentus est, quam olim
tot viri sanctissimi sunt amplexi, nec deerunt, qui eam tueantur,
ac foveant. Veniat enim & alius scriptores esse videatur, ut, si eam olim
ut explicui, sunt, peccandi licentiam sibi quisque facile sumerent. Vide-
rim tamen, ne, cum forte se interdum peccare, ubi hominum animadverterint,
animum demittant, & se omnino christianos, omninoq; Deo carus esse
putarint, nonnulla indicia humanæ imbecillitatis etiam post regene-
rationem,

rationem, ipsa regeneratione adhuc perturbante, in suis scriptis reliquerunt, eamque potius ex sententia, & totius rei ratione, quam ex verbis ipsis, disertisque de ea testimonijs, colligi voluerunt. Nam quod ait Johannes 1. Joh. 1. 8, (qui unus est ex duobus locis à te allatis) Si dixerimus, quoniam peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, et veritas non est in nobis, non significat, ipsum Johannem, & cæteros omnes adhuc peccare consuetisse, sed peccati reos fuisse, id est jam peccasse. Quandoquidem habere peccatum, non idem est, quod peccare, sed idem, quod peccati reum esse, ut ex alijs locis apud eundem Johannem apparet. Qui hac eadem locutione Christum utentem facit Evangelii sui Cap. 9. 41. & Cap. 15. 22. & Cap. 19. 11. Atque id, quod diximus, Johannem omnino sensisse, confirmant præterea manifeste verba illa, quæ postmodum eodem loco scribit, eandem sententiam more suo verbis paullulum immutatis repetens 2. Joh. 1. v. 10. Ait enim, Si dixerimus, quoniam non peccavimus, mendacem facimus eum, et verbum ejus non est in nobis. Non peccavimus inquit, non autem non peccamus. Nam de peccatis loquitur, quæ unusquisque, antequam Christi nomen profiteretur, commisit, & hæc ea sunt, quæ, Deo confitenda esse antea dixerat, qui ut pote fidelis, & justus, ea remissurus esset. Idque demonstrant ea verba, Ab omni injustitia. De sceleribus enim, etiam gratissimis, loqui Apostolum, aperte docent. Quæ in homine ad Christum converso atque ejusmodi, qui propter divinum promissum per Christum factum, ejusque sanguine confirmatum, veniam suorum delictorum à Deo sperare possit, locum amplius non habent. Resipiscentibus enim duntaxat & à sceleribus deinceps abstinentibus ea venia promissa est. De præteritis igitur peccatis, ut dixi, loquitur Apostolus, non de præsentibus. Nec vero alio potissimum respexit Christus, cum nos orare docuit Coelestem Patrem, ut nobis remittat nostra debita. Grande enim æs alienum propter peccata nostra cum Deo contraximus, antequam ad ipsum per Christum converteremur. Quo nunquam reipsa nos liberatos gloriari potuimus, donec de morte peccati pœna tandem exempti sumus. Propterea gementes,

redemptionem,

redemptionem, ut inquit Paulus noster Corinthis ex Petamus Rom. 8. 23. Deum tanti pro ejusmodi rogandi, ne Praeteritorum nostrorum salutem minime sit velit. Quibus, absq; ejus misericordia, aeterna mors omnino debetur.

Habes, quae judicio meo, Johannis mens sit in Epistolis illis à te allatis. Quemadmodum assirmare non dubitabo, te id quidem, quod ab ipso scriptum est cap. 2. Filioli, mei haec scribo vobis, ne peccetis. Et si quis peccaverit, advocatum habemus, &c. Quae verba diligenter ad istam sententiam, quod in superioribus Epistolis Johannes egregie limabat, idemtidem asserere solent, ad rem multum valere. Cum enim Johannes ait, Haec scribo vobis, ne peccetis, non tutum dicere, se id suis antecedentibus monitionibus curasse, ut in aliquod peccatum amplius ii, qui jam ex animo ad Deum per Christum conversi erant, inciderent, sed ut in peccatis amplius quisquam eorum, ad quos scribit, maneret, quum jam in lucem ambularent, & peccata sua Deo ex animo confitebantur, ab ipso eorum omnium veniam impetrarent. Quemadmodum ex ipsis superioribus Epistolae nostrae. Quod si quis tamen quidpiam peccarat se ex peccatorum laqueis extricare, non idcirco ei desperandum esse, sed consolandum, si resipiscat, & in lucem ambulare velit, sibi remissum iri omnia peccata, cum Jesus Christus justus, idemque fidelis & verax, sicut promisit futurum, se re ipsa apud Deum eorum omnium patronum esse, eorumque peccatorum omnia expiaturum, qui, sicuti etiam licet aliquanto, vitam emendarint. Quamquam tamen ex Apostoli sententiam, ex eo praecipua constare potest, quod ait, Christum, etiam pro totius mundi peccatis expiationem esse. Hinc enim apparet, non de peccatis tum agere, quae committuntur post veram poenitentiam, & vitae emendationem, sed ante. Quamvis is quidem antea non desperarat, immo totus fere etiamtum in peccatis emanebat. Voluit autem Johannes dicere, Christum ex Patrum esse peccata non eorum tantum, qui jam ipse ad veram vitae sanctitatem pervenissent, qui non jam desinerent, sed quorumcunque: modo, scilicet, vitam corrigerent, & precata ejus consecutarent, atque tandem ratione cum Deo reconciliarentur, ut sequentia verba aperte docent. Quod enim quidam mundi se pro

totius

totius appellatione omnes electos significari ajunt, id nullo Sacrarum Literarum exemplo confirmatur. Etiamsi Electorum nomine eos, qui jam per Jesu Christi fidem renovati sunt, intelligamus. Nusquam enim isti (quidquid alijs visum fuerit) simplici τοῦ κόσμου nomine in Sacris Literis sunt nominati. Hanc igitur, quam dixi, Johannis mentem esse, omnino mihi persuadeo, praesertim cum apud ipsum, ut etiam apud alios divinos scriptores, verbum peccare simpliciter positum non aliquod peccatum committere, sed peccatis implicatum esse significet. Ut ex illis locis constat, in quibus hominem ex Deo natum non peccare, posse affirmat 1. Joh. 3, 9 & 5. 18. qua de re à nobis in disputatione* de Christo Servatore pluribus disputatum est. Haec autem pauca hic à me disputata fuerunt, ut locum à paucissimis (ut arbitror) intellectum, hac mihi oblata occasione, explanarem. Ceteroquin, etiamsi & hic, & superior locus id significarent, quod vulgo creditur, & alij praeterea innumerabiles invenirentur, qui idem dicerent, jam ego, Christianum hominem interdum peccare posse, concedo. Quod satis est, ut loci isti in receptum jam sensum accipi possint.

Alter locus apud Jacobum à te allatus Jacob. 3. 2. & de lapsibus loquitur, & proverbialem loquendi modum continet, quo humanae naturae imbecillitas significatur. Nec plane, ut verba sonant, accipiendus est, quasi nemo prorsus sit, qui in multis reipsa non labatur. Sed intelligendum est, humanam naturam ita comparatam esse, ut omnes homines generatim facile labi possint. Apparet autem Jacobum ibi hyperbolice aliqua ex parte locutum fuisse. Nam deinde statim addit, eum, qui in sermone non labatur, virum esse perfectum, qui etiam totum corpus frenare possit. In multis labi is certe non potest, qui vir perfectus est. Utrobique tamen est aliqua hyperbole, & altera alteram indicat. Sed etiamsi & de peccatis ipsis locutus esset Jacobus, & ejus verba, ut sonant, *omnino accipienda essent, non tamen sequeretur, neminem esse,

Pag. 29. & 364. &c.

qui plerumque

qui plerumque non peccet. Potest enim quis in multis peccare, non tamen in plerisque.

Verum praeterea, ut offendas, posse hominem spiritualem esse, & tamen legem peccati in membris suis habere, Pauli ipsius testimonium affers, qui Galatas spirituales vocat Gal. 6. 1, cum tamen sciret, eos concupiscentiam in membris corporis portare. Etsi autem hoc a te eo tantum dici videtur, ut offendas, non esse in Christianis hominibus plane extinctas malas cupiditates, quae eos identidem ad peccandum stimulent, tamen, ne qui scrupulus fortassis propter hunc locum in animo tuo haereat, praesertim cum Paulo ante non modo concupiscentiam in Galatis fuisse, sed etiam eos non fecisse, quae voluissent, a concupiscentia impeditos, dicere Paulus videtur, praeterea, quae supra dixi, offendens, istud ex Pauli verbis colligi non posse, Dico, Paulum non nominasse Galatas spirituales, sed tantummodo declarasse, aliquos ex ipsis spirituales fuisse, aut potius, se ita credidisse. Inquit enim, Vos, qui spirituales estis, & Graeca verba sic habent, ὑμεῖς οἱ πνευματικοί, quod nihil aliud est, quam illi inter Vos, qui spirituales sunt. Quem locum recte Beza, amphiboliam quamdam vitans, & ab ipsis Graecis verbis non recedens, Vos spirituales, convertit.

Addit postremo, Paulum eos, ad quos scribit, sanctos nominare, & tamen in iisdem multas infirmitates, vitiaque non vulgaria corripere, ac notare. Ut caetera, quae hic dici possent, omittam, animadvertendum censeo, Sanctorum appellatione apud Paulum, & alios, eos omnes significari, qui publice Christo nomen dederant, ejusque discipulos se esse profitebantur, etiamsi nondum tales essent, quales eos esse oportebat, si vere renati, & Dei filii merito appellandi fuissent. Ut hodie quoque fratres vocamus omnes, qui nobiscum de Christianae religionis placitis, quae ad salutem necessaria esse credimus, idem sentiunt, eamdemque doctrinam profitentur, etiamsi aliquos inter ipsos nobis videre videamur, qui nondum vere regenerati sint. Sanctorum porro nomen

Pauli

Pauli ætate omnibus Christum profitentibus communis hic per ora-
re ꝓfuit inter exteros multos in loci. Act. 9. ꝟ 32. & 41, & cap.
26. v. 10. Rom. 12. v. 13. & cap. 15. ꝟ 25. & 26. 1. Cor. 14. ꝟ 33. 1. Tim.
5. ꝟ 10. Hebr. 6. ꝟ 10.

Constituram de ea ratione (quæ quidem ex sacris Libris petenda est) quod omnes Sancti tam Veteri, quam Novi Testamenti libris fœderis, Victimæ carnis pas-
cant, cum nec à te ad eam confirmandam testimonia aliqua ꝓferantur, nec ipsa ad quæ fiorum, de qua re agimus, ꝓprie pertinat, nullum Deum
facere. Veruntamen, quia aliquis hæc de re non inutilia futurum esse
eam non prorsus inutilem ꝓlixiorem. Dico igitur, me, carnis cum Deo-
ris, tum Veteris & Novi Testamenti libris perplenis, ipsos non animadvertisse.
Interdum quidem Sancti homines de natura sua id est humana imbecilla,
& ad peccandum prompti conqueri sunt. Quod ad peccata sua expiandum
fecerunt, non quæ committere perrexerunt, sed quæ jam commiserunt, &
ut Deum ad sibi parcendum adtraherent. Quemadmodum David facit
Psal. 51. ꝟ 5. qui post adulterium, homicidiumque perpetratum, veniam
peccati sui à Deo implorans dixit, se in iniquitate, & peccatis esse
conceptum. Sed, quod Sancti viri, dum in recto itinere, ac pietate, cur-
sum agerent, istam carnis victimam sentirent, quod eos impediret ad-
ut de via Dei non declinarent, & perquam non id agerent, quod vel-
lent, quemadmodum Liber de victimæ istam carnis interpretari, ne-
cio non de omnibus, sed de uno quidem aliquo (quod sciam) scripsit
est. Errabant quidem, aut certè se errasse dubitabant isti per ignoran-
tiam, atque ejusmodi peccatorum, quæ sibi occulta erant, etsi vitia pecca-
ta cognosci possent, veniam nihilominus à Deo petebant, eumque simul
rogabant, ut ipsos à peccatis prudenter admissis custodiret (quemad-
modum idem David Psalmo 19. facit) quippe qui et Sanctitatem sua
ministerium ipsi Deo acceptam referrent, et suæ ejus auxilio à Deo
Deo adjuvari se non posse, perspicuissimum haberent. Sed hoc longe
aliud est ab eo, quod à te de quibusdam Sanctis affirmari videtur. Quin-
immo ipse David, cum de se alibi suam in fidem, integritatem, &

innocentia

innocentiam præstat, tum Vero Psalmo 18. dicit, se custodisse vias Domini, & impie gessisse, & fugisse à Deo agendo conscientiam, adeo ut Dominus sibi secundam justitiam suam, & manuum suarum puritatem reddiderit, ac benigne dederit. Paulus porro ipse sibi testimonium perhibet 1. Cor. 7. Cast. ad Rom. epistolas) hic in Psalmis quidem de se nusquam vel affirmat, vel indicat, quod carnis vitiositate, quorumvis vitiorum labem detersam non possit, sæpius imprecatur. Immo, & se mundo crucifixum esse, & omnium sibi, & se Deo Christum, à quo corroboraretur, omnia posse, ait. Idem scriptum omnibus, & aliis ad imitandum proponit, & quidem tamquam tui imitatorem Gal. 6. 14. Philipp. 4. 13. 1. Cor. 11. 1. 2. Thess. 3. 7. Licet Apostolus Deo scribens ait Philipp. 4. 8, & 9, eos in ipso ea facere, quæ eos cogitare, ac facere jubebat, nempe quicquid est Verum, quicquid gratæ, quicquid justum, quicquid castum, quicquid amabile, quicquid bonæ famæ, omnem denique virtutem, omnemque laudem, & alia ejusmodi complura de se constanter affirmat quæ cum ipsa tanta carnis vitiositate, ejusque in Psalmis tam sæpe imprecatis omnino pugnant. Sed jam de quibusdam aliis rationibus, quæ ex ipsis Sacris de sanctis scriptis minime sunt petitæ, dicendum est.

Atque igitur primum, Si quis diligenter Psalmum examinaverit, reperturum sese Orbis sufficiens de sanctorum conscientiæ, quod sanctis tantum claudendum intrat, sed nempe omnes peccato obnoxios redat. Verum radix ipsa vitiosa hujusce quæstionis invidi fallax prorsus, & simul admodum pericula dicitur. Non unum ex eo, quod quisque nostra, in Psalmo explicatur, sanctorum vita definienda est, propter, si quis nobis de ipsa dubitamus, idem contemno sanctis hominibus de ipsa concludendum est, quasi Deo certum sit, nos jam sanctos esse, id est Deo misericordiam à mundo, & corruptione, qua in ipso est, separatos, & Deo, ejusque sanctæ obedientiæ conjunctos. Certè, si ergo ex mea in ipso regenerato sanctoque homine mutabilem vitam, multo abhinc de ipsis minus dico. Sed absit, ut hoc faciam. Ego ipsis Sacris Litteris, ego vita eorum, quos certum est Deo sanctos fuisse, ex tota denique fidei, ac

religionis

religionis nostræ ratione hæc de re disputandum erit. Quæ igitur à Deo, vir præstantissime, postmodum revelabitur, tamquam ea, quæ in regulis omnibus aut reperiuntur, aut pertinere putantur, non temerè credidero ego in ipsis reperiri, quia scilicet egomet (verbi gratia) ea omnia in meipso experiar. Quid enim? Nunc (exempli causa) & Paulum ipsum φιλαυτίαν potius contendisse videri velim, & Onesimum fugitivum, ut plus sit, magnæ, quam proximum curavit? num in isto aliquem torporem in officijs pietatis, fidem imbecillam, charitatem languidam dixerit, mihi persuadebo, cum ipsemet, quem modo fingimus aliquis fuerit, mecum ipse ratiocinatus, in his plane contraria idololatriæ & se dedicet? Nam quomodo, quæso, ista φιλαυτία in Paulo locum habuit, & quo legimus, anathema esse optasse pro fratribus suis secundum carnem Rom. 9. 3. Aut quomodo ea in isto, quod de proximis, magnæ quam proximum curavit, quisquam suspicari potest, qui vel ipsius ea verba legit 2. Cor. 11. 29. Quis infirmatur, & ego non infirmor? Quis scandalizatur, & ego non uror? Negligentiam autem ullam, errorum insignem aliquem torporem in officijs pietatis ea quæ dicit in Paulo fuisse quis cogitare audeat, qui vel orationem illam legerit, quam in Ecclesia Ephesina Ecclesiæ senioribus habuit? Ubi inter alia ea verba sunt, Actor. 20. 31. Propter quod vigilate, memoria retinentes, quoniam per triennium nocte, & die non cessavi cum lachrymis monere unumquemque vestrum. Et mox. Argentum, aut aurum, aut vestem nullius concupivi, sicut ipsi scitis, quoniam ad ea, quæ mihi opus erant, & his, qui mecum sunt, ministraverunt manus istæ. Omnia ostendi vobis, quoniam sic laborantes oportet suscipere infirmos &c. Hæc eadem verba scribens ad Thessalonicenses, ubi etiam officialem summam diligentiam sua in pietatis officijs non ad corpus, non ad animum solummodo pertinentibus commemorat, adscribit verba illa non tantum sit protestor 1. Thess. 2. 10. Vos testes estis, & Deus, quam sanctè, & justè, & inculpatè vobis credentibus fuimus &c. Quid porro de fide imbecilla, aut charitate languida dicam, cum ipse Apostolus, Timotheum affectatum fuisse ipsius fidem & charitatem

& charitatem, atque eo nomine eum non obscure commendet, utque perseveret, moneat 2. Tim. 3. 10. Quomodo autem suspicari quis potest, Pauli fidem unquam imbecillam fuisse, qui tot, tantaque pro Christi nomine perpetuo gesserit, ac passus fuerit? quis charitatem languidam, cum, ab omnibus liber esset, se tamen omnibus servum fecerit, ut plures lucrifaceret? 1. Cor. 9. 19. Huc, huc dirigendi sunt semper oculi nostri, si, quomodo Sancti Dei viri affecti esse soleant, & comparati, cognoscere velimus, non autem quid quisque nostrum in seipso sentiat, inspiciendum est unquam. Atque hic considerandum est, quomodo, cum Paulus de seipso ea, quae & modo, & paullo ante recensuimus, testatus fuerit, & multo plura, eaque fortassis efficaciora in eandem sententiam scripserit, fieri possit, ut de se, tamquam Christi spiritu jam praedito ac renovato, & ejusmodi, qualis tunc erat, cum eam Epistolam ad Rom. scripsit, ea dicere potuerit, quae cum istis δίς δία πάσων (quod dicitur) discordant. Quod si ea nulla prorsus ratione ad Paulum ipsum jam regeneratum accomodari possunt, & propterea certum esse debet, de seipso, ut regenerato, eum tunc locutum non fuisse, non est, quod, qua ratione ad caeteros regeneratos accomodentur, quisquam laboret, cum nulla prorsus caussa sit, ad omnes regeneratos Pauli verba trahendi, nisi de seipso, ut regenerato, ea scripserit.

Sequuntur quatuor rationes ab absurdis ductae, quae tibi fortasse consequi omnino videntur, si credatur, aut verum sit, hominem Christianum & verè regeneratum non modo bene agendi studio perpetuo esse praeditum, sed reipsa bene agere, & plerumque, quod conatur, id etiam facere, de quibus singulatim agemus.

Una igitur esse videtur, quod facile putabit aliquis se jam refraenare cupiditates suas, et reipsa justum se jam, & sanctum evasisse, cum tamen nihil minus sit. Nempe quia, quae fieri posse credimus, ea, si nobis sunt grata, praesertim vero si ad nostram laudem existimationemque pertinent, & facta etiam esse, facile nobis persuadeamus,

quamvis

quam Vis facta non sint. Hanc rationem ergo ex Verbis his colligo, quam-
vis in Lana non existentis. Cum enim quæratur, non qualis unusquisq;
noster sit, vel, qualem se jam esse, credere oporteat, sed qualis unus-
quisq; esse debeat, in Vero opinionem Pro fide justitiæ, & Sanctitatis, cum
intima tamen Conscientia inclusa latitat, atque grassetur, hic detexeris,
non sane dicas, quomodo ipsum aliquem ad rem salutem Deducas. Nam, si id
tantum urgeat Vis, Lex non Deceat, quin semper Conscientia cruciatus gra-
ssetur, id est (ut ego interpretor) impediat, quominus bene agamus, & vita
justi, & Sancti simus; non est, quod de justitia, Sanctitatisq; opinione
aliquid dicas, quam nemo non debet fastidire, si vera falsa fuerit: sed illud
ipsum quærendum est, utrum sic res se habeat, ut esse contendis, nemi-
nem scilicet Conscientiæ suæ ita domare, ac reprimere posse, ut bene a-
gat, ideoque justus, & Sanctus sit. Sin autem concedis, Conscientiæ ita do-
mari, ac reprimi posse, sicut dictum est, cur ei, qui rectum id docent,
ob idq; justus, & Sanctus fuerit, sine etiam justitiæ, & Sanctitatis opi-
nionem tribuere non concedes? Numquid dicat is, qui id opinatur, quod
Verum est? Certe Pauli locus, quem tu hic explendis, & justificationem istam,
ac Sanctitatem dari, & qui eam habeat, non modo id ipsum opinari, sed
etiam & ea gloriari posse docet Gal. 6. 4. Sic enim ibi scriptum est,
Nam, si quis existimat [se] aliquid esse, cum nihil sit, ipse se seduc-
cit. Opus autem suum probet unusquisque, & sit in semetipso tan-
tam gloriam habebit, & non in altero. Hic non reprehenditur a
Paulo, quisquis se aliquid esse opinatur, sed qui falso id opinatur, &
ex alienis delictis gloriam (aut ex prædestinatione non obscure colligatur)
quam ex propria innocentiæ occasionem sese jactandi captat. Quam-
re monet, ut unusquisq; studeat, ut se integrum præstet, & vita opus
suum probet, amicitiæ enim hoc opus mandatum est, idque faciendum
unusquisque sibi sumpsit, ut integer vitæ. Quod si fecerit, tunc erit
quod gloriari possit, non de alterius erratis, sed de sua integritate.

Est

Est tamen hæc gloriatio sano modo (ut ajunt) intelligenda, & ad Deum tota referenda, qui omnis integritatis & porro justitiæ, ac sanctitatis nostræ causa, & auctor est, atque interim, quæ adhuc supersunt in nobis, errata agnoscenda, & multo magis, quæ integritatem nostram scelera antecesserunt, perpendenda, ac deploranda, nec cæteri præ nobis contemnendi, quæ cum non faceret Pharisæus ille a Christo inductus, minime ab ipso laudatus fuit Luc. 18. 11, 12. Igitur ad eum modum, quem supra dixi, explicanda videtur ratio tua ut videlicet periculum sit, ne quis se sanctum, & justum esse opinetur, cum tamen non sit: quæ ratio non negat, hominem Christi spiritu regeneratum sanctum, & justum esse, sed non sine magno periculo id a quoquam credi posse, affirmat. Atqui hac eadem ratione multo majus est periculum, si quis credat, hominem renatum non ulterius progredi posse, quam ut studium vehemens atque perpetuum bene agendi habeat. Etiamsi id verum esset. Multo enim facilius est, ut quis opinetur, se aliquid totis viribus conari, cum tamen revera non conetur, si nihil præterea, quam conatus ipse quæritur, quem irritum plerumque fore, persuasum jam sit, quam ut quis opinetur, se aliquid facere, quod non faciat, ubi facto ipso est opus, quod opinionem istius comprobet, immo vero quod eam in ipso gignat. Ut vix fieri posse videatur, ut quisquam, se id facere opinetur, quod revera non faciat, modo quid, qualeve sit illud, quod se facere opinatur, probe teneat. Itaque si quis recte noverit, quid sit cupiditates suas compescere, ac subigere, & bene agere, atque ita sanctum, & justum esse, non sane perspicio, quemadmodum fieri possit, ut is se ista præstare opinetur, cum tamen non præstet. Etenim, cum hæc doctrina prædicatur, hominem renatum non esse, nisi cupiditates suas malas vincat, atque reprimat, & bene agat, docendum est simul diligenter, quid hoc sibi velit. Quod & exacte, & facillime quisque perspiciet, & sic sui ipsius ea in re decipiendi ab ipsa doctrina periculum nullum erit. Inglus autem semper futurum est in altera ista doctrina

de co=

de conatu, & studio perpetuo bene agendi, quod solum in renatis requi-
ratur. Nemo enim unquam fuerit, qui, quid conatus iste, ac studium sit
ipsis factis plerumque destitutum, vel alios recte doceat, vel ipse probe
teneat. Quapropter, etiamsi doctrina ista vera esset, tamen praesta-
ret, eam populo non tradere, sed potius docere, necesse esse, ut in fa-
cta ipse conatus iste, ac studium plerumque erumpat. Sic enim fie-
ri, ut, viribus multo magis contentis, multo etiam facilius ad conatum,
& studium ipsum perveniretur. Nam, si quis objiciat, tunc periculum
fore, ne quis, cum conatum, & studium istud jam adeptus esset, &
tamen, frustra se plerumque laborare, nec facta ipsa praestare posse,
animadverteret, de salute sua desperaret, & ita imprudens periret
is, qui jam revera ad metam salutaris viae pervenerat: Respondeo,
Spiritum Dei, quo abundanter, & quantum ad salutem satis est, istum
praeditum esse oportet (si modo is regeneratus est, qui ad conatum, & stu-
dium istud pervenerit) nullo pacto permissurum, ut de sua salute despe-
ret, sed, simulatque eo perventum fuerit, ei demonstraturum (Sacra enim illa
unctio, ut inquit Johannes 1. Joh. 2. 27. docet omnia) non esse, cur se
torqueat, si minus facta ipsa praestare possit, cum ea praestare mi-
nime sit necesse.

Altera ratio, quae ex tuis verbis elici posse videtur, haec est, Quod,
si quis credat, se jam cupiditatibus suis imperare, negligens fiet deinceps
in studio earum reprimendarum, & tamquam si ab omni tentatione im-
munis jam esset, pericula peccandi non vitabit. Ad rationem istam
sic respondeo. Aut iste de se, quod jam cupiditatibus suis imperet, fal-
so opinabitur, aut vere. Si falso, jam demonstratum est culpam in i-
psa doctrina de cupiditatibus reipsa reprehendis non residere. Si
autem vere, dico, in doctrina ista non contineri, quod si quis eo pervenerit,
ut cupiditatibus suis imperet, easque reprehendat, jam fieri non possit, ut
ab illis ipse unquam subigatur. Immo, qui ista docent, docent simul,
aut certe docere & possunt, & debent, nisi quis diligentissime sibi
caveat,

caveat, semper periculum esse, ne vel ab iisdem cupiditatibus, quae nondum plane domitae, ac subiugatae sint, sed saepe adhuc ferociant, atque recalcitrent, is, qui eas frenabat, tamquam sessor de equo tandem excutiatur, & humi prosternatur, vel paullatim ab ipsis, quas tamquam captivas tenebat, imprudens ipse, dum eas interimere negligit, irretiatur, nec prius id sentiat, quam ex Domino jam servus sit factus, vel denique, etiamsi eas interemerit, tamen ipsae denuo aliquando repullulent, & illi iterum ingens negotium facessant, atque in discrimen libertatis, & vitae ipsum adducant.

Tertia ratio ea esse videtur, Quod, quicumque persuasum habuerit, se eo pervenisse, ut carnem suam ita jam dominerit, ut ex mentis, ac spiritus praescripto vivat, & plerumque id, quod velit, faciat, facile superbus fiet, ac caeteros contemnet, suae sanctitatis, & justitiae opinione inflatus. Hic rursus distinguo. Aut iste falso persuasus est, aut vere. Si falso; culpa ipsius est, non autem ejus doctrinae, quod ea fieri debeant, quae iste se fecisse somniat. Sin autem vere, pugnant haec omnino inter se, carnem suam ita dominisse, ut ex mentis, ac spiritus praescripto quis vivat, & interim superbire, alios despicere, & sanctitatis, atque justitiae suae opinione tumescere. Haec enim posteriora carnis, & quidem spiritum superantis, sunt fructus manifesti. Quod si quis tamen esse negaret, non est, vel cur de iis vitandis magnopere laborandum nobis sit, vel ea opinione culpanda, qua istos fructus pariat, si alioquin ea laudabilis esse videatur.

Restat quarta ratio, quae a te aliquanto apertius explicata est. Ais enim, nos non debere nos ipsos efferre, sed humiliter de nobis sentire, Deique misericordiam unicum asylum salutis nostrae implorantes, ab eo omnium peccatorum nostrorum veniam petere, Pharisaeique illius arrogantiam vitare, qui dixit, Non sum sicut caeteri homines &c. Namque, ut haec fiat, propterea affirmare videris, in nobis vitiositatem illam perpetuo haerere, qua fit, ut non ita, prout velimus, justitiae operam demus. Ad hanc rationem per ea, quae supra disputata sunt,

disputata, sunt, satis respondimus Lectori. Præsertim, cum demonstratum
est, eis tantis, qui eo perveniunt, ut perfecte Deo obediant, immo qui (si
id fieri ullo modo posset) qui per totam vitam nullum, ne minimum quic-
quam, delictum commisissent, Dei misericordia, & gratia opus haberent. Ver-
um illi Dei misericordia, & precatorum remissione non egerant, qui non
solum aliquando precatore fuerunt, id quod sane omnibus renatis contin-
git, verum etiam adhuc à precando prorsus non sunt immunes, immo &
nonnunquam pro carnis imbecillitate prudentes scientes Scriptor precant,
& aliquando sæpius per ignorantiam, aut incogitantiam labuntur. Qua-
tus ergo renatos homines esse peccatores, constanter affirmo. Quare vitiosita-
te ista (præsertim si vitiositatis verbum proprie sumis) nihil est opus.
Quapropter ipsa Dei misericordiam, veniamque precatorum nostrorum implo-
randi locus non sit. Et sane hæc mirum videri debet, Deum, vitiositate
nostra quodammodo delectari, vel certe nolle, ut ea, à nobis unquam,
cum hic simus, auferatur. Certe hinc id saltem necessario consequitur, no
esse laborandum, ut ea in hac vita carebamus, non modo quia frustra o-
mnino laboraremus, sed etiam, idque multò magis, quia Deo ipsi ad-
versaremur, id tentantes efficere, quod ipse nolit, planè constituit.
Sed (quod ego vehementer deplore, cum ipsa experientia, rem sic se
habere, comperissimum habeam) id etiam facillimè ex opinione ista
sequitur, ut homines, qui (præter religionem sanctissimam profitentur,
vitia, & peccata sua, non solum ejiciunt, sed ad salutem etiam ea sibi
condonari existimant, & cum sint, & fieri possint (quales tamen plus,
quam frigidos, Dominus Jesus abominatur, fervidos tamen se esse arbi-
trentur Apoc. 3. 15. Quanto satius est, Deo nostro dicamus, precari,
omnem vitiositatem adeo mihi esse illi esse, ut quemadmodum id per Je-
sum effecit, ut peccata nostra non imputentur, sic per eundem efficere
velimus, ut non modo pœnitentiam agamus, & ex precati fervidique ef-
fecti, nos in fide magnifacimus, verum etiam ab omni vitio, ac labe
& animi, & corporis liberemur, quemadmodum Sacræ Literæ nos adhor-
tari docent. Ephes. 5. 27. 1. Thess. 3. 13. v. 23. 2. Cor. 7. 1. Nec vero

ideo

Nec vero ideo ab hac divina veritate abhorrendum est, quia scilicet periculum sit, ne in Pharisaicam arrogantiam incidamus. Ut enim antea dictum est, non hic quaeritur, quales simus, aut, quales nos esse, credere nos oporteat, aut etiam liceat, sed quales esse debeamus. Et sane praeposterum hoc admodum videtur, ab hominibus nimiam vitae sanctimoniam non exigere, ne quis sanctitatis suae opinione arrogans fiat. Cum potius nihil sit, quod ab ista arrogantia magis advocare possit, quam sibi persuadere, & plane necesse esse, ut revera sancti simus, & nullam tantam sanctitatem inveniri posse, quam a nobis Deus non requirat, licet pro bonitate sua atque clementia summo jure nobiscum acturus non sit. Nam quis erit, qui in seipsum descendens, et se a scopo isto multum aberrare, animadvertens, non omnes arrogantiae spiritus deponat, & sese coram Deo quam humillime demittat? Quod certe aut omnino non faciet, aut non ita ex animo, nisi etiam persuasus fuerit, id quod nondum praestat, praestari tamen a se posse. Sic enim demum, & culpam suam vere agnoscet, & Deum sibi merito, si velit, iratum fore, cernet. Ex quo praeterea id consequetur, ut totis viribus in id incumbat, ut officio suo, idest hominis undique absoluti fungatur, ejusque partes omnes perfecte impleat. Quod si quis ex altera parte statuat, Deum nihil aliud a nobis necessario requirere, quam ut conemur, ac studeamus sancti esse, quippe cum nihil amplius praestari a nobis possit, arrogantiae facile locus dabitur, cum facillimum sit, ut quisque istum conatum, ac studium se habere credat, & ob eam rem omnia jam se praestare, quae praestare potest, sibi persuadeat, nec esse, in quo merito a quoquam reprehendi possit, cum nulla sit in eo homine culpa, qui id non facit, quod facere nequit. Innumerabiles paene homines, ut alibi supra dictum est, hodie sunt, qui, se & Dei filios, & coelestis haereditatis participes esse, arroganter jactant, qui tamen impure vivunt. Nempe quia, cum sibi plane videantur conari, ac studere, ut bene vivant, & sancti sint, jam sibi nihil deesse arbitrantur eorum, quae Dei filiorum propria sunt, quaeque ab homine mortali in Dei cultu praestari possunt.

praestari possunt. Atque hac eadem ratione necessarium est, ut, si quis ad conatum, & studium istud jam pervenerit, aut se pervenisse putet, is, ut ulterius progrediatur, nihil curet, aut cogitet, & ita non solum aliquid amplius nunquam habeat, sed id etiam, quod habet, vel ipse aliquando abijciat, vel sibi tandem auferri sentiat.

Haec erunt, vir praestantissime, quae mihi ad ea respondenda videbantur, quae in Epistola ad me tua observaveram, ex quibus fortasse probari posse crederes, hominem Christianum & renatum perpetuo tantum studio, atque conatu à peccatis abstinendi, & juste vivendi esse praeditum, aut saltem, in quocumque is conatus, & studium sit, eum jam renatum esse. Quod posterius certè ex multis, quae à te affirmantur, colligi posse videtur. Praesertim vero ex eo, quod ubicumque meus cum carne luctetur, ibi regenerationem esse, satis apertè statuis, ut ante dictum est. Id tamen, ut dixi, propter alia complura, quae à te dicuntur, ut credam, animum meum nullo modo inducere possum. Immo jam persuasum mihi est, te sentire, praeter studium, & conatum istum in quolibet homine renato facta quoque ipsa esse debere, eatenus, ut justus, quemadmodum eum scriptura appellat 1. Joh. 3. 7, nominari jure possit. Quae scriptura in ea appellatione non quidem imputatae justitiae, sed juste factorum manifestè rationem habet. Justitiam autem imputari (idest, eum pro perfecte justo haberi) & peccata omnia condonari, non ei quidem te arbitrari, qui in Christum, nescio quo pacto, credens, & spiritum, nescio quem, sanctum habens, aut habere se putans, conetur, ac studeat, vel potius conari, ac studere sibi videatur, ut malas cupiditates suas refrenet, sed ei, qui Christi suprema sempiternaque potestate confisus, & propterea beatae immortalitatis, quam is sibi obedientibus peperit, bona spe divinitus perfusus Hebr. 5. 9, carnem suam ita revera domet, atque cohibeat, ut ipsius Christi praeceptis obedire merito dici queat. Qua de re in disputatione mea de Christo Servatore latissime explicatum est. Ex quo etiam fit,

ut hic

ut hic nihil addam amplius. Id tantum dicam, si, ut spero, ita sen-
tis, cavendum, judicio meo, non secus atque ab ipsa peste, tibi esse,
ne locum istum septimi Cap. Epist. ad Rom. ad Paulum ipsum jam
renatum pertinere tibi persuadeas. Nam si id tibi persuaseris, nisi
Deus tibi mira quadam & singulari ratione adsit, necessario tandem ad
illam alteram sententiam de solo conatu, & studio deflectes, quae
hodie non exiguam Christiani orbis partem mirabiliter infecit, atque
vastavit. Cui rei nulla alia major occasio data est, quam non sana
istius loci explicatio. Quem locum praecipuum inter caeteros esse
plane credo, quos Petrus intellexit, cum ait, 2. Petr. 3. 16. In Pauli
Epistolis quaedam esse difficilia intellectu, quae indocti ac parum
stabiles ad suum ipsorum exitium detorquerent. Nihil enim simile de
ullo renato homine, seu qui Deo sit carus, in reliqua universa scriptura
legitur, ne dum de tanto Christi discipulo, & Dei amico, quantus Paulus
fuit, sed omnia prorsus dissimilia. Id saltem, si penitus aliquanto
rem perpenderis, mihi omnino dabis, nullum incommodum, aut malum ex
eo proficisci posse, quod locum de homine, qui adhuc sub ipsa lege
sit, accipiamus. Multa vero, eaque ingentia ex eo, quod ex ad Paulum
ipsum jam Christi spiritu regeneratum illum referamus. Nam (ut alia
non repetam) etiamsi prior interpretatio falsa esset, non tamen id
colligeretur, quod ex posteriore colligitur, nec veritas ulla ex parte
obscuraretur. Necesse enim esset, alios multos locos extare, ex quibus
idem aperte colligeretur. At, si posterior interpretatio falsa est,
quanta (Deus bone) si ea recipiatur, salutaris doctrinae jactura
fiet? Praestat igitur omnino eam abijcere, praesertim cum, si fieri pos-
set, ut ea vera esset, nihil tamen boni, sed multum mali inde facile
proveniret, ut Paulo ante, ipsa ratione, atque experientia duce, de-
monstratum est. Atque haec tandem satis esse volo pro respon-
sione ad ea omnia, quae vel sententiam meam de istius loci inter-
pretatione labefactare, vel tuam confirmare posse, es arbitratus.

Caeterum,

Verum, quod existimare videris, me forte aperte hominibus venalis
ideo illos tribuere, quam vere sit, nec satis perspicere, quantis
periculis tum ipse fatebuscq; fides nostra jactetur, quia nunc librario
in alio versor, quæ angustiæ communem quandam vitam, præsertim viro
conjugatum, oeconomicamque sim exercitus; Velim id animadvertis, quod si-
philologiæ, me in tota hac de hominibus venalis disputatione nihil
proposuisse constituere, vel argumentari, quod in me ipso aut nunc
experiar, aut aliquando experturus sim, experturumve me esse, non
unius horæ. Nam, si id esset, certe ex ad infimum illum vitæ:
torum gradum, quem ego fugi, quemquem per ultima posse salutem.
Bibliotheca, etiamsi nunc in studijs salvarum librarum, inque datijs de
Religione nostra scriptionibus sum totus, nec unquam libellos, uxorem
habui, tamen de oeconomicam vitam, de auricam per aliquot annos sum
experitus, per sentionibus multis, jisq; gravibus sui obnoxius, in fame,
vitæq; discrimine sæpius incidi, sui familiaris non (etiam jactarem
sum classus, odium, atq; invidiam eorum, quibus per exteris carus esse
vehementer cupiebam, de domi, de foris subire sum coactus, aliaq; mul-
ta mala, & periculæ mihi obeunda fuere, quæ hic recensere non est opus.
Nec vero hodie tales difficiles tentationes desunt, quæ me à coepto
cursu, nisi Deus mihi adjutor esset, penitus revocare queant. Sed,
cum in his omnibus non mediocriter exercitatus fuerim, & etiamnum ma-
gna ex parte exercear, tamen veniam esse & profiteri, si quis,
precibus Deo frequenter, & ex animo fusis, ejusq; auxilio fretus, sibi
ipse, curæq; suæ sibi salubre instituat, & sepe (aut quidem plerosq; fe-
cerit, non admodum difficile illi posthac ex usu in vitæ, quæ mul-
to modo à se pleni posse, audeo putabat. Sed nolumus nimirum plu-
rigi sum istam pacem, & credimus, Christianæ virtutes vel rei familiaris
clari, vel multo labore comparari. Quia scilicet exempla quotidie
aut videmus, aut audimus, in quibus & magnem in aliquibus Chri-
stianæ fuere virtutes, qui, nullo studio antecedente, talium ij facti sunt,
qui postea esse perseverarunt, idemq; omnibus contingere arbitramur.

Verum

Verum dantur omnino Christianæ virtutes: Sed ex à plerisq; non
sine pulvere, & sole (quod dicitur) obtinentur. Quare omnino laborandum,
& sudandum nobis est, ut tandem vincamus, & nos ipsos primum sub=
jungantes, facile deinde omnes tentationes superemus. Hujus præcla=
rissimæ victoriæ ea nobis proposita sunt præmia, quæ & vinci posse,
& debere, plane demonstrant, & nisi vincamus, nostri ipsorum pes=
simos inimicos nos fore, aperte docent. Apoc. 2. 7, Vincentes (inquit
Jesus Dominus noster) dabo edere de ligno vitæ, quod est in medio Pa=
radisi Dei mei vers. 11. Et iterum, Qui vicerit, non lædetur à mor=
te secunda. Et rursus vers. 26. Qui vicerit, et custodierit, usque in fi=
nem opera mea, dabo illi potestatem super gentes. Et reget eas in
virga ferrea, tanquam vasa figulina confringentur. Sicut et ego
accepi à Patre meo. Et dabo illi stellam matutinam. Et postremo
vers. 3. 21. Qui vicerit, dabo ei sedere in throno meo, sicut et ego
vici, et consedi cum Patre meo in Throno ejus. Quis justitiæ, et
pietatis amans his amplissimis promissis ad certamen istud inlun=
dum non movetur, tantaq; vires inde adipiscitur, ut victor tandem e=
vadat? Ergo mundani homines, spe sibi proposita boni alicujus incer=
ti atq; evanidi, omnia, ut 1. Corint. 9. 25, inquit Paulus, perferunt,
& nos, scilicet, Christiani, spe nobis facta certissimi atq; æterni boni,
eadem & multo etiam majora perferre non poterimus? Beatus vir
(ait Jacobus Jacob. 1. 12) qui suffert tentationem. Quoniam cum
probatus fuerit, accipiet coronam vitæ, quam promisit Deus dili=
gentibus se. Ne quis igitur nostrum sit, qui de victoria desperet.
Sed, cum sciamus, neminem coronatum iri, nisi legitime certaverit, 2.
Timot. 2. 5, demus operam potius, ut cum Paulo (quisq; in vocatio=
ne sua) dicere possimus. Bonum certamen certavi, cursum con=
sumavi, fidem conservavi. De cætero reposita est mihi corona
justitiæ, quam reddet mihi Dominus in illa die justus judex.
Non solum autem mihi, sed et omnibus, qui dilexerunt ad=

ventum

YEOE